

HUZÛRÎ
ve
MANZUM ESRÂR-NÂME TERCÜMESİ
Ayşe ÇELEBİOĞLU

Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Turgut KARABEY

2011
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI

Ayşe ÇELEBİOĞLU

HUZÛRÎ
ve
MANZUM ESRÂR-NÂME TERCÜMESİ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Turgut KARABEY

ERZURUM-2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

21.11.2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Huzûrî ve Manzum Esrâr-nâme Tercümesi” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.11.2011

Ayşe ÇELEBİOĞLU

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Turgut KARABEY danışmanlığında, Ayşe ÇELEBİOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma 21. / 10.. / 2011. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Turgut KARABEY

İmza: ...*T. Karabey*...

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Metin AKKUŞ

İmza: ...*Metin Akkuş*...

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

İmza: ...*O. Kemâl Tavukçu*...

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

İmza: ...*Nimet Yıldırım*...

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Selami ECE

İmza: ...*Selami Ece*...

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR.....	VI
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
ESRÂR-NÂME VE TÜRK EDEBİYATINDA ESRÂR-NÂMELER.....	1
1.Fars Edebiyatında Esrâr-nâme.....	1
1.1. Feridüddîn Attar Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı.....	1
1.2.Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	2
1.3. Esrâr-nâme.....	2
2. Türk Edebiyatında Esrâr-nâme Tercümeleri.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ESRÂR-NÂME

1.1. HUZÛRÎ, HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	8
1.2. HUZÛRÎ'NİN ESRÂR-NÂME TERCÜMESİ.....	8
1.2.1. Eserin Adı.....	8
1.2.2. Yazılış Tarihi.....	9
1.3.ŞEKİL ÖZELLİKLERİ: NAZİM BİÇİMİ, VEZİN VE KAFİYE.....	9
1.4. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ.....	12

1.4.1. Dil Özellikleri.....	12
1.4.2. İktibaslar.....	15
1.4.2.1. Ayet İktibasları.....	15
1.4.2.2. Hadis İktibasları.....	22
1.4.3. Deyim ve Atasözleri.....	24
1.4.3.1. Deyimler.....	25
1.4.3.2. Atasözleri.....	28
1.4.4. Edebî Sanatlar.....	29
1.5. ESERDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ.....	37
1.5.1. Nasihat Yoluyla Anlatım.....	37
1.5.2. Doğrudan doğruya anlatma (Exposition).....	38
1.5.3. Mükaleme ve Sual Yoluyla Anlatma.....	38
1.5.4. Delil ve İspat Yoluyla Anlatma.....	39
1.5.5. Tahkiye Yoluyla Anlatma.....	40
1.5.6. Tasvir Yoluyla Anlatma.....	42
1.5.7. Kıyaslama Yoluyla Anlatma.....	43
1.6. MUHTEVASI	44
1.6.1. Eserin Tertibi.....	44
1.6.2. Eserde Yer Alan Hikâyelerin Kaynakları.....	44
1.6.3. Eserde Geçen Hikâyeler.....	45
1.6.4. Hikâyelerde Geçen Şahıslar.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ESRARNAMENİN METNİ

2.1. NÜSHA TAVSİFLERİ.....	93
2.1.1. İstanbul üniversitesi Kütüphanesi Nüshası.....	94
2.1.2. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Nüshası.....	95
2.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası.....	96
2.2. METİN UYGULAMA YÖNTEMLERİ.....	97
2.3.TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	98
SONUÇ	419
KAYNAKÇA.....	420
EKLER	424
ÖZGEÇMİŞ.....	431

ÖZET

DOKTORA TEZİ

HUZÛRÎ VE MANZUM ESRÂR-NÂME TERCÜMESİ
Ayşe ÇELEBİOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Turgut KARABEY
2011- SAYFA: 431

Jüri: Prof. Dr. Turgut KARABEY
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU
Doç. Dr. Selami ECE

İranlı, tasavvuf ehli, şair Feridüddin Attar tarafından XII. yy.'da yazılmış olan Esrâr-nâme XV. yy.' da Tebrizli Ahmedî tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu eser ile Attar'ın eseri arasında 3 hikâyenin aynı olması dışında fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Esrâr-nâme, Türk Edebiyatında kabul gördüğünden, fazla sayıda manzum ve mensur edebî esere kaynaklık etmiştir.

Attar'ın Esrâr-nâme'si ile birebir benzerlik gösteren eser ise, XVI. yy.'da Huzûrî tarafından yazılmıştır, 4454 beyitten oluşan bu Esrâr-nâme, çok sevilmiş ve çeşitli müstensihler tarafından istinsah edilmiştir.

Eser konu itibariyle vahdet-i vücud anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu dünyada her ne varise Allah'ın yansımasıdır, asl olan ahiret hayatıdır, bu dünyada sahip olunduğu sanılan her şey geçicidir. Vahdette yok olunmadıkça sırra vakıf olunamaz. İnsan, ister padişah olsun isterse dilenci sonuçta her ikisi de toprak olacaktır. Öyle ise bu dünya için çalışıp gam çekmenin de faydası yoktur, önemli olan ebedî hayat için çalışıp biriktirmek ve huzura eli boş çıkmamaktır.

Anahtar Kelimeler: Huzûrî, Mesnevi, Vahdet-i vücud, Tasavvuf, Esrâr-nâme.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****HUZÛRÎ AND HIS TRANSLATION OF THE POETIC ASRAR-NAMA**
Ayşe ÇELEBİOĞLU**Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY**
2011- PAGE: 431**Jüri: Prof. Dr. Turgut KARABEY**
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU
Doç. Dr. Selami ECE

During the XV th century, Tebrizli Ahmedî translated Asrar-Nama (Esrâr-Nâme), written by Fariduddin Attar, a Persian Sufi and poet, into Turkish in the XII th century. Other than three stories, which are exactly the same in both versions, there are no similarities between Ahmedî's work and Attar's work. After being accepted by Turkish literature, Asrar-Nama has become a reference for numerous poetic and prose literary works.

The work that was exactly the same as Attar's Asrar-Nama was written by Huzûrî in the XVI th century. This version of the Asrar-Nama, composed of 4454 couplets, was extremely liked, and copied by numerous novel copiers.

The work is based on the unity of existence concept (vahdet-i vücüt) in terms of subject. Whatever exists in this world is a reflection of "Allah" (God), the real world is the afterworld, and everything you think you have in this world is temporary. Unless you can get lost in unity, you cannot be competent on the secret. Humans, whether they are sultans or beggars will end up in the ground. Therefore, there is no point in working and grieving in this world; the important thing is to work and save for eternal life, and appear before the God with your hands full.

Key Words : Huzûrî, Masnavi, the Unity of Existence Concept, Sufizm, Asrar-nama.

KISALTMALAR

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

Ans. : Ansiklopedi.

bkz. Bakınız.

c. : cilt

ev. : eviren

DİA: Diyanet İslâm Ansiklopedisi

Haz. : hazırlayan.

Hz. : Hazreti

h. : hicrî

hş. : hicrî şemsî

KB. : Kültür Bakanlığı.

M.Ö. : Milattan nce

M.S. : Milattan sonra

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : sayfa

S. : sayı

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb. : ve benzeri

YK : Yükseköğretim Kurulu

yay. : yayınları

yy. : yüzyıl

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا	: A, a, Ā, ā, E, e
ب	: B, b, p
پ	: P, p
ت	: T, t
ث	: S, s
ج	: C, c
ح	: H, h
خ	: H, h
د	: D, d.
ذ	: Z, z
ر	: R, r
ز	: Z, z
ژ	: J, j
س	: S, s
ش	: Ş, ş
ص	: Ş, ş
ض	: Ž, ž, Đ, đ
ط	: T, t
ظ	: Z, z
ع	: ^c
غ	: Ġ, ġ
ف	: F, f
ق	: K, k
ك	: K, k, G, g, ħ
ل	: L, l
م	: M, m
ن	: N, n
و	: V, v; O, o; U, u; Ū, ū; Ŭ, ŭ
ه	: H, h
ي	: Y, y; I, i; Ĭ, ĭ; Ī, ī
ء	: ' (glottal stop)

ÖNSÖZ

Dinî ve tasavvufî bir eser olan Esrâr-nâme Attar'ın ilk mesnevilerinden biridir. Didaktik bir eser olması nedeniyle anlatılmak istenilen konular genelde tekrar edilmiştir. Eser Türk Edebiyatında başta Mevlâna olmak üzere birçok yazara ilham kaynağı olmuştur. İran'da Attar'ın Esrâr-nâme'si de yazılışından yıllar sonra, Türkiye kütüphanelerindeki yazmalardan da faydalanılarak 1959 yılında yeniden basılmıştır.

Feriduddin Attar'a ait olan Esrâr-nâme birçok yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çevirilerden biri de Huzûrî tarafından XVI. yy. da yapılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in padişahlığı döneminde yaşamış ve 1520'li yıllarda öldüğü bilinen Huzûrî'ye ait Esrâr-nâme nüshalarından müellif hattı elde edilemediğinden, farklı müstensihler tarafından yazılmış bulunan ve bu gün tesbit edilebilen üç nüsha üzerine metin kurulmuştur. Bu nüshalar, Süleymaniye Kütüphanesi Kadı-zâde Mehmed Efendi Koleksiyonu, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nden elde edilmişlerdir.

Daha önce bir kez Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır. (Huzûrî'nin Esrâr-nâme tercümesi, Yüksek lisans tezi olarak Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tûba Mersin tarafından tek nüsha üzerinde 2004 yılında yapılmıştır.) Tezin erişimi olmadığından inceleme yapılamamış, YÖK tez veritabanında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Huzûrî'ye ait Esrâr-nâme tercümelerinden dört nüsha elde edilebilmiştir. Bu nüshalardan üçü metnin kurulmasında esas alınmış olup, Erzurum Özege Kütüphanesinden alınıp incelenen nüsha, eksik nüsha olması nedeniyle metne dâhil edilmemiştir. Bu çalışmaya dâhil edilen nüshaların üçü de 4430 -4450 beyit civarındadır ancak alınmayan Özege nüshası 3900 beyit civarındadır.

Bu çalışma iki bölümden meydana gelmiştir. Yazar hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır, Tezkirelerde geçen bilgiler ise Huzûrî'yi sadece inancı açısından anlatmaktadır. Başka bir eserinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Giriş bölümünde, Esrâr-nâme'nin asıl yazarı olan Feridüddin Attar ve eser hakkında, daha sonra da Türk Edebiyatında Attar'ın Esrâr-nâme'sinden birebir çevrilmiş veya adapte edilmiş Esrâr-nâmeler hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmanın

esas konusunu oluşturan Huzûrî'nin Esrâr-nâme'si ile ilgili olarak da Tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmadığından, eserde geçen beyitlerden faydalanılmıştır. Huzûrî bir beytinde eserin tercüme olduğundan bahsetmektedir.

Birinci bölüm tamamen Huzûrî'ye ait olan Esrâr-nâme üzerinde şekil, muhteva, anlatım teknikleri, dil özellikleri ve iktibaslar gibi inceleme çalışmalarına ayrılmıştır. Eser tek bir konu üzerine kurulmamıştır. Attar'ın diğer mesnevilerinin aksine çerçeve hikâye bulunmamaktadır. Anlatım teknikleri açısından çeşitlilik gösteren eser, muhteva bakımından da ayet ve hadis iktibasları ile deyim ve atasözleri bakımından da oldukça zengindir. Yazıldığı yüzyılın dil özelliklerini tam olarak yansıttığı görülmekle beraber, tamamen Türkçe olan beyit sayısının azlığı dikkat çekmektedir.

Eserin tertibi klasik mesnevi düzeninin bütün özelliklerini göstermekle birlikte sebebi telif bölümü bulunmamaktadır, ayrıca eser herhangi bir padişah veya devlet adamına yazılmış övgü kısmını da içermemektedir. Bu da Attar'a has bir özellik olmasından eserin tercüme olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Esrâr-nâme'de bulunan hikâyelerde geçen peygamberler, din uluları ve efsanevi kişiler hakkında bilgi verilmiştir. Eserde sadece tek beyitte isimleri geçen kişiler hakkında ayrıntıya girilmemiştir.

İkinci bölüm nüsha tavsifleri ve transkripsiyonlu metne ayrılmış olup, öncelikle tesbit edilen ve çeşitli kütüphanelerden elde edilmiş olan üç nüsha hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Her üç nüshada bulunan farklı beyitlerin tesbit edilmesi ve bunlardan faydalanılarak yeniden düzenlenen metin 4503 beyitten oluşmuştur.

Ders aşamasından itibaren tezin belirlenmesi ve bitirilmesi sürecinde sürekli yanımda olan ve beni destekleyen hocam sayın Prof. Dr. Turgut KARABEY'e şükranlarımı sunarım

Bu çalışmada, bilgilerinden istifade ettiğim, yardım ve desteklerini esirgemeyen hocalarım; Prof. Dr. Metin AKKUŞ, Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Prof. Dr. Nimet YILDIRIM, Prof. Dr. Erdoğan ERBAY, Prof. Dr. Mehmet ATALAY, Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN, Doç. Dr. Selami ECE ve Yard. Doç. Dr. Ahmet TOPAL'a müteşekkirim.

İstanbul Üniversitesi nüshasını temin etmemdeki yardımlarından dolayı Necla MEYDAN'a, doktora çalışmamın başından itibaren hep yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen dostlarım Semiha BİLGİN'e, Yrd. Doç. Dr. Melike GÖKCAN TÜRKDOĞAN'a ve katkısı bulunan herkese ve aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

ESRÂR-NÂME VE TÜRK EDEBİYATINDA ESRÂR-NÂMELER

1. Fars Edebiyatında Esrâr-nâme

1.1. Feridüddîn Attar'ın Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı

Ebû Hâmid Feridüddîn Muhammed b.Ebî Bekr İbrâhîm-i Nîsâbûrî (ö.618/1221). Horasan Selçukluları'nın son zamanlarında büyük bir ihtimalle 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nişâbur'da dünyaya geldi. Eczacılık ve tıp ile meşgul olduğu için "Attar" lakabını aldı ve bu lakapla meşhur oldu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, bilimsel çalışmalarının (eğitiminin) yanında attarlıkla uğraştığı 32 yaşında bir oğlunu kaybetmesinden de evlendiğini anlıyoruz. 30 yıl boyunca peygamberler ve veliler hakkında bilgi toplamıştır. Birçok seyahatte bulunmuştur. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a yaptığı bu yolculuklardan sonra Nişâbur'a dönmüş ve orada inzivaya çekilmiştir. İnzivadayken ileri yaşlarında Moğollar tarafından şehit edilmiştir.

Tasavvufu araştırmakla yetinmemiş, hayat tarzı haline getirmiştir. Bu haliyle çok sayıda mutasavvıf ve şaire örnek olmuştur. Bunlar arasında Mevlana, Mahmûd-ı Şebüsterî, Sa'dî, Hâfız ve Molla Câmî sayılabilir.

"Attar'ın tasavvuf anlayışında ise kesret (çokluk) yoktur, vahdet (birlik) vardır. Varlıktan bir zerreye sahip olan herkes, bütün zerrelerin bir varlıktan geldiğini anlar. İlâhî cevheri içinde taşıyan insan, ancak üzerindeki perdelerini kaldırdıktan sonra Allah'ı bulabilir ve O'nu görebilir. Attâr, tasavvufun esas kabul edilen tarikat, mârifet ve hakikat merhalelerini taleb, aşk, mârifet, istiğna, tevhid, hayret ve fenâdan ibaret yedi merhaleye çıkarır. Attâr sonuncu makam olan ve ona göre gerçek tevhidden ibaret bulunan fenâyâ çok önem verir. Ona göre insanın vücudu, Hakk'ın aynası ve cilvegâhıdır. Yolda tamamen yok olmaksızın kendi ruhanî sülûkünün sonunda Hakk'a vâsıl olur ve O'nun kendinde bulunduğunun idrakine erer. Mâşukun âşıktan başka bir şey olmadığını görür ve Allah'ta yok olup (fenâ fillâh) O'nu kendinde bulur ve böylece,

“Nefsini bilen rabbini bilir” sözünün sırrı zâhir olur.”¹

1.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Eselerinde klasik nazım şekillerinin pek çoğunu kullanmıştır. Daha çok mesnevi ve gazelde başarı sağlamıştır. Divan’ında yer alan şiirlerinin büyük bir kısmı rediflidir. Mesnevilerinin hepsi tasavvufla ilgilidir. Mesnevilerinde şiire ve edebî sanatlara hâkim üstün bir hikâyeci olarak görünür. Tasavvufî bir meseleyi ele alırken temsillere başvurması, çerçeve hikâyeler içinde açık ve anlaşılır bir plana göre iç içe daha küçük hikâyeler anlatarak konuyu sıradan biri için bile daha net bir hale getirmesi ve böylece mânaları ana hikâye ile birleştirmede büyük bir ustalık göstermesi ona has bir özelliktir.

Attar akıcı ve sade bir dil ile yazmıştır. Şiirlerinde ilâhi aşkı tema olarak kullanmıştır. Şiirlerinin anlaşılmaz tarafı yok denecek kadar azdır. Kelimeler genellikle bilinen anlamlarıyla kullanılmıştır. Eserlerinin hemen hepsini tasavvufî konuları açıklamak için yazmış, bu yolda zaman zaman lafız fesahatini mâna uğruna feda etmiş, sırf bu yüzden uygun ve güzel düşmeyen bazı şiirlerde söylemiştir. Bu tasavvufî şevk içinde şairliğin bazı kural ve geleneklerini terk etmiş, meselâ ömrünün sonuna kadar hiçbir makam ve rütbe sahibini övmemiştir.

Attâr, nazım ve nesirde önemli eserler meydana getirmiştir. Eserlerinde en çok hikâye anlatımına yer vermiştir. Söz konusu hikâyelerin büyük bir kısmı sûfî vaizlerin anlattıkları dokunaklı hikâyelerin nazmedilmiş şekli ibarettir. Nitekim eserlerinde Ahmed el-Gazzâlî’nin vaazlarında anlattığı hikâyelerin hepsine rastlandığı gibi İbn Sînâ, Ebû Said-i Ebû’l-Hayr, Sühreverdî el-Maktûl, Muhammed El-Gazzâlî ve başkalarının bu tür hikâyelerinden faydalanmıştır. Attâr’ın günümüze kadar gelen ve onun olduğundan şüphe bulunmayan yedisi manzum, biri mensur sekiz eseri vardır. Bu eserleri şunlardır: İlâhi-nâme, Esrâr-nâme, Musibet-nâme, Hüsrev-nâme, Mantıku’t-Tayr, Divân, Muhtar-nâme ve tek mensur eseri olan Tezkiretü’l-Evliya.²

1.3. Esrâr-nâme

“Bazı tasavvufî ilkeleri hikâye ve efsaneler yardımıyla açıklamak üzere kaleme alınmış olup Attâr’ın ilk mesnevilerindendir. Bir rivâyete göre Mevlânâ babası ile birlikte Nîşâbur’da Attâr’la görüştüğünde (Devletşah, s.193) Attâr ona Esrâr-nâme’yi

¹M. Nazif Şahinoğlu, “Feriduddin Attar”, DİA, IV, 95-96-97-98, İstanbul 1991; Attar, Evliya Tezkireleri, s.11-18, çev. (Süleyman Uludağ), Kabalcı, İstanbul 2007.

²Şahinoğlu. Attar, s.11-18.

hediye etmiş, Mevlânâ da Mesnevî'sinde bu eserden geniş ölçüde faydalanmıştır. Tasavvuf ilkelerini “usul” olarak adlandıran Attâr, yirmi altı bölümden oluşan eserinin her bölümünde usûlün birini (asl) açıklar. Tevhidle ilgili birinci bölümde insanın topraktan yaratılışı, Hz. Îsâ'nın ve diğer peygamberlerin doğuşu anlatılır. Ayrıca canlı cansız her şeyin iradesinin Allah'ın elinde bulunduğu, ibadetin ahret yolunun azığı olduğu ifade edilir. Peygamberlerin methine ayrılan ikinci bölümde mi'rac olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm, şairin Hz. Peygamber'den şefa'at dilemesiyle son bulur. Üçüncü bölümde ashabın faziletleri söz konusu edilir. Bundan sonraki bölümlerde tasavvufî meselelerden, bu yolun güçlüklerinden, dünyanın değersizliğinden, dünya ve ahret mutluluğu için ilim, amel ve mişâhade'nin gerekliliğinden bahsedilir. Bunları insanın, cansız varlıkların ve bitkilerin gelişme devrelerinin anlatılması takip eder. Bütün bu bölümlerde doksan dokuz hikâye ve efsane yer alır. Attâr bu eserinde âyet ve hadislerin yanı sıra tıp ve astronomi bilimlerine de yer vermiştir. Dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshaları bulunan Esrâr-nâme (bk. Hânâbâ, 1, 299) iki defa basılmış (Tahran 1298, 1316 hş.) son olarak Sâdık Gevherîn tarafından Türkiye'deki yazmalarına dayanılarak yeniden yayımlanmıştır (Tahran 1338 hş./1959).”³

2. Türk Edebiyatında Esrâr-nâme Tercümeleri

Edebiyatımız üzerinde büyük etkilere sahip olan Feriddüdin Attâr'ın eserleri birçok şair tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme edilen bu eserlerden biri de Esrâr-Nâme'dir, bu tercümelerin en çok bilinenleri; Tebrizli Ahmedî, Molla Abdullah Simâvî (Îlâhî), Huzûrî-i Mevlevî ve Şeyh Latîfî ile Lâmekânî'ye ait olanlardır.

Molla Abdullah Simâvî (Îlâhî), XV. yy da Simâv'da dünyaya gelmiş, eğitime'nde burada başlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek Zeyrek Medrese'sinde eğitime devam etmiştir. Hocası Alaaddin-i Tûsî'nin Horasan'a gitmesi üzerine O'da peşinden gitmiş ve eğitimini orada tamamlamıştır. Horasan'da Ubeydullâh Ahrâr'a intisap ederek tasavvuf yoluna girmiştir. Memleketi olan Simâv'a geri dönmüş, oradan da İstanbul'a gelerek Zeyrek Medresesi'nde irşad faaliyetine devam etmiştir. Îlâhî'nin tasavvuf

³, Dâvûd İbrâhimî, “Esrâr-nâme”, DİA, XI, 434-435, İstanbul 1991.

anlayışı üzerinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin etkisi oldukça fazladır.⁴

İlâhî'nin yazmış olduğu Esrârname'nin Attar'ın Esrârname'si ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Mensur olarak yazılmış olan Esrârname, tasavvufî ahlak kitabıdır ve talebelerine yol göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Çeşitli kütüphanelerde birçok nüshası mevcuttur.⁵

Ahmet ÖZKAN'ın Yüksek Lisans tezi için yaptığı araştırma'da büyük bir bölümü Süleymâniye Kütüphanesi'nde olmak üzere 43 adet nüsha tesbit edilmiştir.⁶

Bir başka Esrârname yazarı ise yine XV. yy da yaşamış olan Tebrizli Ahmedî'dir. Manzum olarak yazılmış olan bu eserin, Attar'dan tercüme edildiği söylenmiş olmasına rağmen aralarında fazla bir benzerlik bulunmamaktadır, sadece 3 hikâye aynıdır, Attar eserini Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün kalıbıyla yazmış olmasına rağmen Ahmedî sadece 6 yerde bu kalıbı kullanmış olup, eserin geri kalan kısmını Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıbıyla yazmıştır. Yapılan araştırmalarda Attar'ın eserinin 3000 beyit civarında olduğundan bahsedilmektedir ancak Tebrizli Ahmedî'nin eseri 1865 beyitten

⁴Ahmet Özkan, *Abdullâh-i İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2006, s.IV.

⁵Gönül Ayan, *Tebrizli Ahmedî, Esrârname*, Ankara 1996, s.XXX.

⁶ 1-2. Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişah Kitaplığı, No: 195, 443.
 3. Süleymâniye Kütüphanesi, Kasideci-zâde Kitaplığı, No: 343.
 4. Süleymâniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Kitaplığı, No: 15.
 5. Süleymâniye Kütüphanesi, Pertevniyal Kitaplığı, No: 981.
 6-8 Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 3785/3, 3774/3, 3758/1.
 9. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, No: 3917/4.
 10. Manisa İl Halk Kütüphanesi, No: 2968/11.
 11. Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No:860/1.
 12. İzmir Milli Kütüphanesi, No: 1016/2.
 13-18. Mısır Milli Kütüphanesi, Tasavvufî Türkî Talat Bölümü, No: 59, 20, 939, 106, 64,603.
 19-20. Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, oct. 2563-3054, quart 1471.
 21. Avusturya Dükalık Kütüphanesi, Gotha Koleksiyonu, Türkçe Yazmalar Bölümü, Seetzen: Koh. 1118/2.
 22-23. Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Turko 264/3, 333/3.
 24. İngiltere Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 7958/2.
 25-26. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Osman Ergin Kitaplığı, 317,427.
 27. Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 1765.
 28-29. Süleymâniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Kitaplığı, No: 438, 1056.
 30-31. Süleymâniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Kitaplığı, No: 1987, 3055/2.
 32-39. Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, No: 2740, 2741, 2751, 3037, 3103, 3164, 3191, 3032.
 40. Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Serez Kitaplığı, No: 3910.
 41. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: 950.
 42. Topkapı Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı, No: 3910, 43. Bursa Yazma ve Eski Basma Esrl.Ktph., No: 572⁶.

oluşturmuştur.⁷

Tebrizli Ahmedî'ye ait 19 nüsha tesbit edilmiştir.⁸

Esrâr-nâme yazarlarından bir diğeri ise Latîfî'dir, edebiyatımızda birkaç tane Latîfî olduğu için zaman zaman eserlerinde karışıklıklar yaşanmasına rağmen, Latîfî adına kayıtlı bulunan Esrâr-nâme'nin Bursalı Latîfî olarak da bilinen Şeyh Latîfî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir.

*“Şeyh Latîfî, (Ö.972 H./ 1565 M.) Bursa’lıdır. Kadılık ve müderrisliklerde bulunmuştur. Güzel şiirlerinden dolayı, gençliğinde “Tûtî-i latîf” diye anılmıştır. Tasavvufla meşgul olmuştur.”*⁹ Şeyh Latîfî'nin yazmış olduğu Esrâr-nâme de mensurdur ve Attar'ın Esrâr-nâme'si ile bir alakası yoktur, tıpkı İlâhî'nin eserinde olduğu gibi talebelerine ders vermek amacıyla yazılmış, tasavvufî ahlak kitabıdır. Konya Milli Kütüphanesinden alarak incelediğimiz 29 varaklık bir nüshada ayrıca 3 adet de gazel mevcuttur. Bu nüshaya “Hazâ risale-yi esrâr-nâme” diye başlanmıştır, gazellerin mahlasında ve 25. Varakda Latîfî ismi geçmektedir. Ayet ve hadislerin yazılmasından sonra konunun açıklanmasına geçilmiştir.

Şeyh Latîfî'ye ait olduğu tesbit edilen ve kütüphanelerde bulunan nüshalar şunlardır:¹⁰

⁷ Ayan, s.LXII.

⁸ 1. Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi (Agah Sırrı Levend Kitapları) No: 556.
2. Baku-Azerbaycan S.S.C. EA Elyazmaları Enstitüsü No: B-1236.
3. Baku-Azerbaycan İlimler Akademisi Cumhuriyet Elyazmaları Fondu No: B-2873/20835.
4. Bibliothèque Nationale Paris. E. BLOCHET, Supplement Ture No: 1510.
5. Bursa-Genel Kitaplığı No: 4777.
6. D.T.C. Fakültesi Kütüphanesi, İsmail Saip Sencer Kitapları No: 1628.
7-12. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: TY 488, 477, 647, 3777, 4999, AY 3817.
13. Leningrad-S.S.C.B. Asya Halkları Enstitüsü No: V-3134.
14. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi kütüphanesi No: TY 16.
15. Millet Kütüphanesi (Ali Emiri) Manzum Eserler No: 914.
16. Milli Kütüphane No: 3022.
17. Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmud) No: 3808.
18. Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya kütüphanesi) No: 3452/1.
19. Topkapı Sarayı Müzesi (Bağdad Kitapları) No: 400.

⁹ Ayan, s.XXXII.

¹⁰ Ayan, s.XXXIV, 1. Topkapı Sarayı Müzesi (Bağdat Kitapları) Kütüphanesi No: 401.

2. Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi No: 1745.

3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 2246.

4-5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 950, 6417.

6. (2. İlâhî gelecek) Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitapları No: 195.; Milli Kütüphanede MFA No: 3760/2.

“Görüldüğü gibi Molla İlâhî’ye ait eserler arasında, bir de latîfî’nin *Esrâr-nâme’si* bulunmaktadır.”¹¹

“Attar’ın *Esrâr-nâme’sini* bir başka tercümesi de Lâmekânî Hüseyin tarafından yapılmıştır. Kaynaklarda İnsan-ı Kâmil mesnevisi olarak geçen eserin *Esrâr-nâme* tercümesi olduğu Milli kütüphanedeki nüshasından anlaşılmaktadır.

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün kalıbıyla yazılmış olan bu eser 537 beyitten oluşmaktadır.”¹²

Lâmekânî Hüseyin, (Ö.1625),16.yy. sonu ile 17.yy.’ın ilk yarısında yaşamıştır. Peşteli olan Lâmekânî’nin doğum tarihi bilinmemektedir.

Lâmekânîye ait olduğu tesbit edilen ve kütüphanelerde bulunan *Esrâr-nâme* nüshaları ise şunlardır:

1.İstanbul Süleymânîye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Kitaplığı, No: 800

2.Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar A. No: 5278/1

3.Konya Mevlâna Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi, No: 157

Huzûrî’ye ait olan *Esrâr-nâme* tercümeleri inceleme konumuz olduğu için, kendine ait bölümde detaylı olarak verilmiştir.

¹¹ Ayan, s.XXXIV.

¹² İbrahim Halil Tuğluk, (Summer 2008), “Lâmekânî Hüseyin’in *Esrâr-nâme* Tercümesi”, *Turkish Studies*, Volum 3/4, s.818.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESRÂR-NÂME

1.1. HUZÛRÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Huzûrî ve eserleri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır, hakkında bulunabilen kısa bilgi Latîfî'nin Tezkire-i Latîfî adlı eserinde ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkire-i Şu'arâ'da mevcut kısa bilgilerdir, her iki eserde de mevcut olan bilgiler aşağıda bulunmaktadır;

Gelibolu taraflarından, mutasavvıf şairlerindendir. Sultan Selim Han devrinin sonlarında ahrete göçtü. Fakirlik ve fena yolunu tutmuş, Hakk'a yönelip tevekkül etmiş, dünyanın sıkıntılarına sabır edip dayanan, vahdet köşesinde Allah sevgisini kendine dost, yaratılmışları düşman bilmiş biriydi. Şu tasavvufî şiir onun yazdıklarındandır.

*Biz kim bu cihan gülşenini hâra değiştik
Varını yoğa yârini ağyâra değiştik*

*Gel hûr u cinânı bize arz eyleme vâiz
Biz cennet ü hûru heme didâra değiştik*

*Bu şi'r-i şeker bâra iğen düşme Huzûrî
Biz defterimiz Mahzen-i Esrâra değiştik*

Allah dostlarına ondan gayrı nesnenin haram olduğunu anlatan ve hakikati dile getiren bu şiir ona isnâd olunur.

*Bu cihân dâr-ı fenâdır bu fenâ dârına yuf
Bu fenâ dârı nedir belki bekâ dârına yuf*

*Biz ne zen-dost ne muglim değiliz nefsanî
Hûr u gilmânı bize anma anın varına yuf*

*Bize ol zât gerek gayrı vücudu nidelim
Sûfi ger gayrı dilerse çürük efkârına yuf^{d3}*

*Gelibolu cânibinden fakr u fenâ ile mütevekkil ve cefâ' dehri pür kahra
mütehemmil âlemî fânide sefâ ve Huzûrî elem ü mihnete ve gınâ ve sürûrî anâ ve
kürbete değışüb gûşe'i kanâat ve uzlet ihtiyâr itmiş muhabbetullah ile yâr-ı gâr olub
halkı kendüye ağyâr bilmiş idi. Ve sultan Selim Han devrinde bu çenber-i devri pür kahr
u cevrdan geçmiş idi.¹⁴*

Yukarıda ki ilk beyitler Tezkiret-üş-Şuarâ'da da aynen alınmış olup, bu şiirlerin hangi kitaptan alındığı belirtilmemiştir. Bu nedenle Esrar-nâme dışında Huzûrî'ye ait başka bir eserin varlığı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Esrar-nâme ile ilgili olarak da Huzûrî, eserin Attar'ın Esrar-nâme'sinin tercümesi olduğunu belirtmektedir.

Niçe ma'mûr ola bu kâr-nâme
Ola mı terceme Esrâr-nâme (1003)

1.2. HUZÛRÎ'NİN ESRÂR-NÂME TERCÜMESİ

1.2.1. Eserin Adı

Eserin adı Attar tarafından Esrâr-nâme olarak konulmuştur. İlâhî, Tebrizli Ahmedî, Latîfî ve Huzûrî eserlerine Esrâr-nâme adını vermişlerdir, sadece Lâmekânî Hüseyin'in eseri İnsan-ı Kâmil Mesnevisi olarak adlandırılmıştır.

Tebrizli Ahmedî'ye ait olan nüshaların bazılarında başlık kullanılmamıştır, başlık verilen nüshalar ve bu başlıkları ise şu şekildedir¹⁵

“Seyfettin Özege Kütüphanesi (Agah Sırrı Levent Kitapları) no:556, “Der-menâkıb-ı hikâyât-ı evliyâ-ı ʿuzmâ-ı ʿArab u ʿAcem ü Rûm”; Bibliotheque Nationale Paris. E.BLOCHET, No:1510, bu nüshanın başlığı, “kitâb-ı Esrâr-Nâme Hikâyet-i Evvel”dir. İstanbul üniversitesi Kütüphanesi No: TY 477 de kayıtlı bulunan ve Mecmû'atü'r-resâil içinde 72b-119a yaprakları arasında yer alan nüshanın baş kısmında ise “Terceme-i Esrâr-nâme-i Şeyh ʿAtţâr berây-ı Emîr-i devrân Şâh İbrâhîm Halîlu'llâh

¹³ Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul, İlkadım Matbaası 1314,s.132.

¹⁴ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, I, 295, Kutluk, (2. Baskı), TTK, Ankara 1989.

¹⁵ Ayan, s. XIV-XXI.

ez-taraf-ı Şeyh Ebu'l-Hasan Lārendī" kaydı bulunmaktadır. Yine başlık verilen bir başka nüsha ise, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: AY 3817 de kayıtlı bulunan Risāle li'l-Abdü'l-Ganī En- Nablūsī adlı mecmuanın son risalesidir. 63b-126b yaprakları arasındadır. "Hāza Kitāb-ı Esrār-nāme-i Şeyh 'Aṭṭār Raḥmetü'llāhi 'aleyh Terceme-kerden-i Aḥmedī" notu vardır. Başlık verilen son nüsha ise, Topkapı Sarayı müzesi (Bağdat Kitapları) No: 400 de kayıtlı nüshadır. Bu nüshanın 1b'de tezhib içinde "Hāzā kitāb-ı Esrār-nāme-i Ḥ'āce-i 'Aṭṭār" yazısı vardır."

Latîfî'ye ait olan ve Topkapı Sarayı müzesi (Bağdat Kitapları) No: 401 de kayıtlı olan eserin başlığı: "Hāzā risāle-i Esrār-nāme-i Şerîf"dir. Molla ilâhîye ait olan ve Milli Kütüphanede MFA No: 3760/2 de kayıtlı bir mecmuanın içinde Latîfî'ye ait olan, 100a-160b yaprakları arasında yer alan eserin başlığı da "Risāle-i Esrār-nāme"dir.¹⁶ Konya Milli Kütüphane, Yusuf Ağa Kitaplığı No: 693 de kayıtlı olan Latîfî'ye ait diğer kitabın başlığı da "Hāzā Risāle-i Esrār-nāme" dir.

Lâmekânî Hüseyin'e ait olan ve eksik bir tercüme olarak kabul edilen eserin adı ise "İnsan-ı Kamil Mesnevisi" olarak verilmiştir.¹⁷

Huzûrî'ye ait olan nüshalarda verilen adlar ise şöyledir:

Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi, Agah Sırrı Levent Kitapları, No: 512 de kayıtlı bulunan nüshanın başlağı " Hazā Kitāb-ı Gencine-i Esrār"dır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: TY 9564 de kayıtlı bulunan nüshanın başlağı ise " Kitāb-ı tercüme-i esrār-nāme Şah 'Aṭṭār ḳuddüs-Allah terh el-'aziz"dir. Süleymāniye Kütüphanesi, Kadı-zāde Mehmet Efendi Kitaplığı No: 270 de kayıtlı Esrār-nāme'nin başlağı, "Terceme-i Esrār-nāme-i Şeyh 'Aṭṭār 'Aleyhi raḥmetü'l-Ġaffār"dır.¹⁸ Tez incelemesinde asıl nüsha olarak bu nüsha kullanılmıştır. Çorum İl Halk Kütüphanesi, Hasan Paşa Kitaplığı, No: 19 Hk 851 de kayıtlı kitap, kayıtlarda Nasihatnāme olarak geçen eser, tesbitlerimize göre Esrār-nāme'dir.

¹⁶ Ayan, XXXIII.

¹⁷ İbrahim Halil Tuğluk, "Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler, İstanbul 1992, s.80-84. (Bu adın neden verildiğı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.)"

¹⁸ Ayan, s.XXXI.

1.2.2. Yazılış Tarihi

Huzûrî Yavuz Sultan Selim'in padişahlığının son yıllarında vefat etmiştir, bu da tarih olarak 1520 yıllarında olduğunu gösterdiğinden, elde bulunan nüshaların hiç birinin müellif nüshası olmadığını, müstensihler tarafından yazıldığını söylemek çok doğru bir ifade olur.

Tez metninde kullanılan nüshaların temmet kayıtlarından elde edilen bilgilere göre istinsah tarihleri şu şekildedir; en eski metin olması nedeniyle esas nüsha olarak tercih edilen Süleymaniye nüshası H. 966, M. 1558, Çorum nüshası H. 1016, M. 1606, İstanbul Üniversitesi nüshası ise H. 1058 M. 1647.

1.3.ŞEKİL ÖZELLİKLERİ: NAZİM BİÇİMİ, VEZİN, KAFİYE VE REDİF

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan Esrâr-nâme'de heceze bahrinin en çok tercih edilen vezinlerinden *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbı kullanılmıştır.

Arapça nazım şekli olmasına karşın, şiirde en mükemmel kullanım şeklini Farsça eserlerde gördüğümüz aruzun kullanımında özellikle dildeki kelime farklılıkları nedeniyle başlangıçta çok fazla hatalar yapılırken XV. yy da Türk şiirine iyice hâkim olmaya başlayan bu vezin, XVI. yy da hemen hemen tamamen hatasız bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Yine de bazı kusurlu beyitler şiirlerdeki yerlerini almışlardır. Huzûrî'de aruzu, eserinde oldukça başarılı bir şekilde kullanmakla birlikte, dili vezne uygularken aruza bazen güzellik katan bazı uygulamalar yapmıştır.¹⁹

Veznin Uygulanışı:

Vasl (Ulama)

Dir iy rūḥü'l-emīn ḳalma seferden

Nedendür ṭaşra ḳalmaḳ ḥālḳa derden (425)

Bu şüret-den 'aceb ma'na görüldi

Ḳılurlar şüreti ma'na görüldi (1077)

¹⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, 6.Bs. İstanbul 2003, s.142-158.

Beş ol kim ravza eyler kabir-i tengi
 ‘Aceb mi cân iderse cism-i tengi (1087)

İmale

İmale-i maksur (kısa uzatma)

Topkursan gel berü dībā-yı tevḥīd
 Kul eyle cânuñ cūyā-yı tevḥīd (65)

Unut her bildiğün bilmek dilersen
 Seni sen yavi kıl bulmak dilersen (136)

Özinden geçmeyince zerre bilgil
 Ne bulsun vaşl-ı hūrşīde tevaşşul (1337)

İmale-i memdūd (çok uzatma)

Çü yol yokdur saña ol bārgāha
 Girem men himmetüñle pādīşaha (433)

Görür lebbeyk ḥazretten ledeyk ol
 Selām-ı Ḥaḳḳa ‘arz eyler ‘aleyk ol (465)

Seversen çār-yār-ı bā-vefayı
 Ta‘aşşubdan güzer kıl қо riyāyı (616)

Zihaf

Çün oldur yār-ı gār [u] kıretü’l-‘ayn
 Anuñ şānında geldi şāñī işneyn (566)

Kafiye ve Redif

Beyitlerde ayrı kafiye kullanılması, şaire daha uzun yazma imkânı vermiştir. Bu

nedenle uzun metinleri mesnevî nazım şekliyle yazmak şairler tarafından daha çok tercih edilmiştir. Aşk hikâyeleri, destanlar, ahlakî- tasavvufî didaktik eserler ve şehir-engizler hep mesnevî şeklinde yazılmıştır. Mesnevîler, 20-30 beyitlik kısa eserlerden oluşabildiği gibi binlerce beyitten oluşmuş örnekleri de mevcuttur.²⁰

Esrâr-nâme’de de bütün beyitler çoğunlukla tam ve zengin kafiyeyle oluşmuş çok az da yarım kafiyeli beyitler mevcuttur. Şairin Arapça- Farsça ve Türkçe kelimeleri eserinde başarılı bir şekilde kullanması kafiye yapısında da zenginlik sağlamıştır. Yine beyitlerinde redifin de başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Esrâr-nâme’deki beyitlerde bulunan kafiye ve redif için aşağıda birkaç örnek verilmiştir.

Zihî şānî^c ki hākî ādem eyler
Kef-i dūd-ı siyāhî ‘ālem eyler (1)

Felek tırmış rükū^c üstāde andan
Zemin olmuş sucūd üftāde andan (5)

Çü birdür cümle çi āhir çi evvel
Velî binendenüñ çeşmidür ahvel (41)

Maķāmuñdur senüñ bu cān bilürsin
Ėamū cānlar saña hayrān bilürsin (52)

Cihān bî-‘aql u cān çerān senüñ çün
Cihān u cān-ı küll pinhān senüñ çün (60)

Bu sözlerden haber virmez melekler
Bu hayretten döner hayrān felekler (98)

²⁰İpekten, s.59-60.

1.4. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Klasik Dönem Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan Esrâr-nâme’de döneminin bütün dil özellikleri görülmektedir. Mesnevilerin tertibinde genellikle ilk bölümlerinde dinî terimler ağırlıklı olarak bulunurken, Esrâr-nâme’nin dinî-tasavvufî mesnevî sınıfına girmesi nedeniyle baştan sona dinî-tasavvufî terimlere sıklıkla rastlanmaktadır. Tamamen Türkçe kelimelerden oluşan beyit sayısı oldukça azdır. Dil özelliklerine bakıldığında Huzûrî’nin yaşadığı yüzyılın diline oldukça hâkim olduğu görülür. Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin yanı sıra arkaik Türkçe kelimeler de fazlaca kullanılmıştır. Bazı beyitler tamamen Farsça yazılmış, bazıları ise Türkçe ekler ve kelimelerle karışık oluşturulmuştur. Özellikle nasihat verilmek amacıyla yazılmış bölümlerde şair sık sık atasözleri ve deyimler kullanmıştır. Tesbit edebildiğimiz atasözü ve deyimler ayrı bir başlık altında gösterilmiştir.

1.4.1. Dil Özellikleri

Huzûrî, anlatımı güçlendirmek amacıyla bazı beyitleri ve mısraları sık sık tekrarlamıştır, bu beyit ve mısralardan bazıları şunlardır:

Bu hâk ol pâke hâk olmaz dem olmaz

Hem ol deryâda bir kaçre kem olmaz (134, 221)

Velâkin hem-dem olma dîve zinhâr

Hâzer kıl virme tahtuñ dîve zinhâr (637, 692, 970)

Fedâ kıl cânuñ cānân gerekse

Vücûduñ derde vir dermân gerekse (665, 1049, 1312)

Geçerseñ bu bedenden cān olursın

Hâkıkat mülkine sultân olursın (75, 679, 1095, 1158, 1406, 3955, 4045)

Bu şahrâda yıllar ile yelenler

Varub gelmekde [hem] menzil alanlar (743, 1176, 3815)

Bu derde çāre ölmekdür bilürseñ
Velī tiz kırtulursın tiz ölürseñ (1612, 1621)

Ne bilsün kimse erkānın bu kānun
Ya kimdür ẖvācesi işbu dükānuñ (2029, 2063)

Cihān mülkini deryā şanma kefdür
Güher cānānedür cān bir şadefdür (1019, 4127)

Esrār-nāme’de tesbit edilen bazı arkaik Türkçe kelimeler şöyledir;

Kaçan, kendü, imdi, toķumak, kılmak, urmak, yelmek, yügürmek, çapınmak, yapınmak, yuyulmak, tapu, irmek, sızırmak, deķşürilmek, uş, kendüzü, tadurmak, öküş, eytmek, kağı, girü, ırgürmek, toķmak, irdürmek, tek, indi, bunda, anda, eyle, irişmek, giñ, uğurlık, arılmak, yeg, kanı, kande, armak, aymak, üşmek, iltirmek, dürtüşmek, geldeç.

Esranāme’de ayrıca bugün farklı şekilde kullandığımız birçok ek de o gün kullanıldığı şekliyle görölmektedir;

Zarf-fiil (gerundium) ekleri olan, -a, -e, -alı, -eli, -dukda, -dükde, -up, -üp, -üben, -uban birçok yerde geçmektedir, -up, -üp ekleri beyitlerin büyük bir bölümünde -ub, -üb şeklinde yazılmıştır;

İrüb (357), taşub (358), idüb (494), göz açup (732), eyleyüb (812), koyup (1061), kılop (1066), oldukda (1075), ola (1152), gelüb (1246), beğenmeyüb (1248), anla (1266), urup (1308), yürüyüb (889), idüb (924), oldukda (1075),

Gelecek zaman eki olarak kullanılan -iser, -ısar eki de eserde birkaç yerde kullanılmıştır;

koıyser (36), olısar (707), variser (1452)

Cevher fiilin geniş zaman ekleri olan ve 1. ve 2. Tekil şahıslar için şahıs zamirlerinden -am, -em, -van, -ven, -sın, -sin kullanılırken 3. Tekil şahıslar için -dur,

-dür ve ya vezne uydurabilmek için -durur, -dürür bildirme ekleri kullanılmıştır. Çoğul şahıslarda ise, 1. Şahıslarda -uz, -üz, -vuz, -vüz; 2. Şahıslarda -sız, -siz şahıs ekleri 3. Şahıslar için yine bildirme ekinin çoğul hali olan -dururlar, -dürürler kullanılmıştır.

Kimdürür (1857), degülven (3406), birledür (4108), sırdurur (1287), yegdür (1288), budur (1334), ateşdürür (771) bilürven (876), dilerven (1482), dimezven (1521),

Eserde ayrıca geniş zaman ekleri olarak kullanılan -ur, -ür, -ar, -er, -ır, -ir, ve -r çok fazla kullanılmıştır;

çalursın (1258), tutar (1275), қor (1304), benzer (1754), irerler (3288), görür (1315),

Şart kipini oluşturan -se ve -sa ekleri de kullanılmıştır.

Düşse, irse (1225), değışdümse (1248), geçsen (1299), varise (1305),

Eserde konsonantlarla ilgili olarak da ses değışimlerine rastlanılmaktadır, bunlara örnek verecek olursak;

t/d tonlulaşması:

tırur (53, 117, 149, 396, 693, 726), tolu (54, 399, 416, 684, 686, 1108), tokursan (68, 69), talub (106), tolandırdı (422, 447,), toğar (753), tamardan (889), dükendi (425), dürlü (708, 1078, 1149), tār (1192), tuysun (1201), toñuz (1458).

k/h

қаңғı (604), қанı (1371, 1378)²¹

1.4.2. İktibaslar

Mesnevi geleneğinde yer alan hadis ve ayet iktibaslarına Esrarnâme’de de sıkça rastlanmaktadır, konu itibariyle tasavvufî hikâyelerden ve öğütlerden oluşan eserde ayet ve hadislere sadece dini bölümleri ihtiva eden giriş bölümlerinde değıl, hemen hemen bütün kitapta görmek mümkün. Bu iktibaslar bazı beyitlerde tam metin olarak alınmış bazı beyitlerde ise sadece bir kelime ile telmih yapılarak verilmiştir. Ayet tercümeleri Kur’an-ı Kerim’den alınarak yapılmıştır.²²

²¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Akçağ, Ankara 2005.

²² Elmalılı Hamdi Yazır, *Kurân-ı Kerim ve Yüce Meâlî*, İstanbul 1996.

Esrarname’de tesbit edilen ayet ve hadis iktibasları aşağıda gösterilmiştir.

1.4.2.1. Ayet iktibasları ;

Düzer **taḳvim-i aḥsen** kefk-i ḥūndan

Zemin ü āsümānı **kāf ü nundan** (6, 315, 359)

“Ahsen-i takvim”

“(Biz insanı) en güzel bir biçimde (yarattık). (Tîn, 95/4).

“kef ve nun (kūn)

“(O), göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istedi mi, ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir.” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En’âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü’min, 40/68).

Varur her zerreye bir rāh senden

Dü-‘ālem **semme vechu’l-lāh** senden (58, 884)

“Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.” (Bakara, 2/115).

Gel ey ḥāk āb u āteşden güzer kıl

Hevādur Hāviye andan ḥāzer kıl (71)

“O vakit onun anası Hâviyedir” (Karia, 101/9)

Selīmül-kalb iseñ ol Ḥaḳḳa teslīm

Bu ‘ilmi eyle ‘aḳl u cāna ta‘līm (100)

“Kalb-i selim”

“Allah’a arınmış bir kalp ile gelen başka” (Şuara, 26/89).

Yuyulsun levh-i dilden m̄a-siva'l-lāh

Demüñle hem-dem oldun **ķul hūva'l-lāh** (153, 201, 202, 203, 204)

“De ki: “O, Allah’tır, bir tektir” (İhlas, 112/1)

Beķādur rūḥa ķün nefsün fenāsı

Oķı **Rabbü'l- felak nash** ile **nāsī** (154)

“De ki: Sığınırım ben, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rabb’e” (Felāk, 113/1)

“De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine” (Nās, 114/1).

Güzer kıl hāyī hūdan başla āha

Şığın **nās-ı yuvesvisden ilāha** (155, 199, 200)

“vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım.” (Nās, 114/2-6).

Çü sensiz bulasın ol ḥazrete yol

Oķırsañ yerdır **elḥamdülillah** bol (156)

“Hamd, Ālemlerin Rabbi, Rahmān, Rahīm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur.” (Fatiha, 1-3).

Zihī şerbet ki iden cür‘asın nūş

“**Seķāhum Rabbuhum**”dan oldı bī-hūş (178)

“Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle

süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.” (İnsan, 76/21)

‘Ale’l-‘arş’ ıstivādur gerçi şānuñ

Velīkin senden āgāhī yoğ anuñ (216)

“(Emri) arş üzerine egemendir.” (A’raf, 7/54; Yūnus, 10/13; R’ad, 13/2; Tāhā, 20/5; Secde, 32/4; Hadīd, 57/4).

Muḥammed şādık ‘ul-ķavl-i emīndür

Muḥammed rahmeten li’l-‘ālemindür (275)

“(Ey Muhammed!) Seni ancak ālemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 21/107).

Anuñçün ‘alleme’l-Ḳur’ān hecādır

Ki her ma‘nāda ol müşkil-güşādur (330, 364)

“Rahmān Kur'an'ı öğretti.” (Rahman, 55/1-2)

Çü sensin vāķıf-ı esrār-ı müdrik

Niçün dimezsın **oku bi’s-mi rabbik** (360)

“Yaratan Rabbin adıyla oku!” (Alak, 96/1)

Olubdur ay u gün senden **müddeşir**

Gider başdan dişārun ķum fe’enzir (361)

“Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar.” (Müddesir, 74/1-2).

Le‘amrük hıl‘at olmışken Hudādan
Giyerdi meskenet birle ‘abādan (370)

“Resulüm! Ömrüne yemin olsun ki gerçekten onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı.” (Hicr, 15/72)

Getürdüm çünkü **ud‘ūnī** hıṭāba
Du‘āya vācib olmuştır icābe (488, 3803)

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.” (Bakara, 2/186)

Çü **ve’l-yebkū** diyen Kur’ānda Hakkdur
Eger ‘ākılseñ ol saña sebaḳdur (554)

“Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar. “ (Tevbe, 9/82)

Çün oldur yār-ı ġār u **ḳurretü’l-‘ayn**
Anuñ şânında geldi **şānī işneyn** (566)

“Göz bebeği, göz sevinci (gönül açan)” (Furkân, 25/74; Kasas, 28/9; Secde, 32/17).

“Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkar edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle berâber" diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz bir takım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin

sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/40).

İderdi Hâk için varın fedâ ol

Ğılurđı arpa ħurşından ħıdâ ol (567)

“Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.” (Bakara, 2/3).

Girür ħün kim şırâfı’l-müstakıme

Ħarır u atlası virür Kelıme (569)

“Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet.” (Fatiha, 1/6).

Çü düşdüñ rahıme olduñ perverde

‘Alakdan ‘azm ü lahm olduñ deride (890)

“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak" dan yarattı.” (Alak, 96/1-2).

Ezel ‘ahdinüñ olduñsa emîni

Şaħın kim vardurur nefsüñ kemîni (1037)

Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler.” (Müminun, 23/8).

Anuñħün oldı Mūsā Ħızra hem-dem

Ķi ola bu rāza maħrem urmadan dem (1280, 1415,)

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

Mūsâ ona, "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi.” (Kehf, 18/65-66).

Çü yokdur hayr işden sende nesne

Kirāmen kātībīn derdinüñ ve-beste

Birinüñ düşmez elinden kalem hıç

Biri epsem tırur çekmez elem hıç

Biri kılmışdurur maşşūdını şarf

Birisi deftere yazmadı bir harf (1469-1471)

“Üstelik biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı melek de (onun yaptıklarını) alıp kaydetmektedir.” (Kâf, 50/17; İnfitâr, 82/10/12).

Rümüz-ı **mā-remeyte** eyle temyîz

Ser-â-ser kâinâtı aña yek-çîz (1732)

“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Enfal, 8/7)

Çü **üscūd vaḳ-terib**'den hıl'atüñ var

Dükenmez hânümân ü mülketüñ var (1891)

“Secde ediniz”, Bakara, 2/34; Aḫraf, 7/11; İsrâ, 17/61; Kehf, 18/50; Taha, 20/116; Hac, 22/77; Furkân, 25/60; Fussilet, 41/37; Necm, 53/62.

Bütüñ kaldurmağıl başın zeminden

Dem urğıl **lā-uḫıbbü'l-âfilinden** (2129,4105)

Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü. "İşte Rabbim!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben öyle batanları sevmem" dedi. (En'âm, 6/76)

Seg-i Aşhâb-ı Kehfi gör şafâdan

Döner mi ger çıkarsa dest ü pâdan

Koyanlar seg-şifat bu üstühvânı

Olur **Aşhâb-ı Kehfün** pāsbanı (2563-2564)

“Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.” (Kehf, 18/18).

Çü ivmekden gelür her işde hızlân

Te’enni kıl ki oldur kâr-ı rahmân (3296)

“İnsan çok aceleci (tezcanlı) yaratılmıştır. Size yakında âyetlerimi göstereceğim. Şimdi acele etmeyin.” (Enbiya, 21/37).

Ne deñlü sen anuñ olsañ ‘abîdi

Oğur ol her nefes **hel min mezîdi** (3343)

“O gün Cehenneme, "Doldun mu?" deriz. O da, "daha var mı?" der.” (Kaf, 50/30)

Fenâ mülk ü zevālî mālîk olmuş

Esâsı **küllü şey’in hālîk** olmuş (4137)

“Sen Allah ile beraber başka bir ilaha ibadet etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.” (Kasas, 28/88).

1.4.2.2 Hadis İktibasları;

Ꞑamu o baḥre iderler ‘acz ey pāk
Nedir ma‘ruf [u] ‘ārif **mā‘arefnāk** (111, 993, 1182)

“Seni bilmedik”

“Mā- ‘arafnāke hakka ma’rifetik” Yā-Rab, seni zātına yakışır şekilde bilmedik.”
Şeklinde rivāyet edilen ve sofīlerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Bu sözün gerçek hadis olması şübhelidir.²³

Arınmayınca dilden mā-siva’l-lāh
Naşīb olmaz maḳām-ı **lī m‘a’l-lāh** (205, 289)

“ Benim Allah ile... “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı ede edebilir.” mealinde rivayet edilen sözden alınmadır.²⁴

‘Uṣāt-ı müznibīnūñ mültecāsı
Cemī‘i aşfiyānuñ mürtezāsı (295)

“ Şefaatim ümmetimden büyük günāhları olanlar içindir”²⁵

Olurken ‘āleme sultan gedāsı
Müdām **el-fakru faḥrīdūr** nidası (302, 2263)

“Yoksulluk benim övüncümdür.”²⁶

Giyübdür gerçi ol **levlākden** tāc
Alurdı ḳubbe-i **eḫlākdan** bāc (371, 415)

²³ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1992, s.117.

²⁴ Yılmaz, s. 115.

²⁵ Yılmaz, s. 148.

²⁶ Yılmaz, s.49.

“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.”

Hadis bilginlerinin bir kısmı, bu sözü uydurma hadisler arasında göstermekle birlikte, bazı bilginler de meâl bakımından hadis saymaktadır.²⁷

Nebî eydür ki **aşhābundur encüm**²⁸

Bi’eyyim ikteydetum ihtedeytum (559)

“Ashâbım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine tabii olursanız hidayete erersiniz.”

Dir iy Ahmed ‘aleyk olsun selāmum

Ḥabībümsin **teḥiyyātuñ kelāmum** (460)

“Selamet, rahmet ve tüm güzellikler Allah içindir”²⁹

Sevādü’l-vechi fî’l-d-âreyni buldum

Geçüb ‘ilm ü ‘amelden ‘aynı buldum (1329,2262)

“Yoksulluk iki cihanda yüz karasıdır”

Saňa sendendürür çün dürlü gamlar

Özüñden geç ki ref^c ola elemeler (2722)

“Ölmeden önce ölünüz”³⁰

İmām ĩder ki **en-nās neyāmu**

Öliceķ uyānr dır ḥalk kāmı (4051)

²⁷ Yılmaz, s. 113.

²⁸ Aclûnî, 1/132.

²⁹ Malîk, “Salât”, 53, *Malîk bin Enes, El-Muvatta*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-II, Ofset Baskı, İstanbul 1981.

³⁰ Yılmaz, s.128.

“İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanacaklar.”³¹

Ölüyi eylügile eylegil yād

Ki senden kılmıya ol mürde feryād (3671)

“Ölülerinizi hayırla yad ediniz.”³²

1.4.3. Deyim ve Atasözleri

Esrar-nâme’de anlatımı zenginleştiren öğelerden biri de kullanılan atasözleri ve deyimlerdir. “Sözcüklerin ve terimlerin yanı sıra atasözlerimiz ve deyimlerimiz, Türkçenin söz varlığını oluşturan önemli öğelerdendir. Atasözleri; uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki sözlerdir. Deyimler ise genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleridir. Atasözlerimiz ve deyimlerimiz hayata bakışımızın, değerlerimizin, geleneklerimizin, inançlarımızın söze dönüşmüş biçimleridir.”³³

Atasözleri ve deyimler için kalıplaşmış söz öbekleri terimi denmesi, onların cümle içerisinde değiştirilmeden kullanılması gerektiğini anlatır ancak özellikle vezin kaygısıyla şairler mısra içerisinde deyim ve atasözlerini istedikleri gibi kullanmışlardır.

1.4.3.1. Deyimler

Akıl ermek

Çü ‘akl irmez kemāl-i künh-i zāta

Ḳanā‘at kı l cemāl-i şun‘-ı zāta (29)

Epsem olmak, epsem durmak (Sükût etmek, susmak)

Olursañ epsem ol maṭlub-ı cūyā

Dilüñden ṭālib u maṭlubı ḳo ya (67)

³¹ Keşfü’l- Hafâ c.2, sh. 312, 2795.

³² Tirmizi, Cenâiz, 34.

³³ <http://tdkterim.gov.tr>, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Prof.Dr. Şükrü Halûk Akalın, Prof.Dr.Recep Toparlı ve Uzm. Belgin Tezcan Aksu, Erişim Tarihi, 23.03.2011, Kars 2009.

Var **epsem tır** sözüñ haddin aşırma
 İzüñi şer^c yolından şaşırma (127)

Dem urmak (Nefes almak, nefes çekmek, üflemek)

Bu demden **urma dem** kim bīm-i cāndur
 Bu derdüñ çāresi teslīm-i cāndur (101)

Dem ur ʿİsī gibi şīrīn zebān ol
 Dirilsün mürde diller tāze cān ol (633)

Dilini tutmak

Hemīşe ʿacz ü hayret birle yār ol
Dilüñ tüt şem^c gibi bī-ķarār ol (127)

Yavi kılmak (Kaybolmak, zayi olmak, yitmek)

Unut her bildigüñ bilmek dilersen
 Seni sen **yavi kıl** bulmaķ dilersen (138)

Taşra kalmak (Yoksun kalmak, uzak kalmak)

Dir iy rūḥü'l-emīn ḳalma seferden
 Nedendür **taşra ḳalmaḳ** ḥalka derden (431)

Ayağına düşmek

Rikābında yürürler ser-nihāde
Ayağına düşerler ber-güşāde (515)

Kulak urmak (1. Kulak vermek, dinlemek. 2. Önem vermek)

Bu dehrüñ qahr zehrin qand şanma

Qulağ ur işbu pende bend şanma (552)

Laf urmak (Yüksekte atmak, atıp tutmak, böbürlenmek, övünmek)

Ĥired çün mest ola virse daği şāf

Pür eyle dürd-i derdi **urmasun lāf** (769)

Takat getirmek

Qaçan **tākat getürsün** qatre nāra

Bu gird-āba düşen gelmez kenāra (772)

Bel bağlamak (Önem vermek, azmetmek, hazırlanmak)

Çiger bil **bağlamak** reftāre hoşdur

Getürmek dem-be-dem güftāre hoşdur (905)

Kıssadan hisse

Çü vardır her revişden sende hişşe

Nola ol **hişşeden olursa kışşa** (906)

Gözden çıkarmak

Çıkar gözden cihānı cāndan artuq

Ki yokdur aña tuhfе andan artuq (919)

Fırsat vermek

Eger **furşat virirse** söze üstād

Söz ehlinüñ revānıñ eyleyem şād (1010)

Feda kılmak

Ḥayālūñdür senüñ añla cihānı

Fedā kıl merd iseñ cānāna cānı (1020)

Terkin urmak (Terketmek, vazgeçmek)

Bu sırra hem-ser olmaz şaklayan ser

Ki ser **terkin uranlar** oldı server (1042)

Başına devlet kuşu konmak

Kemāle çünki irgürdün nıyāzi

Ḳonar başuñla devlet şāh-bāzı (1398)

Aklı gitmek

Görür pür müşk-i ter dükkān-ı ‘aṭṭār

Gider ‘aḳlı düşer ser-mest olur zār (1441)

Aklı başından gitmek

Görür ḥalḳ üşmüş ol mişkīn yatar zār

Başından ‘aḳlı gitmiş olmuş evkār (1448)

Boynuz isterken kulaktan olmak

Yaqını koyub isterseñ ırakdan

Çıḳarsın boynuz isterken ḳulaḳdan (1525)

Kalburla su taşımak

Ḡurur ile düzersin yāl ile bāl

Var iy ebleh **ṭutar mı āb ḡrbāl** (2954)

Başını taşa vurmak

Görür kim düşmen olmuş h'ace taşı

Urur taşa başı vü başa taşı (3374)

1.4.3.2. Atasözleri

Ço bu sevdâyı var ehl-i ferâğ ol

Baş olmak ister iseñ öñ ayağ ol (126)

Çerağun çün yanar oldıkça yāğun

Küsil yorganuña göre ayağun (128,3179)

Var epsem bunda kâl u kıl şıgmaz

Belî şurağ-ı mûra pîl şıgmaz (1428)

Belî sükker degüldür tırme zāğa

Tonuz yağını yakmazlar çerāğa (1458)

Çafes çāk olıcak murgun olur şād

Tutulmamış kuş eylersin āzād (1565)

Yazılmışdur meger kim geldi başa

Ne kılsun kim girü size ulaşa (1600)

Oliser cümle varun çünki tālān

Elünle virdüğündür saña kalan (2924)

Çarüri gördüğine nefis varur

Ki üzüm üzüme göre kararur (3278)

Aña kim eyledüñ iylük iyüsin

Biler sini ısıрмаğa azusın (3336)

Bilürsin aʿrecüñ zıllıda aʿrec

Var imdi müstaķīm ol olma aʿvec (4018)

Uşanmaduñ mı sen senden yeter ķo

Dilerseñ devlet-i bākī eşer ķo (4047)

Bu gün ol dāne kim bunda saçarsın

Ne ekdüñse yarın anı biçersin (4398)

1.4.4. Edebî Sanatlar

Bütün Divan Şairlerinde olduğu gibi, Huzûrî de mesnevisinde edebi sanatlardan bolca istifade etmiştir. Belagat sanatlarıyla esere zenginlik ve beyitlere güzellik katmıştır. Esrâr-nâme’de kullanılan edebi sanatlar için seçilen beyitlerden bazıları şunlardır:

Teşbih:

“Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibariyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır.”³⁴

Zihî heybet ki ger bir zerre hürşîd

Göreydi zerre-veş ķalurdī nev-mīd (173)

Buraķa berķ-vār olur süvār ol

Cemāle şemʿ gibi bī-ķarār ol (413)

³⁴ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ, Ankara 1999, s.28.

Saña keşf olmadı çünkim bu perde
Otursan halka gibi bekle derde (438)

Bu bazar içre iy merd-i mürayi
Şanırsın ney-şekkerdür bu riwayı (1520)

Telmih

“İfâde içinde zikr etmeksizin herhangi bir kıssaya, geçmişteki bir olaya, meşhur hikâyelere, efsânelere, malûm bir şahsa, çeşitli inanışlara, âyetlere veya bir hadise, ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek sanatıdır.”³⁵

Yaradan Âdemi oldur şerâdan
Nefesden ‘İsî-i Meryem’ yarâdan (9)

Var evvel ‘aşıkla Menşür-vâr ol
Gel andan pây-ı dâra pay-dâr ol (137)

Namâz içre olurdu şöyle hayrân
Teninden çıkduğun tuymazdı peykân (616)

Hayâ ü din ile çün ‘ayn olubdur
Anuñ çün şâh-ı zî’n-nureyn olubdur (597)

İştikak

“ İştikâkın lûgat manası türemedir. Aralarında mana ve terkîb itibâriyle fark olmak kaydıyla bir köktenbaşka bir kelimenin, kelimelerin türetilmesidir. Bu tür kelimelere de müştak kelimeler denir.”³⁶

³⁵ Külekçi, s.165.

³⁶ Külekçi, s.213.

Çü ma'na oldı şuret birle zāhir
Göründi zāt mazhardan müzāhir (85)

Olursañ bu mezāhirden müzāhir
Ne zāhir kalur anda ne mezāhir (86)

Şehīd ü şāhid ü meşhūd oldur
Hamīd i hāmīd ü Mahmūd oldur (276)

İrerdüñ tayyibātı tayyibine
Vücuduñ oldı maṭlab ṭalībīne (461)

İrsal-i Mesel

“İrsâl-i Mesel veya İrâd-ı Mesel adı verilen bu bedi’ tâbir, kuruluş itibariyle birer birleşik teşbih görünümündedir. Bu bakımdan bir çeşit teşbih olarak kabul edilmektedir.

İrsâl-i mesel’de söylenen düşünce bir taraf, bu düşünceyi pekiştirmek amacıyla söylenen atasözü veya bu değerdeki söz de ikinci taraftır. İkinci taraf birinci tarafı temsil yoluyla temsil eder.”³⁷

Nefes kim nār-ı nefsiñdür buḡarī
Şakın bülbül gibi gül şanma ḡarī (38)

Yanar çün yāḡuñ olduḡça çerāḡuñ
Güsil yorḡanına göre ayaḡuñ (3179)

Bu sevdādan geç iy dīvāne-i ‘ūr
Ki olmaz pīle mesken ḡāne-i mūr (3578)

³⁷ Külekçi, s.41.

Çü dünyâ kişt-zâr âhiretdür

Dürtüş kim anda cev biçmez eken bür (4396)

İstifham

“Doğrudan doğruya heyacana bağlı sanatlardan olan istifhâm, hayret, şefkat, elem, nefret, kin gibi heyecan ve duyguların soru şeklinde tezahürüyle ortaya çıkar. Fakat bu sorulara cevap beklenmez. Sorular cevap almak için değil duygu ve heyecanların daha açık, daha şiddetli ve daha etkili biçimde ortaya konulması bakımından doğmuştur. Duygu ve heyecana sebep olan canlı-cansız, soyut-somut her şey bu soruların muhatabı olabilir. Sorulardan maksad dikkati duygu ve heyecanlara çekmek içindir.

Ne, kim, kaç, nasıl, hani, hangi, nerede, nereye gibi çoğu zaman duygu ve heyecanla alakalı olmayan zamir ve zarflar da istifhâm ifade ederler. Ancak bunların bedî’ sanatlar cümlesinden olması gerekir. Yani istifhâm sanatında cevap beklenmeyen soruların cevâbı bellidir ve cevâp yine kendisindedir.”³⁸

Ne deryâdur ‘aceb ol katre kânden

Nedür hırşîd vaşl-ı zerre kânden (109)

Nedür bir pâre et kıadı lisândur

Ne şerh itsün anı kim câna cândur (323)

Senüñ neñ var ki vara aña senden

Eyletgil seni sensiz aña andan (913)

Ne kılam neylem bî-çâre kâldum

Cihânda bir kuru güftâre kâldum (3104)

Mecâz-ı Mürsel

“Bütün lisanlarda her kelimenin ifade ettiği bir mana vardır. Kelime

³⁸Külekçi, s.102.

söylendiğinde ilk akla gelen bu manaya hakikî mana denilmektedir. Kelimelerin bu ilk manalarına dilin gelişimi içerisinde birtakım münasebet ve benzerliklerle değişik anlamlar yüklendi. İşte hakikî mananın dışındaki bu ifadeler mecâzları meydana getirmiştir.

Mecâzlar alışılmış ve yaygın olanların dışında sanatlı biçimde kullanılırsa Mecâz-ı mürsel sanatı meydana gelir.

Bir sözün mecâz-ı mürsel sayılabilmesi için his ve heyecanının yanı sıra iki niteliği de taşıması gerekir.

1. Söz hakikî anlamı dışında kullanılmalıdır.
2. Sözün hakikî anlamını düşünmemize engel bir şey bulunmalıdır.”³⁹

Felek tırmış rükûc üstâde andan
Zemin olmuş sucûd üftâde andan (5)

Çıkar gözden cihânı cândan artuğ
Ki yokdur aña tuhfe andan artuğ (919)

Dü-âlem mestdür ol dem sen âyık
Varubdur gaflete cümle halâyık (3465)

Key aña ger gedâsın ger şehenşâh
Beş arşun yirdür âhîr saña hem-râh (2808)

İsti'are

“Edebi sanat olarak **“bir şeyi gerçek anlamı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır.”**

Bir sözün isti'are olabilmesi için şu üç özelliği taşıması gerekir.

³⁹ Külekçi, s.20.

1. Söz gerçek anlamı dışında kullanılmalıdır.
2. Sözün gerçek anlamda kullanılması imkânsız olmalıdır. Bunu sağlamak için de sözün gerçek manasının anlaşılmasına engel (karîne-i mâni'a) bulunmalıdır.

3. Benzetme amacı olmalıdır.⁴⁰

İki kapulı bir kâr-bân-serâdur

Bu yirde menzil itmek ne revâdur (2804)

Bu defterden dü-âlem bir varâkdur

Ne evvel var ne âhîr cümle Hakk'dur (4080)

Arûs-ı hûlde kâbin merd olur merd

Belî derd ile kâmil merd olur merd (4328)

Tekrir

“Manayı kuvvetlendirmek maksadiyle, manzum ya da mensur bir parçada aynı kelimeyi veya kelime gruplarını birkaç defa tekrarlamaktır.”⁴¹

Aceb mazharsan iy zat-ı muṭahhar

Muṭahharsın muṭahharsın muṭahhar (87)

Zihî tertîb ki mehden tâ-be-mâhî

Aña her zerre rûşendür kemâhî

Zihî kudret zihî esrar-ı hikmet

Ki çeder her zerreden izhâr kudret

⁴⁰ Külekçi, s.46

⁴¹ Külekçi, s.158.

Zihī izzet zihī haşmet zihī nāz
Zihī esrār-danālīk zihī rāz (164-166)

Tenasüb

“Manaca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi, tezâd meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır.”⁴²

Ḳadīrā razıka perverdigārā
Mu‘inā müste‘ānā sâz-kārā (261)

Ezel baħrinde oldur dürr-i şah-vār
Ebed burcında oldur necm-i seyyār (291)

Ger olduñsa bu baħr içinde ğavvāş
Gerekdür hāşıl itmek gevher-i hāş (880)

Bu deryā kadri kıanden kıatre kıanden
Ya deryāda irişmek kıadre kıanden (1677)

Tevriye

“Edebiyatta: iki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını (müverrî-i bih) söyleyip uzak anlamını (müverrî-i anh) kasdetmekdir.”⁴³

Saňa bildürdi ğün farz ile sünnet
Gerekdür idesin Mennāne minnet (1395)

⁴² Külekçi, s.185

⁴³ Külekçi, s.80.

Çü döğmezsın bilürsın dāne penbe
Neden Hāllāc olursun iy şikembe (1787)

Rücū

“Bir fikri daha kuvvetli anlatmak için, önce söylenilen sözden caymış gibi görünmektir.”⁴⁴

Bu dünyānuñ ne hoşdur bār u bergi
Degilmişse şöñda telh mergi

Ne hoş cayıdı gūr ü teng ü tārık
Şırātı olmyaydı böyle bārık

Ne hoş köpri idi anuñ şırātı
Cehennem olmasa anuñ ribātı

Yeterdi bāri bu gamlar tamāmet
Degilmişse gam-ı rüz-ı kıyāmet (2586-2589)

Teşhis

“İnsan dışındaki canlı varlıkları veya eşyayı, duyan, düşünen, hareket eden insan kişiliğinde göstermek, ona kişilik vermek teşhis sanatıdır.

Kendisine kişilik verilen canlı varlık veya eşya ayrıca konuşturulmuş ise “**intak**” sanatı yapılmış olur.”⁴⁵

Varur bir kırd ider çāha nigāhı
Görüb rūbāhı eyler anda āhı

⁴⁴ Külekçi, s.144.

⁴⁵ Külekçi, s.114.

Dir ol rūbāha gir gel baña yar ol
Bu ğurbetde benümle ğam-güsār ol (3358-3359)

Şütür ol mūşa dir ki jy mūş-ı bī-dil
Bu mı dur idesin cā baña menzil (3573)

1.5. ESERDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ

Esrar-nâme’de anlatım teknikleri bakımından oldukça zengindir, Tevhid bölümünden başlayarak en sonda bulunan Hatime’ye kadar hemen hemen bütün teknikler kullanılmıştır. Sırasıyla bu teknikler örnekleriyle aşağıdaki gibidir;

1.5.1. Nasihat Yoluyla Anlatım

Didaktik bir eser olan Esrâr-nâme’de en çok başvurulan tekniklerden biri nasihat yoluyla anlatımdır. Bu bölümlerde hikemî tarzda anlatım ön plandadır.

Gel emdi olduñise bī-riyā kıl
Ne t̃at kim kılursın bī-riyā ol (537)

İşitdün enbiyâyı evliyâyı
Ne resme bāla şaymışlar belâyı (555)

1.5.2. Doğrudan Doğruya Anlatma (Exposition)

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı mahsullerinin, her zaman öğretici mahiyete başvurduğu ve çok kullanıldığı anlatım şekillerinden biri de “doğrudan doğruya anlatma, tarif ve izah etme üslubudur. Gerek tasavvuf umdeleri, gerek dinî meseleler, bilhassa mensur ve manzum eserlerde bu üslûb içinde anlatılır.”⁴⁶

⁴⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ, Ankara 2006, s.823.

Hız. Muhammed'in cenneti tarif ettiği, 50 beyitten oluşan bölüm bu üslûb ile yazılmıştır,

Buyurmuş eyle sultân-ı şerî'at
Görinür gözlerüme nâr-ı cennet (1120)

Geçerseñ illet-i çün ü çerâdan
Gider bu illet-i ma'lûl aradan (1183)

1.5.3. Mükaleme ve Sual Yoluyla Anlatma

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı mensubu şairler; tasavvufî bilgi ve motifleri zaman zaman karşılıklı "soru-cevap" şeklinde de anlatmaktadırlar. Bunlar tasavvufun bazı prensiplerini kendi kendilerine sorarlar, yine kendileri cevaplar verirler. Böylece fikirlerini "soru-cevap" yoluyla daha tesirli bir hale getirirler.⁴⁷

Hız. Ali'ye cennet ile ilgili soru sorulması ve O'nun soruya verdiği cevap ile, Bayezit'ı Bistami'ye dünyanın yaratılışı ile ilgili soru sorulması ve konu hakkında verilen cevap bu üslûba örnek olarak verilebilir.

Meger bir kimse aşhâb-ı şafâdan
Su'al eyler 'Aliyy-i murtażadan

Ki cennetde olur mi rûz-i rûşen
Didi anda ne der vardur ne revzen (1097-1098)

Su'al eyler kılub ibrâm bir hâm
Ki iy sultân-ı ber-Haqq pîr-i Bistâm

Nedendür işbu 'âlem kim cihândur
Ya niçün bu zemîn ol âsumândur

⁴⁷ Güzel, s.824.

Neden girmişdürür çarha felekler
Neden tesbîh okur gökde melekler

Neden tırmışdurur yir böyle sâkin
Nedür vâcib nedir imkân [u] mümkün

Cevâbında dir ol maḥbûb-ı mutlak
Murâdun ḥaḳ ise tıtma Ḥaḳa daḳḳ (1184-1188)

1.5.4. Delil ve İspat Yoluyla Anlatma

*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şairlerinin sık sık başvurduğu yollardan biri de, fikirlerini ayet, hadis ve kelâm-ı kibarla takviye etmektir.*⁴⁸

Huzûrî, özellikle Mesnevi'nin giriş bölümlerinde bu teknikden fazlaca istifade etmiştir.

Ḳaçan sen hūdduñ Ḥaḳ eyyuhe'n nās
Çü ḳılduñ hāy hü def' oldı vesvās

Ḳoğıl bu hāy u hūyı başla āha
Şıgîn nās-ı yuvesvisden İlāha

Maḳamuñdır çü ḳāf ḳul hūva'l-lāh
Ḳıl andan lā-mekān 'anḳāsına rāh

Bu ḳāfı hem-dem eyle lāma evvel
Geç andan var hūva'l-lāha mükemmel

⁴⁸ Güzel, s.828.

Bu mîr'âta nazar kıl gör cemâlin
Gör anda kûl-hüva'l-lâhuñ kemâlin

Arıtduñsa bu mir'âtı kederden
Okursın kûl huva'l-lâhı beşerden (199-204)

1.5.5. Tahkiye Yoluyla Anlatma

Bilhassa dünyanın yaratılışı ve peygamberlere ait kıssaların anlatılışında bu edebiyat mensubu şairler, “tahkiye üslûbu” na başvururlar. Bu edebiyat mensubları tarafından mukaddes kitaplar (Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim) veya din uluları etrafında teşekkül eden menkıbe, velayetnâme, gazavatnâme vb. kıssalara benzeyen mistik, tasavvufî hikâyeler manzum ve mensur olarak ‘tahkiye’ şeklinde anlatılmaktadır.⁴⁹

Huzûrî Esrar-nâme’de 81 adet müstakil hikâyenin yanı sıra bazı pendlerin içerisinde kullandığı, kıssa ve mesellerde de bu tekniği uygulamıştır. Hikâyelerini anlattığı bölümlerde bazen doğrudan konuya girerken birçok hikâyesinde de “meger”, “hikâyettür ki”, “rivayettür”, “rivayettür meger”, “rivayet kıldı”, “meseldür” veya “hikâyettür meger” gibi bağlaç niteliğindeki kelimeleri kullanmıştır.

Meger bir peşşe bir gün isteyü dād
Süleymān hāzretinden kıldı feryād

Ki iy Hāḫḫuñ resûl-i bî-nazîri
Ki sensin her za‘îfüñ dest-gîri

Benim dādımı algıl bād elinden
Anuñ feryād elinden dād elinden

⁴⁹ Güzel, s.829.

Ḳapuñdur çünki her miskīne mesken
Bulunmaz bād elinden bāña me'men

Beni her dem huzūrumdan ider bād
İderseñ vaḳtidür bī-dād u mīdād (1362-1366)

Rivāyetdür meger bir pīr-i āgāh
Diş ağırsı havāle oldu nā-gāh

Ḳılur çün şubḥ olunca nāle vü vāh
İrer hātifden āvāze seḥer-gāh (2964-2965)

Ḥikāyetdür meger bir pārsādan
Arı kılub sefer ḳalmışdı ol ten

Ne bār u berg u ne ālāt u esbāb
Ne bāl u yāğ var ne nān u ne āb (3402-3403)

Ḥikāyetdür ki bir şahrāda bir mūş
Giderken gördi bir üştür yürür boş

Görür kim ol üştür her şaḥşa verür rām
Mehārinden yeder anı ser-āncām

Getürür üştüri çünkim inine
Ki şıgmaz inine başlar enīne (3570-3572)

Dimiş bir nükte bir dānende mecnūn
Ki ʿālemdür meşelde kef ki şābūn

Üfürseñ keŧ ki řābūñī urub dem
Çıkar māsūreden yüz dürlü  ālem

Nazar kıl şekl-i reng-ā-reng [ü] zībā
Nice māsūrede olur hüveydā (4128-4130)

Görür bir kimse bir merdi şaleb-kār
Gezerdi gūr içinde ađlayub zār

Şulağına irdi řātifden bir āvāz
Bu dervīř añlar ol āvāzeden rāz

Ki niçe geřt idersin gūr-ı mürdān
Gerekdir merd-i rāha kār-ı merdā (4340-4342)

1.5.6. Tasvir Yoluyla Anlatım

*Din -tasavvuf  Türk edebiyatına d hil edilen nazım ve nesir tarzındaki eserlerde rastladığımız bir başka  sl p özelliği de tasvir yoluyla anlatmadır. Özellikle; mevsim kasidelerinde, evren,  lem, yer-gök, ahret, mahşer gibi konuların anlatımında canlı tasvirlerle rastlanır.*⁵⁰

Diğer tekniklerde olduğu gibi, Huz r , bazı bölümlerde bu tekniği de başarı ile kullanmıştır. Aşağıda  rnek olarak seçilen beyitlerin olduğu, kozmik  lemi, yıldıızları tasvir eden 92 beyitten oluşan bölüm en güzel örneklerden biridir.

Nazar kılmış meğer bir merd b n 
Ki p r-dürr-i il hid r bu dery 

Görür her necmi bir şem -i şeb-efr z
Cih n olmuş bulardan r z-ı nevr z

⁵⁰ Güzel, s.832.

Diyeydüñ kim bu saķf-ı lāciverdī
Çemendür kim açılmış dürlü verdi

Şanasın kim tırub her necm-i seyyār
İder hāk ehline her demde güftār (2083-2086)

Bu tekniklerin yanı sıra Huzûrî eserinde kıyaslama ve zıtlıklarla anlatım tekniklerini de başarıyla uygulamıştır.

1.5.7. Kıyaslama Yoluyla Anlatım

*Dinî-tasavvufî Türk edebiyatındaki bir başka anlatım özelliği de kıyaslama yoluyla anlatımdır. Kıyaslama, tercih edilenin üstünlüğünü ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır.*⁵¹

Huzurî, Esrar-nâme’de 755-915 beyitler arasında, aşk, akıl gönül ve felsefe gibi soyut kavramları kıyaslama üslûbu ile anlatmıştır.

Gönül bir dem güzër kıl āb [u] gilden
Şalā-yı ıřķı diñle ehl-i dilden (761)

Gelicek ıřķ olur çün  aķl ma zul
Hıredi dūd olur ıřķ olsa maķbūl (770)

1.6.MUHTEVASI

1.6.1. Eserin Tertibi

Esrār-nâme’nin bölümleri klasik bir mesnevi tertibi şeklindedir, besmele ile başlayıp, tevhid, naat, çar-yar-ı Güzin vb. dinî bölümlerle devam etmektedir, hikâye ve nasihatlerin bulunduğu asıl metin bölümü ise bu bölümlerden sonra gelmektedir. Besmeleden sonra gelen dinî bölümler aşağıda gösterildiği şekildedir.

Tevhîd (1-31, 151-196), Hasbihal (32-44, 67-125), Münacaat (45-66, 197-266),

⁵¹ Güzel, s.833.

Nasihatname (126-150), Naat (267-390), Miraciye (391-519), Şefa'atname (520-521, 556, 557), Nasihatname (537-555), Çâr -yar-ı Güzin (558-559), Hz.Ebubekir (560-576), Hz.Ömer (577-592), Hz.Osman (593-606), Hz.Ali (607-622).

Mesnevilerde genel olarak Çar-yâr bölümünden sonra sebep-i telif ve dönemin devlet adamlarına yazılan medhiye bölümü bulunurken, Esrâr-nâme'de sebep-i telif bölümü bulunmamaktadır. Medhiye bölümü ise herhangi bir devlet adamına değil, Bayezıt-ı Bistâmi'ye yazılmıştır (623-682).

Eserde hikâyelere başlamadan önce şair, Feridüddin Attar'dan bahseden bir bölüm koymuştur (683-728). Bundan sonra gelen beyitlerde mürşidin tâliblere seslenişi (729-760) ve Aşk, Akıl ve Gönül mevhumlarının karşılaştırılması bulunmaktadır (761-921).

1.6.2. Eserde Yer Alan Hikâyelerin Kaynakları

Dinî ve tasavvufî bir eser olan Esrâr-nâme'nin kaynakları da büyük ölçüde dinî metinlere dayanmaktadır. Ayet ve hadislerle öğütler pekiştirilirken, menkıvebî kişilere ait hikâye ve rivâyetlerden de bolca istifade edilmiştir. Dönemin mesnevilerine kaynaklık eden Kelile ve Dimne'de yer alan hikâyelere rastlanmamıştır. Hayvan hikâyeleri yazılı edebiyattan değil daha çok sözlü edebiyattan alınmıştır.

Ritter'e göre Pança Tandra (Beş Hile) ve bu hikâyeleri de içine alan Kelile ve Dimne hem doğu hem de batı edebiyatında çok sevilmiş, kendilerinden sonra yazılan eserlere kaynaklık etmiştir.⁵² Ancak gerek Kelile ve Dimne gerekse Binbir Gece Masalları'nda yapılan taramalarda benzer hikâyelere rastlanmamıştır.

Şahıslar ile ilgili hikâye ve menkıbelere Attar'ın Evliya Tezkirelerinde de rastlamak mümkündür. Attar'ın bütün eserleri tarandığında kişi ve hikâyelerin genellikle benzer öğeler taşıdığı görülmektedir. Bu da kaynaklarının aynı olduğu intibamı uyandırmaktadır.

Söz konusu hikâyelerin büyük bir kısmı sûfî vaizlerin anlattıkları dokunaklı hikâyelerin nazmedilmiş şekli ibarettir. Nitekim eserlerinde Ahmed el-Gazzâlî'nin vaazlarında anlattığı hikâyelerin hepsine rastlandığı gibi İbn Sînâ, Ebû Said-i Ebû'l-Hayr, Sühreverdî el-Maktûl, Muhammed El-Gazzâlî ve başkalarının bu tür

⁵² Hellmut Ritter, *Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi, Karşılaştırmalı Edebiyat Metinleri*, Ayrıntı Yay. İstanbul 2011.

hikâyelerinden faydalanmıştır.⁵³

1.6.3. Eserde Geçen Hikâyeler

Dinî içerikli bölümlerden sonra yazar, nasihatlerini de içeren hikâyeleri başlık vermeden yazmıştır. Herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemek için hikâyeleri sırasıyla numara vererek özetleme uygun bulundu. Huzûrî eserin içerisinde bölümleri başlıklandırmak yerine bir önceki bölümün bittiğini belirtmek ve takip eden bölümle ilgili ipuçlarını göstermek için son beyiti kırmızı mürekkep ile yazmıştır. Sadece İstanbul Üniversitesi nüshasında son beyitler değil, bölümlerin ilk beyitleri kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Hikâyelerin bazıları içerikleri itibariyle peş peşe gelmekte, bazılarının ise arkasından müstakil bölümler halinde nasihatler bulunmaktadır. Eserin düzenlenmesinde çerçeve hikâye mevcut değildir, ancak hikâyelerde işlenen konular takip eden hikâye ile bir bütünlük oluşturmakta, verilmek istenen nasihat pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca her hikâyenin arkasından konuyla bağlantılı ahlakî veya dinî bir öğüt yer almaktadır. Hikâyelerin sırası esas nüsha olarak kabul edilen Süleymaniye (S) nüshasına göre özetlendi. Tespit edilen 81 hikâyenin özeti şu şekildedir:

1.Hikâye (922-959)

Bir gönül ehli Nizâmü'l-Mülk'e gelerek cenneti isterse, kesesini altın ile doldurmasını ister, Nizâm emir verir ve kese altın ile doldurulmaya başlanır ancak ne kadar altın konulursa konulsun kese dolmamaktadır, bunun üzerine Nizâmü'l-mülk dua eder ve kese hemen dolar. Bunu gören gönül ehli, altınları bırakır ve asıl muradının Nizâm'a biat etmek olduğunu söyler. Kendisi bir damla iken Nizâm bir deryadır ve derya dururken damla olarak kalmak onun istediği şey değildir.

2.Hikâye (1044-1064)

Mansur'u elinde kesik başı ile rüyasında gören bir gönül ehli, bunun nedenini sorar ve Hallac-ı Mansur'da, sırrı keşfetmenin yolunun serden geçme ile olduğunu anlatır. Cânânı dileyen cândan geçmedikçe cânâna kavuşamaz. Aynı menkıbe Attar'ın Evliya Tezkireleri adlı eserinde de mevcuttur.⁵⁴

⁵³ Şahinoğlu, DİA, IV, 95-96-97-98.

⁵⁴ Attâr, *Evliya Tezkireleri*, s.536,(çev.Uludağ).

3.Hikâye (1065-1096)

Yolda yürüyen ulu bir zat, yol ortasında oturmuş bir derviş ile karşılaşır ve onun da kendisi gibi âleme sultan olmayı isteyip istemediğini sorar. Derviş, kendisini ve etrafında bulunan her şeyi bir hiç olarak gördüğünü, asıl olanın ise sadece Hudâ'ya ulaşmakla elde edilebileceğini söyler. Bunun için ise ten denilen elbiseden ve cândan kurtulup cânan olmaktan geçtiği ve ruh aynasını parlatmadan hiçbir şeye ulaşamayacağını anlatır.

4.Hikâye (1097-1119)

Ashaptan biri Hz. Ali'ye cennet ile ilgili soru sorar ve O'da cennet hakkında bildiklerini, özellikle de Hz. Muhammed (SAV)'den duyduklarıyla cenneti tasvir eder.

5.Hikâye (1120-1183)

Bu bölümde şair, Hz. Muhammed (SAV)'in ağzından cenneti tasvir eder ve kimlerin cennete gideceğinden bahseder. Cennete peygamberin yolundan gidenler girebilecektir.

6.Hikâye (1184-1210)

Cahil birinin Bayezıt-ı Bistâmî'ye dünya ve ahret hakkında sorular sorması üzerine; O'nun da bu sorulara cevap vermesi. Yaratılış ve dünya düzenini merak eden kişiye, bu merakının gereksiz olduğunu sorgulamadan inanırsa daha makbul olacağını söyleyen Bistâmî, eğer muradı Hakk ise batıl milletlerden uzak durmasını, kendisine öğretilenlerden ders çıkarmasını ancak akıl ve felsefe yoluyla yaklaşırsa Hakk'dan uzaklaşacağını söyler.

7.Hikâye (1211-1242)

Bir kör ile topalın arkadaşlığını anlatan bu hikâyede; Bir kör ve bir topal arkadaş olup, bir azizin mahzenine gizlice girerken yakalanır ve hapsedilirler. Daha sonra körün bacağı keserler, topalın ise gözünü çıkarırlar ve eylemlerinde ortak olan bu iki arkadaş aynı şekilde cezalandırılır. Beden ve cânı temsil eden iki uzuv her suçta ortak hareket etmektedir, kör bedeni temsil ederken, topal da cânı temsil etmektedir. Cân usta, beden ise çırağıdır, biri binanın temeline diğeri ise duvarına benzetilmiştir. Birbirlerinden ayrı hiçbir işleri olamayacağı gibi suçta da cezada da ortaklardır.

8.Hikâye (1243-1253)

Ölen Şeyh'ini rüyasında gören mürit, ona ahret sualini nasıl verdiğini sorar, pîri cevap olarak ölmekle sadece dünyasını değiştirdiğini, Hudâsını değiştirmedikini söylediğini belirterek, mezara girmekle kör olunmayacağını ve zulmetten kurtulup nûra geldiğini söyler.

9.Hikâye (1284-1305)

Sarâyını yağmaya açan Sultân, bendelerden birinin bu yağmaya katılmadığını görür ve neden bir şey almadığını sorar; bende, muradının altın ve gümüş olmadığını Sultânın bir bakışının bile ona yeteceğini söyler, bu söz sultânın hoşuna gider ve hazineyi açarak istediği kadar altın ve gümüş almasını ister. Ancak, bende yine reddeder ve Sultân durukken başka hiçbir şeyde gözünün olmadığını söyler. Hikâyenin sonunda cenneti bile istemediğini söyleyen bende, cennetin onu Sultândan ayrı koyacağını düşünmektedir. İlâhi aşka düşen kişi sekiz cenneti de istemez, cânâna ulaşmanın yolunun ise cân vermekten geçtiğini bilmektedir.

10.Hikâye (1306-1318)

Ömrünün sonuna gelmiş bir Hakk aşığı öldükten sonra cennete gireceğini öğrenince gözünü kör edip cehenneme yönelir, çünkü cennette Hakk'ı göremeyecektir, yârin olmadığı her yer onun için ağıyardır artık, cennet ve huriler bile ona cehennem gibi gelmektedir.

11.Hikâye (1319-1361)

Ahbâbları ile yolda yürürken bir anda kendilerini çölde bulan Şeyh Şiblî, yerde bir kafatası bulur, üzerine yazılan hattı okuyan şeyh kendinden geçer. Kafatası ona bu dünyanın boşluğunu ve ölüm ile gerçek sırra vakıf olduğunu söyler. Dünyanın bütün zenginliklerinden ve cândan geçmeyince vuslatın olamayacağını ve ahirette gerçek mutluluğa ulaşamayacağını anlatan kafatası, fakirlikle ve dünyayı hiçe saymakla ebedi hayatın kazanılacağını anlatmaktadır. Bu menkıbe aynı zamanda Evliya Tezkireleri'nde de bulunmaktadır.⁵⁵

⁵⁵ Attâr, s.560.

12.Hikâye (1362-1429)

Bir gün bir sivrisinek rüzgârdan şikâyetçi olmak için Hz. Süleymân'ın yanına gelir, sivrisineğin şikâyetlerini dinledikten sonra Hz. Süleymân rüzgârı da dinlemek için çağırır ancak rüzgârın geldiğini gören sivrisinek korkarak kaçar. Bunun üzerine Hz. Süleymân sivrisineğin istitâ'atsızlığına kızıp, rüzgârın ise suçsuz olduğuna karar verir. Yaratılmış olan her şeyin mutlak bir görevi vardır ve hepsi bu görevi hakkıyla yerine getirmekle mükelleftir. Hikâyenin arkasından gelen öğüt kısmında namaz ile ilgili bilgi verilmekte ve terk edilmemesi gerektiği konusunda ders verilmektedir. Aynı hikâye Mevlâna'nın Mesnevî'sinde de mevcuttur.⁵⁶

13.Hikâye (1439-1489)

Çöpçülüğü meslek edinmiş biri, güzel koku satan bir pazara girince aklı başından gider ve düşüp bayılır. Çevresine toplanan halk, gülsuyu ve çeşitli yollarla onu uyandırmaya çalışırlar ancak hiçbir şey fayda etmez ve uyandırılmaz. Oradan geçmekte olan erkek kardeşi, kardeşini görünce neden hastalandığını anlar ve etrafa belli etmeden kardeşinin burnuna bir parça necis kokusu sürer, kokuyu alan çöpçü uyanıp kendine gelir. Bu hikâyede de pis kokulara alışmış birinin mis kokusundan hastalanmasını anlatan yazar, arkasından yine namaz ile ilgili öğütlerine geçer ve hakkıyla kılınmayan namazdan hayır gelmeyeceğini, böylelerinin namazından ise kefen soymanın daha iyi olacağını söyler. Aynı hikâye Mesnevî'de de geçmektedir.⁵⁷

14.Hikâye (1490-1508)

Kendini kurnaz sanan bir köylü, bir düzenbazdan, öküz pisliğinden amber yapmayı öğrenir. Elde ettiği bu sahte amberi koku satan tüccara götürür ve ona pazarlar. Tüccarın sakalına övgüler yağdırarak bunu ona satar. Sakalına her şeyden çok değer veren tüccarın bunu almasını ibadetinde gösterişe kaçan kişiyle kıyaslayan yazar, günahın bile bu şekilde yapılacak ibadetten daha iyi olacağını anlatır. Riya ve kendini beğenmişlik karışmış bir ibadetten fayda beklenmemesi gerektiğini vurgulayarak, bu şekilde yapılan bir ibadetin pamuk tarlasını ateşe vermekle aynı olduğunu söyler.

⁵⁶Abdulbâki Gölpınarlı, *Mesnevi Şerhi*, III, 548, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985; Şefik Can, *Mesnevi Tercümesi*, III, 364, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

⁵⁷ Gölpınarlı, IV, 44; Can, IV, 397; Ahmet Kasım Fidan, *Hikmetleriyle Mesnevî'de geçen Hikâyeler*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2009, s.173.

15.Hikâye (1509-1525)

Kırk kez hacca giden biri, kırkını haccını yaparken hatırlarından muradına hâsıl olduğunu ve istediğini elde ettiğini düşünür, sonrada nefesine uyduğu için bu kırk haccı mezada çıkarır. Orada bulunan kalbi temiz biri bunu görünce hacının kafasına bir sille vurur ve isterse bin kez hacca gitsin riya karışmış bir ibadetten hayır beklememesini söyler. Yine bir önceki hikâyede olduğu gibi burada da ibadete, riya ve kibrin karıştırılmasının sakıncalarından bahsedilmektedir.

16.Hikâye (1528-1567)

Nasipsiz bir fakir bir küp bulur, hayatının bundan sonra daha iyi olacağını düşünür ve üzerindeki çulu atıp atlas kumaştan giysi ister. Elindekiyle yetinmenin önemini anlatmaya çalışan bu hikâyede gaflet küpüne düşmüş bir insanın kendini nasıl kaybedeceğini anlatır. Bu dünyanın varlığı ölünce elden çıkmaktadır, bu nedenle de hiçbir şeye güvenmemek gerekir. Ayrıca yine bu hikâyede Attar'ın adının geçtiği son beyitte de Attar, ölmeden önce bildiği bütün sırları anlatacağından bahseder.

17.Hikâye (1590-1627)

Hintli bir tüccar Çin'e gelir ve Şahın sarayında esir bir papağan görür. Papağan tüccara, dönerken yolda rastlayacağı başka papağanlara kendisinden bahsetmesini, bu esaretten nasıl kurtulacağı konusunda kendisine yol göstermeleri hususunda akıl vermelerini ister. Tüccar, dönüş yolunda papağanlara rastlar ve onlara sarayda gördüğü papağanın selamını söyleyip dileğini iletir. Bunu duyan papağanlar çılgılık atıp, "tez ölen tez kurtulur" diyerek, düşüp ölürlər. Bu duruma çok üzülen tüccar Çin'e döndüğünde saraya gider ve kafesteki papağana olup biteni anlatır. Diğer papağanlar gibi bu da çılgılık atıp kafesinde düşüp ölür. Papağan ölünce onu kafesten çıkarıp dışarı atarlar. Kafesten kurtulan papağan bir anda canlanır ve uçup bir dala konar. Sonra da arkadaşlarının ona yol gösterdiğini, ne kadar çabuk ölürse o kadar çabuk kurtulacağını anlattıklarını söyler. Gaflet uykusundan uyanmanın yolu cânı teslim etmekten geçmektedir. Benzer hikâye Mesnevî'de de vardır.⁵⁸

⁵⁸ Gölpınarlı, I, 327; Can, I, 111. Fidan, s.43.

18.Hikâye (1767-1803)

Papağana dil öğretmek için karşısına bir ayna konulup aynanın arkasından biri konuşur, aynada kendi aksini gören papağan konuşanın başka bir papağan olduğunu sanıp söylenenleri tekrarlayarak konuşmayı öğrenir. Bu meselden yola çıkan şair, cihanda bulunan ve varlık sandığımız her şeyin aslında bir akisten ibaret olduğunu, sırra vakıf olmak istersek kendimize bakmamızın yeterli olacağını anlatır.

19.Hikâye (1806-1847)

Güneş doğduktan epey sonra eline mum alarak at üstünde nûru arayan bir aptalın düştüğü durumu hicveden şair, kişinin yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratıldığını ve gerçeği görmek ister ise kendi benliğini iyi tanıması gerektiğini anlatır. Görünen her şey Allah'ın yansımasıdır ve varlık olarak ne varsa O'ndandır. O tektir, kesret yok vahdet vardır, eğer göz çok görürse şaşır olur. Maksat kesrette vahdeti görmektir. Bunu görmek için kişinin kendine yakın olması ve kendini tanıması yeterlidir.

20.Hikâye (1848-1856)

Ustası şaşır çırağından bir şişeyi getirmesini söyler ancak çırak şişeleri iki gördüğü için ustaya hangisini getireyim diye sorar, usta da birini yere vur diğerini getir diyince, çırak, denileni yapar ve şişeyi yere vurup kırar ve o zaman şişenin iki değil tek olduğunu anlar. Yine kişi kendinden başka bir şey görürse, tıpkı şaşır biri gibi yanılır. Aynı hikâye Mesnevî'de de vardır.⁵⁹

21.Hikâye (1857- 1872)

Bayezid-i Bistâmî'ye dünyâ ve yaratılış ile bütün varlığı yaratan Allah hakkında soru sorarlar. Oda bu soruya karşılık gizli ve açık olan her şeyin insanın özünde mevcut olduğunu, bu dünyânın da ahretin de insanda mevcut olduğunu eğer bu sırra vakıf olmak isterse insanın önce kendisini tanıması gerektiğini, yaratılmış olanda yaratana görmesi gerektiği hakkında bilgi verir. Kurtuluş ve gizlerin açığa çıkması ancak bu şekilde gerçekleşecektir.

22.Hikâye (1873- 1880)

Hiz. Dâvûd Allah'a yakarır ve insanları yaratmasındaki hikmeti sorar. Hitâp gelir

⁵⁹ Gölpınarlı, I, 129; Fidan, s.24.

ki, benim insanları yaratmamdaki sırrın gamını çekmene gerek yoktur. Seni bu hazineyi açık etmen için seçip gönderdik. Çünkü sen her şeyi araştıran ve kullukta üstün olansın.

23.Hikâye (1899-1931)

Padişahın doğan kuşu, saraydan kaçır ve bir acuzenin eline düşer. Acuze kuşun yemek yemediğini görünce önce gagasını keser, sonra da tüylerini yolar. Padişah her yerde kuşu arar sonunda adamları onu bu viranede bulurlar, padişah kuşun halini öğrenir ama onu kurtarmak yerine saraydan kaçtığı için başına gelenleri hak ettiğini söyleyip cezasını çekmesi gerektiğini söyler. Yâr elinde nazlı yaşarken kaçır ağyara sığınan, her şeyi hak etmiştir. İnsanoğlu da bu kuş gibi, gaflet uykusundadır ve Sultan'ın yüzünden gözünü ayırıp, bir acuzeye benzeyen dünyaya yakınlık göstermektedir.⁶⁰

24.Hikâye (1954-1977)

Divanenin biri Sultan Mahmut'a giderek, Ayas'a âşık olduğunu söyler. Onu hor gören Sultan Mahmut; nerelere hükmettiğini, emrinde ne kadar asker, ordusunun hizmetinde ne kadar fil ve hazinesinde ne kadar altın, gümüş değerli şeyler olduğunu söyler. Ve divaneye sorar; “ madem Ayas'a âşıksın neyin var neyine güveniyorsun?” Bu lafin üzerine cevap veren divane, Gazneli Mahmut'a “benim hiçbir şeyim yok, senin var. Ben her daim açım sen ise tok, bu kadar sevdiğin ve sahip olduğun şey varken Ayas'ı nasıl seveceksin, bir tâlibin iki mâtlubu olmaz, oysa benim sadece Ayas'a olan aşkım var. Bu kadar kârın ve varlığın varken, yârin adını nasıl anacaksın, varlığından vazgeçmedikçe de aşka layık olamazsın” der.

25.Hikâye (1978-1994)

Eşeğin birine binip diğerini de yedeğinde götüren zavallı bir köle, eşeklerden birinin ürkmesiyle ikisini de kaybedeceğinin farkında değildir. Bu zavallının durumunu hem dünyaya hem de dine bağlanan insana benzeten şair; “dünyayı dininden çok seven ahretini kaybedeceğini bilmez. Şimdiye kadar esrar ile ilgili verdiği bilgilerden herkes istifade etmiştir ancak insanlar hâlâ anlamak istememektedirler” diye sitem etmektedir.

26.Hikâye (2010-2082)

Sessiz bir köle üzeri örtülü bir tabak ile giderken, bir ahmak tabağın içinde ne var

⁶⁰ Gölpinarlı, II, 86; Can, II, 284; Fidan, s.76.

diye merak edip sorar. Köle de eğer içindekinin bilinmesi istenseydi üzeri örtülmezdi diye cevap verir. Bu koca dünya da üzeri örtülü bir tabak gibidir. Bundan bir ders çıkarılması gerekir. Dünya da yedi kat perde ile örtülüdür ve her göz bu perdelerin altında ne vardır göremez. Hikâyenin bundan sonrasında dünya ve felekler hakkında ayrıntılı bilgiler veren beyitler gelmektedir. Şairin astronomi ile çok derinden ilgilendiğini göstermesi açısından önemli bir bölümdür. Gezegenlerin yanı sıra göktaşları hakkında da ayrıntılı bilgiler içermektedir.

27.Hikâye (2177-2200)

Şehre gelen bir köylü, ıııklı bir minare görüp hayrette kalır, bunun bir ağaç olduğunu zanneder ve meyvesi olup olmadığını merak eder. Kurnaz biri ona bu ağacın senede bir kez meyve verdiğini ve o meyveden yiyen kişinin dertlerinden kurtulduğunu söyler. Bu söze inanan köylü minareye tırmanmaya başlar ve yarısına geldiğinde düşüp yaralanır, çevresine gelenler ona merakı yüzünden olmayan derdine derman ararken daha büyük bir derde düştüğünü söyleyip, minarenin mescitten daha yüksek olduğu için açıkça görüldüğünü, kör olmasaydı bu hikmeti görebileceğini anlatırlar.

28.Hikâye (2205-2222)

Âlim bir vaiz minberde vaaz verirken bir divane ona mabudun maksudu hakkında soru sorar, bunun üzerine vaiz, kendisinin kırk yıldır esrarı keşfettiğini, yaptığı ibadetleri anlatarak susmayıp bildiklerini anlatması gerektiğini söyler. Divane bu cevaptan hoşnut olmaz ve ona bir kırk yıl daha ibadet etse, seksen yaşına da gelse ömrünü boşa geçirmiş olacağını, ne kadar bilirse bilsin, yaptığı ibadetlerin bir aptalın kalburla su taşımastan farkı olmayacağını söyler.

29.Hikâye (2223-2257)

Gönül gözü açık, esrara vakıf bir zat, Allah'a yalvarıp gözünden perdeyi kaldırmasını ister, duaları kabul olur ve gizli olan ne varsa ona aşıkâr olur, iki âlemi de kat kat en ince ayrıntısına kadar görür, gördükleri aklını başından alır. Aradan bir zaman geçince yine o âlemi özler ve görmek ister yine gözünden perde kaldırılır ve bu sefer bakar ki Allah'tan başka hiçbir şey yoktur, neye baksa nereye baksa O. Dünya ve ahrette mevcut olduğunu sandığı her şey aslında Allah'ın bir yansımasıdır ve her şeye kendinden bir şey vermiştir. Her zerre O'ndan olmuştur.

30.Hikâye (2258-2314)

Bu bölümde, Ebû'l Hasan Harakâni, tasavvuf, vahdet, dünya ve ahret ile ilgili düşüncelerini anlatmaktadır, aynı özlü sözler Evliya Tezkireleri'nde de bulunmaktadır.⁶¹

31.Hikâye (2378-2468)

Hasta bir ermiş, gözü bağlı bir beygir tarafından çevrilen su değirmenini görür ve bu durumdan etkilenip kendinden geçer. Ayılınca ne olduğunu soranlara, beygirin ona lisan-ı hâl ile durumunu anlattığını bu yüzden kendinden geçtiğini söyler. Beygir, bütün gün çok fazla menzil aldığını düşünmektedir ancak gözleri açıldığında hep aynı yerde döndüğünü görünce de üzüldüğünden bahsetmiştir. Hasta ve yaşlı pîr de kendi durumunu bu beygirin durumuna benzetir. Bu kadar yıldır ibadet edip Allah yolunda koşmasına rağmen gözünün önündeki perde kalkmamıştır ve kendisinin hep aynı yerde saydığını anlamıştır.

32.Hikâye (2508-2525)

Ömrünü devamlı ibadetle geçiren bir din ulusu bir gün bir kasaba gider ve nefsini köreltmek amacıyla bir parça et ister. Kötü huylu kasap dervişe et yerine kuru bir kemik parçası verir, bunun üzerine kasaba bakan derviş onu eşek olarak görür. Bunu merak eder ve işin sırrının ne olduğunu öğrenmek ister, kasaba madem et vermedin o halde tıpkı bir âşığın bağı gibi yaralı olan ciğer ver, der. Rindlerin meclisinin kebabı ciğerdir, ciğer gam elinden kan ağlamaktadır ve bu devrandan vefa ummak deliliktir.

33.Hikâye (2526-2569)

Dertli bir divane yolda yürürken çocuklar onu taşlamaya başlarlar, bunlardan kaçmaya çalışırken dolu yağmaya başlar, bunun üzerine Allah'a sitem ederek sen de çocuklarla birlikte olup beni taşıyorsun der.

34.Hikâye (2570-2585)

Bir müminden” Beytü'l-harama giren kurtuluşa erer” sözünü duyan bir abdal, yola çıkar ve Beytü'l-harama çok yaklaştığı bir sırada bir haraminin saldırısına uğrayıp başından destarını çaldırır. Kurtuluşundan emin olamayan abdal bu beladan korkup vazgeçip memleketine geri döner.

⁶¹ Attâr, s.636.

35.Hikâye (2609-2661)

Odun kırarken yaralanıp yatağa düşen bir oduncuyu ziyarete giden İmam Gazzali, üzülmemesini, iyileşeceğini söyler. Yaralanmasından çok, daha fazla çalışıp kazanç sağlayamamaktan şikâyetçi olan oduncuya, Gazzali, dünyanın dertlerle dolu, fânî bir yer olduğunu ve asıl kârın ebedî hayat için çalışmak olduğu hakkında öğüt verir.

36.Hikâye (2709-2724)

Divanelerin başı sayılan biri, bir bostandan geçerken bostana dikilmiş bir eşekbaşı görür, merak edip nedenini sorar; ona bu kafatası ile bostanı kem közlerden koruduklarını söylerler. Bu hâle gülen divane, eğer faydası olsaydı eşekbaşının kendine faydası olurdu, kendine faydası olmayanın bostana ne faydası olur der. Sonra da kadere inanmak gerektiği ve tedbirin hiçbir zaman takdirin önüne geçemeyeceğini anlatır.

37.Hikâye (2725-2795)

Sıkıntılı bir köylü şehre gider ve orada çeng çalan bir çalgıcıyla karşılaşır, çalgıdan rahatsız olan köylü kızıp çalgıcının kafasını kırar. Buna kızan çalgıcı da köylünün sakalını yolar. Köyüne döndükten sonra görüntüsüne bakıp şehrin güzel bir yer olmadığını, insanın kendi evi gibi güvenli hiçbir yerin bulunmadığını söyleyip, şehri karalar ancak oradakiler sakalın haline bakıp neler olduğunu anlarlar. Arkasından öğüt bölümü gelen bu hikâyede, karşıyı suçlamadan önce insanın kendi yaptıklarına bakması gerektiği çünkü her şeyin bir karşılığının olacağı vurgulanmaktadır.

38.Hikâye (2796-2801)

Deniz kenarında dinlenen bir kişi, sakın denize bakıp bir müddet huzur bulduktan sonra o denizin coşmasını hayal eder ve kendi kendine söylenir: “Şimdi bu kadar sessiz, sakın görünürsün ancak bir de coştun mu, ne gemiler batırırsın bu halin hile değildir, bundan bir öğüt almak gerektir.”

39.Hikâye (2812-2849)

Eşeğinin üzerinde dikkatli ve yavaş giden birine, sorar biri ki; “neden böyle gidiyorsun?” “Yüküm şişedir bütün varlığım bu yükür eğer eşek düşerse hepsini kaybetmekten korkarım, o yüzden de bu kadar yavaş ve dikkatli gitmekteyim” diye cevap verir. Arkasından gelen öğütte de şair, hırs ve tamah içinde olup ölümden

korkmayan kişiyi bu şişe satıcısının durumuna benzetir ve bir tarihte isim yapmış birçok padişahtan, komutandan örnekler vererek İskender gibi set de çekse insanoğlunun ecelden kaçamayacağını eninde sonunda öleceğini, bunu düşünerek amelini ebedî hayata göre hazırlaması gerektiğini söyler.

40.Hikâye (2850-2862)

Bir gönöl ehline, bir vefasız Huda'dan bilgi vermesini ister. Bilgili adam, Huda'yı bir kâseci olarak gördüğünü söyler. Kafatasını kendi kudretiyle düzenleyip, bilgi ile doldurur, nimetlerinden faydalandırır. Sonunda, bu kâseyi bozar, kişi ölüp toprak olur. Eğer yerden bir avuç toprak alıp da ona başından geçenleri sorarsan sana, acı tatlı yaşadıklarını anlatır. Eğer aklın var ise bu kıssadan hisse al, gaflete dalma ve bir gün senden öncekiler gibi senin de toprak olacağını sakın unutma.

41.Hikâye (2863-2918)

Bir kafatası bulan bir divane onu hayranlıkla seyredip, coşarken onu gören bir şâh sorar; “neden bu kafatasını iş edinmişsin?”. Divane, bu kafatasının kime ait olduğunu belli olmadığını, şah mı yoksa derviş mi olduğunu anlamadığını belirtir. Arkasından bu dünyanın faniliğinden, sonuç olarak şah ile dervişin ölünce ayırt edilemeyeceğinden bahsederek; mal-mülk, sen-ben kavgasına gerek olmadığını, akıbetin herkes için aynı olduğunu anlatır. İnsanoğlunun, evvelinin kan, âhirlinin ise toprak olduğunu, kan ve topraktan medet umulamayacağını ne kadar yaşanırsa yaşansın, gidilecek yerin beş arşın yer olacağını ve zaman varken gafletten uyanması gerektiğini anlatmakta olduğunu söyler.

42.Hikâye (2919-2931)

Zengin biri ölürken malını kıymet bilecek birine bırakmaya çalışır. Bunun üzerine verilen öğütte kişinin ölmeden önce kendi eliyle verdiklerinin daha makbul olacağı, öldükten sonra cümle varının talan olacağı ancak kendisiyle gelenin eliyle verdiğ i olacağı anlatılmaktadır. Hayattayken bir fakiri doyurmak daha makbuldür. Bu koca dünyaya dalmak yerine gafletten uyanmak gerektir.

43.Hikâye (2932-2963)

Eskiciliğı kendine meslek edinen biri topladığı eskileri kaybedeceğini düşünmezken, bir gün bir yangında elindeki bütün eskileri kaybeder. Sadece bu dünya

için çalışıp biriktiren insanların durumu da bu eskici gibidir, kaç katlı elbise giyerse giysin sonunda kefen giyeceğini düşünmez, topraktan yaratıldığını unutup hevâ ve hevesinin peşinden gider. Oysa ebedî mutluluk bu dünyada yaşarken yok olmayı bilmekten geçmektedir.

44.Hikâye (2964-2999)

Diş ağrısından bizâr olan bir yaşlı ermiş, dayanamayıp ağlayıp inler. Sabah olunca gaipten bir ses duyar: “ bu kadar acıya dayanamayıp niye ah vah edersin?” diye. Akşam olunca ağrısı yine başlar ancak bu sefer utancından sesini çıkarmayıp acıya dayanmaya çalışır. Sabah olunca yine gaipten ses gelir: “Neden bu kadar sabır gösterir ağlayıp inlemez de kendine zulmedersin?” Bu dergâh öyle acayip bir dergâhtır ki burada ne susmak vardır ne de ağlayıp inlemek. Burada cânı hiçe saymak gerektir, aslın toprak ve kemiktendir, bu kemiği tutan ise kan ve ettir. Cân bir kafeste mahpustur. Ancak ölürsen bu hapisten kurtulursun. Ebedî güzelliğe kavuşmanın yolu cânıdan geçmektir.

45.Hikâye (3000-3013)

Biri bir mecnuna dünyanın uğurlu mu yoksa uğursuz mu olduğu hakkında soru sorar. Mecnun ise ona bir hikâye ile cevap verir. Dünya, etrafına sineklerin üşüştüğü bir ayran çanağı gibidir. Sinek ayrıntı içtikçe sarhoş olur ve kendini tavus kuşu ile bir tutmaya başlar. Öyle ki kendisi anka kuşu mekânı ise kaf dağıdır. Bu sarhoşlukla ayran kâsesine düşen sinek, sonunda ah vah etse de elinden hiçbir şey gelmez. Bu dünyaya bu kadar sevgi göstermenin sonu ayran kâsesine düşmüş sinekle aynıdır, bunlar şeytandan başkası değildir. Cânânı bırakıp cân ile uğraşırlar, kulluğun gereği ise Sultân ile meşgul olmaktır.

46.Hikâye (3055-3071)

Keramet sahibi birinden rivayet olunur ki, harabat ehli bir Yahudi ile bir rind kumar oynamaktadırlar, Yahudi bu oyunda sahip olduğu bütün malını mülkünü kaybeder. Oyundan vaz geçmez, gözünün birini de çıkarıp oyunda kaybeder, rind bakar ki yahudinin kaybedecek bir şeyi kalmadı bu sefer ona; “hadi gel dinin üzerine oynayalım eğer kaybedersen Müslüman olacaksın” der. Bunu duyan Yahudi hiddetlenir ve rinde yumruk atarak; “ben dinim üzerine değil, oynarsam başım üzerine oynarım” diye cevap verir. Arkasından gelen öğütte bu rindin bir Yahudi kadar bile dinine sahip çıkamadığından bahsedilir.

47.Hikâye (3117-3161)

Gençten bir yiğit, zayıflıktan beli bükülmüş bir ihtiyara, keman yayına dönmüş bedenini bir altına satıp satmayacağını sorar. İhtiyar ahmaklık etmemesini, bunu kendisine Hüda'nın bedava verdiğini, zamanı geldiğinde kendisine de bedava verileceğini söyleyerek arkasından ömrünün altmış yılını nasıl boşa geçirdiğini anlatır. “Allah’ın hazinelerinin peşinden bu kadar yıl koştum ancak şimdi anladım ki asıl hazine bizzat kendi varlığımış, ömrünü heba etme benim gibi, onun kıymetini bil ve zamanın varken bu dünyayı bırakıp, ahretin için çalış” diye öğüt verir.

48.Hikâye (3191-3210)

Başından eski külâhını çıkarmayan bir fakire biri takılmak için sorar: “ Bu külâhı kaç saatarsın?” Bunu duyunca fakir: “iki dünyayı da verseler bu külâhı satmam” der. Çünkü bu külâh ile Allah’ın hazinelerine ulaştığını, ondan vazgeçemeyeceğini, başında altın tac da olsa sonunda ikisinin de toprak olacağını söyler. Uyku ve yemeğe düşkün olanlar ölünce toprakta yiyecek olacaklar, dert ehliyle hem-dert olmak ve yaptıklarının kabul olup olmayacağını düşünmek gereklidir. Hakikatin önünde kişi kendine perdedir.

49.Hikâye (3211-3221)

Bir köpeğe çalışıp kazanmasını, yiyeceğini kazanmak için altına ihtiyacı olduğunu söylerler, bunu duyan köpek, çok kızar ve saldırır. “Ben altından gümüşten kurtulup azat olmuşum, kıymetli taşlardan feragat etmişim” der. Bir köpek kadar bile insanın özünde gayret bulunmamaktadır. Gerçek er odur ki nefesine galip olur, köpek ise dünyaya talip olandır. Kâfirin nasıl ki putu varsa senin putun da altın ve gümüşdür. Bunları küffara bırak ah-vah etmeye başla. Ne kadar altının olursa olsun, sonunda toprak olacaksın

50.Hikâye (3222-3242)

Bir yolcu, bir padişaha sorar ki: “meylin hazineye mi? yoksa günaha mıdır?” Padişah elbette ki günahı değil altını tercih edeceğini söyleyince genç: “ölünce altını bırakıp, toprağın altına günahlarıyla gideceğini” söyler. Oysa bu dünyada bir lokma ve bir hırka yetmektedir. Geriye kalanı ise nam içindir. Tamahkârlık iyi değildir, eğer bu dünyada gam çekmezsen ahrette şâd olmazsın.

51.Hikâye (3243-3263)

Bir kimse, perişan halli birine “bu dünyada neyi sevdiğini, neyi elde ettiğini?” sorar, dünyada ne ad ne de ünü sevdiğini, tam tersine minnetsiz bulduğu için sövüp saymayı sevdiğini söyler. Çünkü mihnetsiz minnet olmaz bu yüzden de insan ruhu temizken özüne dönmeli ve kendisine engel olacak şöhretten uzaklaşmalıdır. Allah’tan başka kimsenin emrinde olmamalıdır.

52.Hikâye (3264-3285)

Toza toprağa bulanmış olarak giden bir divaneyi gören bir Şâh; “dile benden ne dilerse, muradın ne ise hemen yapayım, bütün dünyaya hükmetmekteyim” der. Divane Şâh’ın bu sözünden hoşlanır ve ona “beni bu sineklerden kurtar” der. Bunun üzerine Şâh; “bu işe Süleyman bile bir şey yapamazken ben ne yapabilirim?” diye cevap verir. Bu kez divane Şâh’a; “ey bilgisiz Şâh, madem buna çare olamıyorsun sen benden daha acizsin demektir, sinekten ben de muzdaribim diyorsun sonra da bütün dünya benim diyorsun. Bir sinek kadar bile kuvvetin yoktur, sen köleyi Sultân sanırsın. Sultânı kuldan ayıramazsın, özünü doğru yoldan saptırırsın. Neyi talep edersen ona sahip olursun. Çünkü üzüm üzüme göre kararır. İster köle istersen sultan ol sonunda her ikisi de toprak olacaktır.” Diye öğüt verir.

53.Hikâye (3286-3299)

Yatarken tandıra giren bir dilenci, samur kürke gark olmuş bir Şâh’ı görür. Sabah olunca her ikisi de soğuktan korunmuş olarak uyanırlar. Dilenci Şâh’a “devrin sultânı, sen de ben de soğuktan selamete çıktık, ister tandırda yat, istersen kürke sarıl” der. Eğer sabır gösterir ve kanaat edersen kârlı çıkarsın. Adam olmanın yolu sabırlı olmaktan geçmektedir, hiçbir işinde acele etmemek gerekir. Hırslı olmakta insana zarar verir, eğer Âdem hırsı yüzünden buğday⁶² yemeseydi, cennetten kovulmazdı. Bu nedenle de hırs bize ilk insan olan atamızdan irsiyetle geçmiş kötü bir huydur.

54.Hikâye (3300-3311)

Halk arasında anlatılan bir hikâyeye göre, bir karıncaya bir yıl boyunca bir buğday tanesi yetermiş. Ancak hırsı yüzünden karınca yuvasını tıka-basa buğdayla

⁶² Savaş Kocabaş, *İbn-i Kesir Tefsiri*, I, 305, Karınca&Pole Yayınları, İstanbul 2010. “Vehb.b. Münebbih’den Yahudi kaynaklarına dayandırılarak, Âdem’in cennetten kovulmasına buğday yemesinin neden olduğu rivayet edilir.”

doldurmuş. Kış gelip de tufan olduğunda hem yuvasını hem de topladığı bütün yiyeceğini kaybetmiş. İnsanoğlu da bu karıncaya benzemektedir, gözü vardır ama görmez. Gece gündüz koşturur biriktirir, hiç doymayacağını sanır. Oysa bir gün ölür ve topladığı her şeyi dünyada bırakıp gider, yanında götürdükleri ise dost olarak yaptığı iyi işlerdir. Ecel geldi mi ne sultan der, ne de derviş, her ikisinin de akıbeti topraktır.

55.Hikâye (3312-3353)

Serçe savaşından bitap düşüp dinlenmek için bir eve giren fare, orada bir yumurta görür, onu yuvasına taşımak için uğraşır ama başaramayacağını anlayınca başka bir fareden yardım ister. Biri sırt üstü yatıp yumurtayı kucağına alır, diğeri onu kuyruğundan çekerek yuvaya doğru götürmeye başlar. Onlar bu işle meşgul iken bir kedi onları görür. Yumurtayı yuvanın ağzına getirirler ancak yuva küçük ve girişi dardır, içeri alamayıp bitap düştükleri bir sırada kedi saldırır. Hırsı yüzünden gözü hiçbir şeyi görmeyen fare bu savaşı kazanamaz ve helak olur. İnsan da tıpkı bu fare gibi dünya malına olan sevgisinden dolayı hırsı gözünü kör etmiştir. Sadece yemek için yaşar ve gece gündüz biriktirir, ancak ecel geldiğinde yeri cehennemdir. Nefsi, Tevrat'ta geçen altın öküz gibidir, onu dinden uzaklaştırır. Eğer nefsini terbiye etmek isterse, onu Yusuf gibi kuyuya hapsedmelidir. Nefis ve hırs belâsından ancak öyle kurtulur. Nefsine eziyet etmeyen kuyu içinde kurt ile baş başa kalmış gibi acziyet içinde olur.

56.Hikâye (3354-3394)

İki kovalı bir kuyu var imiş, bu kovalar aynı urgana bağlı biri aşağı inerken diğeri çıkarmış. Kuyuya bir tilki düşer ve dışarı çıkamaz. Kuyunun başına gelen bir kurt onu görür ve dışarı gel birlikte gezelim der, ancak tilki ayağının sakatlandığını ve yukarı çıkamayacağını kendisinin hasta olması nedeniyle de kurdun aşağı inmesinin daha munasip olacağını söyler. Bu konuşmayla ikna olan kurt, yukarıdaki kovanın içine girip aşağıya doğru inmeye başlar ve diğer kovanın içinde olan tilki de yukarı çıkmaya. Kurt kuyuya inince anlar başına geleni tilki kurtulmuştur kuyudan, ama kendisi hapis olmuştur, başını taşlara vurur, bundan sonra uğraşmak nafiledir. Bu hikâye ile verilen öğütte ten kuyudur, nefis ile cân ise kurt ve tilki tarafından temsil edilirler. Nefsin isteklerine ne kadar boyun eğerse insan cânını tenin içine o kadar hapseder. Nefse, kanaatle zincir vurup onu terbiye etmek gerekir, ancak o zaman selâmete ulaşılır. Ne kadar gıda verirse versin insanoğlu, nefsini asla doyuramaz. Rızık için bu kadar

alçalmaya gerek yoktur, eğer cenneti dilersen kanaat edeceksin. Çünkü rızık veren Allah'tır, O rezzaktır.

57.Hikâye (3395-3401)

Allah'ın Rezzak ismi ile ilgili bir başka hikâye ise şöyledir: Adamın biri bir kuyudan su içmeğe çalışırken parmağından yüzüğünü düşürür, onu bulmak için kuyunun bütün suyunu çeker, taşları çıkarır. Kuyudan çıkan bir siyah taş düşüp iki parça olur. Görür ki o taşın içinde ağzında yeşil yaprakla bir kurtçuk vardır. Rızık için düşünmeye gerek yoktur O dilediğine kara taşta bile taze yaprak yaratır.

58.Hikâye (3402-3410)

Çok zayıf bir sofuya biri sorar: “Nedir bu halin hiçbir şeyin yok ne yersin ne içersin, tek başına oturursun?” Sofu cevabını verir; “ben yalnız değilim, beni yaratan ile beraberim ne sıkıntım olsa o hep yanımda olur. Rızıkımı veren de O, eğer sen de benim gibi olmak istersen onun verdiği her şeye kanaat etmelisin. Yediğin her şey sonunda yabana gidecektir.”

59.Hikâye (3411-3430)

Rivayet edilir ki, ihtiyarlıktan beli bükülmüş bir ihtiyara biri bir misvak verir, bunun üzerine ihtiyar adam, misvaka ihtiyacı olmadığını, nefsi bozan şeyler içerisinde geldiğini söyler ve ona, cehennem azabından korunmanın yolunun gafletten uyanıp, hırsı bırakmak olduğunu söyler. Cimrilik yapmak iyi değildir. Eli açık olmak gereklidir.

60.Hikâye (3431-3444)

Birçok yerde dinarı olan bir cimri hastalanmıştır, ölüm anı gelip çatmıştır geçmiş olsun demek için gelenler, ölmek üzere olduğunu anlayınca, evde bulunan bir gülsuyunu üzerine dökmek isterler, bunu gören cimri hiddetlenir ve o gülsuyunun ağzı açılırsa ben ölmekten beter olurum der, izin vermez ve ölür. Hasta bedenine nasip olmayan gülsuyu mezarına nasip olur. Gülsuyu dökülen bu mezarda biten güllerin her katresinde yüz diken biter. Cimrinin akıbeti budur ve onun tek dostu malıdır.

61.Hikâye (3471-3486)

Kâmil bir pîr, hiç uyumadan ve dinlenmeden gece gündüz gezerdi. Onun bu hâlini görenler sorarlar; “ ey pîr, neden hiç dinlenmezsin, uyumazsın nedir bu hâlin?” bu

soruyu duyan pîr, cevabını verirken aynı zamanda da öğüt verir. “İnanan insan hiç uyur mu? Cehennem bu kadar yakinken ve cennet ile nar bu kadar hazırken. Ölüp de ebedi eve girince, içerisi karanlık üstünde mehtap olunca uyursun ancak.

62.Hikâye (3487-3569)

Hem çok güzel hem de cesur bir Şâh'ı, meydanda gûy-bâz⁶³ oynarken gören bir külhani ona âşık olur. Öyle ki aşkından dünyadan vazgeçer, gecesi gündüzü artık bu Şâh'tır. Şâh'ın bütün oyunlarını seyretmeye gider, bazen kendini kaybedip meydana girer ve Şâh'ın çevgânının önünde top gibi koşturur. Bu şekilde davranmasıyla Şâh'ın dikkatini çeker. Şâh'ın akıllı bir veziri vardır, durumu anlayıp Şâh'a anlatır. Yine bir oyun esnasında Şâh'ın karşısına çıkan külhaniye Şâh iltifat edince, aşkından deli divane olur ve meydanda kendinden geçer, bu hâle kızarlar ve külhaniyi oradan çıkarıp kovarlar, bir daha gelmemesini söylerler. Külhani artık külhanından çıkmamaktadır, ağlayıp inlemekle gün geçirmektedir. Yemeden içmeden kesilmiştir, ne derdini anlatacak bir dostu ne de sırlarını açacak biri vardır yanında. Şâh bir gün vezirine, külhaniyi sorar. Uzun zamandır gözükmemesinden endişelendiğini söyleyip, onu külhanında ziyaret etmeye karar verir. Şâh'ın külhana gelip, külhaniyle hem-dem olması külhaninin aklını başından alır, bir nâra atar ve cânını teslim eder. Külhani hâline bakmayıp bir Şâh'a âşık olmuştur, kavuşmaya da gücü yetmemiştir. Şâh'a sunacak hiçbir şeyi yokken, sessiz kalıp derdini içine atmak yerine Şâh'a âşık olmakla haddini ziyadesiyle aşmıştır.

63.Hikâye (3570-3579)

Bir fare sahrada giderken, gördüğü herkesin peşinden giden başıboş bir deve görür. Yularından tutup deveyi yuvasına getirir, ancak yuva deveye çok küçüktür, sığmaz ve fare başlar ağlayıp inlemeye. Bunun üzerine deve kızar ve fareye; “boşuna ağlayıp inleme, var git işine, sessiz kal ki deve kediye benzeyip seni paralamasın. Hiç karınca yuvası file mesken olur mu?” der.

64.Hikâye (3702-3710)

Akıllı bir adam Çin şeyhine hakikatten haber sorar. Çin şeyhi cevap verir ki, hakikat on bahisten ibarettir. Bunların dokuz tanesi sessiz kalmak, onuncusu ise dilsiz

⁶³ İlhan Ayverdi, “Çevgan: At üzerinde değneklerle yerdeki topa vurmak sûretiyle oynanan çok eski bir oyun.”, *Kubbealtı, Misalli Büyük Türkçe sözlük*, I, 561, İstanbul 2005.

olmaktır. Sessiz olanın eline kuş konar, eğer arayışta sessiz olursan her şey sana konuşur. Sessiz kalanlar felaketleri görmezler, konuşan insan nehir gibidir, susan ise deniz gibi.

65.Hikâye (3746-3767)

Bir divane bir bakkala sorar, dükkânında şeker ve badem içi var mı? Bakkal onlardan çok olduğunu satın almak isteyenine göreceğini söyler. Bunun üzerine divane ona madem satarsın, yesen bunlardan daha pis ne yersin der. Arkasından da öğüt vermeye başlar.

66.Hikâye (3768-3798)

İran'ın millî şairi Firdevsi-i Tûsî, yirmi beş yıl emek verip Şahnâme'yi yazmıştır. Öldüğünde devrin din ulularından Ebu'l-Kâsım, Firdevsi'nin bu eserinde dinden uzaklaştığını, yâri bırakıp ağyarı methettiğini ileri sürerek cenaze namazını kıldırılmaz. Aynı gece Firdevsi'yi rüyasında cennette bir köşk içerisinde başında değerli taşlardan oluşmuş bir taç ile tahtta otururken görür. Bu hâle şaşırır, Firdevsi ona; “ sen benim cenaze namazımı kılmadın ama Allah benim namazımı meleklerine kıldırıldı ve sırf bir beyitim yüzünden bütün günahlarımı affedip, beni Firdevs cennetine koydu” der.⁶⁴ Bu hikâyenin arkasından Attar kendisinin de şiirlerinde tevhidi dilinden bırakmadığını, beyitlerinin çoğunda Allah'ın adını zikrettiğini, akıbet öldüğünde tıpkı Firdevsî gibi Firdevs cennetine talip olduğundan bahseder.

67.Hikâye (3799-3837)

Can vermekte olan bir pîre bir adam sorar : “bu yolda bir azığın, hazırlığın var mı?” Pîr, üzgün bir şekilde cevap verir: “ Bu yolda hiçbir azığım yoktur. Elim boştur, ancak ümitsiz değilim. Erenler bu yolun azığını başından hazırlarlar, oysa ben bu amaç uğruna ne kadar okursam okuyayım öğrendiğim sadece Elif'tir. Onun ilmine, fennine vakıf olamadım. Bu yola baş koyanlar akıllarını galip, nefislerini ise mağlup ederler. Nefisleri onları ne kadar zorlarsa zorlasın ona asla pirim vermezler. Eğer sen de bu yola baş koyanlardan olmak istersen, sakın nefisini besleme, ona asla gıda verme ki selamete eresin.”

⁶⁴ Firdevsi, Şahnâme, (çev. Necati Lugal), Kabalcı, Nisan 2009, İstanbul. Eserin girişinde Nimet Yıldırım tarafından kaleme alınmış olan, Firdevsî ve Şahnâme adlı makalenin 20. Sayfasında aynı konudan bahsedilmektedir.

68.Hikâye (3838-3876)

Nefsinin et yeme arzusunu altmış yıl boyunca bastırmış bir ermiş, yolda giderken burnuna gelen et kokusuna dayanamaz ve sırf nefsini köreltmek için et kokusunun geldiği yere gider. Bakar ki halk zindanda bir esirin tenine, kızgın demirle dağ vurmaktadır. Bunu gören derviş nefsinin bu arzusundan kaçır öyle ki cânından bile korkar ve arkasından nefsi ile hasbihal etmeye başlar. Onun isteklerini yerine getirmekle ne kadar acı çekeceğini anlatır ve nefsini önce bir köpeğe sonra da bir eşeğe benzetir.

69.Hikâye (3877-3927)

Mutlu bir eşekçiye neyi sanat edindiği sorulur. O da cevabında ömrünü eşekçilikle geçirdiğini, bundan başka sanat bilmediğini söyler. Bunun üzerine, eşekçi için Allah’a dua etmeye başlar ki, bu işten kurtulup doğru yolu bulsun, hidayete ersin. Bunun içinde gerekli olan nefsin terbiye edilmesi ona zincir vurulmasıdır.

70.Hikâye (3928-3937)

Nüktedan bir sağır, kervanın sesine uyanırım düşüncesiyle kervanın yolunda yatar ve uyur. O derin uykudayken kervan gelir ve onu uyandırmadan geçip gider. Uykusunu aldıktan sonra uyanan sağır bakar ki kervan geçmiş ve kendisi geride kalmış, şaşkın ve çaresiz ah vah eder ama nafiye. Hakikatten uzak yaşayan insan da işte bu sağır adam gibi derin uykudadır, kervanı kaçırmamak için uyanık kalmak ve doğru yoldan ayrılmamak gerekir.

71.Hikâye (3938-3936)

Çegânî’yi yolda yavaş yavaş giderken gören bir adam merak eder ve sorar; “neden böyle yavaş gidiyorsun, güneş batmak üzere, yol tehlikeli ve haramiler çok, eşeğine binip hızlıca yol alıp menziline varsan.” Der ki, “sen körsün, girip mezara kara toprak olacaksın, ömrün bitip son durağın karanlık mezar olur. Yolun uzun, eşeğin sakat, yükün çok. Yol da düşmanlar var ve sığınacağın da dar. Ömrün zevâle ermiş, eşeğini sür, acele et menzil al, bu gafletten kurtul.”

72.Hikâye (4006-4062)

Aksini suda görünce ürken çirkin suratlı, kötü yüzlü biri, kendi kendine kızar. Çok çirkin olduğunu devlerin bile onu görünce ürkeceğini, her kim görürse dilinin tutulacağını söyler. “Suda ne işin var senin bu çirkinlikle senin varacağın yer cehennem

nâridir ancak.” Bu şekilde konuşması beyhudedir, insan eğer kazancını kötü yoldan sağlıyorsa yüzü de huyu da çirkin olacaktır. Eğer huyu güzel ise sudaki aksi de güzel olacaktır elbette. Suyu yansıyan insanın kendi özüdür aslında, hoş ya da na-hoş olsun insan kendi yüzünü görür. Ne işle meşgul ise kendine görünen de odur. Bu görüneye infial etmek boşunadır. Topalın gölgesi de topal olur. Eğer güzel görmek isterse, önce kendine düzen vermeli, işini Hakk’a yarar etmeli. Nefsini terbiye ederse ve cândan geçerse cânânına kavuşur, eğer ölümsüzlük isterse bâkî kalacak bir eser bırakması gerekir.

73.Hikâye (4173-4275)

Eşek tellallığını kendisine meslek edinen biri ömrünün sonuna gelmiştir, Azrail canını almaya geldiğinde bakar ki eşek tellalı adı sanı unutulmuş bir eşiği arıyor, hâlâ onu sayıklıyor. Bütün bir ömrünü ne ile geçirmişse ölürken de onun hayali ile ölmektedir. Hikâyenin bundan sonra gelen bölümünde İsa’nın eşiğine⁶⁵ telmihte bulunarak başlayan uzun bir öğüt mevcuttur.

74.Hikâye (4275- 4304)

Mezarlıkta dolaşan bir dîvâne’ye orada düzgün ve güzel olan nedir diye sorarlar. Dîvâne’de orada gördüğü her şeyin toprak olduğu için murdar olduğunu ancak, dert ortağı olununca temizlendiğini söyler. Arkasından gelen öğütte de dertlilerle dert ortağı olununca huzura kavuşulacağı ve emeklerin karşılığının alınacağı anlatılır.⁶⁶

75.Hikâye (4306-4339)

Bilgili bir âlim mescitte yatarken, bir cahil gelip yanında namaz kılmaya başlar. Dertlerine ağlayıp, dua ederken şeytan görür ve bu cahili yoldan çıkarmak ister ancak yanında yatan âlimi görünce çekinir, yaklaşıp ve beklemeye başlar. Onu orada gören biri sorar: “ Neden burada bekliyorsun, hangi hilenin peşindesin?” şeytan der ki: “Bu cahili yoldan çıkarmak istiyordum ama yanında yatan bilgili âlimden korkuyorum, o yüzden bekliyorum.” İnandığıyla amel eden insan gerçekte dertten kaçmaz, yaptığı amele de fazla güvenmez. İbadetimi yapıyorum diye şeytana aldanıp rahat olmak gaflete kapılmaktır. Takip eden öğüt kısmında da âlimin uykusunun bile cahilin ibadetinden

⁶⁵ *Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi yayınları, İstanbul 2001, Yeni Antlaşma, Mat. 21:1-11, Mar.11:1-11; Luk.19:28-40; Yu.12:12-19.

⁶⁶ Bu hikâyenin baş kısmı sadece **İ** nüshasında, öğüt kısmı ise diğer nüshalarda da aynı şekilde bulunmaktadır.

daha iyi olacağı anlatılmaktadır.

76.Hikâye (4340-4357)

Bir kimse görür ki bir derviş mezarlıkta ağlayarak dolaşmaktadır. Bu sırada dervişin kulağına gaipten bir ses gelir ve der ki: “ Bu mezarlıkta boşuna ağlayıp gezme, eğer âmel ile süslendiysen korkmana gerek yok, acı çekmeden hazineye ulaşamazsın.”

77.Hikâye (4358-4368)

Kendisine gizli sırlar ve keyfiyetler hâsıl olan bir sûfî'ye gaipten bir ses; “ eğer Tûr'u görmek ve gizli sırları bilmek istiyorsan meyhanelerde yaşayan ve viranelerde yatan filan âşığı bulmalısın” der. Sûfî denilen yerleri araştırır ve sonunda kendisine bahsedilen kişiden bir nişan bulur. Ona derler ki, işi hamallık olan, şarap testileri ve berdûşları taşıyan bir pîr dün öldü. Kendisi bir damla dahi içmezdi ve sürekli diliyle içenlere dua ederdi, Allah'ım sen herkesin günahlarını bağışla onlara lütufta bulun diye. Sonsuz bir esrar deryasında onun dalgaları nûrdı.

78.Hikâye (4406-4414)

Korkmuş bir rind meyhaneye gider ve akli başından gidene kadar içip sarhoş olur. Meyhaneci içki parasını isteyince de tek bir kuruşunun olmadığını, hasat zamanına kadar bu isteğini reddetmemesini ve kendisini rehin almasını söyler. Meyhaneci, “seni rehin alamam çünkü hasat zamanı tek bir arpa dahi etmezsin” der.

79.Hikâye (4417-4433)

Çinli divane geçerken bakar ki bir Türk ölmüş hoca başında talkın vermekte. “Hayatta iken dini bilmeyen fâni olduktan sonra telkini ne yapsın. Ne yazık ki eşek gibi kör ve sağır olanın işi de kavga ve şamatadır.” Hikâyenin devamında münacat bölümü gelmektedir.

80.Hikâye (4434-4450)

Can verirken ağlayıp inleyen bir pîre bunun nedenini sorarlar: “ Çoktandır bir kapıda, onu övüp durdum. Kapı üzerime açıldı, bilmiyorum acaba güçten mi yoksa eşkıyalıktan mı? Ne bileyim talihim hoş mudur yoksa nahoş mudur? Bu tavlada zarım beş mi yoksa altı mıdır? Ecel gelip çattı, ama bilmiyorum ki nereden geldim ve nereye gitmekteyim? Bundan sonra ne elimden bir iş gelir ne de dilimden güzel bir lâf.” Diye

ümitsizce derdini anlatır. Hikâyenin bundan sonraki kısmında şair, okuyucudan güzellikle ve dua ile anılmak isteğini dile getirir.

81.Hikâye (4451-4467)

Bir gönül ehli Hakk'dan üç nesne istediğini söyler. Bunlardan biri tâ kıyamete kadar ölüm içinde uyku, biri uyku içinde ölüm. Öyle ki hiçbir kelime bunu açıklamaya yetmez. Bir diğeri ise iyilik ile anılmaktır. Hakk onu rahmetiyle şâd etsin. Benim gibi bir çaresize dua edene, Hakk, Mustafa'yı şefaatçi kılsın. Sende söylemeye kuvvet vardır, benim gibi garibe şefkat et. Ara sıra gelip toprağımdan geç ve toprağıımı ciğer kanıyla ıslat. Niceler bizden önce ölüp toprak oldular, kimse onlardan haberdar değildir. Sonunda sen de toprak olacaksın, toprağının temiz olması için gurur rüzgârından kurtul, dilin tutulmadan önce susmayı öğren ve dedikodudan uzak dur.

1.6.4. Hikâyelerde Geçen Şahıslar

Dinî-tasavvufî bir eser olan Esrarnâme'nin bazı hikâyelerinde geçen kahramanlar genellikle peygamberler, dîn uluları, menkıvebî kişiler, devlet adamları, tarihi kahramanlar gibi bilinen kişilerdir. Hikâyelerin büyük bir bölümünde ise; garip, şâh, bende, gulam, sultân, üstad, şakird, müridan, âşık gibi günlük hayattan alınan tipler kullanılmıştır. Eserde kıssalar ve menkıvebî hikâyelerin yanı sıra fâbl türü hikâyeler mevcut olduğundan peşşe, meges, andelib, muş, üştür, seg, gürg, pil, rûbâh, mâr gibi hayvanlar da fazlaca kullanılmıştır.

Edebi metinlerdeki insan, gerçek yaşamda var olan insanın idealleştirilmiş kopyasıdır. Yazar, yaşamdan alınmış şöhret sahiplerini kopyalar, onlardan kendi yaşam anlayışı veya içinde yaşadığı toplumun kabulleriyle yeni örnek varlıklar oluşturur. Edebiyat biliminin terimleri arasında bu proto tip insanlar kişilik/şahsiyet, tip veya karakter adını alır.

Şahsiyet, gerçek yaşamıyla var olmuş ve tarihî süreç içinde herhangi bir coğrafyada hayat sürmüş insandır. Edebî metinler, ihtiyaç durumunda müellifin mesajını topluma ulaştırmada bu türde insan görünüşüne her zaman yer vermiştir. İnsanın ikinci ve üçüncü görünümü olan tip ve karakterler ise, müellifin okuyucusuna vermek istediği mesaja göre, zihninde şekillendirdiği insanlardır. Bunlar gerçek yaşamda var olmamış, ancak yaşamış şahsiyetlerin dikkat çekici özelliklerini

*kendilerinde toplamışlardır.*⁶⁷

Şair özellikle pend ve mev'ize gibi öğüt verdiği bölümlerde soyut terimleri şahıslastırmıştır, aşk, akıl, felsefe vb. Bunların yanı sıra mesnevilerin olmazsa olmazı sayılacak kozmik âleme ait varlıklarda Esrâr-nâme içerisindeki yerlerini almışlardır.

Esrarnâme'de 48 beyitle ismi en çok geçen peygamber Hz. Muhammed(SAV)'dir, arkasından 19 beyitle Hz. İsa ve 15 beyitle Hz. Âdem gelmektedir, Hz. İbrahim'in 8 beyitte, Hz. Süleyman'ın ise 7 beyitte adından bahsedilmektedir. Bunların yanı sıra Hz. Meryem'in ismi 7 beyitte Hz. İsa ile birlikte ve Hz. Hızır'ın ismi de 2 beyitte Hz. Musa ile birlikte anılmaktadır.

Hızır Muhammed (SAV)

Eserde Hızır Muhammed (SAV) ile ilgili bölümlerde, ahlâkının mükemmelliğinden, Kur'an'da övülmesinden, inananlara öteki dünyada şefaatçi olmasından bahsedilmiştir. Na'at, miraciye, hilye gibi başlangıçta bulunan dini bölümlerin yanı sıra, cennet ile ilgili yapılan bir tasvir bölümü de O'nun ağzından anlatılmıştır.

Zihî kırbet ki virmişdür habîbe
Hemîn ol aña olmuşdır naşîbe (190)

Hudâyâ çün Muhammed'dür habîbüñ
Bu gülşende gülün hem 'andelîbüñ (237)

Velî çün saña Ahmed oldu maşşud
Añunçün kılduñ âduñ gibi Mahmûd (245)

Çü Añmed oldu fañr-i âl-i âdem
Anuñçün dâl-i 'âlemde mûkerrem (307)

⁶⁷ Metin Akkuş, "Klasik Edebiyyatta Tipler", II, 393, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.

Bu dehşetden Muḥammed ḳaldı bī-kār
Muḥammed'den Muḥammed oldı bī-zār (457)

Çü Ādem gibi zātuñ oldı Maḥmūd
Gerekdir kim maḳāmuñ ola Maḥmūd (454)

Resūlen Aḥmeden ḥaḳḳen müṭī'an
Nebiyyen rahmeten ḥatmen şefī'an (520)

Delilī Muştafā'dır bu ṭarīḳuñ
Belī ḥādīsī ḥaḳdır ol farīḳuñ (1169)

Hız. Ādem

Ādem dinî kaynaklara göre ilk insandır, yaratılışı toprak ve sudan oluşmuştur. Birçok rivayete ve Kur'an'a göre balçıktan yaratılmıştır.⁶⁸ Şeytan tarafından kandırılarak yasak meyveyi yedikleri için cennetten kovulan Ādem ve Havva, yeryüzüne inerek hayatlarına orada devam etmişlerdir.⁶⁹ İnsanlar karakter olarak iyi ve kötü birçok huylarını, insanların babası olarak anılan Ādem'den almışlardır. Esrâr-nâme'de Ādem'in kendisine yasaklanan buğdayı yediği için cennetten kovulmasından bahsedilmektedir.⁷⁰ Kendisi Allah tarafından her türlü bilgi ile donatılmıştır. Bütün sırlara vakıftır. Huzûrî'ye ait olan, tesbit edebildiğimiz bütün Esrâr-nâme nüshaları Ādem'in topraktan yaratılışını anlatan beyit ile başlamaktadır. Aynı eser içerisinde birçok yerde de bahsi geçmektedir.

Zihī şānī' ki ḥākī ādem eyler
Kef-i dūd-ı siyāhī 'ālem eyler (1)

⁶⁸ Āraf, 12; İsrâ, 61.

⁶⁹ Bakara, 34-35

⁷⁰ Dr.Savaş Kocabaş, *İbn-i Kesir Tefsiri*, I, 305, Karınca&Pole yayınları, İstanbul 2010.

Yaradan Ādemi oldur şerādan
Nefesden Ğīsī-i Meryem' yarādan (9)

Çiger bu sırruñ andan maḥremi yok
Şanursın andan ümmī Ādem'i yok (326)

Henüz Ādem yaturken āb [u] gilde
Yazar küntü Nebiyyā levh-i dilde (331)

Vücūd-ı Ādem andandur mükemmel
Anuñçündür melāikden mufaẓzel (337)

Eğer aşk olmasa olmazdī Ğālem
Daḡī ḡaḡ vārlığın bilmezdī Ādem (829)

Hz. İsa

İsrailoğullarının son peygamberi, kendisine İncil indirilmiştir. İsa peygamber bir mucize olarak Meryem'den babasız olarak doğdu. İsa, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler göstermiştir.⁷¹ Eserde daha çok doğumuyla ilgili ve gerçekleştirdiği mucizelerden bahseden beyitler mevcuttur.

Demüñ kim hem-dem-i bād-ı beḡādur
Dem-i Ğīsā ise bād-ı hevādur (37)

Bu demdendür dem Ğīsā ibn-i Meryem
Hem ol demden urur dem çarḡ-ı aḡzam (310)

⁷¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul 2003, s.248.

Nedendir ki ol deme hem-demdir Ādem
Hem andandur dem-i ‘İsā İbnü Meryem (975)

Anuñ çün bî-ḥabersin bu ḥaberdan
Ki temiz etmediñ ‘İsā’yī ḥardan (1887)

Söz oldur bulmıya andan melek fikr
Ki ger ‘İsī toḡa Meryem ḳala bıkır (3726)

Hız. Süleyman

Benî İsrâil peygamberlerindendir. Nübüvvetle saltanatı birleştirmiş bahtiyardır. Menkuldur ki, ism-i a’zam yazılı hâtemi (yani yüzüğü) ile dünyaya, hatta bütün mahlûkata, rüzgârlara hüküm etmiştir.⁷² Yüzüğünü parmağından hiç çıkarmamış, bir gün bu yüzüğü hanımına emanet etmiş, Süleyman’ın kılığına giren bir cin bu yüzüğü hanımından almış. Süleyman yüzüğü tekrar elde edene kadar tahtından ve saltanatından ayrı kalmıştır. Bu konuda ayrıca “Mühür kimdeyse Süleyman odur” atasözü de meşhurdur. Eserde geçen beyitlerin büyük bir bölümü bu olaya telmihde bulunmaktadır. Ayrıca hayvanların şikâyetleri ve sorunlarını çözmesiyle ilgili hikâyelerde mevcuttur.

Bu gözden ‘ayna ḳaşdan ḳāfa düşme
Süleyman dīvi gibi ḳāfa düşme (78)

Meḡer bir peşşe bir gün isteyü dād
Süleymān ḥazretinden ḳıldī feryād (1362)

Anıñ ḥükmünde īken insile cān
Düşübdür ḥāke tahtından Süleymān (2828)

⁷² Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Prof. Dr. Cemal Kurnaz), MEB Yayınları, İstanbul 1996, s.445.

Süleymān çün geçer anuñ şerriden
Hemān dem kırtılur dīv [ü] periden (3015)

Bu virāne ne şıgsun taht-ı sulţān
Nice mihmān olur mūra Süleyman (3568)

Hız. İdris

Âdem ve Şit peygamberlerden sonra peygamberlik İdris'e gelmiştir. Kendisinden önce gelen bütün bilgiler ona öğretilmiştir. Hesap işleri ve yıldız bilimiyle ilk uğraşan peygamberdir. İlk kez terzilik yaparak elbise diken de yine İdris peygamberdir. Çokca ibadet etmesi ile bilinir ve diri diri gökyüzüne çekilmiştir.⁷³

Zihî rahmet ki ol bir kerre iblīs
Olurdu bulsa hem-zānū-yı İdrīs (171)

İbādetde iderseñ kār-ı İdrīs
Kō ʿucbı kim olursın yār-ı İblīs (1506)

Hız. İbrahim

Kur'an'ı Kerim'de adı en çok geçen peygamberlerdendir. Yıldızın, ayın ve güneşin tanrı olabileceğini düşünmüş, ancak onlar batınca; "Ben öyle kaybolup giden şeyleri sevmem"⁷⁴ diyerek vaz geçmiştir. M.Ö. XII. yy da yaşamış olan İbrahim peygamber, putları kırdığı ve Nemrut'u Allah'a inanmaya davet ettiği için, Nemrut tarafından cezalandırılarak büyük bir ateşe atılmıştır, ancak Cebra'il onu kurtarmış ve ateş gülbahçesine dönmüştür. İlerleyen yaşına rağmen çocuğu olmayan İbrahim, Allah'a yalvararak eğer bir çocuğu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylemiş. Doğan ilk çocuğu olan İsmâil'i kurban edeceği sırada bir melek tarafından gökten bir koç indirilerek, İsmâil'in yerine onu kurban etmesi emredilmiştir. Müslümanların kurban farızası da bu olaydan sonra olmuştur. Esrar-nâme'de de mazmun olarak en çok bu iki olaya telmih yapılmıştır.

⁷³ Meryem, 56-57.

⁷⁴ En'am suresi, 6/76.

Zihî ẖillet ki itmişdür H̱alîle
Zihî ẖalvet ki virdi Cebre'ile (189)

‘Adûdur çün H̱alîlûñ düşmenidür
Anı mahrum iden m̱ā’ vü menîdür (247)

Bu ol demdür ki hem-demdür H̱alîle
Ki her dem hem-nefesdür Cebre'ile (309)

H̱alîl'üñ oldı ṉarî nūr andan
Anuñçün bedr-i m̱âtem sūr andan (332)

Belî çün nûrdur nûruñ delîli
Tut İsmâî'li istersen H̱alîli (954)

H̱z. İsmail

İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden olan İsmail, İbrahim peygamberin Hacer ile evliliğinden olan oğludur. Kur'an'da sâdıkul-va'd: sözünde duran nitelemesiyle de anılan İsmail'in peygamber olduğu belirtilir. Araplar İsmail soyundan İbraniler de İshak soyundan geldiklerine inanırlar.⁷⁵ Edebî metinlerde çoğunlukla kurban hadisesi, zemzemin bulunması ve Kâbe'nin onarılması ile telmih yapılan İsmail peygamber, Esrâr-nâme'de de kendisine kurban indirilmesiyle anılmaktadır.

Anuñçün indi İsmâîl'e kurbân
Anuñçündür H̱alîl'e kurb-ı Raḥmân (334)

Belî çün ıışkdur ‘aḳluñ delîli
Tut İsmâîli istersen H̱alîli (791)

⁷⁵ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s.436, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Hz. Yûsuf

Yakûp peygamberin on iki oğlundan en çok sevdiği oğludur. Diğer kardeşleri onu kıskandıkları için ava götürüp, bahane ile kuyuya atmışlar ve babalarına da Yûsuf'u kurt yedi demişlerdir. Kuyudan kurtarılarak Mısır'a getirilen ve köle olarak satılan Yûsuf, Zeliha'nın iftirası yüzünden hapse düşer. Firavunun rüyalarını tabir etmesi nedeniyle hapisten kurtulur, daha sonrada Mısır'a sultan olur. Yakûp peygamber Yûsuf'un öldüğünü düşünüp ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yûsuf peygamber yıllar sonra karşılaştığı kardeşleri ile babasına gömleğini gönderir, Yûsuf'un kokusunu alan Yakûp peygamberin gözleri açılır. Yûsuf peygamber, rüya tabir etmesi ve göz kamaştırıcı güzelliği ile meşhurdur. Kur'an'da da ondan bahseden sureye "Ahşenu'l-kasas" en güzel kıssa denilmektedir.⁷⁶Edebiyatta da güzelliği, rüya tabirleri ve babasının gözlerinin açılması olayları ile anılır. Yusuf peygamberin kuyuya atılması ve başında bekleyen kurt ise özellikle tasavvufda nefis ve nefsin terbiye edilmesi ile sembolize edilmiş, metinlerde de çoğunlukla bu anlamları ile kullanılmışlardır. Esrâr-nâme'de de Yûsuf'dan; güzelliği, babasının gözlerinin açılması, kuyu ve kurt mazmunlarıyla yer almaktadır.

Gelen ol bûy-i Yûsuf pîrehenden
İnan kırtardı Ya'kûb'ı hüzünden (335)

Nedeñlü Yûsuf iseñ şûretüñ mâh
Kogıl câhı ki olur âhır yirüñ çâh (3185)

Düşer cân Yûsufı ten çâhına zâr
Görinür cân gözine bu cihân tar (3349)

Dilerseñ ola zinde cism-i mürde
‘Azîzüm Yûsuf’uñ yidirme kırdı (3351)

⁷⁶ Yusuf, 12/1-111.

Hz. Yakûb

İsrailoğullarına gelen peygamberlerdendir. Yûsuf peygamberin babası, Yûsuf'u kaybedince ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yûsuf peygamber kıtlık zamanında Mısır'a kendisinden yardım istemeye gelen kardeşlerini tanıyıp, küçük kardeşi Bünyamin ile gömleğini babasına göndermiştir. Bu gömleği gözüne süren Yakûb peygamberin gözlerinin açılması hadisesi Divan Edebiyatında çokca kullanılmıştır. Esrâr-nâme'de de bu olaya telmih yapılmıştır.

Gelen ol bûy-i Yûsuf pîrehenden

İnan kırtardı Ya'kûb'ı hüzünden (335)

Hz. Davut

İsrailoğullarının hem sultânı hem de peygamberidir. Kudüs'ü feth ederek ilk kez başşehir o yapmıştır. Dört semavî kitaptan Zebur ona indirilmiştir. O dua ederken dağlar ve kuşların da onunla birlikte dua etmesi ve sesinin güzelliği ile tanınmıştır, gür ve kalın sese, Dâvûdî ses denilmesinin sebebi de bundandır. Davut peygamber kendi el emeği ile geçinirdi. Demiri eliyle yoğurup ondan zırh yapmak ona verilen mucizelerden biriydi, kendisinin ve ailesinin geçimini Beyt'ul- mal'dan değil, yaptığı zırhları satarak elde ettiği gelirle sağlardı. Süleyman peygamberin babasıdır. Esrâr-nâme'de Davut peygamber ile ilgili müstakil beyitlerin yanı sıra kısa bir hikâyeye yer almaktadır.

Kelîmüñ Tur'ı Dâvûd'un Zebur'ı

Anuñ nûrından oldu cümle nurı (336)

Münâcât içredür ma'bûda Dâvûd

Nedür hikmet ki kılduñ halkı mevcûd (1873)

Hz. Musa

İsrailoğullarına gönderilen büyük peygamberlerden biri olan İmrân oğlu Musâ, Yahudilerin kurtarıcısı olarak bilinir. Musâ, Şuayb Peygamberin koyunlarına çobanlık yapması karşılığında Âdem Peygamberin cennetten getirdiği ve Şuayb Peygambere

atalarından miras kalan kutsal asayı ister ve asa Musâ'nın olur. Peygamber olarak görevlendirildiğinde asanın özellikleri Allah tarafından bildirilmiştir. Musâ Sina dağına giderek orada kırk gün kalmış, Allah ile konuşup, on emri de alarak İsrailoğullarının yanına geri dönmüştür. Allah ile konuşmasından dolayı Musâ'ya Kelimullah denir. *Kehf* suresinde Hızır ile yolculuk yapması nedeniyle Hızır'ın dostu olarak anılır.⁷⁷ Esrâr-nâme'de çoğunlukla bu olaylara telmih yapılmıştır.

Anuñcün oldı Mūsā Hızra hem-dem
Kı ola bu rāza maḥrem urmadan dem (1280)

Koyup Hakkı kuşūra ḥūra kalma
Tecellīsüz Kelīme Tūra kalma (1268)

Çü Mūsā her ki kūr an rā ʿaṣā ṣad
Zi firʿavnān reh-i tīreṣ ḥaṭā ṣad (2559)

Bırakduk yirde Musānuñ Kelīmin
Ne seçsün ʿārif aṭlasdan kilīmin (4145)

Hz. Yunus

Ninova şehri halkına peygamber olarak gönderilmiştir, halkını doğru yola çağırmasına rağmen, onlar bu daveti reddedip, onu fazlasıyla incitmişlerdir. O'da halkına beddua ederek ailesini de yanına alarak şehri terk etmiştir. “ *Doğrusu Yunus da gönderilen peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide olanlarla karşılıklı kura çektiler de kaybedenlerden oldu. Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.*”⁷⁸ Yunus peygamber eserlerde genelde bu kıssa ile anılmaktadır.

⁷⁷ Yıldırım, s.376-377,534-536.

⁷⁸ Sâffât, 37/ 139-144.

Egerçi işbu bahruñ Yūnususin
Dem-ā-dem işbu hūtuñ mūnisisin (3184)

Dinî, menkıbevî, tarihi kişiler ve devlet adamlarından bahseden beyitlerden seçilen örnekler şunlardır;

Hız. Ebubekir

Dört halifeden ilki olan Hz. Ebubekir, Hz. Muhammed'in sadık dostu ve O'na inanan ilk erkek sahabedir. Cahiliye döneminde de yakın iki dostturlar. Kur'an'ı kerimde birkaç yerde ondan bahsedilmektedir.⁷⁹ Özellikle Mekke'den hicret ederken Hz. Muhammet (SAV) 'in mağarada yanında olması nedeniyle Tevbe suresinde ve bütün varlığını İslâmiyet yolunda feda etmesinden dolayı da Bakara suresinde bahsi geçmektedir. Esrâr-nâme'de de bu özelliklerine ve dostluğuna vurgu yapılmaktadır. On yedi beyit ile anlatılmıştır.

Emirü'l-mü'minîn Bu-bekr-i şiddîk
Esās-ı dîn hâkķ' bünyād-ı tahķîk (560)

Ezel oldur kılan 'ahde vefāy
Anuñçün sevdi cāndan Muştafā'yı (563)

Anuñçün oldı anuñ adı şiddîk
Ki evvel Ahmed'i ol kıldı taşdıķ (565)

Çün oldur yār-ı gār [u] kurretü'l-ʿayn⁸⁰
Anuñ şānında geldi şānī işneyn⁸¹ (566)

⁷⁹ Tevbe 9/40; Bakara 2/3.

⁸⁰ Furkân, 25/74; Kasas, 28/9; Secde, 32/17.

⁸¹ Tevbe, 9/40.

Çün oldur Aḥmed'üñ evvel vezīri
Hem oldur her za'īfūñ dest-gīri (572)

Hz. Ömer

İslâmiyeti kabul eden kırkinci kişi ve ikinci halife. Adaletli bir yönetici olması nedeniyle Faruk lakabıyla anılmaktadır. *“Fakir bir hayat yaşadı. Halifeliği bir huzur devri oldu. Hakkında pek çok hadîs-i şerif vardır. Bunlardan biri şudur: “Benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu.” Hayatta iken cennetle müjdelenen on kişiden biridir.”*⁸²

Eserde on altı beyitte medh edilen Hz. Ömer, özellikle adaletli yönetimi, ahlakının güzelliği ve hakkındaki hadîs ile anlatılmıştır.

Nizāmü'l-Haḳ 'Ömer ḥürşid Ḥaṭṭāb
Çerāğ-ı cem'-i cennet şem'-i aşḥāb (577)

Nebī eydür nübüvvet olsa cāyiz
'Ömer olmazdı benden şoñra 'āciz (584)

Anuñ 'adl içre yoḳdur çün naẓīri
Hem oldur her faḳīrūñ dest-gīri (591)

Hz. Osman

Kur'ân'ı toplayıp kitap haline getirmesi ve Hz. Muhammed (SAV)'in iki kızıyla evlenmesi nedeniyle Zi'n-nureyn lakabını alması ile eserde bahsi geçen Hz. Osman, üçüncü halifedir. İslâmiyeti kabul eden beşinci kişi ve hayatta iken cennetle müjdelenen on kişiden biridir. O da tıpkı Hz. Ömer gibi şehit edilmiştir. En önemli özelliklerinden biri hayâ ve utanma duygusunun çokca olmasıdır. Esrâr-nâme'de on beş beyit ile medh edilmiştir.

⁸² Pala, s.380.

Emîrî'l-mü'minîn 'Osmân-ı 'Affân
Ki oldur cāmi'-i āyāt-ı Kur'ân (593)

Güzî'n-i hâce-i kevneyn oldur
Belî 'Osmân-ı zî'n-nüreyn oldur (594)

Hayâ imânla külldür gerçi yâ cüz
Velî 'Osmân'dan olmışdur hayâ cüz (596)

Hız. Ali

İslâmiyeti kabul eden ilk dört kişiden biridir. Hayatta iken cennetle müjdelenen on kişinin içinde Hız. Ali'de vardır. Hız. Muhammet (SAV)' in amcasının oğlu ve damadıdır. Hız. Muhammet (SAV), Mekke'den hicret ederken onun yatağına yatarak müşrikleri kandırmış ve büyük bir cesaret örneği sergilemiştir. Cesareti ve yapılan bütün savaşlarda göstermiş olduğu kahramanlıklardan dolayı Allah'ın aslanı, Haydar (aslan) gibi lakaplar ile anılmaktadır. Dünyaya değer vermez, müminlerin imâmı olarak anılırdı. En önemli özelliği namaz kılariken kendisini namaza tam olarak vermesidir, hatta vücuduna saplanan bir ok, o namazda iken çıkarılmış ve o bunun acısını hissetmemiştir. Dördüncü halifedir ve o da diğer iki halife gibi şehit edilmiştir. Mesnevide çârâyâr bölümünde on dört beyitle bahsi geçen Hız. Ali ile ilgili ayrıca hikâyelerin olduğu kısımda da bir bölüm daha mevcuttur.

'Alî oldur püser-'amm-i peyember
Emîr şer'-i şâhib-ı havz-ı Kevşer (609)

Namâz içre olurdu şöyle hayrân
Teninden çıkduğun tuymazdı peykân (616)

Demişdür kim eger mevt olsa meczûm
Yüzüm döndermeyem olsam da mehzûm (617)

Ƙılubdı dünyayı ol sî ƚalāƚa
Anuñ çün ihtiyār etmişdi fāƚa (618)

Meger bir kimse aşhāb-ı şafādan
Su’āl eyler ‘Aliyy-i murtaẓādan (1097)

Bāyezid-i Bistāmī

*Asıl adı Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşan’dır. Velîlerin büyüklerinden olup Haneî mezhebinden idi. İran’ın Bistam kasabasında doğmuştur. Vefatı 874 tarihindedir. Cāfer-i Sâdık’ın ruhâniyeti ile yetişerek tasavvufı yükselmiştir. Yazılı bir eseri yoksa da, şathiyeleri çeşitli mecmualarda kayıtlıdır.*⁸³ Feriduddin Attar, kendi tabiriyle hiçbir şeyhe intisap etmemiş ve hiçbir tarikata girmemiştir, ancak Bāyezîd-i Bistamî’yi kendisine rehber seçmiştir. Esrâr-nâme’de Çâryâr’dan sonra Bāyezîd-i Bistamî’ye yazılmış bir medhiye ve birkaç tane’de menkıbe bulunmaktadır.

Su’al eyler ƚılub ibrām bir hām
Ki iy sultān-ı ber-Haƚƚ pîr-i Bistām (1184)

Hallac-ı Mansur

*İsmi Hüseyin, künyesi Ebû magsî’dir. Beyza şehrindendir. Abbasi halifesi Muktedir zamanında şeriate uymayan sözlerinden ve hususiyle “Ene’l-Hak” demesinden 300/921 senesinde fakihlerin fetvasıyla ve Muktedir’in veziri Ebu Hamid’in emriyle ibida bin değnek vurdular, sonra el ve ayaklarını kestiler, nihayet astılar ve vücudunu yakıp külünü Dicle’ye attılar.*⁸⁴ Edebiyatta Hallac-ı Mansur ile ilgili çok sayıda mazmun yapılmıştır. Esrâr-nâme’de de hem müstakil hikâye olarak hem de öğüt bölümlerinde, özellikle dâra çekilmesiyle ilgili çok sayıda beyit vardır. *Mevlânâ, Hallac’ın nuru yüz elli yıl sonra Attar’ın ruhunda tecelli etmiştir der.*⁸⁵ Tezkireciler, Attar’ın üveysi olduğu konusunda genel olarak hemfikir olmalarına rağmen, kendinden önce yaşamış olan mutasavvıfların maneviyatından etkilendiği, kendisini onların

⁸³ Pala, s.70.

⁸⁴ Onays.346.

⁸⁵ Attâr, s.14.

ruhaniyetiyle yetiştirdiği kanaati yaygındır. Bu manevi şahsiyetlerin başında da, Hallac-ı Mansur, Senâî ve Ebû Said Ebû'l-Hayr yer almaktadır.

Mukayyed bil seni sen şanma muṭlaḳ
Ezel Manşūr ol andan söyle enel-Haḳ (4055)

Nizam'ül-Mülk

İran Selçukîlerinden Alparslan ve oğlu Melikşah'ın veziri olup 1082de doğmuştur. Akıl, tedbir ve adaleti sayesinde Melikşah'ın saltanat zamanı Selçuk Devleti'nin en parlak devri olmuştur. Âlim, edîb ve kadir-şinâs idi. 485'de İsfahan'a giderken katledilmiştir. Arapça, Farsça şiirleri vardır. Meşhur Hayyâm ile batınîlerin reislerinden Hasan Sabbâh ile ders arkadaşı idi.⁸⁶Esrâr-nâme'de otuz yedi beyitten oluşan bir hikâyede Nizâm'ın adaleti ve hikmetinden bahsedilmektedir.

Nizâmü'l-mülk çünkim geçdî şadra
Hilâlûñ 'adlile irerdi bedre (922)

İbn Atâ

Ölümü 309/921 ya da 311/923. Ruhani âlemin kutbu, Rabbânî hikmetin ocağı, kutsallık Kâbe'sinde ikamet eden, vefa deryasının cevheri, şeyhlerin imamı İbn Atâ tahkîk ehlinin sultanı ve tevhit ehlinin burhanı olup çeşitli ilim dallarında bir harikaydı. Usûl ve fîrûda fetva veren bir müftüydü. Tenzilin esrarı, manaları ve tevili, beyan ilmi ve onun nüktelerinde hiç kimse onun kadar keşif sahibi değildi. Muazzam bir kemale sahipti. Bütün akranı kendisine saygı duyarlardı. Ebû said Harrâz onun şanında mübalağa eder ve tasavvufta ehliyetli olmayı ondan başkası için kabul etmezdi. Cüneyd'in önde gelen müritlerindendi.⁸⁷

Çiger kıldım egiş zenb-u hıṭāya
Velî çekdur ḥaṭāyādan 'Aṭāyā (524)

⁸⁶ Onay, s.384.

⁸⁷ Attar, s.446.

Ebû Sâid Harraz

Ölümü 277/890. Aslen Bağdat'tan olup Zünnûn'la görüşmüş, Bîşr-i Hafî ile Serî-i Sakatî'nin sohbetlerinde bulunmuştu. Tarikatte müctehid olup fenâ ve bekadan ilk o söz etmişti. Bu iki ifade onun tarikatını ve tasavvuf anlayışını içerir. İlimlerin ince meseleleriyle ilgili olmak üzere zahir âlimlerinden bazıları onu reddetmişler ve küfre nisbet etmişlerdi. Eserinin adı Kitabu's-Sırr'dır.⁸⁸

Çiger kıldım öküş lehv-i terennüm

Şa'id-i tevbeden kıldum teyemmüm (525)

Mevlana

Belh'de dünyaya gelmiştir. Siyâsi nedenlerden dolayı ailesi ile beraber sekiz yıllık bir yolculuğun ardından Anadolu'ya gelip Konya'ya yerleşmişlerdir. Nişabur'dan geçerken babası ile birlikte Feriduddin Attar'ı ziyaret etmiş ve daha çocukken onun sohbetinden istifade etmiştir. Attar yeni bitirdiği Esrâr-nâme nüshalarından birini Mevlana'ya hediye eder. Mevlana bu eseri ömrünün sonuna kadar sürekli okuyup yararlanmıştır, hatta bazı hikâyeleri kendi Mesnevi'sine de almıştır. Bu gün bile bütün dünyanın tanıdığı bu büyük âlim, 1273 yılında Konya'da vefat etmiştir. Aşağıya aldığımız beyit te Esrâr-nâme müellifi Huzûrî'ye aittir. Huzûrî hakkında bilgi veren Tezkirelerde tam adı Gelibolulu Huzûrî Mevlevî olarak geçmektedir. Bu da bize, yazarın da mevlevî olduğu bilgisini vermektedir.

Meded ire 'atâ-yı mevlevîden

Cenâb-ı Mesnevîyi ma'nevîden (1005)

Şeyhî ve Hâfız

XV. yy Türk şairlerindendir. Şeyhü'l-şuarâ unvanı ile anılan ve mahlası Şeyhî olan şâirin asıl adı Yûsuf Sinâneddîn'dir, devrin kültür merkezlerinden olan Kütahya'da 1376 yılında dünyaya gelmiştir . Germiyanlı'dır . Göz hastalıkları alanında ünlü bir tabib

⁸⁸ Attar, s.420.

olması nedeniyle Hekim Sinan adıyla da ün kazanmıştır.

XIV. yy'da İran'da yetişen Hâca Hafız Şirazi fikirlerindeki kuvvet, görüşlerindeki hususiyet, hele edasındaki rintlik bakımından bütün şarkın en lirik şairlerinden biri sayılmış ve şöhreti gün geçtikçe doğuya ve batıya yayılmıştır. Hafız'ın, edebiyatımızdaki etkisi çok fazladır.

İdersem hırz-ı Hâfız kavlı-i Şeyhî
Görenler şana şi'rüm kavlı-i Şeyhî (1007)

Bilâl-i Habeş

Bilâl bin Hamâme bin Rebâh. Peygamberimizin âzâtlı kölesi, müezzini, ilk Müslümanlardan, sahâbeden Habeşli bir zâttır. Sesi gâyet güzel ve müessirdi. Peygamberin vefâtından sonra ezan okudukça dinleyenleri ağlatırdı.⁸⁹

Giyer her zerre çün kim nûrdan tâc
Bilâl-i âbanûs anda olur 'âc (1104)

Bu Sa'îd İbnu Ebul Hayr

Türkistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ahmed lakabı Fadlullah'dır. Babasının ismi Ebû'l-Hayr Muhammed'dir. Ebû Saîd adı ile meşhûr oldu. Babası verâ sâhibi dindar bir zât idi. 967 (H.357) senesinde Horasan bölgesinde Serahs ile Ebyurd arasında yer alan Meyhene (Mihene) şehrinde doğdu. 1049 (H.440) senesinde aynı yerde vefât etti.⁹⁰Mihne Şeyhi olarak da anılan Ebû Said hakkında Attar, İlâhinâme ve Mantıku't-Tayr adlı eserlerde de menkıbelerinden çokça bahsetmiştir, ayrıca, ruhani ve manevi şeyhi olarak gördüğü Ebû Said için yazdığı bir kaside de ve Esrâr-nâme'de sahip olduğu her devleti onun sayesinde elde ettiğini söylemektedir.

Süleymân-ı rümûz-ı Mantıku't-tayr
Ki oldur Bû Sa'îd ibnu Ebul-hayr (1716)

⁸⁹Onay, s.142.

⁹⁰Ebu Said Eb'l Hayr, Erişim tar., 18.06.2011, http://www.zamane-sozluk.Com/ebu_said_ebu_l_hayr.html.

Gaznelî Mahmud

Gazneli Devleti'nin en büyük hükümdarı ve de Hindistan Fatihî Gazneli Mahmut, 2 Kasım 971'de doğdu. Gazneli Devletinin kurucusu Sebük Tegin'in oğlu olan Mahmut, genç yaştan itibaren devlet idaresinde görev aldı. 997'de Gazne tahtına geçen Mahmut, Buhara, Horasan, Herat, Belh, Büst ve Kabil'i Samanilerden aldı. Daha sonra, bugünkü Afganistan ve Belucistan ile Harezm'e kadar tüm Maveraiünnehir'i ele geçirdi. Ardından Rey, İsfahan, Save, Kazvin, Zencan ve Ebher'i alarak, İran topraklarının büyük bölümüne hâkim oldu. Eylül 1000'de ilk Hindistan seferine çıkan Sultan Mahmut, 1027'ye kadar Hindistan'a 17 büyük sefer yaptı. Bu seferler sırasında Hindistan'da birçok cami yaptıran ve İslamiyeti öğretmek üzere âlimler yerleştiren Mahmut, İslam Dininin Hindistan'da yayılıp, kabul görmesini sağladı. Cihangirliği yanında, âlim bir kişiliği de olan Mahmut sarayında âlim ve şairlere sohbet ve tartışmalar da yaptırırdı. Firdevsi'nin meşhur Şehname'si de dâhil devrinin pekçok kitabı Gazneli Mahmud'a takdim edildi. 33 yıl hükümdarlık yapan Sultan Mahmut, 1030'da Gazne'de vefat etti ve burada defnedildi.⁹¹ Esrâr-nâme'de hikâye olarak ve müstakil beyitler halinde birkaç yerde Ayas ile birlikte bahsi geçmektedir.

Varur Maḥmūda bir dīvāne efkār

Dir olmuşven Ayās'a 'āşık-ı zār (1954)

Şeyh Ebû Hasan Harakânî

Altın silsilenin yedinci halkası yine İran'dan; Bistam'a bağlı Harakan'dan. Bâyezîd Bistâmî'nin hemşehrisi ve türbesinin bekçisi. O'nun rûhâniyetinden feyz alarak "üveysî" tarikle yetişti. Adı Ali bin Ca'fer, künyesi Ebu'l-Hasan, nisbesi Mu'cemu'l-buldan müellifi Yakut el-Hamevî'nin ifadesine göre el-Harakanî, Harakanî değil (bk. II, 360). Aynı müellif onun 425 hicri yılında 10 Muharrem Aşure gününde (1034 Aralık'ta) 73 yaşında iken vefat ettiğini bildirdiğine göre 352/963 yılında doğmuş olmalıdır ki, doğumu Bâyezîd'in vefatından 91 yılsonradır. Hicrî 421-429 tarihleri arasında vukû bulan Kars muharebelerine bir takım akraba ve dervişleriyle katılmış olan Ebu'l-Hasan Harakânî (k.s.), bu savaşların birinde sağ bacağından ve sol pazusundan aldığı

⁹¹Gaznelî Mahmud, Erişim tar., 18.06.2011, <http://www.biyografi.net>.

*darbelerden açılan yaralar neticesinde, Kars sınırında bulunan, Yahniler Dağı mevkiinde şehid olmuştur.*⁹² Eserde hem müstakil hikâye olarak hem de beyitler halinde bahsi geçmektedir.

Buyurmuşdur bu rāzı pîr pîr-nûr
Kî olubdur hāk-i Harkān pîr-meşhûr (2258)

Firdevsi-i Tûsî

Ebû'l-Kâsım-i Firdevsî, İran'ın millî şairidir. Çok sevildiği için birçok tezkirede hayatı ile ilgili bilgi bulmak mümkündür, ancak bu bilgilerde, gerçeklerle, hakkında söylenen efsaneler iç içe geçmiş şekildedir. İran'ın en eski dönemlerine ait, tarihî olaylarını ve mitolojik kahramanları ile efsanelerini toplayarak bir araya getirmiş ve altmış bin beyitten oluşan Şahnâme'yi yazmıştır. Tûs şehriden olması nedeniyle Firdevs-i Tûsî olarak tanınmıştır. Birçok şair ve âlim tarafından medhedilmiş ve üstad olarak kabul edilmiştir. Ölümü ile ilgili anlatılan bir rivayet Esrâr-nâme'ye de konu olmuştur.

Hikâyetdür ki *Firdevsi-i Tûsî*
Hikâyetde iderdi bî-Füsûsî (3768)

Ebu'l Kâsım

Ebû'l-Kâsım-i Gurgânî, Firdevsî'nin döneminde yaşayan din adamlarından biridir. Rivayet edilir ki, Firdevs-i Tûsî öldüğünde Şahnâme'de dindışı beyitlere yer verdiği için cenaze namazının kılınamayacağını söyler. O gece rüyasında Firdevsî'yi cennette görür, bu hâli merak eder ve cevap olarak Firdevsî ona Allah'ı öven tek bir beyit nedeniyle cenaze namazını binlerce meleğin kıldığını ve ödül olarak da cennete konulduğunu söyler. Hatasını anlayan Ebû'l Kâsım ömrünün sonuna kadar her gün Firdevsî'nin mezarına gider ve bütün gün orada kalıp dua edermiş.⁹³

⁹²Ebu'l Hasan Harakânî, Erişim tar. 20.06.2011, <http://www.mollacami.com/konu/ebu-l-hasan-harakani-kars-ve-bazi-hakikat-11149.html>.

⁹³Bkz. Dipnot 58.

Kaçan kim ʿömri anuñ oldu āḥir
Ebu'l-Ḳāsim ki olardı şeyḥ-i fāḥir (3771)

Kanber

*Halife Ali'nin siyahî, sâdık bendesidir. Daha sonra azad olunmuştur. Haccâc-ı Zâlim tarafından şehit edildiği bilinir. Hz.Ali'nin halifeliği sırasında, hâcib (perdeci)liğini yapmıştır. Ona olan bağlılığı ile ün almıştır. Kelimenin Kamber okunuşu da vardır.*⁹⁴

Didi uşta getürdüm saña ʿanber
Ki olur қоһısına her ḥvâce Ḳanber (1495)

Ayas

Gaznelî Mahmud'un kölesi ve sevgilisidir. Edebiyatımızda adı sıkça kullanılmıştır.

Bu mecmûʿile sevmişven Ayāzum
Añadır dem-be-dem nāz u niyāzum (1961)

Klasik edebiyata söze ve manaya güzellik katmak amacıyla tarihi, efsanevî ve mitolojik kahramanlara da çokca telmih yapılmıştır. Esrâr-nâme'nin de özellikle öğüt bölümlerinde bu karakterlere birer beyit ile de olsa telmih yapılmıştır. Özellikle dünyanın ne kadar boş ve geçici olduğunu, ne kadar güçlü ve meşhur olunursa olsun sonunda ölüme yenilip toprak olunacağını vurgulamak amacıyla isimlerinden bahsedilmiştir. Bu karakterler ve isimlerinin geçtiği beyitler aşağıda gösterilmiştir.

İskender

Olursañ ʿizzet içre ger Sikender
Ecel irse olursın mūr-ı kemter (2790)

⁹⁴ Pala, s.269.

Feridun

Ferīdūnuñ koyubdur başına ħāk
İdübdür zehresin rüyın tenüñ çāk (2826)

Efrāsiyāb

Ger Efrīdūn ger Efrāsiyābı
Bu deryānuñdurur bir kaçre ābı (2408)

Dāra

Felek Dārāyı āĥir dar idübdür
Cihān İsfendiyārı zār idübdür (2825)

Kubad

Ne toprağ kim yeler önince bāduñ
Tozıdur yā Ferīdūn yā Kūbāduñ (2847)

Eflatun

Kaçan esrār-ı ĥikmetden uram dem
Gören ider ki Eflāṭūn-i vaḳtem (3719)

Hüsrev

Ne tañ şalsa bu yolda tīşe Ferhād
Ki Hüsrevler kılubdur pīşe feryād (4240)

Hikāye kahramanlarının büyük bir bölümünü gündelik hayattan alınan tipler oluşturmaktadır. *Tip karakterlere göre daha yüzeysel ve dondurulmuş bir insan görüntüsüdür. Eserde, ilk görüldüğü şekliyle sonuna kadar aynı kalır. Yüzyıllar boyu oluşan kültür, olgunlaşma sürecinde kendi tipini de oluşturur. Geniş bir süreçte oluşan tip, toplumun temel değerlerini temsil edecek konuma gelir.*

*Klasik Türk edebiyatında tipler, âşık, arif, rint, zahit vb. adlandırmalarla teklik olarak adlandırıldığı gibi, bunların dışında çoğu zaman ehl ve erbap küme adlandırmalarıyla sunulmuştur. **Âşıklar** : aşk, gam, dert, dil, mahabbet ehli/erbabı; **rintler**: bezm, dünya, harabat, işret ehli/ sahibi; **arifler**: basiret, bâtin, din, dil, fena, hak, hâl, irfan, mana, yakın ehli/sahibi/erbabı; **sevgili**: naz ehli; **rakipler**: riya ehli/sahibi; **zahitler**: akıl, nefis, nifak, ratip, sühan (söz), zahir, züht ehli/sahibi vb. adlarıyla anılmışlardır.⁹⁵*

Garip

Anuñ çün rikvesini taldururlar
Ġarîbi aġlariken güldürürler (931)

Pir Zinde

Cihāndan gitdi çün ol pîr zinde
Görüb dir bir mürîdānı düşinde (1243)

Sultān

Meger sultān sarāyın kıldı yağmā
Sipāhi gördiler yağmāya uyma (1284)

Bende

Ṭurur bir bende yağmā kılmaz ol dem
Arılmayub nazardan şöyle epsem (1285)

Gulam

Ġulām eydür ki sultāndur murādum
Bedenden geçmişem cāndur murādum (1291)

⁹⁵ Akkuş, II, 393-394.

Âşık

Meger bir ‘âşık-ı miskîn ü ħasta
Gele mahşer güninde dest beste (1306)

Rusta

Meger bir rāstā-yı ħād-efrūş
Bunı kılmışdı bir қallāşdan gūş (1490)

Kennas

Meger var idi bir kennās-ı inkār
Ki olmuşdı aña kennāslık kār (1439)

Merd-i Râh Âzâde

Meger bir merd-i rāh-âzâdelerden
Dili pür-nūr u gönli sâdelerden (1514)

Ĥvâce

İrer bir ĥvâce Hindden şehr-i Çin’e
Varur sulţân-ı Tûrkistan-zemîne (1590)

Ĥakīm

Ĥakīm anı görüb olur peşimân
Te’essüf kılub eyler âh u efgân (1613)

Ebleh

Meger bir ebleh almış bir çerāğı
Güneş toğduğı vaқtinde bayāğı (1804)

Üstad

Meger üstād bir şākirde aḥvel
 Dimiş ol şışe’i tiz ʔur var al gel (1848)

Şākird

ʔurub şākird-i aḥvel cüst çün bād
 Varur anda ki emr etmişdi üstād (1849)

Mürīdan

Cihāndan gitdi çün ol pīr zinde
 Görüb dir bir mürīdānı düşünde (1243)

Rind

Dilerken def^c ide dūnki ḥumārı
 Meger bir rind ile oynar ḫumārı (3056)

Cahūd

Cahūd ol rinde utdurdı çü varın
 Sarāy u bāğ-rāğ u kār u bārın (3057)

Esrār-nāme’de bulunan hikâyelerin bir bölümünün kahramanlarını hayvanlar oluşturmaktadır. Bu hikâyelerde geçen hayvanlar insanlara has karakteristik özellikleri temsil eden sembolik kahramanlardır. Hayvan hikâyelerinin kahramanları ile ilgili örnek beyitler aşağıya alınmıştır.

Peşe (Sivrisinek)

Eger düşmen megesdür pīl aña
 Olursa peşşeden kem pīl aña (3675)

Meges (Sinek)

Gül ü bülbül degülsiñ hār u hasdur
 Naşībūñ ‘ankebūt iseñ megesdür (3335)

Har (Eşek)

Seni tokluk çü har gibi ağırdur
 Yükuñ yinildi şanma key ağırdur (3348)

Zağ (Karga)

Şanur zāğ u zağandur ‘andelībi
 Güneşden sāyedür ancağ naşibi (1993)

Müş (Fare)

Meger bir müş cust-ü tīz-dīde
 Çetük ceñginden olmış āremīde (3312)

Gurbe (Kedi)

Bular bu işde īken ‘acz ü tesbit
 Görüb bir gūrbe īder anlāra cest (3321)

Üştür (Deve)

Şebā rūzī olubdur hırş-ı Kāruñ
 Şan üstürsin ki hırşuñdur mehāruñ (3330)

Kerkes (Akbaba)

Yime dünyā ğamın nākes degülseñ
 Şağın murdārdan kerkes degülseñ (3333)

Andelib (Bülbül)

Anuñ kim ma'rifetden yok naşibi

Bu bostānuñ degüldür 'andelibi (4301)

Rûbâh (Tilki)

Meger var idi bir ser-geşte rûbâh

Çaçar iken düşer ol çāha nā-gāh (3356)

Gürg (Kurt)

Bu şahrāda tenüñdür çünki ol çāh

Bu çāhda nefis u cāndur gürg ü rûbāh (3375)

Esed, Şir (Aslan)

Bu kelbüñ kim alur zencir elinden

Kim alur loğmasın ol şir elinden (3900)

Esb-i Tāzī (Arap atı)

Alub çevgān binerdi esb-i tāzī

Çılub cevlān iderdi gūy-bāzī (3488)

Pil (Fil)

Eger düşmen megesdür pīl añla

Olursa peşşeden kem pīl añla (3675)

Anka

Yüküñ tığdan ulu sen peşşeden kem

Çaçan olur meges 'ankāya hem-dem (3975)

II. BÖLÜM

ESRARNAMENİN METNİ

2.1.NÜSHA TAVSİFLERİ

Huzûrî'ye ait Esrâr-nâme nüshalarından sadece dört nüsha elde edilmiş olup; inceleme ve metin bu nüshalardan üçünü kullanarak meydana getirilmiştir. Huzûrî'nin hayatı hakkında bulunabilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, şair 1520'li yıllarda vefat etmiştir. Bu nedenle de elde bulunan nüshaların hiç biri müellif nüshası değildir. Elde edilen nüshaların en eskisi olan Süleymaniye Kütüphanesi Kadı-zâde Mehmet Efendi No: 270 de kayıtlı bulunan nüshayı asıl metin olarak ele alıp diğer nüshalar ile karşılaştırmak suretiyle tez metni hazırlanmıştır.

Bu dört nüshadan Atatürk Üniversitesi Özege Kütüphanesi Agâh Sırrı Levent Kitaplığı No: 512 de kayıtlı bulunan eserin diğerlerinden yaklaşık 500 beyit eksik olması ve beyit sıralarının çok fazla değişiklik göstermesi nedeniyle kopya metin olması muhtemel olduğundan, incelemelerde kullanılmayıp sadece eser hakkında bilgi verilmiştir.

Özege nüshası dışındaki nüshaları cd olarak veya internet üzerinden elde edildiği için eserlerin dış incelemesi hakkında gerekli bilgileri ne yazık ki verilememiştir. Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi nüshaları katalogda görünmediği için yetkililerle telefon bağlantısı kurularak elde edilmiş olup elde bulunan cdlerde de eserler hakkında kayıt bilgileri bulunmamaktadır. Sadece Çorum nüshası hakkında Kültür Bakanlığı Yazma Eserler Katalogunda yer alan bilgilerden yararlanılmıştır.

Kütüphane kayıtlarında katalogda bulunan ancak elde edilemeyen, Huzûrî'ye ait diğer nüshalar ise şunlardır:

Râif Yelkenci nüshası, Bursa Genel Kitaplığı No:9418 de kayıtlı nüsha ve Selim Ağa (Kemankeş) Kütüphanesi (Üsküdar) no: 418 de kayıtlı olan nüsha⁹⁶. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu No: 34 AC manzum 915 de bulunan, H. 964 de Muhammed b.el-Hac Mahmud tarafından istinsah edilen, yazı türü Arap-nesih olan bir başka nüsha.

⁹⁶ Ayan, s. XXXII.

2.1.1.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi No: T 9564 de kayıtlı eser 70 varakdan oluşmuş, talik ile yazılmıştır. Elimizde cd olarak hazırlanmış kaydı bulunan eserin ilk sayfası boştur. İkinci sayfa İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin mührü bulunmaktadır. Üçüncü sayfada daha önceki kütüphane kayıtları, dördüncü sayfada ise müstensih ve eserin adı bulunmaktadır. Metin 1b den itibaren başlamaktadır. Her sayfa da 33 beyit bulunmaktadır, 23 satır ve 2 sütundan oluşan sayfaların haşiye yazılması gereken yan kısımlarında ise 10'ar beyit bulunmaktadır. 70b de son bulan eserin bu sayfasında 21 satır ve 2 sütun halinde yazılmış olan bölümün sonunda kırmızı mürekkebe ile temmet kaydı düşülmüştür.

Kırmızı mürekkeble “Kıtab-ı Tercüme-i Esrār-nāme Şaḥ ‘Aṭṭār Ḳuddūs-Allah Terh el- ‘Aziz” şeklinde başlık bulunmaktadır, daha sonra siyah mürekkeble besmele gelmektedir. Bu nüshanın ilk beyiti;

Zihī ṣānī^c ki ḥākī ādem eyler
Kef-i dūd-ı siyāhī ‘ālem eyler

Son beyiti ise şöyledir;

Çü senden fazldur benden fuṣūlī
Gerek red it gerekse kıl ḳabūlī

Eserin tertibinde kırmızı ve siyah mürekkebe kullanılmıştır. Bölümlerde başlık bulunmamaktadır, ancak başlık yerine kabul ettiğimiz her hikâye veya pendin ilk beyiti kırmızı mürekkebe ile metnin geri kalan kısmı ise siyah mürekkeble yazılmıştır. Toplam 4447 beyitten oluşan İstanbul Üniversitesi nüshasının istinsah tarihi H.1058, M. 1647'dir. Süleymâniye ve Çorum nüshalarından farklı 58 beyit bulunmakta, diğer nüshalarda olan 50 beyit ise bu nüshada bulunmamaktadır. Metin düzeni olarak Çorum nüshası ile aynı gitmekte sadece bir iki bölümde farklılaşmaktadır. Diğer iki nüshadan farklı olarak onların bölümün sonundaki beyitleri kırmızı mürekkeple, İstanbul Üniversitesi nüshasının ise ilk beyitleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Diğer nüshalarda bulunmayan 58 beyit de metne eklenmiştir.

Metin kısmında dip notlarda bu nüsha İ ile gösterilmiştir. Kelime ve mısralarda olan farklılıkları dip not olarak, farklı beyitleri ise doğrudan metne koyarak açıklaması yine dipnotda belirtilmiştir.

Bu nüshanın, kırmızı mürekkeple, son beyitin yanına düşülen temmet kaydı şu şekildedir: Tamam-ı (şerri) bi-‘avn’ il-lâhi’ l- melik’ il- mennân, Şehr-i şevvâl 1058.

2.1.2.Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Nüshası:

Eser Kütüphane Kayıtlarında Nasihatnâme olarak kayıtlı olduğundan yazar hakkında araştıma yaparken Esrâr-nâme olduğu tarafımızdan tesbit edilerek, 16.03.2011 tarihinde hata bildiriminde bulunulmuştur. Nüsha ismi Kütüphane kayıtlarında Esrâr-nâme olarak düzeltilmiştir

Kültür Bakanlığı Yazma Eserler katalogunda bulunan kayıtları; Arşiv No: 19 Hk 851, istinsah tarihi H.1016 (1606), Boyutları: (Dış-iç) 195x125-130x70 mm.

Kapak: Ebru mukavva sırtı siyah bez. Kâğıt türü: Ok yay filigranlı. Yazı türü: Nesih.

İç düzen: Eserin birinci ve ikinci sayfalarında kayıt bilgileri, yine ikinci sayfada biri Osmanlı Türkçesi ile olmak üzere iki mühür bulunmaktadır.

Metin 1b den başlamıştır, 17 satır 2 sütundan oluşmakta ve 135 sayfadır. 4435 beyitten meydana gelmiş olup, 32 beyiti içeren 39.varak eksiktir. Ancak eserin bütününe göz önüne alarak bu beyitleri Süleymâniye nüshası ile aynı kabul edip, beyitleri var olarak değerlendirilmiştir. İ nüshasından farklı olarak eksik 58 beyitin yanı sıra, Süleymâniye nüshasından da 3 beyit eksiktir, ayrıca yine beyitin biri silinmiştir. Beyitler Süleymâniye nüshası ile örtüşürken, metin düzenlemesinde de İ nüshasıyla aynı gitmektedir. Bu nüshada da müstensih siyah ve kırmızı mürekkep kullanmıştır. Süleymâniye nüshasında olduğu gibi bölüm sonlarında bulunan beyitler kırmızı, metnin geri kalan kısmı ise siyah mürekkep ile yazılmıştır. Başlık bulunmamaktadır, eser Besmele ile başlamıştır.

Bu nüshanın ilk ve son beyitleri de diğer nüshalar ile aynıdır.

Zihî şâni‘ ki hâkî âdem eyler

Kef-i dūd-ı siyâhî ‘âlem eyler

Çü senden fazldur benden fuzûlî
Gerek red it gerekse kıl kabûlî

Son sayfada temmet kaydı ile birlikte ikinci sayfada bulunan mühürler burada da mevcuttur. Diğer nüshalar ile olan farklılıkları ve eksiklikleri dip notlarda belirtilmiştir, bu nüsha da Ç ile gösterilmiştir.

Bu nüshanın temmet kaydı ise şöyledir; Temmetü'l-kitab bî- 'avn'l-lahi'l-meliki'l-Vehhâb, Fî evveli şehri zi'l-hicce fî yevmi'l-erba'i, Sene-i sitte 'aşera fe-elfü.

2.1.3. Süleymâniye Kütüphanesi Nüshası:

Süleymâniye Kütüphanesi, Kadı-zâde Mehmed Efendi Koleksiyonu, No: 270 de kayıtlı bulunan eser, Kapak ebru mukavva, sırtı siyah bez, 135 yk., 15 st., 2 süt., İlk sayfada; Terceme-i Esrâr-nâme-i Şeyh 'Atîâr⁹⁷ şeklinde bir başlık diğer sayfada da kayıt bilgileri bulunmaktadır.

Metin 1b den başlamaktadır, bu sayfada lacivert zemin üzerine pembe ve sarı çiçek motifli, kubbe şeklinde bir serlevha bulunmaktadır ve yine bu sayfada çift cedvel ile çerçeve yapılmıştır. Serlevha içerisinde kırmızı mürekkebe ile besmele yazılmıştır. Bu nüshada da diğerlerinde olduğu gibi başlangıç ve bitiş beyitleri aynıdır. Temmet kaydında istinsah tarihi H.966 (1558), beyit sayısı 4454 olarak verilmektedir, ancak yapılan incelemede 4439 beyit tesbit edilmiştir. 15 beyitlik bir sayfanın eksik olduğu tahmin edilmektedir, ancak bu sayfa cd kaydından anlaşılamamaktadır.

İstinsah tarihinin eski olması ve metin düzeninden dolayı asıl nüsha olarak seçilen Süleymâniye nüshasında metni oluştururken İ nüshasında olup, bu nüshada olmayan 58 beyit de metne dâhil edildi. Varak numaralarını değiştirmedığımız ancak beyit numaralarını değiştirdiğimiz için beyit sayısı temmet kaydında gösteridiğinden daha fazla görülmektedir. Farklılıklar dip notlarda gösterilmiştir. Bu nüsha metin ve inceleme kısımlarında S nüshası olarak adlandırılmıştır.

S nüshasında da müstensih siyah ve kırmızı mürekkebe kullanmıştır. Bölümlerde başlık bulunmamakta ancak her hikâyenin veya pendin sonunda bulunan beyit kırmızı mürekkebe yazılmıştır. Bu beyitleri mecburiyetten siyah bold yazı ile gösterdik.

⁹⁷ Ayan, s. XXXI.

2.2.METİN UYGULAMA YÖNTEMLERİ

Metin oluşturulurken Attar'ın Esrâr-nâme'si ile birebir karşılaştırmak mümkün olmamıştır. Ancak her üç nüshada da belirtildiği üzere bu eserlerin tercüme olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Araştırılan kayıtlarda Attar'ın eserinin 3000 ile 3300 beyit civarında olduğu belirtilmektedir ancak İran'da son zamanlarda basılan bir Esrâr-nâme'nin çok daha hacimli olduğu ve tesbit edilip incelenen nüshalar ile benzerliğinin fazla olduğu görülmektedir. Farsça olan bu eserde 22 pend ve 99 adet hikâye mevcuttur. Tahran'da 1959' da basılan bu nüshanın Türkiye'deki kütüphanelerde bulunan nüshalarından yararlanılarak yazıldığı belirtilmektedir.⁹⁸

Esrâr-nâme'nin metnini kurarken üç nüshadan istifade edilmiştir. Bu nüshalardan hiç biri müellif nüshası değildir. En eski tarihli ve hacimli olan Süleymaniye nüshasıdır. **Ç** ve **İ** nüshalarıyla karşılaştırma yapılarak eksik ve fazla olan beyitler tesbit edilmiştir. Özellikle **İ** nüshasında olan ancak **S** ve **Ç** nüshalarında bulunmayan elli sekiz beyit metne dâhil edilmiştir. **S** ve **Ç** nüshasında bulunan beyit sayısı hemen hemen aynı olup, **Ç** nüshası bölüm tertipleriyle **İ** nüshasıyla benzerlik göstermektedir. Bölüm farklılıkları dip notlarda gösterilmiş, eserin tertibi **S** nüshasına göre yapılmıştır.

Metin oluşturulurken **S** nüshasındaki ifadeler esas alınmakla beraber vezin gereği değiştirilmek zorunda kalınan kelimeler ve diğer nüshalardaki farklılıklar dip notlarda belirtilmiştir. Dönemin dil özelliklerinden zarf-fiil (gerundium) eklerinden -up, -üp eserde yazıldığı şekliyle alınıp -ub, -üb şeklinde yazılmıştır.

Anlam veya vezin açısından kusurlu bulunan beyitlerde metin tamiri yoluna gidilerek ilave edilmek zorunda kalınan kelime ve ekler [] işareti içerisine yazılmıştır.

Her üç nüshanında sayfalarında bulunan beyit sayıları farklı olduğundan varak numaraları ayrı ayrı verilmiş ancak beyit numaraları **S** nüshasına göre yazılmıştır.

Eserin bölüm başlarında başlık bulunmamaktadır, ancak bölüm sonları kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Bu beyitler ve şairin mahlasının olduğu kelimeler siyah bold ile yazılmıştır. Metnin kuruluşunda yararlanılan her üç nüshada da okunmayan kelime olmamıştır.

⁹⁸İbrâhimî, DİA, c.II, s. 434-435.

Bismillahirrahmanirrahim***Mefāilün mefāilün fe‘ûlün***

- İÇS1b** 1 Zihî şāni^c ki ḥākī ādem eyler
Kef-i dūd-ı siyâhı ‘ālem eyler
- Virendür şem^c-i cāna nūr-ı dīn ol
Ḥudā-dānlık viren ‘aqla yaqīn ol
- Anuñ zātından oldı adı ‘ālem
Anuñ ādıyladur bünyād-ı ādem
- Anuñ cūdından oldı nist-ber-hest
Hem andandur felek bālā zemīn pest
- 5 Felek tırmuş rükū^c istāde andan
Zemin olmuş sücūd üftāde andan
- Düzer taqvim-i aḥsen⁹⁹ kefk-i ḥūndan
Zemīn ü āsümānı kâf ü nundan¹⁰⁰
- Dütünden künbed-i ḥaḍrā kılan ol
Dikenden ter gül-i ḥamrā kılan ol
- Düzendür peşşe- nîşden¹⁰¹ zülfiḳār ol
Kılandur ‘ankebūtī perdā-dar ol
- S2a** Yaradan Ādemi oldur şerādan
Nefesden ‘İsī-i Meryem yaradan
- 10 Dikenden gülşene pīrāye eyler
Çemenden atılasa sermāye eyler
- Düzer bustāne pīrāye dikenden
Kılur sermāye dībāye çemenden
- Çü kıandan müşk neyden şekker eyler
Şudan dürdāne kāndan gevher eyler

⁹⁹ Tīn suresi, 95/4[bkz. Ekler, 23]

¹⁰⁰ Bakara, 2/117, Āl-i İmrân, 3/47, En’âm, 6/73, Nahl, 16/40, Meryem, 19/35, yâsîn, 36/82, Mü’min, 40/68. [bkz. Ekler, 11]

¹⁰¹ Peşşe-nîşden:peşşe-nîş **S**

Bir evveldür ki yoktur aña evvel
Bir âhirdür ki âhirsizdür ekmel¹⁰²

Çü zâtı pertevinden muhtefîdür
Kemâli zâhiriyyeden hafîdür

- 15 Ne vardur kibriyâsına nihâyet
Ne hergiz milkine encâm u gâyet

Ç2a

Beşer fehm itdüğinden çok biründür
Girü hem ol bilür anı ki çündür

Berîdür çün ki evşâf-ı beşerden
Kim anı fehm ider sem^c u başardan

Anuñ künhinde yok ʿaqluñ mecâli
Hayâlinden gider ʿaqluñ muhâlî¹⁰³

Kaçan idrâk ider nefis ol **Huzûrî**
Kalur mı sâye şemsüñ irse nûrî

- 20 Çü bilmez sâyeʿi ol sâye kimdür
Ne bilsün kendüye hem-sâye kimdür

Olubdur sâyeye hem-sâye hürşîd
Şalupdur şanki pertev aya hürşîd

Bilürsiñ sâye fer^c ü nürmiş aşl
Kavuşdur aşla fer^ci ki öldürür aşl

Çü sâye irmiye nûr-ı cemâle
İrer mi sâyenüñ zâtı kemâle

S2b

Tutan cānānedür çün cānı tende
Seni cānānda bil cānānı sende

- 25 Velākin gāfil olma olmamağdan
Güneş katında zulmet kalmamağdan

Çalursañ zulmetüñden dūr olub kal
Kavuşdur nûrî nûra nûr olub kal

¹⁰² Ekmel:mükemmel **İ**

¹⁰³ ʿaqluñ muhâlî: fikriñ mecâlî **İ**

Egerçi nūrdan zūlmet ırāḡdur
Arada perde bir kıldan edaḡdur

Zihī şan‘at ki oldur āşikāre
Gerek ḡāmūş olup ḡalmaq nezāre

Çü ‘aḡl irmez kemāl-i kūnh-i zāta
Ḳanā‘at kıl cemāl-i şun‘-ı zāta

30 Yıkılmayınca dīvār-ı ṭabāyi‘
Bilinmez cāna sır-ı şun‘-ı şāni‘

Anuñ zātı ṭebāyi‘den degüldür
Ki şāni‘dür şanāyi‘den degüldür

İ2a Gel imdi bu ṭebāyi‘den güzer kııl
Gözet şun‘ī şenāyi‘den güzer kııl

Ç2b Nedür bu āb u ḡāk u āteş u bād
Ki bunlardan olupdur ‘ālem ābād

Eger bir ḡatre āb ise nihāduñ
Nedür bir ḡatre āba i‘timāduñ

35 Nedür bir ḡatre āb ol baḡre ‘āşık
Nedür bir zerre ol ḡûrşīde ‘āşık¹⁰⁴

Çü cismüñdür senüñ bir lāşe ṭopraḡ
Ḳoyıser āḡir evvel başa ṭopraḡ

Demüñ kim hem-dem-i bād-ı beḡādur
Dem-i ‘İsā ise bād-ı hevādur

Nefes kim nār-ı nefsüñdür buḡārı
Şakın bülbul gibi gül şanma ḡārı

S3a Saña birden dūrür nāçār çāre
Ne kılsun derdüñe bu çār çāre

40 Yeter yil kā’inātu bir bir eyle
Bir iste bir gözet bir bil bir eyle

¹⁰⁴ Nedür bir ḡatre āba ol baḡr ‘āşık S

Çü birdür cümle çi āhır çi evvel
Velī bīnendenūñ çeşmidür aḥvel

Çü her zerre Ḥaḫun cüyendesidür
Kemāl-i vaḥdetün güyendesidür

Zihī in‘ām-ı lūtf ol kār-sāzuñ
Ki her şey’ maḥremīdür işbu rāzuñ

Velī her dil bu rāza maḥrem olmaz
Özinden geçmeyince hem-dem olmaz

45 Ḥudāyā cümleñün sensin penāhı
Ki yokdur zātuña naḫş u tenāhı

Zihī ism ü müsem mā cümle sensin
Ki her şüretde ma‘nā cümle sensin

Görinmez gözüme ‘ālemde bir şey
Bu nūruñ ‘aksi ancaḫ fey durur fey¹⁰⁵

Görinmez gözüme ‘ālemde bir yüz
Ki anda görmiyem ol yüzde bir yüz¹⁰⁶

Senüñ yüzüñden özge yüz bulunmaz
Velī ol yüze lāyık göz bulunmaz

50 Ger olmaz ise lūtfuñ bu yüze yüz
Kim olaydı bu yüziyle yüze yüz

Ç3a

Ḳamu zāhır senüñle sen nihānsın
Derūn-ı cān u bīrūn-ı cihānsın

Maḫāmuñdur senüñ bu cān bilürsin
Ḳamū cānlar saña ḫayrān bilürsin

Bu yola ḫadd ü pāyān kimse bulmaz
Ṭurur cān içre cānan kimse görmez

Cihān senden tolu sen cāna cānsın
Ḳamū sensin velī gözden nihānsın

¹⁰⁵ 47ab - İ

¹⁰⁶ 48ab -S, Ç

- S3b 55 Nihān u āşikāre cümle sensin
Ne hercāyī ne hercā cümle sensin
- Çü sensin ‘ayn-ı ma‘nī ğayr-i ismüñ
Belī sen gencsin ‘ālem tılısmuñ
- Zihī nūr u¹⁰⁷ zihī ḥazret zihī zāt
Ki ğark olmışdur anda niçe zerrāt
- Varur her zerreye bir rāh senden
Dü-‘ālem semme vechu’l-lāh¹⁰⁸ senden
- Vücūd-ı cümle zıll-ı ḥazretüñdür
Kamu āsar şun‘-ı kudretüñdür
- 60 Cihān bī-‘aql u cān ḥayrān senüñ çün
Cihān u cān-ı küll pinhān senüñ çün
- Cihān senden nişān sen bī-nişānsın
‘İyānsın ‘aqla gözlerden nihānsın
- ‘İyānsın ‘aqla pinhānsın nazardan
Berīdür zātuñ idrāk-ı beşerden
- Senüñ zātuñ çü feydür şey degüldür
Senüñle olmyan şey ḥayy degüldür
- Çü vaḥdet nūr keşret sāyesidür
Bu vaḥdet keşretüñ sermāyesidür
- 65 Ḥaḳīkat vaḥdete keşret nisebdür
Müsebbibdür aḥed keşret sebebdür
- İ2b Çü nāşī oldı bu kesret nisebden
Müsebbib aña āhir geç sebebden
- Olursañ epsem ol maṭlūb-ı cūyā
Dilüñden tālib u maṭlūbı ıko ya
- Ç3b Toḳursañ¹⁰⁹ gel berü dībā-yı tevḥīd
Kul eyle cānuñ cūyā-yı tevḥīd

¹⁰⁷ u -S,Ç

¹⁰⁸ Bakara, 2/115. [bkz. Ekler, 30]

¹⁰⁹ Toḳursañ: Oḳursañ İ

Dil u cān eyledüñse bûd u târî
 Tõkî dîbāce-yî¹¹⁰ tevḥîd[i] bârî

S4a 70 Bu sırr-ı pāke maḥrem ḥāk olur mı
 Yoğ olmayınca ḥāk ol pāk olur mı

Gel ey ḥāk āb u āteşden güzer kıl
 Hevādur Hāviye¹¹¹ andan ḥāzer kıl

Bu dilden āb u āteş rengin¹¹² iy¹¹³ dost
 Ḥaḫuñ bil āb u āteş rengin¹¹⁴ iy¹¹⁵ dost

Ḳalub nā-pāk olursañ āb u ḥāke
 Muḥāl olur vişāl ol zāt-ı pāke

Geçersen āb u ateşden hevāsuz
 Beḳādur menziliñ ḥaḳḳā fenāsuz

75 Fenā resmin bozarsan cān olursın
 Beḳā iḳlîmine sultan olursın

Gönül maḳşûd idinme Ḥaḳdan özge
 Cenāb-ı hestî-yi muṭlaḳdan özge

Ḳapılma bu göz ile ḳaşa iy dost
 Ḳo naḳşî kıl naẓar naḳḳāşa iy dost

Bu gözden ‘ayna ḳaşdan ḳāfa düşme
 Süleyman dîvi gibi¹¹⁶ ḳāfa düşme

Bedel kıl ḳāfî ‘ayna ‘aynı ḳāfa
 Değişdür nāfi müşke müşki nāfa

80 Ğıdā vir ḥûn-dilden nāfe bir dem
 Ḳavuşdır dürd-i derdî şāfa bir dem

¹¹⁰ dîbāce’i: dîbā-yı **S**

¹¹¹ Karia, 101/9. [bkz. Ekler, 17]

¹¹² Rengin:rengin **İ**

¹¹³ İy -**S,Ç**

¹¹⁴ Rengin : rengin **İ**

¹¹⁵ İy -**S,Ç**

¹¹⁶ Gibi:bigi **İ**

İç evvel derd dürdin bî-hılâf ol
Giç andan derd ü ğamdan merd-i şâf ol

Olursan ‘ayn u şın u kâfa mazhar
Giderdüñ dürdi düşdüñ şâfa mazhar

Çü yârî kıldı câna ‘avñ-i bârî
Getürme ‘aynuña ğayr-ı ğubârı

Çü ma‘nâ zâtdur şüret şıfatdur
Şıfatdan zâta nisbet ma‘rifetdür

Ç4a S4b 85 Çü ma‘nâ oldı şüret birle zâhir
Göründi zât mazhardan müzâhir¹¹⁷

Olursañ bu mezâhirden müzâhir
Ne zâhir kalur anda ne mezâhir

‘Aceb mazharsan iy zat-ı muṭahhar
Muṭahharsın muṭahhârsın muṭahhar

Belî her nâzıruñ manzûrı sensin
Zemîn u âsumânuñ nûrı sensin

Men ü mâ çün Hâkuñ âyînesidür
Hâkîkat ol Hâkuñ gencînesidür

90 Görinür anda çün Hâkkuñ cemâli
Kemâl-i sırr-ı nûr-ı zülcelâli

Şıfat âyînedür çün zât Hâkḳdur
Dü-‘âlem nefydür işbât Hâkḳdur

Şıfat sensin bilürseñ zât şanma
Ser-â-ser nefysin işbât şanma

Şıfatdan kurtulursañ zât olursın
Kılursıñ nefy nefy işbât olursın

Şıfatdır ma‘rifet ma‘rûfdur zât
Olur pes ‘ârif ü ma‘ruf bir zât

¹¹⁷ Mezâhirden göründi zât zâhir İ

95 ‘Aceb hikmet ‘aceb kudret ‘aceb zāt
‘Acebden bül-‘acebdür bu kemālāt

‘Acīb u‘cübeler ‘ucb u ‘acebler
Görenler anı yıllarla ‘acebler

Bu hikmetde olubdur¹¹⁸ çehreler hāk
Bu kudretde olubdur zehreler çāk

Bu sözlerden haber virmez melekler
Bu hayretten döner hayrān felekler

İ3a Bu sırrı böyle nisbet¹¹⁹ itdi üstād
Bu naqşı böyle naqḳāş itdi bünyād

S5a 100 Selīmül-kalb¹²⁰ iseñ ol Hākka teslīm
Bu ‘ilmi eyle ‘aql u cāna ta‘līm

Bu demden urma dem kim bīm-i cāndur
Bu derdüñ çāresi teslīm-i cāndur

Ç4b Hākīkat bahri çünkim oldı mevvāc
Gelür anda zuhūra dürlü emvāc

Bu emvācuñ kimi şād u kimi ğam
Kimi zaḥm olur anuñ kimi merhem

Bu naqş-ı şadī vü ğamdan geçenler
Olardur bātlı Hākḳdan seçenler

105 Ğam u şādīden āzād ol gel imdi
Bu ğamdan kırtulub şād ol gel imdi

Bu yolda anca yıllarla yelerler
Ṭalub deryāları kânlar dilerler

Olan¹²¹ bahrī bu dūrde nādīr olur
Bu esrārı bilen biñde bir olur

¹¹⁸ Olubdur: düşübdür İ

¹¹⁹ Nisbet: sersebt İ, sebt Ç

¹²⁰ Şuara, 26/89. [bkz. Ekler, 1]

¹²¹ Olan: elân İ

Çü bir kaçre şudandır aşı-ı fıtrat
 Kālur dem-beste anda ehl-i fikret

Ne deryādur ‘aceb ol kaçre kānden
 Nedür hürşid¹²² vaşı-ı zerre kānden

110 Hezārān kaçre gark olmış bu bahre
 Olubdur hāk idübdür çāk-i¹²³ zehre

Kamu ol bahre iderler ‘acz¹²⁴ ey pāk
 Nedir ma‘rūf u¹²⁵ ‘ārif mā ‘arefnāk¹²⁶

Bu gamdan merhem irmiş yāre yokdur
 Hamūş olmakdan artık¹²⁷ çāre yokdur

Dü ‘ālem kaldı bu güftār içinde
 Kāmusı perde-i pindār içinde

Kālubdur güft u gūdan cüst ü cūda
 Diler mahrem kālā tā būdı būda

115 Kaçan hem-nak olur nā-būd būda
 Muḥāl olur ‘adem irmek vücuda¹²⁸

S5b

‘Aceb deryā ‘aceb kaçre ‘acebdür
 Bu şan‘atlar ‘acebden bü’l-‘acebdür

Ne hikmetdür ki her bir zerre-i hāk
 Diler turmuş ki ola hürşid-i eflāk

Kaçan hürşide olar zerre hem-dem
 Olursın pīl olursān peşşeden kem

Özüñ peşşe megesden havşalañ kem
 Ne miqdārunla şıgsun sende ‘ālem

Ç5a

120

Bu deryāda egerçi garkā varduñ
 Vücuduñ zevraķını garkā virdüñ

¹²² hürşid: ol şeyde İ

¹²³ Çāk-i : hāk-i

¹²⁴ ol bahre: ‘acz olıcaķ İ

¹²⁵ u -S

¹²⁶ Seni bilmedik [bkz. Ekler,]

¹²⁷ artık: özge İ

¹²⁸ 115ab - S , Ç

Yügürdüñ gāh şarka gāh ğarba
Çapındüñ gāh ħarbe gāh ğarba

Gah atduñ tır ü geh kalkan yapındüñ
‘Alem çekdüñ gehī kâlbe depindüñ

Gehī gitdüñ yerüñden gāh geldüñ
İşitdüñ gördüñ olduñ virdüñ alduñ

Niye geldüñ ne bulduñ vardığuñdan
Ne öğrendüñ ne bildüñ gördiğüñden

125 Çiger şüretde cüz ma‘nāde külldür
Ta kim sen gördüñ ol ma‘nā degüldür

Ƙo bu sevdāyı var ehl-i ferāğ ol
Baş olmak ister iseñ öñ ayağ ol

Var epsem tır sözüñ ħaddin aşırma
İzüñi şer‘ yolından şaşırma

Çerağuñ çün yanar oldıkça yāğuñ
Kösil yorğanuña göre ayağuñ

Hemişe ‘acz ü ħayret birle yār ol
Dilüñ tut şem‘ gibi¹²⁹ bī-ķarār ol

130 Nedür āb u gil [ü] ħün u reg-i post
Çiger sen dost şanmışsın degül dost¹³⁰

S6a Ĥudā pāk u münezzehdür bulardan
Ne nisbet zāt-ı pāke ħāk-i derden

İ3b İder mi çarĥ-ı a‘zam mūra rağbet
Ya zulmetden gelür mi nūra ķurbet

Siyeh-püş anuñçün oldı gerdün
Bu derden ħalka gibi¹³¹ ķaldı bīrün

Dü ‘ālem çün bu bahre şeb-nem olmaz
Deñiz bu ķatre gitmekden kem olmaz

¹²⁹ gibi : bigi İ

¹³⁰ 130ab - Ç

¹³¹ gibi : bigi İ

- 135 Bilürsin sende yokdur t̄ab-ı d̄id̄ār
Gerekdür kim olasın t̄a bed̄id̄ār

Çü H̄aḡdan artuḡ H̄aḡḡa olmaz hemdem
Olubdur ḡaḡḡ ḡulaḡ bu söze maḡrem

Var evvel ʿıṣṡla Menṡūr-vār ol
Gel andan p̄ay-ı d̄āra p̄ay-dār ol

Ç5b

Unut her bildigün bilmek dilerseñ
Seni sen yavi ḡıl bulmaḡ dilerseñ

Yoḡ ol bilmek dilersen bilmek oldur
Ol ol bulmaḡ dilersen bulmaḡ oldur

- 140 Çalarsañ maʿrifet ṡablın ṡarab-nāk
Kemāl-i maʿrifet bil m̄aʿarefnāk

Bu ḡayretten ḡalāṡ olmaḡ ḡaṡādur
Bu ḡasret birle c̄ān virmek revādur

Revānı aṡṡiyānuñ ḡarḡ-ı ḡündur
Bu bī-ḡün z̄atı bilmezler ki ḡündür

İṡitdün kim hezārān sāl iblīs
Ḳılurken ḡazrete tesbīḡ ü taḡdīs

Ḳamu ṡaʿatları vardı kesāde
Heb istiḡnā-yı H̄aḡdan vardı bāde

- 145 Ebed H̄aḡdan sezā-yı laʿnet oldı
Sezāvār-ı belā-yı laʿnet oldı

S6b

Ger istiḡnā-yı H̄aḡdan yād olursa
Meded yokdur niḡe feryād olursa

Zihī sulṡān-ı istiḡnā-yı muṡlaḡ
Ḡanidür ḡaṡreden deryā-yı mutlaḡ

Ḳo istiḡnāyı ḡalma yād-ı feryād
Bu istiḡnā elinden dād [u] feryād

Yarın ṡurduḡda ol divān-ı ʿālī
Çalınduk demde kūs-i lā-yezālī

150 Bu bāzār içre kimde ola zehre
Ki anda ‘arz ide naqdini behre

Haķuñdır kibriyā vü bī-niyāzī
Senüñdir ‘acz u yokluk lehv-bāzī

Çalarsañ kūs-i subhānı ‘abīd ol
Kul ol sulṭāna andan Bāyezīd ol

Yuyulsun levḥ-i dilden mā-sivā’llāh
Demüñle hem-dem olsun¹³² kul hüva’llāh¹³³

Beķādur rūḥa çün nefsüñ fenāsı
Okı Rabbü’l- felāk naşḥ ile nāsı¹³⁴

Ç6a 155 Güzer kıl hāyi hūdan başla āha
Şıgım¹³⁵ nās-ı yüvesvisden ilāha¹³⁶

Çü sensüz bulasın ol ḥazrete yol
Okırsañ yerdür elḥamdülillah¹³⁷ bol

Çoğ eyle zıkr u tesbiḥ u namāzuñ
Ki ḥoşnūd ola senden bī-niyāzuñ

Namāzuñdan nolar ol bī-niyāza
Senüñ zāduñdur ol rāh-ı dırāza

Eger teklīf idüb kılmasa tedķīķ
Naşīb olmazdı cāna sırr-ı taḥķīķ

160 Meded ger irmese tedķīķ-ı Haķķdan
Kimesne bātılı seçmezdi Haķķdan

S7a Kadem çün vādī-i teslīme düşdi
Bu ḥizmet aḥsen-i taķvīme düşdi

Çü sırr-ı ism-i cāmīc düşdi insān
Kul ol sulṭāna ki oldur derde dermān

¹³² olsun: oldun S, İ

¹³³ İhlas, 112/1 [bkz. Ekler, 16]

¹³⁴ Felāk, 113/1, Nās, 114/1 [bkz. Ekler, 15- 24]

¹³⁵ Şıgım : Şaķın Ç

¹³⁶ Yazmada “Allah’a” şeklindedir. Vezin gereği “ilāha” olmalı. Nās, 114/2-6.

¹³⁷ Fatiha, 1-3 [bkz. Ekler, 4]

Elîfden bâya bismillahuñ olsun
Dü-‘âlem şemme vechu’l-lâhuñ olsun

Zihî tertîb ki mehden tâ-be-mâhî
Aña her zerre rûşendür kemâhî

İ4a 165 Zihî kudret zihî esrâr-ı hikmet
Ki eder her zerreden ızhâr-ı kudret

Zihî ‘izzet zihî haşmet zihî nâz
Zihî esrâr-dânâlık zihî râz

Zihî hikmet ki tenden cân ider halk
Tenûr-ı¹³⁸ nârdan tufân ider halk

Zihî sebkat zihî Hâk evveliyyet
Ki anuñdur her kemâle evveliyyet¹³⁹

Zihî vahdet ki vâcib kıldı zâtın
Vücûdı zâtınuñ ‘ayn-ı şifâtın

170 Zihî nisbet ki tenden virde cânâ
Birin dâm itdi birin kıldı dâne

Zihî rahmet ki [ol] bir¹⁴⁰ kerre iblîs
Olurdu bulsa hem-zânû-yı İdrîs

Ç6b Zihî gayret ki bir demde dü-‘âlem
Eger ‘adl eylerise ola dirhem

Zihî heybet ki ger bir zerre hûrşîd
Göreydi zerre-veş qalurdı nev-mîd

Zihî hüccet ki kılmaz kimse ilzâm
Muṭî‘a mihr olursa zerre in‘âm

175 Zihî hürmet ki andan irse te’yîd
Ola her sâye nûr-ı zerre hûrşîd

S7b Zihî milket ki vâcib kıldı lâ-büd
Qabul itmez ne noḡşân ne tezâyüd

¹³⁸ “Tenûr” aslı “tennûr”dur. Vezin gereği “tenûr” okunmalı.

¹³⁹ evveliyyet : uluhiyyet İ

¹⁴⁰ ki [ol] bir : ki ger bir İ

Zihī kuvvet ki ger kaşd itse bir dem
Zemīn u āsmānı ide dirhem

Zihī şerbet ki iden cür'asın nūş
"Seḳāhum Rabbuhum"¹⁴¹dan oldu bī-hūş

Zihī āyet ki irse lūtf-ı şāhī
Olur kem zerre ḥūrşīd-i ilāhī

- 180 Zihī ḡāyet ki çeşm u 'aql u idrāk
Ḳalur fehm eylemez künhin olur ḡāk

Zihī fırsat ki 'ālem rūşen andan
Zihī devlet ki külhan gülşen andan

Zihī şefḳat ki cāna cāvidāndur
Ki her miskīne yār u mihribāndur

Zihī ni'met ki virdi fikr-i şāyib
Mezīd-i ni'met itdi şükre vācib

Zihī şiddet ki olur 'adl aña ḥüccet
Ki anuñla rūşen olur her muḥaccet

- 185 Zihī ruḡşat ki ger göstermeye rāh
Kimesne bulmayaydı zühre-i rāh

Zihī furḳat ki çok kuş kıldı pervāz
Ḳonub şeh sā'idinde olmadı bāz

Zihī rāḡat ki envār-ı tecellī
Ḳılur bu 'ādemi ünsī tesellī

Zihī lezzet ki ol ruḡ-ı muṭahhar
Deminden cān dimāḡıdur mu'aṭṭar

Ç7a

Zihī ḡullet ki itmişdür Ḥalīle
Zihī ḡalvet ki virdi Cebre'ile

¹⁴¹ İnsan, 76/21. [bkz. Ekler, 14]

190 Zihî kırbet ki virmişdür ħabîbe
Hemîn ol añâ olmuşdır naşîbe

S8a

Zihî sâ'at ki 'aql urmaz dem andan
Eşerdür on sekiz bin 'âlem andan

Zihî nevbet ki ururlar şîr-i merdân
Döner girmiş semâ'a çarĥ-ı gerdân

Zihî ħayret ki irdi cāna andan
Ki olubdur 'aql-ı küll divāne andan

Zihî ġaflet ki nefsiñdür ħicābı
Zihî ħālet ki ref' eyler niķābı

195 Zihî tākāt ki ola bezl iştîā'at
Zihî ħasret ger olmaya iţā'at

Zihî şan'at ki eyler nîstden hest
Gehî hüşyār ider hestî gehî mest

Zihî 'Aţţār kim deryā-yı dîndür
Kelāmı gevher-i baĥr-i yakîndur

İ4b

Bu gevherler şu kândan geldi cāne
Ki olur cānān u cān andan yegāne

Kaçan sen Hūdıduñ Ĥaķ eyyuhe'n nās
Çü kılduñ hāy u hū def' oldu vesvās

200 Koġıl bu hāy u hūyı başla āha
Şıġın nās-ı yuvesvisden İlāha

Maķamuñdır çü ķāf-ı ķul huva'l-lāh
Ķıl andan lā-mekān 'anķāsına rāh

Bu ķāfı hem-dem eyle lāma evvel
Geç andan var huva'l-lāha mükemmel

Bu mîr'āta nażar ķıl gör cemālin
Gör anda ķul-huva'l-lāhuñ kemālin

Arıtduñsa bu mir'atı kederden
Oķursın ķul huva'l-lāhı beşerden

Ç7b S8b 205 Arınmayınca dilden mā-siva'l-lāh
Naşīb olmaz maḳām-ı lī ma'a'l-lāh¹⁴²

Ḥudāvendā men¹⁴³ ol ḥāk-i ḥaḳīrem
Ġanīsin dest-gīr ol kim faḳīrem

Degül bilmek benüm dānā ṭapuñdur
Degül görmek benüm bīnā ṭapuñdur

Men¹⁴⁴ ol zāta ṣenā-yi pāk ḳandan
Cenāb-ı pāk ḳandan ḥāk ḳandan

Nedür bir pāre et ḳı adı lisāndur
Ne ṣerḥ itsün anı kim cāna cāndur

210 Zebān ki aşı olubdur ḥāk ile ḥūn
Ne vaṣf olsun anuñla zat-ı bī-ḳūn

Bilür çün pāk pāki ḥāk ḥāki
Ne bilsün ḥāk ḥūn ol zāt-ı pāki

Çü yetmiş biñ ḥicābdan mā-verāsın
Verā-yı mā-verā-yı mā-verāsın

Aḥedsin her ta'addüdden mu'arrā
Ḥudāsın her dü- 'ālemden müberrā

Ne 'aḳl añlar cenābuñ kibriyāsın
Ne diller vaṣf ider mecdüñ ṣenasın

215 Şıfātuñdur neḳāyışdan mu'arrā
Cenābuñ 'arş-ı a'ladan mu'allā

'Ale'l-'arş' istivādur¹⁴⁵ gerçi ṣānuñ
Velīkin senden āgāhī yoğ anuñ

Ṣenāñ itmekde diller lāl olubdur
Göñül derdüñle māl-ā-māl olubdur

¹⁴² Benim Allah ile... [bkz. Ekler, 36]

¹⁴³ men : ben Ç İ

¹⁴⁴ Men : ben Ç İ

¹⁴⁵ A'raf, 7/54; Yûnus, 10/13; R'ad, 13/2; Tâhâ, 20/5; Secde, 32/4; Hadîd, 57/4. [bkz. Ekler, 9]

Ḥudāyā rahmetüñ deryāsıdur ʿām
Nola bir kaçre kılsañ andan inʿām

Ki ger ālāyış-i halk-ı günāhkār¹⁴⁶
Düşe ol bahre pāk olur be-yek-bār

S9a 220 Bu müşt-i hāk¹⁴⁷ ol deryā-yı pāki
Bulandırılmaz ter eyler huşk-hāki

Bu hāk ol pāke hāk olmaz dem olmaz
Hem ol deryāda bir kaçre kem olmaz

Ç8a Çü bizden yokdur ol mülküñ ziyānı
Koğıl bir dem ziyān itme bu cānı

Ulūhiyetde çün kul bī-zebāndur
Ziyān itme anı kim bī-zebāndur

Anı kim bī-zebāndur eyle ābād
Ziyān olsun gamuñdan olmıyan şād

225 Gamuñdan çünki gönlüm şād-māndur
Eger merg olsa ʿömre cāvidāndur

Tenüm pür-sevķ ü cānum pür-şafādur
Baña senden gelen ʿayn-ı vefādur

Şular kim enbiyā vü evliyādur¹⁴⁸
Çamunuñ derdine derdüñ devādur

Nazar kıldıysa ʿaynum ğayra iy dost
Değişdür cümle şerrüm ğayra iy dost

Eger geçdiyse hātırdan haber¹⁴⁹ kej
Bu derdin halka-veş kaldım be-der kej

230 Çü fikrüm şimdi rûz-ı vā-pesīndür¹⁵⁰
Dem-ā-dem hem-demüm āh u enīndür

¹⁴⁶ Ki ger ālāyış-i halk-ı günāhkār: Çiger bu halk ola cümle günāhkār İ

¹⁴⁷ müşt-i hāk : müşt-i pāk Ç

¹⁴⁸ enbiyā vü: enbiyādur S, Ç

¹⁴⁹ haber : hātar Ç

¹⁵⁰ Çü fikrüm rûz-şeb şimdi çenīndür İ

İ5a

Ḥudāyā hem-dem ol ol demde cāna
Ki sensüz baqmıyam cān u cihāna

Bu ğamlarda benimle ğam-güsār ol
Hem ol dermāndelikde baña yār ol

Sana maʿlūmdur sırr-ı nihānum
Ki yokdur senden artuḵ müsteʿānum

Bu cāna ol nefesde müsteʿān ol
Revānlıḵ vir dil ü cāna revān ol

S9b 235

Bu ğafletden beni bī-dār eyle
Özüñden ğayrıdan bī-zār eyle

Kaçan kim kaçd ide ĩmāna şeytān
Naşīb itme aña illā ki hirmān

Ḥudāyā çün Muhammed'dür ḥabībūñ
Bu gülşende gülüñ hem ʿandelībūñ

Menem murğ-ı ğarībi işbu bāġuñ
Meni sen şaḳla şerrinden o zāġuñ¹⁵¹

Ç8b

Musallaḫ kılma ol zāġı bu bāġa
Bu murġuñ nālesin başdırma zāġa

240 Çü kılmışsındur ol zāġı siyeh-rū
Revādur olmaḵ ol zāġa siyeh-rū

Ḥudāvendā Ḥabībūñ hürmet için
Gül için ʿandelībūñ hürmet için

Meni¹⁵² şon demde ĩmāndan ayırma
Ḳavuşdur cānı cānāndan ayırma

Derūnum nūr-ı ĩmāndan münīr it
Cemālūñ pertevinden müstenīr it

Ve ger ʿadl eyleseñ yokdur ʿinadum
Mürīdem çün murāduñdur murādum

¹⁵¹ Menem : benim Ç / meni : beni İ

¹⁵² Meni : beni Ç

245 Velî çün saña Ahmed oldu maşşud
Añunçün kılduñ aduñ gibi¹⁵³ Mahmud

Ahedsin çünki Ahmet'dür Habîbüñ
‘Adûdur Ahmed’e dîv-i raķîbüñ

‘Adûdur çün Halîlüñ düşmenidür
Anı maħrum iden mā’ vü menîdür

Bu gülşenden ayırsañ ‘andelîbi
Müyesser olur ol zāguñ naşîbi

Aña rāzî degüldür çün habîbüñ
Ki şādān ola zāğ-ı bî-naşîbüñ

S10a 250 Ve ger ‘afv ola cürmi ben zelîlüñ
‘Adû ğam-ğîn olur şādān Halîlüñ

Ĥudayā ümmetî derken habîbüñ
Çekerdüñ secdeden başın raķîbüñ

Revā olmaya şād olmak raķîbe
Bu gülden ayru düşmek ‘andelîbe

Ĥudāvendā habîbüñ hürmetiçün
Hem ol murğ-ı ğarîbüñ hürmetiçün

Fenādan çün göçem dārü’l-beķāya
Gözümi maħrem eyle ol liķāya

255 Çü anda ol liķādan kıala bî-hüş
Göñülden olmasun aduñ ferāmuş

Ç9a Giderme aduñı bir-dem dilümden
Ayırma ol kağîmi hem-demümden

Bu yolda gerçi kim men¹⁵⁴ saħt-ı süstüm
Ĝamuñla hem-dem olsam ten-dürüstüm

Devādur cāna çün derdüñ devādur
Belî derdüñle cān virmek devādur

¹⁵³ Gibi : bigi Ĭ

¹⁵⁴ men : ben Ç

Velî korķum budur kim bulunam süst
Dem-i ‘ahd-i eleste olmıyam cüst

260 İlāhā pādīšāhā bī-niyāzā
Kerimā müste‘ānā kār-sāzā

Ḳadīrā rāzıķā perverdigārā
Mu‘inā müste‘ānā sāz-kārā

Selāmā mü’minā berrā raḥīmā
Mucībā münciyā rabbā kerīmā

Dilüm ol dem du‘āya hem-dem eyle
Derūnum sırruñ ile maḥrem eyle

İ5b Bu ḥayretten baña ḳudret bağışla
Za‘if olanlara ḳudret¹⁵⁵ bağışla

S10b 265 Dil ü cānı bu ḥayretten ḥalāş it
Hużurun nūrın ĩmāna menāş it

Bañā evvel inābet ḳıl müyesser
Du‘ā andan icābet ḳıl müyesser

Şeri‘at şadrı ol sulṭan-ı keyneyn
Ki tendür ‘ālem oldur cān-ı keyneyn

Ḥaḳīķat baḥrinüñ dürdānesidür
Yaqın meydānınuñ merdānesidür

Luġat na‘tında ḳāşırdur lisānda
Şıfat zātında ‘ācizdür beyānda

270 Müberrādur şıfātı her şıfatdan
Anuñçün bī-bedeldür her cihatdan

Hem oldur gevher-i dürc-i nübüvvet
Hem oldur aḥter-ı burc-ı fütüvvet

Nizām-ı dīn ü dünyā faḥr-ı ‘ālem
Ki oldır zübde-i evlād-ı ādem

¹⁵⁵ ḳudret : ḳuvvet **İ**

Ç9b

Ruḳūm-āmūz-ı sırr-ı lem-yezeldür
Cihān-efrūz-ı iḳlīm-i ezeldür

Mu‘ammā zātı esrār-ı ilāhī
Mecālis-ḥvān-ı rāz-ı pādişāhī

275 Muḥammed şādık ‘ul-ḳavl-i emīndür
Muḥammed raḥmeten li’l-‘ālemīndür¹⁵⁶

Şehīd ü şāhid ü meşhūd oldur
Ḥamīd u ḥāmid ü Mahmūd oldur

Anuñ na‘tında diller lāl olubdur
Bu derd içre elifler dāl olubdur

Anuñ meddāhı çün Allāh olubdur
Ḳıyās it var ki ol ne şāh olubdur

Çü mazḥardur ‘alī ḥalḳ-ı ‘azīme
Ḳaçan vasf ola zātı her le’īme

S11a

280

Çü ḳāliyle irilmaz bu maḳāle
Niçe na‘t olur aña bu maḳāle

Şıfāt-ı zātı çün gelmez beyāna
Muḥammed’dür gelen añcaḳ lisāna

Ezelden ṭālī‘i mes‘ūd olubdur
Anuñçün tā ebed Mahmūd olubdur

Giyübdür ḥil‘at-ı ‘abden şekūr ol
Anuñçün başdan ayaḡa oldı nūr ol

Çü oldur mazḥar-ı ḥalḳ-ı ‘azīmüñ
Silerdi gözi yaşını her yetīmüñ

285

Anuñçün oldı bu ṭaḳ-ı muṭabbak
Ki olmuşdur emīn-i vaḡy-i muṭlak

Dü ‘ālem cisme beñzer cānı oldur
Ḳamunuñ derdinüñ dermānı oldur

¹⁵⁶ Enbiya, 21/107. [bkz. Ekler, 31]

Hem oldur kâşif-ı sırr-ı İlahî
Hem oldur genc-i dürr-i pâdişâhî

Hem oldur vâkıf-ı esrâr-ı sermed
Hem oldur mâlik-i mülk-i muḥalled

Olub sırr-ı maʿâniden ḥaber-dâr
Cihânı lî-maʿaʿl-lâh¹⁵⁷ kıldı izhâr

Ç10a 290 Ezelden oldur açan gizlü genci
Anuñ ol ḥâcedür ʿâlem dilenci

Ezel baḥrinde oldur dürr-i şâh-vâr
Ebed burcında oldur necm-i seyyâr

Güherden kândur ol kândan güherdür
Şeref burcında nokşânsuz kâmerdür

Olubdur menbaʿ-ı lütf u seḥânuñ
Şefîʿi enbiyâ vü evliyânuñ¹⁵⁸

İmâmı enbiyânuñ mürselînüñ
Medârı evvelinüñ âhirinüñ

S11b 295 ʿUşât-ı müznibînüñ¹⁵⁹ mültecâsı
Cemîʿ-i aşfiyânuñ mürtezâsı

Naḳîdür her ḥalelden müctebâdur
Zekîdür her zeleden muştafâdur

İ6a Çü ḥâtemdür degildür âdem ansuz
Ne olsun on sekiz bin ʿâlem ansuz

Urulmuşken başında tâc-ı levlâk
Oḳur temcid-i vird-i mâ ʿarefnâk

Çiger söylerdi dilden mâ-ʿabednâ
Yanardı nâlesinden çarḥ-ı aʿlâ

300 Kılurdı itdügi ʿahde vefâyı
İderdi her belâya merḥabâyı

¹⁵⁷ Benim Allah ile... [bkz. Ekler, 36]

¹⁵⁸ Şefîʿi enbiyânuñ evliyânuñ **İ**

¹⁵⁹ Şefaatiim ümmetimden büyük günahları olanlar içindir. [bkz. Ekler, 37]

Le‘amrük hıl‘at olmuşken Hudādan
Giyerdi meskenet birle ‘abādan

Olurken ‘āleme sultān gedāsı
Müdām el-fakru faḥrīdūr nidası¹⁶⁰

Anuñçün ‘āleme şaldı şadāyı
Ki iderdi arpa kırsından ğıdāyı

Belī mir’ātuñ oldukça mücellā
Tecelli rūşen eyler Ḥaḫ ta‘ālā

305 Ol iken menba‘-ı ‘izz ü sâ‘adet
Özine meskenet itmişdi ‘âdet

Nebīdür ḥatm-i cümle enbiyādur
Anuñçün menba‘-ı cūd u şehādur

Ç10b

Çü Aḥmed oldı faḥr-i āl-i ādem
Anuñçün oldı ‘ālemde mükerrrem

Deminde dāl-i ādem¹⁶¹ bir dem olmuş
Anuñçün ḥatm-i āl-i ādem olmuş

Bu ol demdür ki hem-demdür Ḥalīle
Ki her dem hem-nefesdür Cebre’īle

S12a

310 Bu demdendür dem ‘İsā ibn-i Meryem
Hem ol demden urur dem çarḥ-ı a‘zam

Maḳām-ı Cebre’īl’üñ müntehādur
Anuñ menzilgehī ‘arş-ı ‘alādur

İnerken Cebre’īl’e levḥ-ı ebced
Anuñdı ḥātırında ‘ilm-i sermed

Gehī ‘arş üzre eylerdi ‘urūcı
Maḳām eylerdi ki zātü’l-burūcı

‘Urūc eylerdi ki zātü’l-burūca
Nüzül eylerdi ki menzil ‘urūca

¹⁶⁰ Yoksulluk benim övüncümdür. [bkz. Ekler, 38]

¹⁶¹ dāl-i âdemde : oldı âdemde İ

- 315 Olurdu kün-fe-kāndan¹⁶² zātı hāric
Ma‘ārif birle eklerdi me‘āric
- Me‘āric ‘ārif olur ma‘ārif
Ma‘ārif ‘arşıdur mi‘rāc-ı ‘ārif
- Muḥammed’dur ki olubdur faḥr-i keyneyn
Aña me’vā olubdur ḳābe ḳavseyn
- İdübdür ‘ālem-i ḳudsī maḳarr ol
Ḳılupdur ḳābe ḳavseyne naẓar ol
- Bulur çün ḳavs-i a‘lādan tecellī
Olur bu ḳavs-i esfel ḳavs-i ‘alī
- 320 İderken ‘ālem-ı nāsūtı manẓar
Olurdu ‘ālem-i lāhūta maẓhar
- Eger cem‘ olsalar bu āferīde
Midād olsa bu baḥr-i aḥḍerīde
- Şıfātın ḳılsalar biñ yıl cerīde
Beyān olmaz ḳalır biñde biride
- Nedür bir pāre et ki adı lisāndur
Ne şerḥ itsün anı kim cāna cāndur
- Ç11a Sen ol şāha senā-yı pāk ḳandan
Cenāb-ı pāk ḳandan ḥāk ḳandan
- S12b 325 Çü Ādem’dür muḳaddem aḳdem oldur
İnan bu gizlū rāza maḥrem oldur
- Çiger bu sirruñ andan maḥremi yok
Şanursın andan ümmī Ādem’i yok
- Yazılmamışdı¹⁶³ gerçe levḥ-i ebced
Olurdu ḥāṭırında ‘ilm-i sermed
- Virürken on sekiz biñ ‘āleme nūr
Olurdu bir kelīm altında mestūr

¹⁶² Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47-59, Enâm, 6/37; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yasin, 36/82; Mü’min, 40/68. [bkz. Ekler, 11]

¹⁶³ Yazılmamışdı : yaratmamışdı İ

Ḥıṭāb-ı k̄ābe kavseyne mükerrerem
Muḥammed olmasa olmazdı maḥrem

İ6b 330 Anuñçün ‘alleme’l-Ḳur’ān¹⁶⁴ hecādür
Ki her ma‘nāda ol müşkil-güşādur

Henüz Ādem yaturken āb u gilde
Yazar küntü Nebiyyā levh-i dilde

Ḥalīl’üñ oldı nārı nūr andan
Anuñçün bedr-i mātem sūr andan

Anuñçün indi İsmā‘īl’e kurbān
Anuñçündür Ḥalīl’e kurb-ı Raḥmān

335 Gelen ol bŷy-i Yūsuf pīrehenden
İnan kırtardı Ya‘qūb’ı ḥüzünden

Kelīmüñ Ṭūr’ı Dāvūd’un Zebūr’ı
Anuñ nūrından oldı cümle nūrı

Vücūd-ı Ādem andandur mükemmel
Anuñçündür melāikden mufazzel

Çü Meryem birle bir dem hem-dem oldı
Mesīḥ’üñ nefḥasından Meryem oldı

Anuñ nūrı çü pertev ḥāke şaldı
Şerefden sāyesin eflāke şaldı

340 Olubdı şāf evsāf-ı beşerden
Eşer yoğidi zātında kederden

S13a Ser-ā-ser nūr idi ol nūra māye
Anun düşmezdi andan ḥāke sāye

Ç11b Şıfāt u zāt çünkim muştafādur
Şenā olmaz ki ol zāta sezādur

Ne ol zatuñ sezā-vārı şıfat var
Ne ol ma‘rūfa lāyık ma‘rifet var

¹⁶⁴ Rahman, 55/1-2. [bkz. Ekler, 7]

345 Semekden nûr ırmışdı simāke
Anuñçün gölgesi düşmezdi hāke

Muşevver nûr idi hulk u edebden
Mütahhar zāt idi hısm u ğağabdan

Görenler her küdüretten mütahhar
Şanurdu cismini nûr-i muşavver¹⁶⁵

Çü anuñ dostlığına oldu ʿālem
Haķıķatde kamudan oldu aķdem

350 Çiger şüretde yokdur aķdemiyyet¹⁶⁶
Çü hātemdür anuñdur ekremiyyet

Kamudan soñ gelüb pür-rahte geldi
Nola geç geldi ise bahte geldi

Mükerremdür kamudan ekrem oldur
Cihān bir halka güyā hātem oldur

Çiger şāfidür evsāf-ı beşerden
Muşaffāydı zātı her kederden

355 Velī olmağa andan daħi şāf ol
Çeker kırk yıl tamāmet itikāf ol

Çeker halvetde çünkim çille çihl sāl
Emīn-i vaħy vaħiy indirdi derhāl

İrüb¹⁶⁷ Cibrīl çünkim virdi daʿvet
Dedi kim emr ile hatm oldu halvet

Taşub cüş eyle kim deryā-yı dīnsin
Emīn-i vaħy-i Rabbü'l ʿālemīnsin

S13b

Çü sensin dürri deryā-yı vücūduñ
Demidür kün fekāne¹⁶⁸ irse cūduñ¹⁶⁹

¹⁶⁵ Nûr-ı : rûh-ı **İ**

¹⁶⁶ aķdemiyyet : evveliyyet **İ**

¹⁶⁷ İrüb : irüben **İ**

¹⁶⁸ Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47-59, Enâm, 6/37; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yasin, 36/82; Mü'min, 40/68. [bkz. Ekler, 11]

¹⁶⁹ 359ab - **İ**

360 Çü sensin vākıf-ı esrār-ı müdrik
Niçün dimezsın oğu bi's-mi rabbik¹⁷⁰

Olubdur ay u gün senden müddeşir
Gider başdan dişārun kum fe'enzir¹⁷¹

Ç12a

Çü sensin aşl ʿālemdür tufeylün
Tapuñdur şāh-ı ʿālem halkı haylün

Çü Hakkuñ hakkile peygamberisin¹⁷²
Delil ol kim bu halkuñ rehberisin

Bular çün vahy-i Hakkdan dād-ı üstād
Olur hem ʿalleme'l-Kur'ān'dan üstād

365 Çü Hakkdan geldi ol dem muḳtedālık
Şeriʿat birle eyler pişvālık

Çü her maʿnāda ol müşkil-güşādur
Anuñçün cümle halka reh-nümādur

Anuñla oldı her bidʿat nigü-sār
Dağı andandurur her baht-ı bīdār

İ7a

Şalar çün üftādeye büy-i müşgīn
Bu sevdāda yeler āhū-yı miskīn

Şalar çün āfitāba zerre tāb ol
Olur kim zerre olsa āfitāb ol

370 Leʿamrük¹⁷³ hılʿat olmışken Hudādan
Giyerdi meskenet birle ʿabādan¹⁷⁴

Giyübdür gerçi ol levlākden tāc
Alurdı kubbeye-i eflākdan bāc¹⁷⁵

Zihī hūrşīd-ı rüy-ı dil-sitānı
Ki aña sāye olmuş taylesānı

¹⁷⁰ Alak, 96/1. [bkz. Ekler, 5]

¹⁷¹ Müddesir, 74/1-2. [bkz. Ekler, 33]

¹⁷² Hakkuñ hakkile : halkile Hakkuñ İ

¹⁷³ Hicr, 15/72. [bkz. Ekler, 22]

¹⁷⁴ 364. Beyitten 373. Beyite kadar -İ

¹⁷⁵ Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım. [bkz. Ekler,39]

Zihî miskîñ dü gîsû-yı siyâhı
Ki olur her biri sad-miskîñ penâhı

S14b Huzûr-ı Hakkdan olsa şadı pür-nûr
Namâz içre görür cennetde engûr

375 Olur bir huşe-i pervîn her engûr
Akar her dânesinden çeşme-i nûr

Çiger hakk nûri ile pür-nûr olurdu
Velî küffârdan rencûr olurdu

Anuñçün oldu miñnet birle yâr ol
Ki kılmışdı maħabbet ihtiyâr ol

Kılurdu seng ile dendân kalem gâh
‘İbâdetden tutar sâkın dedem gâh

Ç12b Gehî ğam-dest ile hem-dest olırdı
Gehî¹⁷⁶ şikest ü geh peyvest olurdu

380 Bulurdu cûile ol deñlü hiffet
Ki taş bağlardı gelsün diyü şiklet

Bilür[di] ol ki genc olmazdı bî-renc
Anuñçün ihtiyâr itmişdür ol renc¹⁷⁷

Bilürdi lezzet olmaz çün elemsüz
Anın bir lahza şâd olmazdı ğamsuz

‘Urûc olmaz bilür çün bî-tenezzül
Oturup fakrla eyledi tevekkül

Şızırılmışdı fenâ nârında yağın
Beķā nûriyle uyarmış çerâğın

385 Vefâ bilmişdi maħbûbuñ cefâsın
İñen sürmezdi bu dehrüñ şafâsın

Ezel ‘ahdinde olmuşdur belâsı
İnan vardur belâya merħabâsı

¹⁷⁶ Yazmada “gâhî” şeklinde. Vezin gereği “gehî” olmalı. : Ç nüshasında Gahî şeklinde.

¹⁷⁷ 375. Beyitten 378. Beyite kadar -İ

Ezelden mestîdür cām-ı belānuñ
İnan sultānidur Āl-i ‘Abānuñ

Fenā olmuş beķā birle ķabādan
Anuñçün merħabā eyler ‘abādan

S15a

Eşer yogıdı göñlinde hevādan
Nazar ķaṭṭ eylemişdi mā-sivādan

390 Bulaydı yār-ı ğayrından ferāğ ol
Yaķardı Hāķķ cemālinden ķerāğ ol

Meger bir gün ki ğarķ olmuşdı nūra
Ser-ā-ser ğarķ idi baħr-ı ħuzūra

Nidā irdi cenāb-ı Kibriyā’dan
Buyurdu Cebreīl’e müntehādan

Alub şol dem Burāķ-ı tīz-reftār
Hābībūñ ħazretine ķıldı iħzār

Didi Hāķ’dan irişdi eyle fermān
Demidür degşürilmek vaşla hicrān

395 Çü sensin seyyid-i sādāt-ı keyneyn
Senüñçün oldu cennet ser-te-ser zeyn

Ç13a

Ṭurub cennetde ķudsīler ğurefde
Seniñçün müntazırdur her ṭarafda

Revānı enbiyā vü evliyānuñ
Cemīṭ-i etķıyā u aşfıyānuñ

Ṭurubdur müntazır cümle liķāña
Dilerler süreler yüz ħāk-i pāke

Senüñçün hūr u ‘ayndan ṭoldı cennet
Gerekdür ki idesin mennāne minnet

400 Kārañu dünde bu pīrūze ğulşen
Olubdur nūruñ ile cümle rūşen

Feleklerde melekler ķıldı ğulğul
Sürerseñ vaķtidür ol yañe düldül

Bilürven hûra yokdur iltifātuñ
Ki zātuñ pertevdür nûr-ı zātuñ

Ne olsun iltifātuñ Kā'ināta
Ki zātuñ düşdi mazhar nûr-ı zāta

S15a

Vücūduñ kâinātuñ mazharıdur
Anuñçün nûr-ı zātuñ mefharıdur

405 Gel imdi zahrına eylen burakuñ
Bilürven hâdden aşdı iştiyākun

Çadem baş ʿālem-i kadsa sefer kıl
Bu deryāda ne gevhersin nazār kıl

Çü hırkañ halka-i beytü'l-haremdür
Haremde halka birle muhteremdür

Haremde¹⁷⁸ muhterem sensin¹⁷⁹ kerem kıl
Vücūduñ halkasın beytü'l-harem kıl

Çü sen bu rāza mahremsin kıdemden
Haremsin halkadan halka haremde

410 Aña kim mahrem-i sırr-ı kıdemdür
Harem hem halka hem halka haremde

Ola çün halka-i mahrem lisānuñ
Çalır pâyende cānān birle cānuñ

Bu sözden nālesi artar habībūñ
Ki gül vaktinde āhı ʿandelībün

Ç13b

Burāka berķ-vār olur süvār ol
Cemāle şemʿ gibi bî-ķarār ol

Bu şahn-ı tîreden fî-ţarfeti'l-ʿayn
Maķām eyler fezā-yı kâbe kavseyn

415 Nazardan gitdi çün bu hıttā-i hāk
İşidür huṭbe-i levlākın eflāk¹⁸⁰

¹⁷⁸ Haremde : Haremdür S,Ç

¹⁷⁹ Senden : sensin S,Ç

¹⁸⁰ Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım. [bkz. Ekler,39]

- Ser-ā-ser çarḥ-ı aʿzam tıldı ğulġul
Şanayduñ geldi ğulzar oldı bülbul
- İ7b** Hurūs-ı ʿarş olur andan ħurūşān
Yanınca tarriḳū dir sebz-pūşān
- Şu deñlü oldı ʿarş üzre ʿalā-cūy
Öñince rūḥ-ı ḳudsī tarriḳū-ġūy
- S15b** Ser-ā-ser tıldı ğulġul çarḥ-ı aʿzam
Ki geldi şadr-ı bedr-i her dü- ʿālem
- 420 İder nüh-tāḳ-ı nıliden sefer ol
Ḳılur Firdevs-i aʿlādan ġüzer ol¹⁸¹
- Çekindi sürme mā-zāġa'l-başardan
Anuñçün sürdi aġyārı naẓardan
- Tolandırdı çü keyneyni naẓardan
Ḥabīb-i ser-ḥaber¹⁸² bildi ḥaberden
- Şu deñlü sürdi ḳurbet tihine-rāḥ
Ḳalup rūḥü'l-ḳudūs anda ḳılur āḥ
- Şu deñlü nūr-ı ḳurb olur ḥavāle
Ḳalur ʿāciz ider Cibrīl nāle
- 425 Dir ey seyyid dükendi tāḳat [u] zūr
Mecālüm gitdi ḳaldum senden uş dūr
- Dükendi ḳalmadı şabr u mecālüm
Yaḳın ola ki yana perr ü bālüm
- Señinçün rūḥ-ı ḳudsīdür cenābuñ
Yüri miftāḥı sensin işbu bābuñ
- Çiger men¹⁸³ ḥāmil-i sırr-ı mübīnüm
Emīn-i vaḥy-i Rabbü'l- ʿālemīnüm
- Benüm çün müntehā düşdi maḳāmum
Degüldür sidreden aʿlā merāmum

¹⁸¹ Bu beyit **İ** nüshasında yok.

¹⁸² Ḥabīb-i ser-ḥaber : Ḥabīr olup **İ**

¹⁸³ men : ben **Ç**

- Ç14a 430 Baña el-haḳ olubdur sidre mesned
 Tapuñdır maḥrem-i esrār-ı sermed
- Dir iy Rūḥü'l-emīn ḳalma seferden
 Nedendür taşra¹⁸⁴ ḳalmaḳ ḥalka¹⁸⁵ derden
- Çü men geçdüm bu yolda cān u serden
 Nedendür sen dem urmaḳ bāl u perden
- Bu yolda ben ayaḳdan seçmezem ser
 Acebdür kim añarsın bāl ile per
- S16a 435 Çü men bir nūra ğarḳ oldum tamāmet
 Sen iy Rūḥü'l-emīn ḳalgıl selāmet
- Çü ḳurbet nūrına yoḳdur mecālūñ
 Bu nūruñ pertevinden şaḳla bālūñ
- Çiger menden¹⁸⁶ açıldı bāb-ı ĩmān
 Saña iḥsān olubdur sırr-ı ĩrfān
- Menümçün¹⁸⁷ mazhar-ı āyāt-ı Ḳur'ān
 Anuñçündür maḳāmum ḳurb-ı Raḥmān
- Saña keşf olmadı çünkim bu perde
 Otursan ḥalka gibi bekle derde
- Çü yol yoḳdur saña ol bārgāha
 Girem men¹⁸⁸ himmetüñle pādişāha
- 440 Okur çün nevbet-i ḳavlen şaḳīle
 Didi sen bunda eglen Cebre'īle
- Ḳılur Rūḥü'l-emīnden çün güzer ol
 Ne ser gözler ne bāl ister ne per ol
- Şu deñlü Cebre'īl andan ḳalur dūr
 Görür Cibrīl'i ol mānend uşfūr

¹⁸⁴ taşra: ḥalka İ

¹⁸⁵ ḥalka : taşra İ

¹⁸⁶ menden : benden Ç İ

¹⁸⁷ Menümçün : benümçün Ç

¹⁸⁸ men:ben Ç

Urur çün püşt-i pâ kevn ü¹⁸⁹ mekâna
 Kâdem başdı feżâ-yı lâ-mekâna

Cihetden taşra bir yüz var cihetsüz
 Kî urur dem ‘arîf inan ma‘rifetsüz

445 Çiger yol oldı anda aña bārîk
 Hidāyet nûrı rûşen kıldı târîk

Çomadı anda çünkim ğayrı ğayret
 Anı ğarķ eyledi deryâ-yı ğayret

Ç14b Tolandı māsivâ çünkim gözinden
 Hemân dem ğâyib olur kendözinden

Çü irdi nûr-ı mihre ķodı māhî
 Geçüb bu bārgāhdan gördi şāhı

S16b Muķābil düşdi çünkim nûr nûra
 Hemân tebdîl olur ğaybet ħuzûra

450 Gelür çün nûr-ı Rabbānî gider ol
 Olur hem kendözinden bî-ķaber ol

İ8a Koyub ağyarı çünkim yāra düşdi
 Hemân-dem dîdeden dîdāra düşdi

Aña çün oldı ol dem dîde dîdār
 ‘Aceb mi gitse dil çün geldi dildār

Müzāhir zāt olur çünkim mezāhir
 Görür kim bātın olmış ‘ayn-ı zāhir

Bu dehşetden çiger ķalmışdı bî-kār
 Velî olmış dili pür-mevc-i esrār¹⁹⁰

455 Çiger ķılmışdı zāhirden güzer ol
 Bilurdi sırr-ı bātından ķaber ol

Koyub bu ‘ālem-i ħiss ü ħayālî
 Görür hürşîd-i nûr-ı zü’l-celālî

¹⁸⁹ ü: S,Ç-

¹⁹⁰ Bu beyit ile takip eden beyit yer değiştirmiş İ

Bu dehşetden Muḥammed kaldı bī-kār
Muḥammed'den Muḥammed oldu bī-zār

Ḥayādan derleyüb ol dem kızardı
Gül-āb olmuş dehen¹⁹¹ gülden şızardı

Eḥad gördi ki Aḥmed kaldı ʿatıl
Bu dehşetden çü murğ-ı nīm-bismil

460 Dir iy Ahmed ʿaleyk olsun selāmum
Ḥabībümsin teḥiyyātuñ kelāmum¹⁹²

İrerdüñ ṭayyibātı ṭayyibine
Vücūduñ oldu maṭlab ṭalibīne

Çü derden ḥalka düşdüñ der senüñdir
Bu derden kıl güzer maḥzar senüñdir

Geçersen ḥalkadan derdür maḥāmuñ
Bu derden geç ki maḥzardur maḥāmuñ

Ç15a S17a

Çü Ādem gibi zātuñ oldu Maḥmūd
Gerekdür kim maḥāmuñ ola Maḥmūd

465 Bu lezzet çün virür kuvvet mezāka
Bulur lā-büd bu ḥayretten ifāka

İfākat birle cemʿ olur çü vuşlat
Belī oldur kemāl-i vaşla ḥaşlet

İrişür çünki daʿ nefsün ḥıṭābı
Geçer bu ḥalkadan fetḥ oldu bābı

Geçer çün ḥalka-i semʿ u başardan
Ḥabīr olub ḥaber añlar ḥaberden

Çü bī-yesmaʿdan olmuşdur başīr ol
Olur esrār-ı ḡaybīden ḥabīr ol

470 Düşer maḥzar celāl-i zü'l- celāle
Nazar kılur cemāl-i ber-kemāle

¹⁹¹ dehen: şân İ

¹⁹² Selamet, rahmet ve tüm güzellikler Allah içindir. [bkz. Ekler, 41]

Görür lebbeyk hâzretten ledeyk ol
Selâm-ı Hakkâ ‘arz eyler ‘aleyk ol

Görür der halkadandur halka derden
Güher kâdendürür kândür güherden¹⁹³

Yuyulmuş levh-i dilden nakş-ı keyneyn
Maḳām olmuş özine ḳābe ḳavseyn

İderken ḳābe ḳavseyni maḳar ol
Ḳılur a‘lâdan ednāya nazar ol

475 Ḳılurken anda vuşlat cāmını nūş
Bu ḥāki cur‘adan ḳılmaz ferāmūş

Mürüvvet görmez ol maḥbûb-ı ma‘şûm
Ḳi ide ol cur‘adan bu ḥāki maḥrûm

Şefî‘ olur ‘uşât-ı mü’minîne
Selâm okur ‘ibād-ı şâlihîne

Dir iy sulṭân-ı ber-Hakk cān-ı muṭlak
Ḳamunuñ derdine dermân-ı muṭlak

S17b Bir¹⁹⁴ şerbetden ki ḳıldıñ bāña in‘ām
‘İbād-ı şâlihîne eylegil ‘ām

480 Mezaḳî kuvvetince her birine
Ṭadırıl olmasun kimse yerine

Ç15b Baña çün ḳadeḥ a‘lâ düşdi ḳur‘a
Olar hem bu ḳadeḥden içe cur‘a

Bu rāz olmasun anlarsuz ḥarîmüm
‘İbād-ı şâlihîn ḳılsun nedîmüm

Ḥıṭâb irdi kim iy ma‘şûm-ı muṭlak
Sözüñ ḥaḳḳdur ki işbât eyledüñ ḥaḳḳ

İ8b Gözetmek Hakkı çünkim Hakkâ ḥaḳdur
Ne ḥaḳ var kim Haka Hakkdan eḥaḳdur

¹⁹³ Yazmada “gevherden” şeklindedir. Vezin gereği “güherden” olmalı.

¹⁹⁴ Bir : bu Ç

- 485 Çü Maḥmūd itdüm aduñla maḳāmuñ
Ne dirseñ belki ḥāşıldur merāmuñ
- Çü zātum gibi Maḥmūd itdim aduñ
Yüri ḥamd it ki ḥāşıldur murāduñ
- Çü her maḳşuduñ oldı baña maḳşad
Buyur kim her ne dırsen kılmazam redd
- Getürdüm çünki ud‘ünī ḥıṭāba
Du‘āya vācib olmışdur icābe¹⁹⁵
- Görür kim Rabb-i ‘izzet söyler esrar
Muḥammed’den bilürdi lafz [u] güftār
- 490 Ḥaḳīḳat baḥri çünkim oldı mevvāc
Şeri‘at gevherinden ṭoldı mi‘rāc
- Şadef dürdāne birle hem-ser oldı
Güher¹⁹⁶ kān oldı ma‘den gevher oldı
- Bu baḥre çün Muḥammed oldı ğavvāş
Görindi her ṭarafdan gevher-i ḥāş
- Hemān-dem cūşa geldi baḥr-ı esrār
Muḥammeden belürdi lafz [u] güftār
- S18a Niyāz idüb dir iy dānā-yı esrār
Ne diyem men¹⁹⁷ senüñdür çünki güftār
- 495 Senüñdür ser-tā-ser çün lafz u ma‘nī
Mu‘ayyen lafz ile ma‘nāya ya‘nī
- Ma‘ānī aḥterinüñ maṭla‘ısın
Berīsın lafz u ma‘nādan ma‘īsın
- Bilürsin çün murādum ümmetümdür
Şefā‘at anlaruñçün himmetümdür
- Kerīmā rāzı olğıl ümmetümden
Benüm bu ‘uhde gitsün zimmetümden

¹⁹⁵ Bakara, 2/186. [bkz. Ekler, 25]

¹⁹⁶ Yazmada “gevher” şeklindedir. Vezin gereği “güher” olmalı.

¹⁹⁷ men : ben Ç

Ç16a

Bularuñ perdesin nûruñla yandur
Buları raḥmetüñ âbına kıandur

500 Ümîzin cümleñüñ bu dem revâ kııl
Kamunuñ cümle ḥacâtın revâ kııl

Bu ḥazretde ki ʿâlemdür kefi ḥâk
Nedür bu bir avuc ḥâk eylegil pâk

Çü müştî ḥâkdür pes ü fütâde
Bu derden sürme anı virme bâda

Cihân bir ḥalkadur çünkim bu derden
Nedendür ḥalka dūr olmaḳ ya derden

Bulanmaz çün bu topraḳdan bu deryâ
Neden bu ḥalkasuz olmaḳ bu deryâ

505 Bu ḥâki cümle ğarḳ eylerse ol yem
Ne bir ḳatre bu baḥr artar n'ola kem

Bu râzı çünki söyler bülbül-i kıuds
Anı ser-mest ider bûy-ı gül-i kıuds

Hemândem cüş ider deryâ-yı raḥmet
Görür kim ğarḳa varmış cümle ümmet

Muʿaṭṭar kıılur andan cân meşâmın
Selâmı birle ḥatm eyler kelâmın

S18b

Oḳur evvel selâm âḥir selâmı
Döner çünkim tamâm olur merâmı¹⁹⁸

510 Görür kim müntazırdur cümle ervâḥ
Kamu nûrından ister yaḳa mışbâḥ¹⁹⁹

Gelür andan iner dârü's-selâma
Revân-ı enbiyâ ṭurmuş tamâma

Bu mışbâḥa melekler per yaḳarlar
Revânı aşfiyânüñ ser ṭutarlar

¹⁹⁸ merâmı : tamâmı Ç, S

¹⁹⁹ Bu beyit ile takip eden beyit yer deġiştirmiş İ

Revān-ı enbiyā olmuş süvāre
Kılur Aḥmed gelür deyü nazāre²⁰⁰

Görürler kim gelür ol nūr-ı sāde
Süvār iken olarlar heb piyāde

515 Rikābında yürürler²⁰¹ ser-nihāde
Ayağına düşerler ber-güşāde

Ç16b Kimesne işbu ‘izzetle mü’eyyed
Başa varmadı illā ki²⁰² Muḥammed²⁰³

İ9a Degülmişseydi ol lāyık bu ḳadre
Ḳaçan olurdu erzānī bu ṣadre

Dü ‘ālem aña çün ḥāk-i ḳademdür
Anuñ ṣānında lā-uḳsim ḳasemdür

Bu sözlerden ḥaber bilmez meger ol
Bu deryāda güher²⁰⁴ bulmaz meger ol

520 Resūlen Aḥmeden ḥaḳḳen müṭī‘an
Nebiyyen raḥmeten ḥatmen ṣefī‘an

Keremden bir nefes ‘Attār’a yār ol
Şefā‘at birle aña ḡam-güsār ol

Çiger men rābī‘-i Aṣḥāb-ı kehfem
Daḥi başdan ayaḡa ḥabt u sehven

S19a Eger dīdār u ger dīvāra saḳfem
Ki ‘ömr olduḡça bu dīvāra vaḳfem

Çiger kıldum eḡiṣ zenb u ḥaṭāyā
Velī çoḡdur ḥaṭāyādan ‘aṭāyā

525 Çiger kıldum öküṣ lehv-i terennüm
Şa‘id-i tevbeden kıldum teyemmüm

²⁰⁰ Gelür Aḥmed deyü kılur nazāre İ

²⁰¹ yürürler : yürür kim İ

²⁰² Ki: -İ

²⁰³ Aḥmed Muḥammed : Aḥmed S,Ç

²⁰⁴ Yazmada “gevher” şeklinde. Vezin gereği “güher” olmalı.

Çü āb-ı dīdeden kıldum tahāret
Dilerven idem evvel istiḥāret

Eger ḥayr ise kaşdum kıl müyesser
Ki olam nūr-ı vuḫu'nla münevver

Benüm üç nesnedür senden muradum
Ki ḫala işbu üç nesneyle adum

Biri ölmezden öñden öl ki bu ḫāk
Ziyāret ḫala varub ravḫaḫı çāk

530 Daḫi olmaya şîrle iştiḥārum
Şu'ūr ile ola şer'a şî'ārum

Muḫayyed olmayam bu kıyl u ḫāle
Olam meşgūl-ı taḫşīl-i kemāle

Ç17a Ḥicāb idinmeyem bu kıyl u ḫāli
Muvāfiḫ eyleyem ḫāliyle ḫāli

Daḫi cānum bedenden olsa āzād
Ebed şād ola vaşluñdan hem ābād

Dilā ol ḫāk-i rāha cān fedā kıl
Bu cān murğına taḫvādan ğidā kıl

535 Vefā kılduñsa bu 'ahde ezelden
Ḳomağıl Aḫmed'ün fitrākin elden

Şaşırma iziñi rāh-ı Ḥüdādan
'Ubūr eyle şırāt-ı ihdinādan

Gel emdi olduñise bī-riyā ḫul
Ne ṭā'at kim kılursın bī-riyā ol

S19b Boz evvel faḫr ile nefsüñ esāsın
Bul andan 'ışḫ ile ḫaḫḫuñ liḫāsın

Ḥudāya cāna 'ışḫuñ hem-dem eyle
Bu sırra 'aḫl u cānı hem-dem eyle

540 'Asel zımnında maḫfī zehr olursa
Naḫarda lütf pinḫān ḫahr olursa

Ḥaber virse saña bir tıfl-ı nādān
 ‘Asel şanma ki vardur zehr²⁰⁵ pinhān

Şabī nuşhın qabūl eyler cenābuñ
 Olur andan zarūrī ictinābuñ

Cihān bir cāma beñzer tolu²⁰⁶ sükker
 Velī altında vardur zehr-i mużmer

Bu deñlü enbiyā-yı ber-güzīde
 Ḥabīr u ‘āqıl ü dīde şenīde

545 Ḥaber virdi ki dünyā tolu²⁰⁷ qahr
 ‘Asel şanduguñ āhīr olur zehr

Ḥabīr olduñsa andan iy hıred-mend
 Olurken saña bunca nuşh ile pend

Ḥazer kılmaduğūñ andan sebeb ne
 Bu ğafletden uyanmazsan ‘aceb ne

Belī çün āhīri ‘ömrüñ eceldür
 Ser-ā-ser zehrdür şanma ‘aseldür

Ç17b

Gel imdi ihtirāz it bu halelden
 Ecel cāmını iclā bil ‘aselden

İ9b

550

Degüşdür qahrı lütfā lütfı qahra
 Bedel kıl zehri qande qandi zehre

Bilürseñ zehr qandın qande qanduñ
 Şayarsañ qande zehrin qand şanduñ

Bu dehrüñ qahr zehrin qand şanma
 Qulağ ur işbu pende bend şanma

S20a

Dilerseñ kıolasun bir ğamdan āzād
 Cihān mülkinde olma bir nefes şād

²⁰⁵ zehr : qahrı İ

²⁰⁶ tolu : pür İ

²⁰⁷ tolu²⁰⁷ : tıfildur İ

Çü ve'l-yebkû²⁰⁸ diyen Qur'ānda Hakkdur
Eger 'ākılseñ ol saña sebakdur

555 İştüñ enbiyâyı evliyâyı
Ne resme bālā şaymıslar belâyı

Hudâyâ bizi hak yola muṭī^c it
Muhammed hâzretin yârın şefî^c it

İdür iy 'âlimü's-sırril-hafıyyât
Aña vü âline bizden taḥıyyât

Huşûşâ çâr-yâr-ı pāk gevher
Ebübekr ü 'Ömer 'Osmân u Haydar

Nebî eydür ki aşhâbumdur encüm
Bi'eyyim ikteydeytum ihtedeytum²⁰⁹

560 Emirü'l-mü'minîn Bu-Bekr-i şiddîk
Esās-ı dîn-i hakk' bünyād-ı taḥkîk

Sipîhr-i devlet-i hürşîd-i enver
Çerâğ-ı evliyâ şiddîk-ı ekber

Nuḥustîn cām-ı hikmet nüş iden ol
Haḳîkat bahri olub cüş iden ol²¹⁰

Ezel oldur kılan 'ahde vefâyı
Anuñçün sevdi cāndan Muştafâ'yı

Tarîkat bahrinüñ gavvâşı oldur
Bu bahrünüñ gevherinüñ hâşı oldur

Ç18a 565 Anuñçün oldı anuñ adı şiddîk
Ki evvel Aḥmed'i ol kıldı taşdîk

Çün oldur yâr-ı gâr [u] kurretü'l-ayn²¹¹
Anuñ şânında geldi şânî işneyn²¹²

²⁰⁸ Tevbe, 9/82. [bkz. Ekler, 20]

²⁰⁹ Ashabım gökteki yıldızlar gibidir... [bkz. Ekler, 40]

²¹⁰ 562ab - İ

²¹¹ Furkân, 25/74; Kasas, 28/9; Secde, 32/17. [bkz. Ekler, 27]

²¹² Tevbe, 9/40.[bkz. Ekler, 2]

S20b

İderdi Hâk için varın fedâ ol²¹³
 Kılurdu arpa kurşından ğidâ ol

Beķā sırrın alur naķş-ı fenâdan
 Anun tercîh ider fakrı ğinâdan

Girür çün kim şırâü'l-müstakîme²¹⁴
 Harîr u atlası virür Kelîme²¹⁵

570 Habîbüñ çünki evvel yârı oldur
 Şerî'at mülkinüñ mi'mârı oldur

Bu kadrüñ bedri oldur kadr anuñdur
 Bu ıyduñ şadrı oldur şadr anuñdur²¹⁶

Çün oldur Aḥmed'üñ evvel vezîri
 Hem oldur her za'îfüñ dest-gîri

Çün evvel Aḥmed'e ol oldı hem-dem
 Anuñçün oldı sırr-ı Hâķķa maḥrem

Dilâ şiddîķa evvel iktidâ kıl
 Yolunda şıdkıla varuñ fedâ kıl

575 Bu sırruñ olmaķ isterseñ emîni
 Koma şiddîķ elinden dâmenini

Hudâyâ bize şiddîķı şefîķ it
 Şefî'a irmege anı refîķ it

Nizâmü'l-Hâķ 'Ömer hürşîd Haṭṭâb
 Çerâğ-ı cem'-i cennet şem'-i aşḥâb

Ne 'Ömmer ki²¹⁷ âfîtab-ı nâm-ı ber-dâr
 Tavaf eyler anı pervâne-girdâr

Şerî'at şem'ine nûr-ı yakîndur
 Maķâmı ravza-i ḥuld-ı berîndür

²¹³ Bakara, 2/3. [bkz. Ekler, 6]

²¹⁴ Fatiha, 1/6 [bkz. Ekler, 10]

²¹⁵ 569ab - İ

²¹⁶ 571ab - İ

²¹⁷ Ne 'Ömmer ki : 'Ömmer'dir İ

- 580 Nizām-ı dīn-ı Hāk dānā-yı ber-Hāk
Kemāl-i şerᶜ anuñla buldı revnaḵ
- Ç18b S21a Sır almağa varub serverden ol ser
İrüb sırra virüb ser oldı server
- Bular çün dīde-i esrār-bīn ol
Ḥayālī yandurur bular yaḵīn ol
- Kemāl-ı dīn-i Hākḵ bulmağa kuvvet
Ḳomış zātunda ḵudret ᶜadl-ı heybet
- Nebī eydür nübüvvet olsa cāyiz
ᶜÖmer olmazdı benden şoñra ᶜāciz
- 585 Olar çün Hākḵa cāndan ḵalka-der-güş
Anuñ Hākḵ ᶜaşḵına zehri ḵılur nüş
- İ10a Anuñçün zehri nüş eylerdi Fārūḵ
Ki vardur kendüde tiryāk-ı fārūḵ
- Çü şāḥib-dil ola insān-ı kāmīl
Zarar ḵılmaz içerse zehr-i ḵātil
- Cihānı²¹⁸ nūra ḡarḵ eyler zulemden
Arıdur ᶜālemi zūlm u sitemden
- Vücudı mażhar-ı ᶜilm ü ḥikemdür²¹⁹
Anuñ ᶜālemde ᶜadliyle ᶜalemdür
- 590 ᶜAcem mülkinde çün kim oldı server
Ḳılur iḥyā biñ altmış altı minber
- Anuñ ᶜadl içre yoḵdur çün naẓīri
Hem oldur her faḵīrūñ dest-gīri
- Ḥudāyā ḥürmetine ol kerīmün**
Bizi sen şaḵla mekrinden racīmūñ
- Emīrū'l-mü'minīn ᶜOşmān-ı ᶜAffān
Ki oldur cāmī-i āyāt-ı Kur'ān

²¹⁸ Cihānı : Ḥicābı İ

²¹⁹ ḥikemdür : ḥilimdür İ

- Güzî'n-i ẖvāce-i kevneyn oldur
Belî 'Osmân-ı zî' n-nüreyne oldur
- S21b 595 Nigî'n-i halka-i hilm ü hayâdur
Ser-i ebrâr u tâc-ı etķıyâdur²²⁰
- Hayâ îmânla külldür gerçi yâ cüz
Velî 'Osmân'dan olmışdur hayâ cüz
- Ç19a Hayâ vü dîn ile çün 'ayn olubdur
Anuñ çün şâh-ı zî' n-nüreyne olubdur
- Emî'n-i vahya çün olur harîm ol
Okur dîvân-ı 'unvân-ı kadîm ol
- Çü sırruñ mahremiyle hem-dem oldı
Anuñ bu gizlû rāza mahrem oldı
- 600 Kelâm-ı Hâkdur ol kim 'ayn-ı hâkdur
Bu dîvândan dü 'âlem bir varâkdur
- Bu dîvândan varur eczâ cihâna
Varur gevher bu kândan lâ-mekâna
- Hem evvel câmi'-i Qur'ân-ı Hâkdur
Hem âhîr 'ışk ile kurbân-ı Hâkdur
- Meger bulmışdı sırr-ı şıbgatu'l-lâh
Ki kanı şıbgatü'l-lâh oldı nâgâh
- Bu hâkka kangı bâtıl dir degül hâk
Ta'aşşub birle söyler kavlı-i nâ-hâk
- 605 Bu hâkdur ki anlaruñ maķşûdı hâkdur
Anı hâk bilmeyen maķşûdı daķdur
- Degüldür anlara maķşad hilâfe
Ta'aşşub birle sen düşme hilâfe
- Hudâyâ bizi 'Osmândan ayırma
Daķi îmân ü Qur'ândan ayırma

²²⁰ 595ab - İ

- İmāmü'l-mü'minîn dānā-yı ber hāk
Velāyet tahtına sulṭān-ı muṭlaḳ
- S22a ʿAlī oldur püser-ʿamm-i peyember
Emīr-i şerʿ-i şāhib-ḥavz-ı Kevşer
- 610 Velāyet tahtınuñ sulṭanı oldur
Dü ʿālem cisme beñzer cānı oldur
- Velāyet birle çün ḥatm-i ümemdür
Nebī birle anuñçün laḥm u demdür
- Hem oldur gevheri baḥr-i yaḳınüñ
Hem oldur muḳtedāsı ehl-i dīnüñ
- Ç19b Kimesne görmedi ceng içre zahrın
Bu dehrüñ şabr ile lütf etdi ḳahrın²²¹
- Hezāran sırrı bir remzi ḳılur fāş
Zihī fetret hezār aḥsenle şābāş
- 615 Anuñ remzi ḥafīdūr her nidāsı
Selūniden cihān pürdür şadāsı
- Namāz içre olurdu şöyle²²² ḥayrān
Teninden çıḳduḡın tuymazdı peykān
- Demişdür kim eger mevt olsa meczūm
Yüzüm döndermeyem olsam da mehzūm
- Ḳılubdı dünyāyı ol sī ṭalāḳa
Anuñ çün ihtiyār etmişdi fāḳa
- İ10b ʿAlel-ḳaṭʿ efḍalü'l-enām oldur
ʿAle'l-ḥaḳ ḥüccetü'l-islām oldur
- 620 Aña kim yār olubdur ʿavn-i Bārī
Ayırmaz birbirinden çār-yārı
- Çü vardur her birinde bir fazīlet
Anuñla oldılar Ḥaḳḳa vesīlet

²²¹ Bu lütf ile dehrüñ sabır etdi ḳahrın İ

²²² öyle :şöyle İ

**Seversen çār-yār-ı bā-vefāyı
Taʿaşşubdan güzer kıl ҡo riyāyı**

S22b

Elā iy cān u dīde derd-i devvār
Sen ol nūrsın ki lem-temseshu nār

Sen ol şeh-bāz-ı ҡudsīsın tebārek
Nişīmendür saña şāḥ-ı mübārek²²³

625 Bu mişkāt-ı müşebbekden açub per
Cihānı ser-te-ser ҡılduñ münevver

Bu ten mişkātınuñ mişbāḥı sensün
Beden bir cāma beñzer rāḥ sensün

Bu nūra kevkeb-i dürrīdurur ad
Zücāce şınmayınca olmaz ābād

Zücācı nefsiñ olmazsa şikeste
Kaçan dil şem^c olur bezm-i eleste

Ç20a

Ne şarkı vardur ol nūruñ ne ğarbı
Belī her nūruñ oldur şark u ğarbı

630 Bu şem^cüñ zeyte yokdur ihtiyācı
Hidāyet birle rüşendür sırācı

Çüger zeytün görünür intifāsı
Velī yokdur bu şem^cüñ intifāsı

**Elā iy bülbul-i gūyā-yı esrār
Demüñdür ḥurrem olsun söyle gül-zār**

Dem ur ʿİsī gibi şīrīn zebān ol
Dirilsün mürde diller tāze cān ol

Bu bahre şimdi sensün çünkü ğavvāş
Demidür arz iderseñ gevher-i hāş

635 Cevāhir dürcin aç gevher nişār it
Bu dürri gūş-ı cāna gūş-vār it

²²³ Şāḥ-ı mübārek : tâc-ı mübārek **İ**

- Demüñden cān dimāguñ hürām eyle
Bu sırr ‘aql u dīni hem-dem²²⁴ eyle
- S23a** Velīkin hem-dem²²⁵ olma dīve zinhār
Hāzer kıl virme tahtuñ dīve zinhār
- Şağın āvāzeden olma ser-efrāz
Ki vardur nāy-dār şemde āvāz
- Ki senden bülbulüñ āvāzı hoşdur
Gülüñ gūyendesidür sâzı hoşdur
- 640 Dime gül gibi hāndānum çemende
Gülüñ bir haftadur ‘ömri semende
- Dime oldum nazarda ehl-i ferheng
Göze goncaşındur çün niçe ferseng
- İrağdan şıçrasañ zīr ü eger bem
Bu fen içindesin har-güşdan kem
- Eger böyledurur fazlı dimāguñ
Olur bir meylden mûş u kelāguñ
- Eger fehm eyleriseñ sen tezāyüd
Bulur vehmiyle her dem anı hüdhüd
- Ç20b** 645 Eger bu cümleden olsa mezīdüñ
Olursan müsta‘īd olur ma‘īdüñ
- Elā iy kaçre-i ‘ummān-ı esrār**
Ğıdem deryālarında dürr-i şehvār
- Bu deryādan çiger bālā görindüñ
Şadefde lülü-yi lālā görindüñ
- Çiger bālāda irmişsen kemāle
Geçüb aldanmamağ hoşdur kemāle
- Gel imdi kaçr-ı deryādan sefer kıl
Seferden fāriğ olmağdan hāzer kıl

²²⁴ hem-dem : hürām ĩ

²²⁵ hem-dem : ğarra ĩ

- 650 Sefersüz kaçre çün kim gevher olmaz
Zer olmaz hāk hem zer-efser olmaz
- S23b** Olur dūr kaçre-i bārān seferden
Pür eyler kaçr-ı deryā-yı güherden²²⁶
- İ11a** Anuñçün yerüñ tūt olur seferde
Ki ola aṭlas u dībā nazarda
- Sefer ger çarḥa bī-encām olaydı
Felekde bir nefes ārām olaydı
- Sefer ‘ālemde ger bī-ḳadr olaydı
Meh-i nev böyle ḳande bedr olaydı
- 655 Maḳām itdüñse ger zātü’l-burūcı
Tenezzül gözle isterseñ ‘urūcı
- Gel iy ‘anḳā-yı ḳāf-ı Bāyezīdī**
Ezel²²⁷ sultānınuñ bāz-ı sefidī
- Çü murğ-ı āşiyān-ı lā-mekānsun
Neden bī-çeşm ü gūş u bī-zebānsun
- Dilerseñ lā-mekān şahnında pervāz
Şafīrūñ bāng-ı şāha eyle dem-saz
- Güzer ḳıl bu mekāndan lā-mekān ol
Geçüp cān u cihandan cāna cān ol
- Ç21a** 660 Ṭabī‘at çār-çüpinden güzer ḳıl
Güzer her rūy-i sultāndan ḥazer ḳıl
- Güzer ḳıl bu zemīn u āsumāndan
Ki cānuñ ḳurtula ḥīn u mekāndan
- Mekāndandur bu²²⁸ çarḥuñ inḳılābı
Mekāndan geçmege eyle şitābı
- Geçerseñ çarḥı ḳurtulduñ elemenden
Vücud olduñ ḥalāş olduñ ‘ademden

²²⁶ Yazmada “gevher” şeklinde yazılmış. Vezin gereği “güher” olmalı.

²²⁷ Ezel : ebed **İ**

²²⁸ bu : çü **İ**

Görinmez cāna cānān bu cihāndan
Anuñçün kim berīdūr her mekāndan

- S24a** 665 Cihāndan kıl güzer cānān dilerseñ
Vücūduñ derde vir dermān dilerseñ
- Eḥaddur çün muraduñ geç ‘adedden
‘Adedden geç dem ur her-dem eḥadden²²⁹
- Ezel ma‘nāda çün ‘ayn-ı ebeddür
‘Aded ger pīş u ger kemdür aḥeddür
- Muḳaddesdür çü ḥaḳ çün ü çirādan
Ezel olmuş ebed bu mācerādan
- Yakīn bil kim aḥeddür şek degüldür
Kim eydür kem ‘adeddür tek degüldür
- 670** **Elā iy perde-bāz-ı kūy-i ma‘nī**
Niḳāb aç kim görine rūy-ı ma‘nī
- Ṭılsmun genc-i ma‘nīnūñ şikest it
Şafā cāmūn şunub ‘uşşāḳı mest it
- Çü kim sākī olur ki mest olursun
Belī hem bādesin hem mest²³⁰ olursun
- Şadef gāhī gehī dūr gösterirsin
Gehī ḥālī gehī pūr gösterirsin
- Çü sen gencīnesin ‘ālem ṭılsmuñ
Müsemmāsın sen ü ‘ālemdür ismūñ
- 675** Bilürseñ ‘ilm-i nā-rencānı ism ol
Gehī gencīne ol gāhī ṭılsım ol
- Ç21b** Çü birdür şüret ü ma‘nī zarūret
Gehī ma‘nī olursun gāh şüret
- Çü sen gencīnesin tendür ṭılsmuñ
Düşübsin bendine zindān-ı cismūñ

²²⁹ Birinci mısra ile ikinci mısra yer deḡiştirmiş **İ**

²³⁰ mest : dest **İ**

Neden geldüñ bu zindāna nedensin
Ne cānsın belki bilmezsın ne tensin

S24b

Bu zindāndan geçerseñ cān olursun
Virürseñ cānuñı cānān olursun

680 Yaķarsañ çār-erkānun cihānuñ
Cihetsüz vaşl ola cānāna cānuñ

Ne işüñ var senüñ cānāndan ayru
Tenüñ ne lütfı vardır cāndan ayru

Öñiñde perdedür çü vehm-i pindār
Anın bu sözden olmazsan haberdār

Elā iy murğ-ı hikmet ẖvān-ı esrār
Cemālül-Ḥaķ yaʿnī Ḥvāce ʿAttār

ʿAtā-yı ḥāsdur çün ẖvān-ı hikmet
Ṭoludur ẖvān-ı raḥmet ẖvānı²³¹ hikmet²³²

İ11b 685 Çü raḥmet ẖvānı ḥaķdan ʿām olubdur
Anuñ her zerreye inʿām olubdur

Şunulmuş saña hikmetden tolu cām
Nola bir curʿa kılsañ andan inʿām

Göñül nevmīd olma bu keremden
Yüzüñ miḥrāba tut ebrū-yı ḥamdan

Maʿānī perdesin kıl cāna dem-sāz
Sarāy-ı heft-derden eyle pervāz

Bilürseñ bu şeradan māverāsın
Bu bir bostān şerāsın pādişāsın

690 Geçerseñ bu şüreyyādan şerādan
Seçersin şāhuñı bostānı şerādan

Çü geçdüñ heft ü çār ü nüh ʿadedden
Dem urduñ ḳulhüva'l-lāhu eḥaddan²³³

²³¹ Bu ve bundan sonraki beyitte bir kaç kez geçen “ḥûn” kelimesi, “ḥvān” olmalı.

²³² Ṭoludur ẖvān-ı hikmet ẖvān-ı raḥmet İ

²³³ İhlās, 112/1 [bkz. Ekler, 16]

- Ç22a Velî mağrūr olma dīve zinhār
Hazer kıl virme tahtuñ dīve zinhār
- S25b Açarsañ gözüñi Haqq nūr ile aç
Sözüm haqq bil özüñden turmadan kaç
Çü bildüñ kim gidersün gelmegüñ yok
Yoğ olmayunca varı bulmağüñ yok
- 695 Tolupdur çün cihān mekriyle telbīs
Bu dünyāya kalandur dīv ü iblīs
Nedür pes bunda gelmekden murāduñ
Ebed dīvānına naqş olsun aduñ
Dilerseñ bārgāh-ı lā-yezālī
Ko bu dünyāyı iblīse hālī
Beḳā iste bu fānī dāra ḳalma
Cihān Mekkārdür ‘ayyāre ḳalma
Bu külhāndan geḳerseñ gülşen-i ḳuds
Maḳāmuñ olur anda ‘ālem-i üns
- 700 Kaçan lādan sefer illāya düşdi
Maḳāmuñ sidreden bālāya düşdi
Saña bu şeh-nişīn olduḳda mesned
Görürsün cümlei sen levḫ-i ebced
Nihāyet bulduḳında bu bidāyet
Olursun ḫalka hādīden hidāyet
Çü hādīden hidāyet ḫalka düşdi
Nihayet noḳta ḫātem ḫalka düşdi
Anuñçün oldı ādem ḫatm-i ‘ālem
Ki ḫātem oldı ḫalka ḫalka ḫātem²³⁴
- 705 Olursa zūlmet-i hestī ḫicābuñ
Hidāyet birle ref‘ eyle niḳābuñ

²³⁴ ḫātem : ādem İ

Ger isterseñ anı kıl sini sensüz
Gül-âb ol gel gül istersen dikensüz

Bu varlıktan halâş oldukda cânuñ
Görürsün lâ-mekân olmuş mekânüñ

S25b

Velî çün mevc bu deryâ-yı hayret
Gelür her zerreden bir dürlü lezzet

Ç22b

Bu hayretten olur çün girü āgāh
Görür bir bārgāha kalmış ol şāh

710 Bu lezzetden olur hayrān u medhūş
Hurūş eyler şafāsından kılur cūş

Yağar pervāne gibi şem'e cānı
Diler kim kalmaya nām u nişānı

Geçer çün bir gün ol cān u cihāndan
Tamāmet kurtılur nām u nişāndan²³⁵

Girü çün ol kadehden olısar mest
Olur cānāne birle dest-ber-dest

Gehī ser-mest ü geh hayrān olur ol
Gehī üftān u geh hayran olur ol

715 Gehī lezzetde vü gāhī fenāda
Gehī firqatdedür gāhī liqāda

Gehī bir dīdedür dīdāra karşı
Gehī güldür güler gülzāra karşı

Bu hāletde geçer çün rūzgārı
Gehī hayret gehī lezzet şikārı

İ12a

Gehī vuşlat meyinden olısar mest
Gehī vuşlat demiyle ola peyvest

Bulur²³⁶ pervāne şem'e çünkim peyvest
Olur cānān birle dest-ber-dest

²³⁵ cihāndan : nişāndan / nişāndan : cihāndan İ

²³⁶ Bulur : bu ger İ

- 720 Dilerseñ ki ire şem'e vişālũñ
Yaķıl pervāne gibi añma bālũñ
- Bula pervāne çün şem'ũñ vişālũñ
Yanar ol şem'e añmaz perr ü bālũñ
- Yaķar varun geķer çün bāl ü perden
Hemān bir kezden el yur cān u serden
- S26a Gel imdi şem'e isterseñ vişālũñ
Zevālũñ gözle isterseñ kemālũñ
- İrilmez şem'e çün per yaķmayınca
Bu yolda cān ile ser yaķmayınca
- 725 Saña bu sözi dırven sır-güşāde
Girilmez çün degüldür der-güşāde
- Ç23a Geleydi çünki sensin işbu bābuñ
Tururken sen irişmez fethe bābuñ
- Açılmayınca ol kufluñ²³⁷ kilidi
Ne seķsün kimse sulţāndan 'abīdi
- Elā iy beççe-i sī-murğ-ı lāhūt**
Ne yirüñdür senüñ bu cism-i nāsūt
- Ķadīmi āşiyānun eylegil yād
Bu dāma ķalma zinhār eyle feryād
- 730 Olurken bāğ-ı cennet cılve-gāhuñ
Nedendür günc-i külhan tekye-gāhuñ
- Şalın bu sebze-zārı hürrem eyle
Dilüñden cān dimāguñ hoş dem eyle
- Yüzüñ döndür çü bu dīvāra bir dem
Göz açub ķıl naķar dīdāra bir dem²³⁸
- Naķar ķılduķça pür-envār olursun
Görüp dīdār ber-hūr-dār olursun

²³⁷ ol kufluñ : kufluñ ol **İ**

²³⁸ döndür çü : döndürme / göz açub : göz aç **İ**

Hidāyet kılduğınca nūr-ı te'bīd
Olur her kaçre deryā zerre hūrşīd

735 Olursañ sır-ı vaḥdetden ḥaberdār
Olur rūşen saña her dīde dīdār

Velī kim keşf ola ol deñlü esrār²³⁹
Ḥicāb olur saña ol denlü estār

S26b Zihī devr ü şikāyetsüz zihī zār
Zihī derd ü nihāyetsüz zihī kār

Hezerān perde var her rāza anda
Hezerān söz olur her sāza anda

Bu derde kimse ne dermān bulubdur
Bu yola kimse ne pāyān bulubdur

740 Nedenlü isteseñ yoқdur nihāyet
Nihāyet şanduguñ olur bidāyet

Aduñ kim aña iderler tecellī
Hemān bulmaқdurur Ḥaққdan tesellī

Ç23b Bu fetvāyı yazarlar bu kitāba
Kimesne irmedi şāfī cevāba

Bu şahrāda [da] yıllarla yelenler
Varub gelmekde menzil[ler] alanlar

Ḥaқuñ her zerreden bir rāhı vardur
Velīken biñde bir āgāhı vardur

745 Belī her zerre Ḥaққuñ perdesidür
Velīken nūr ile perverdesidür

Eger dirseñ ğaraż bu perdeden ne
Görinmek rūy-ı ma'nī perdeden ne

Anuñçün perde düşdi araya cehl
Ki ma'lūm ola andan ehl ü nā-ehl

²³⁹ Velī ol deñlü kim keşf olur esrār İ

Yakındır ki ehl olan kalmaz hicāba
Düşer nā-çār gaybetden hitāba

Eger bulduñsa gaybetden hużūrı
Yakın ol nūra zulmet şanma nūrı

750 Eger bulduñsa nūrı añla nūr ol
Ser-ā-ser garkā-i baħr-i hużūr ol

İ12b Dilerseñ nūrı sa'y eyle hużūra
Geçüb zulmetden ırgūr nūrı nūra

S27a Kadīmīdür egerçi saña ol nūr
Velīkin kāhil olma olma mağrūr

Tekāsülden toğar çün cāhiliyyet
Belī gıybet degül mi gāfiliyyet

Çiger sensin ezelden nūruñ ehli
Hużūruñ nūrile ref^c eyle cehli

755 Dilerseñ pertev-i sırr-ı ilāhī
Göñül āyīnesin pāk it kemāhī

Eger bilmek dilerseñ sırr-ı kevneyn
Ezel 'ilm ü 'amel andan gerek 'ayn

Ezel bilmek gerek andan 'ameldür
Bu müşkil 'ilmi 'ayn itdükde halldür

'Amel birle çü 'ilme 'ayn olursun
Hemān āyīne-i keyneyn olursun

Ç24a Görürsün anı sende līk sensüz
Nidersün bāğı gül bulduñ dikenüz

760 Açukluk ile 'ışkā perde birdür
Hemīşe 'ışk derdi perde dirdür²⁴⁰

Gönül bir dem güzer kıl āb u gilden
Şalā-yı 'ışkı dīñle ehl-i dilden

²⁴⁰ 760ab -İ

Çerāguñ rüşen itsün nūr-ı ʿışkuñ
Oķinsun aduña menşūr-ı ʿışkuñ

Bem eyle zīr-i ʿışkı zār söyle
Zebānsuz bülbül ol esrār söyle

Zebur-ı ʿışkı sāz it söze başla
Hicāzī perdeden nev-rūza başla

765 Hādīs-i derd-i ʿışkı vird-i cān it
Maķāluñ sırr-ı cāna tercemān it

S27b

Tutuşsun ʿūd-ı cānda micmer-i ʿışk
Bu demden hoş-dem olsun maķzar-ı ʿışk

Hired pür-sāgar olsun ʿışk-ı bāde
Ki göñlüñ naķş-ı ğamdan ola sāde

Şarāb-ı ʿışk ile ʿaklı hamūş it
Taşub deryā gibi cuş ū hurūş it

Hired çün mest ola virse daķi şāf
Pür eyle dürd-i derdi urmasun lāf

770 Gelicek ʿışk olur çün ʿakl maʿzul
Hiredi dūd olur ʿışk olsa maķbül

Çü ʿışk āteşdürür ʿakl āba beñzer
Bu bir keştīdür ol gird-āba beñzer

Kaçan tākat getürsün kaṭre nāra
Bu gird-āba düşen gelmez kenāra

Nidersün ʿaklı virgil ʿışka varuñ
Edinme rüstā-yı şehriyāruñ

Gelür mi rüstāyīdan dirāyet
Ki bilmez ʿışk şāfından bir āyet

Ç24b

775 Hired ger zāhirüñ añlar cihānuñ
Delīli ʿışk-ı cānān oldı cānuñ

Hireddür murğ-ı dām-ı nātüvānı
Olubdur ʿışk-ı simurğ-ı meʿānī

Ne olsun ʿaql her ʿıřk ile maḥrem
Kaçan olur meges ʿanḳāya hem-dem

Ḥired dībācedür dīvān-ı rāza
ʿAmeldür ʿıřk şeh-beyt-i niyāza

Kaçan fehmi eylesün ʿaql işbu rāzı
Ki ʿıřk olur bu rāzuñ perde-bāzı

780 Ḥireddür ger dimāguñ berk ü bārı
Bu baḥrūñ ʿıřk olubdur şeb-çerāğı²⁴¹

S28a Olubdur ʿıřk iksiri ḥayātuñ
Ḥired naḳdī sarāy-ı kâinātuñ²⁴²

Ḥireddür zāhid-ı miḥrāb-ı ḥālī
Veliken ʿıřk şeng ü lāʿubālī

Ḥired naḳş-ı ḥayāl-i pür-ḥaṭardur
Veliken ʿıřk-ḥʿān-ı mā-ḥazardur

Ḥireddür hırka-ı teklīfe lāyık
Ser-i ʿıřk efser-i teşrīfe lāyık

İ13a 785 Ḥired ger cāna remz-āmūz olubdur
Velī ʿıřk āteş-i cān-sūz olubdur

Bu mektebde ḥireddür tıfl-ı ebced
Olubdur ʿıřk ezber levḥ-i sermed

Ḥired ten-perver ü cān-sāz olubdur
Velī ʿıřk āteşi cān-bāz olubdur²⁴³

Ḥired şākird olur üstāddur ʿıřk
Ḥired ğam-ğīn olursa şād olur ʿıřk

Ḥireddür ḥāmu ḥūn-ı puḥtedür ʿıřk
Ḥired bir ḥarf levḥ-ı taḥtadur ʿıřk

790 Bilürseñ ʿilm-i sermed ʿıřk olubdur
Ser-ā-ser levḥ-i ebced ʿıřk olubdur

²⁴¹ Bārı : bâğı / Velī ʿıřkdur bu baḥrūñ şeb-çerāğı İ

²⁴² Birinci ve ikinci mısra yer değıştirmiş İ

²⁴³ 787ab - İ

Belî çün ʿışkdur ʿakluñ delîli
Tut İsmâʿîli istersen Halîli

Ç25a

Hakîkat ʿışkdur çünkim hîred dil
Anuñ sultân-ı ʿışka oldu menzil

Gönül tahtında çün ʿışk oldu sultân
Hemân-dem ʿaql olur maʿzûl-i hayrân

Çü ʿaql âyînedür ʿışk oldu şûret
Hemân âyîne şûretdür zarûret

795 Yakın ol şûreti âyîne añla
Tılsımuñ sırrını gencîne añla

S28b

Olursañ ʿışk deryâsında ğavvâş
Şadefsüz hâşıl itdüñ gevher-i hâş

Düşerseñ kaʿre deryâdan dür olduñ
Şadef-veş dürr ü gevherden pür olduñ

Çiger çokdur bu deryānuñ telâsı
Güher²⁴⁴ maḳṣûd iden bahre telâsı

Göñülден ʿışka yol şanma ırakdur
Arada perde bir kıldan adaḳḳdur

800 İki âyîne olmuşdur muḳâbil
Birine ʿışk dirler birine dil

Birinüñ hâli birinden bedeldür
Birinüñ müşkili birinde ḥalldür

Çü bir âyîne olmuş iki yüz
Gah eydürler biriz gâhî iki yüz

Hıreddür adı olsa cisme meşḡûl
Okurlar ʿışk-ı pāk olduḳda mefzûl

Hıreddür eyleseñ nāsûta nisbet
İderseñ ʿışk ola lâhûta nisbet

²⁴⁴ Yazmada “gevher” şeklinde. Vezin gereği “Güher” olmalı.

805 Çü evvel ʿışk u āhır ʿışk olubdur
Kamu mazharda zāhir ʿışk olubdur

Kim eydür kim ʿarazdur cevher-i ʿışk
Ki ber-terdür bu kândan gevher-i ʿışk

Felek bir kubbédür eyvân-ı ʿışka
Cihân bir şahnedür sulţân-ı ʿışka

Degüldür ʿışk işi her nâ-tüvānuñ
Belî key kâmilündür kâr-dānuñ

Ç25b

Düşerseñ ʿışka evvel bāk-bāz ol
Cihân u cāndan evvel bî-niyāz ol

810 Dü-ʿālem işbu bahre kıtredür²⁴⁵ bil
Bu derden çarḥ-ı aʿzam ḥalkadur bil

S29a

Dil ü cān oldı şüret ḥāmıdur ʿışk
Kamu derd ehlinüñ dermānıdur ʿışk

Hezāran cām-ı pür-zehr eyleyüb nüş
Şekerden tatlu nüş eyler geçer hoş

İrerse her nefes bir tîr-ı muḥkem
Şikāyet kılmaz andan olur ebsem

Çü kahrın lütf añlar cāna her-dem
Vişālinden kaçır hicrāna her-dem

815 Yağır çün zerre-i vaşl āfitābı
Diler nüh-tāḳdan tutmak niḳābı

Ne dersin kande kıtre kande deryā
Nice şemʿ ü ne pervāne ne pervā

Hezāran cān u dil pervāne her dem
Bu şemʿüñ pertevinden yana her dem

Bu deryādan hezāran baḥr kıtre
Bu ḥürşide hezāran çarḥ zerre

²⁴⁵ kıtredür : ğarḳadür İ

İ13b

Hezāran cān bu yolda āb olubdur
Bu ğamdan anca göz bî-ḥāb olubdur

820 Bu ğamdan anca gözler kaldı giryān
Bu demden anca diller oldu büryān

Zemīn ü āsumān adı²⁴⁶ cihāndur
Murād andan hemān teslīm-i cāndur

Zemīn u āsumāndan gel güzār it
Hemīn cānāna gözle cān nişār it²⁴⁷

Zemīn u āsumān bir ānādur²⁴⁸ bil
Anuñ gencīnesi virānedür bil

Dilerseñ pādīşāhı cāndan geç
Gözet gencīnesin virānden geç

825 Bedenden geç gönül ger cān dilerseñ
Dil u cān terkin ur cānān dilerseñ

Ç26a S29b

Kaçan bu bārgāhı düzdi üstād
Cihānı Ādemiyle kıldı ābād

Çiger ʿālemde Ādemdür güzīde
Velī ʿıışķı oldu aña nūr-ı dīde

Cihāndur çeşm [u] dīde ʿıışķı olubdur
Dü ʿālemden güzīde ʿıışķı olubdur

Eger ʿıışķı olmasa olmazdı ʿālem
Daḥi Ḥaķ varlığın bilmezdi Ādem

830 Şaķın şanma bu ʿıışķı serseri sen
Bu baḥrūñ ʿıışķı aña gevhəri sen

Anuñ çün Ādeme ʿıışķı oldu iḥsān
Aña tā vaşl u hicrān ola yeksān

Belī fūrķatdurur vaşl-ı şafāyı
Bulur yandukça altun iştifāyı

²⁴⁶ āsumān adı : āsumān ki adı İ

²⁴⁷ 822ab - İ

²⁴⁸ bir andır : virānedür İ

Çü revnak ıřķa eřķ ü şabrdandur
Gülistān tāze olmak ebrdendür²⁴⁹

Olur çün ıřķ ile mařşūk merġūb
Ĥaķīķatde olubdur ıřķ maĥbūb²⁵⁰

835 Degülse ıřķ eger maĥbūba ķurbet
Nedür āşıķdaki fürķatde lezzet

Degülse āşıķa ger ıřķ maĥbūb
Nice merġūbdur ger ziřt u ger ĥūb

Degüldür ĥüsn ü ķubĥ-ı ıřķ bende
Ĥasendür āşıķa ķubĥ ü ĥasende

Medārı ĥüsn ü ķubĥuñ çün bedendür
Aña sen ıřķı ķul etmeñ nedendür

Çü ıřķ āzādedür řādī vü ġamdan
Ne ġuşřa āşıķa derd ü elemden

840 Dü ālem bendedür sultān-ı ıřķa
Bedendür çarĥ-ı açam cān-ı ıřķa

S30a Kemāl-i ķudretünden Ĥaķķ-ı ālī
İdübdür ıřķı her şey’üñ kemālī²⁵¹

Cihānda zerre yokdur biş eger kem
Ki olmaya kemāl-i ıřķa maĥrem²⁵²

Ç26b Nebāt ü maçden ü ĥayvān ü eflāk
Ser-ā-ser āb u āteř bāddur ĥāk²⁵³

Ĥamusı ıřķ ile ĥayrān dönerler
Gehī evce çıkarlar ġāh inerler

845 Kemāl-i ıřķ maçden-sifle gitmek
Nebātuñ ĥāk içinde bālī²⁵⁴ bitmek

²⁴⁹ 833ab -İ

²⁵⁰ Bu beyit İ nüshasında üç beyit sonra gelmektedir.

²⁵¹ İder her zerrenün ıřķıñ kemālī İ

²⁵² Yazmada “ol mahrem” şeklindedir. Vezin bakımından “ol” fazla

²⁵³ Ser-ā-ser āb u bād u āteř u ĥāk İ

²⁵⁴ bālī : pāk İ

Kemāl-ı ıřķ-ı hayvān ĥord u şehvet
Kemāl-i ıřķ-ı insān cāh u kuvvet

Kemāl-i ıarĥ-ı gerdūn devri tertīb
Kemāl-i ıār-ı unşur ıār-terkīb

Anuñ maķřūdı tıtmak emr-i fermān
Bunuñ maķřūdı²⁵⁵ tıtmak ıār meydān

Kemāli birine irmez birinüñ
Eridür her biri yerli birinüñ

850 ıamudan ıārif añlar zıkr u tesbīĥ
İřāretle degüldür belki tařrīĥ

Kemāli ıārifüñ yoklukda dirlük
Kemāli ıāřıķuñ varlıkda birlük

Kemāl-i enbiyā cāndur bedensüz
Kemāl-i evliyā güldür dikensüz

Kemāl-i ehl-i ıurbet ıurbet-i ııřķ
Kemāl ııřķdur hem türbet-i ııřķ

İ14a Elifden lāya dek maıñı vü ger ıarf
Kemālinsüz degüldür ĥıĥ bir ĥarf

855 Bu ııřķ olmasa ten bī-cān olaydı
ıalub bī-řevķ-ı dil ĥayrān olaydı

S30b ıolubdur ıün kemāl ehlī niyāza
Dil-i dānādur āgāĥ işbu rāza

Hezārān ĥalka olmuř²⁵⁶ adı zincīr
İdübdür ıārif andan ııřķı taıbīr

Bu zincīri tıtar cānān elinde
Degüldür cism elinde cān elinde

ıamunuñ meyli esfelden ıalādur
Velī feyż ol ıadardur kim sezādur

²⁵⁵ maķřūdı : sevdāı İ

²⁵⁶ ĥalka olmuş : ĥalka ki olmuş İ

- Ç27a** 860 Nedeñlu ҡasem olsa kār-sāzuñ
İrsün ğavrına ol denlü rāzuñ
- Olur Hāḡ emri birle cümle kārūñ
Senūñ meylüñdür ancaḡ ihtiyāruñ
- Anuñ ihtiyārıdur²⁵⁷ ḡünki ğālib
Bes oldur añlağıl maṭlūb u ṭālib
- Anı kim ҡıldı ḡün maḥbūb ezelde
Ebed maḥbūb olur merġūb ezelde
- Hāḡuñ muḥtārıdur ger nefc ü ger ẓar
Anuñ muḥtārıdur ger ḡayr u ger ṣer
- 865 Anuñ muḥtārını maḥbūb idingil
Nice menfūr ise merġūb idingil
- Kemāl-i ʿışḡa ger olduñsa rāğıb
Belādan nefret itme ol murāḡıb
- Eger sen cüst iseñ ʿahd-i eleste
Belādan ğam yime düşme ṣikeste
- Belādur ḡün kemāl-i ʿışḡa mazhar
Anuñ hicrānını vaṣl añla yek-ser
- İçi ṭaşı ṭola ḡün ʿāṣıḡuñ ṣevḡ
Belādan alsa ṭañ mı cān u dil zevḡ
- 870 Dilerseñ ķire peyveste ṣikestüñ
Belā bil cāmını ʿahd-i elestüñ
- S31a** Bu meyden mest olur ins ü melekler
Bu sāza raḡṣ urur dün ğün felekler
- Ezel Hāḡdan işitmüşdür ḡitābı
Anuñ gitmez bu ḡarḡuñ inḡılābı
- Anuñ pergār-veṣ gerdān olubdur
Bu ğamdan vālīh ü ḡayrān olubdur

²⁵⁷ Anuñ ihtiyārıdur : Anuñdur ihtiyārı İ

Elā iy şūfī-i pīrūze hırķa
Semā^c ur kī olasin bu derde hālķa

875 Dilerseñ kī olasin hālķa bu derde
Bu derdi nūş idüb ferd ol bu derde

Bilürven merdsen derdüñ nedür şāf
İçerseñ dürd-i derdi urmağıl lāf²⁵⁸

Ç27b İçersen dürd-i derdi bī-hılāf ol
Getürme ğayr-ı derdin ‘ayna şāf ol

Ol evvel ğayr-ı ğıllından mücellī
Kıl andan ‘ayn ile Hākķı tecellī

Kemāl-i ışķa kābildür çü zātuñ
Niçün mağlūb olur beydağdan atuñ

880 Ger olduñsa bu baħr içinde ğavvāş
Gerekdür hāşıl itmek gevher-i hāş

Bu deryādan dimāğūñ āb-dār it
Bu dürrī gūş-ı cāna gūş-vār it

Güneş gibi çıkar bu perdeden ser
Cihānı nūra ğarķ eyle ser-ā-ser

Çü vardur Hākķa her bir zerreden yol
Güneş nūrını her bir zerreden bul

Hākķa her zerreden bir rāhuñ olsun
Dü ‘ālem şemme vechu’l-lāhuñ olsun²⁵⁹

885 Çiger her zerre Hākķuñ perdesidür
Hākķat nūriyle perverdesidür

S31b Egerçi perdelerdür pōst-ber-pōst
Geçerseñ perdelerden dōstdur dōst

İ14b Tefekkür kıl şabīden pīr olunca
Nedeñlü perde geçdüñ pīr olunca

²⁵⁸ Bu beyitle takip eden beyit İ nüshasında yer değiştirmiş.

²⁵⁹ Bakara, 2/115. [bkz. Ekler, 30]

Ezelde nūr idüñ bulduñ kesāfet
Girü hem mi‘dede bulduñ le‘āfet

Yüriyüb ata şulbinden şamardan
Tamam bir kıatre şu olduñ hem erden

890 Çü düşdiñ rahme olduñ perverde
‘Alakdan ‘azm ü lahm²⁶⁰ oldiñ deride

Çün oldiñ nuţfeden cism-i muţahhar
Göründüñ ‘āleme rūh-ı muşavver

Gehī āb u gehī hūn u gehī şīr
Gehī gözüñ gehī bernā gehī pīr

Gehī sulţān-ı dīn geh pīr-i hāmmār
Gehī mürdār-ı mey geh merd-i esrār

Ç28a Çü gitmez her nefes perde nazardan
Gehī ma‘nādan ü gāhī suverden

895 Nedenlü ref‘ olursa cāna perde
Görürsin perde var dağı nazarda

Bulardan vādı-i ‘ışķa irince
Bu deryāya talub gevher bulınca

Ne denlü perde vardur gel kıyās it
Hidāyet rehber olsun iltimās it

Olupsan mār gibi pōst-ber-pōst
Geçerseñ perdelerden dōstsın dōst

‘Aceb sırdur ‘aceb hikmet ‘aceb rāz
‘Aceb sāz u ‘aceb söz ü ‘aceb nāz

900 Kimüñ ‘aqlı irer bu gizlü rāza
Ne dem dem-sāz olur bir dem bu sāza

S32a Ne sırdur bu ki şad genc-i nihāndur
Ne sözdür bu ki nūr-ı ‘aql u cāndur

²⁶⁰ Alak, 96/1-2. [bkz. Ekler, 12]

Eger cānuñ gözi olsa güşāde
Görünirdi saña ol nūr sāde

Ɩonubdur çünki her zerre revişde
Hidāyet nūrı birle perverişde

Ɩonubdur her biri reftār içinde
Velī zāhir degül-estār içinde

905 Çiger bil bağlamak reftāre hoşdur
Getürmek dem-be-dem güftāre hoşdur

Çü vardur her²⁶¹ revişden sende hışşe
Nola ol hışşeden olursa kışşa

Yoğise sende ol reftāre kudret
Gerek bārī ola güftāre kudret

Yüri hey kāmīl-i āvāre miskīn
Bu yolda ʿāciz bī-çāre miskīn

Ne haddüñdür senüñ bu ʿışk-bāzī
Bilürsen kim değildir ʿışk-bāzī

Ç28b 910 Bu çarhuñ bī-ħabersin kışşasından
Bu yolda püştī ħamdur guşşasından

Kemāl-i ʿışka çün pāyān bulunmaz
Bu derde lā-cerem dermān bulunmaz

Degüldür çünki cān cānāna lāyık
Ne ħuldur kiola ol sulṭāna lāyık

Senüñ neñ var ki vara aña senden
İletgil seni sensiz aña andan

Olursañ göz yaşından gevher-efşān
Sitāruñ gün gibi ola dıraḥşān

S32b 915 Ɩıl evvel dīde pür-nem sīne pāre
Çü bulduñ yārı yār ol yāra yāre

²⁶¹ her : ol Ç

Degüldür çünki varuñ yāre lāyık
Yüri bir dīde bul dīdāra lāyık

Ʒılursañ dīdedeñ dīdāra ıṣār
Olur ol dīde ol dem saña dīdār

Göz ırme dīdeden dīdāra gelgil
Sür aġyārı nazardan yāre gelgil ²⁶²

Çıkar gözden cihānı cāndan artuğ
Ki yoğdur aña tuğfe andan artuğ

İ15a 920 Ʒul olsun tā ebed²⁶³ cānāne cānuñ
Senüñ sułtāna oldur armağānuñ

Eger yāre nisār etdüñse varuñ
Senüñdür ser-te-ser ‘ālem nisāruñ

**Nizāmü’l-mülk çünkim geçdi şadra
Hilālüñ ‘adlile irerdi bedre**

Cihānı lütfı birle Ʒıldı ma‘mūr
Vezāret şadı andan oldu pür-nūr

Varur bir merd-i şāhib-dil Nizāma
Du‘ā idüb dir iy sułtān-hümāme

925 Dilerseñ devlet-i darü’s-selāmı
Pür eyle rikvemi zerle tamāmı

Ç29a Nizām ol dem buyurdu virdiler zer
Velīkin tolmadı rikvesi ser-ā-ser

Görür kim rikvesi pür-zer degüldür
Anı pür Ʒılmıyan dīdār degüldür

Görürler kim turur derde olub zār
Virürler bir Ʒadar zer aña tekrār

S33a Görür çün tolmamışdur rikve zerden
Girü iğdām ider tekrāra cerden

²⁶² gelgil : aña **İ**

²⁶³ tā ebed : cān **İ**

930 Bu bāba naşb-ı nefis olur çü miftāh
Gözetmez keşret eyler cerre ilhāh

Anuñ çün rikvesini taldururlar
Ġarībi aġlariken güldürürler

Nizām eyler çün ol in‘ām-ı tāmı
Görür kim rikve pür-zerdür tamāmī

Nişār eyler ayaġına Nizāmuñ
Ki oldur menba‘ı en‘am-ı tāmuñ

Aña kim mi‘den cūd u seḥādur
Nisār olsa aña ‘ālem sezādur

935 Görür ma‘nası oldur iddi‘ānuñ
Nizāmın ter kıılır şol dem du‘ānuñ

Olur şād u kıılır dil ġamdan āzād
Oķur cāndan du‘ā vü āferīn bād

Dir iy destān-ı ‘ālem nīk-nāmuñ
Nizāmı ‘ālemüñ en‘am-ı tāmuñ

Çü mazḥardur özüñ en‘ām-ı tāma
Anuñçün kıldum ibrāmum tamāma

Bu ḳadri görmedüm lāyık bu ḳadre
Hilālī kim nişār eyler bu bedre

940 Hilāl idüm çü senden bedre irdüm
Nişār itdüm bu ḳadri şadre irdüm

Münāsib görmedüm naķşı kemāle
Tamāmī koyuben naķşı kim ala

Baña maķşūd sensin zer degüldür²⁶⁴
Murādum serdürür efser degüldür

Ç29b

Degüldi saña lāyık çünki varum
Anuñçün saña sendendür nişārum

²⁶⁴ Ki sensin baña maķşūd zer degüldür İ

S33b

Çü düşdüm ıışka irdüm saña andan
Sen olduñ armağānum saña senden²⁶⁵

945 Çü ıaşıķ düşdi ıışka oldu mergüb
Ser-ā-ser ıoldı mecnūn oldu maħbūb

Çü mecnūn oldu meftūn itdi meyli
Leb-ā-leb ıoldı leylī oldu leylī

Göñül cān u cihān cānān ıatında
Kemīne ıatredür ıummān ıatında

Nedür deryā ıande ıatre bārī
Nedür yā ıatrenüñ baħre nişārı

Meger ıatre düşüb baħre ola baħr
Gidüb ıatre ara yirden ıala baħr

950 Ola çün baħre düşüb ıatre deryā
Girü ol dem irendür baħre deryā

Belī çün dīdedür dīdāra maħrem
Bilürseñ yād olubdur yāra maħrem

ıTola çün dīdārdan dīdeye²⁶⁶ nūr
Ola dīdār birle dīde maımūr

Görür dīdār birle dīde dīdār
Bilür esrār birle sīne esrār

İ15b

Belī çün nūrdur nūruñ delīli
ıTut İsmāīıli istersen Ĥalīli

955 Murādım dīdeden añla naẓardur
Naẓarda yār ġayrından ġüzerdür

Naẓar bulduñsa bir şāħib-naẓardan
Kemersün zerden ü zersin kemerden

ıĤaberdār ol ki zerdendür kederde
Görinür nūrı ĥurşīdüñ ıkamerde²⁶⁷

²⁶⁵ 944ab -İ

²⁶⁶ dīdārdan dīdeye : dīdeye dīdārdan İ

²⁶⁷ 957ab -İ

Bu yerde fark iden zerri kemerden
Kim erdür bilki kem-terdür kem erden

S34a

**Gel iy sâzende-i kânûn-ı esrâr
Cemâlû'l-Hak ya'nî Hâce 'Attâr**

Ç30a

960

Müsellemdür saña gevher-feşânlık
Ki sende hatmdür esrâr-dânlık

Bu bâğuñ bülbül-i gūyâsı sensin
Vücūduñ Kâf'ınuñ 'anķâsı sensin

Bu mūsīkāra gel mūsīca yâr ol
Ġam-ı 'ışkıyla söz ü sâza yâr ol

Demüñ bir dem bu sâza hem-dem eyle
Demüñden cān dimāğuñ ħurrem eyle

Dem urmaķ ğün senüñdür bu hevādan
Muĥayyer eyle 'uşşākı nevādan

965

Ser āġāz eyle sözi sâza başla
Ĥicāzî perdeden şeh-nāza²⁶⁸ başla

Ĥuzurî olmaķ isterseñ ĥalefden
Kıl istimdād ervāĥ-ı selefden

Kemer bağlan bu yolda merd-vâr ol
Çü girdüñ işbu meydāna süvâr ol

Süĥan şahnında ğün çevġān senüñdür
Feşāĥat topın ur meydān senüñdür

Bu bâğuñ şimdi sensin 'andelîbi
Cihān bostānınuñ murġ-ı ġarîbi

970

Velîken ġırra olma dīve zinhār
Ĥazer kıl virme taĥtuñ dīve zinhār

**Ĥudāyā cāna 'ışķuñ hem-dem eyle
Bu sırra 'aķl u cānı maĥrem eyle**

²⁶⁸ şeh-nāza: nev-rûza İ

S34b

Bu dem çünkim kadīmī hem-demüñdür
 Kıdemden işbu rāza maḥremüñdür

Nidem bir dem ki bir demdür demüñden
 Ayırma bu demi bir dem ğamuñdan

Çiger aşı ol deme bir kaṭre demdür
 Hem aşı ol demüñ baḥr-i kıdemdür

975 Nedendür ki ol deme hem-demdür Ādem
 Hem andandur dem ʿİsā ibnü Meryem

Ç30b

Bu sırra çünki merdüm hem-dem olmaz
 Dem-i Aḥmed'den özge maḥrem olmaz

Bu dem çün nokṭadur cīm-i cemāle
 Bu ḥarf ol nokṭasuz irmez kemāle

Elif gibi bu demden dāl olursañ
 Dem-i Ḥaḫḫ birle mal-ā-mal olursañ

Dem olduñ hem bu demle hem-dem olduñ
 Hilālüñ bedre virdüñ Ādem olduñ

980 Bu demden irmek isterseñ kemāle
 Belī dönmek gerek ğamdan hilāle

Meger bir gün ki çarḥ-ı erġanün-sāz
 Kılurdi söz ü sâzın rāza dem-sāz

Düzerdi perdeler ġāh zīr ü ġāh bam
 Ururdi zaḥmeler ġāh şād gehī ğam²⁶⁹

Kılur geh söz ü sâzı rāza perde
 Geh eyler rāzı rüy-ı sâza perde

Gehī dem-sāz ider sâza bu rāzı
 Gehī hem-rāz ider rāza bu sâzı

985 Ne söyler işbu sâzı diñle iy dost
 Bu sâza perde sâzı añla iy dost

²⁶⁹ Yazmada “şād u gehī” şeklindedir. Vezin gereği “şād gehī” olmalı.

- Demüşdür söz kılan sāza perde
Bu rāzuñ maḥremidür rāza perde
- S35a** Çiger bu perde sāzuñ perdesidür
Bu sâz u perdenüñ perverdesidür²⁷⁰
- Çiger ğayrî degüldür perde sāzuñ
Ûo sâzı bendesi ol perde sāzuñ
- Eger olduñsa işbu rāza maḥrem
Var epsem işbu demden urmağıl dem
- İ16a** 990 Çü yetmiş biñ hicāb ardındadır rāz
Kaçan bu sâz ola ol sāza dem-sâz
- Bu sâzı kim çalar işbu havāda
Muḥayyerdür dü-‘ālem bu nevāda
- Bu yolda çek ‘inān kim bīm-i cāndur
Uzağdur yol u merkeb nātuvāndur
- Ç31a** Çalarsañ ma‘rifet topın tarab-nāk
Kemāl-i ma‘rifet bil mā-‘arefnāk²⁷¹
- Ḥudāya kıl beni²⁷² bu demden āğāh
Ki kaldum ‘acz ü ḥayrān ü güm-rāh
- 995 İlāhā ḥālīkā perverd-kārā
Mu‘īnā müste‘ānā sâz-kārā
- Ḥalīmā bā-tüvānā yā rahīmā
Ḥekīmā rabb-i raḥmānā kerīmā
- Beni bu rāza bir dem maḥrem eyle
Dil ü cānı bu sırra maḥrem eyle
- Şıgındum saña sensin müste‘ānum
Saña ma‘lūmdurur rāz-ı nihānum
- Tapuñdur düşdügümde dest-gırüm
Zahırüm ol ki bilürsin zamırüm

²⁷⁰ 986ab -İ

²⁷¹ Seni Bilmedik [bkz. Ekler, 35]

²⁷² beni : meni İ

- 1000 Dilümi şaklağıl sehv-i zelelden
Yolumı gözleyem hab̄t ü halelden
- Çü çendān bilmezem k̄ānūnu eş^cār
Ne ṭab^cīle çalam k̄ānūn u eş^cār
- S35b** Maḳāmāt-ı t̄uyūrı itmedin²⁷³ fehm
Getürdi bu ḥayālātı baña vehm
- Niçe ma^cmūr ola bu kār-nāme²⁷⁴
Ola mı terceme **Esrār-nāme**
- Meger yār olam envār-ı cemāle
İdem der-yūze **Attār**-ı celāle
- 1005 Meded ire ^caṭā-yı mevlevīden
Cenāb-ı Mesnevīyi ma^cnevīden
- İrdüre Ḥaḳ meger şī^crüm kemāle
Nizāmı şī^crümün ire kemāle
- İdersem hırz-ı Ḥāfız ḳavl-i Şeyḥī
Görenler şana şī^crüm ḳavl-i Şeyḥī
- Eḥad ger Aḥmedi ḳıla şefī^cüm
Ḳıla mehdī beni ḳadr-ı refī^cüm
- İrerse şemme²⁷⁵ sırrından celālün
Açam burḳa^c yüzinden bu kemālün
- Ç31b** 1010 Eger fırsat virürse söze üstād
Söz ehlinün revānuñ eyleyem şād
- Ḳılursa ḥ^vāce himmet baḥtiyārī
İrdüre yārı yāra ^cavn-i Bārī
- Bi-ḥamdillāh ki virdi ḳāle tevfiḳ**
İrişdi ḥāle ḳalem ile tāḥḳīḳ²⁷⁶

²⁷³ itmedin : ben itmezen **İ**

²⁷⁴ kār-nāme : kār-ḥāne **İ**

²⁷⁵ şemme : zerre **İ**

²⁷⁶ Umārım ḳıla ḳalem hāle tevfiḳ **İ**

Huzūrī gel kuşūra i'tirāf it

Kemāl oldur kemāle göre lāf it

Kuşūruñ aña t̄alibseñ kemāle

Belī aldanmamaḵ hoşdur kem āle

- 1015 Kemāl ehli bilür çün her kuşūruñ
Kuşūruñ gözle isterseñ huzūruñ

S36a

Göñül bir dem bu deryāya güzer kıl
Ne gevherler çıkar andan naẓar kıl

Bu deryāda eger olduñsa ğavvāş
Gerekdür ḥāşıl etmek gevher-i ḥāş

Çiger çokdur bu deryānuñ t̄elāsı
Güheri²⁷⁷ maḵşūd iden baḥre t̄elāsı

Cihān mülkini deryā şanma kefdür
Güher cānānedür cān bir şadefdür

- 1020 Ḥayālündür senüñ aña cihānı
Fedā kıl merd iseñ cānāna cānı

Dilerseñ ḵala cānān birle cānuñ
Yaqīn envārına yandur gümānuñ

Oḵursañ levḥ-i dilden sırr-ı ğaybī
Yaqīn nūrıyla yandur şekk ü reybi

İ16b

Olurken ḵuds-i a'la saña mesken
Nedendür günc-i külḥan saña gülşen

Meger sen t̄ıflsın 'ālem perīdür
Vücūduñ şışesi anuñ yiridür

- 1025 Çü varlık şışesine urasın taş
Ola bu 'ālemüñ sırrı saña fāş

Çü ḥilḵat perdesi gide aradan
Yaradılmış gider ḵalur yaradan

²⁷⁷ Bu ve sonraki beyitte “gevher” şeklindedir. Vezin gereği “Güher” olmalı.

Ç32a

Hakikat bil ki sensin genc-i esrār
Bu dār içinde yokdur daḥi deyyār

Çiger başdan tutarsan levḥ-i ebced
Velī sende konubdur ʿilm-i sermed

Elifsen kim ezelden sen muḳaddem
Anuñçün sen melā'ikdan mükerrerem

1030 Elifden ğayri ḥarfūñ pīçī vardur
Elifdür ol ki ancaḳ hīçī vardur

S36b

Elifdür evvelūñ çün āḥirūñ lā
Ne ebced tā zaḳıḡla lā vü sevdā

Çiger evvel elif āḥir elifdür
Hemān ebced elifdür mü'telifdür

Kaçan keşf olsa saña bu mu'ammā
Görürsün ismi kılmışlar müsem mā

Saña bu şeh-nişin olduḳda mesned
Görürsün cümle sensin levḥ-i ebced

1035 Velīkin key şaḳın cāndan bu sırrı
İletme degme şarrāfa bu dūrri

Demişdür ol ʿazīz-i bā-diyānet
Ki yokdur bu emānetde ḥıyānet

Ezel ʿahdinūñ olduñsa emīni²⁷⁸
Şaḳın kim vardurur nefsūñ kemīni

Şaḳın gencineñi yaḡmāya virme
Başuñı cehlile sevdāya virme

Murād işbu emānetden emāndur
Emānetdür velī bār-ı girāndur

1040 Dirīḡā dīnūñı yaḡmāya virdūñ
Başuñı cehlile sevdāya virdūñ

²⁷⁸ Müminun, 23/8. [bkz. Ekler, 26]

- Emānet eyle mi olur zihī neng
Ki senden yük çeker anı ̣ar-ı leng
- Ç32b** Bu sırra hem-ser olmaz şaklayan ser
Ki ser terkin uranlar oldu server
- Bu sırra ger dilerseñ hem-ser olmak
Bu serden geç ki oldur server olmak**
- S37a** Görür bir ehl-i dil Maşurı der-hvāb
Kesük başı elinde cām-ı cüllāb
- 1045 Dir iy server nedensün ser-bürīde
Nedür ya elde bu cām-ı güzīde
- Dir ol sulṭān-ı baḥt-ı nīk-nāmī
Şunar serden geçen cāna bu cāmı
- İçer serden geçenler bu ayağı
Geçer serden görenler bu çerāğı
- Bu ma‘nā cāmını şol cān ider nūş
Ki ḥayretten kıılır varın ferāmūş
- Fedā kııl cānuñı cānān gerekse
Vücūduñ derde vir dermān gerekse
- 1050 Çü sen gencīnesün ‘ālem tılısmuñ
Müsem mā sensün ü ‘ālemdür ismüñ
- Müsem mādan ḥaber bildüñse ism ol
Gehī gencīne ol gāhī tılısm ol
- Dilerseñ cān olasun ism²⁷⁹ içinde
Elif gibi nihān ol bism içinde
- Müsem mādan ḥabīr ol bakma isme
Gözet cānānı kıalma cān u cisme
- Güzer kııl cism u cāndan cāna cān ol
Tılısma kıalma genc-i cāvidān ol

²⁷⁹ ism : cism **İ**

- 1055 ‘Aceb deryā durur ol baħr-ı pür-ḥūn
 Kōpar andan hezāran mevc-i mecnūn
- İ17a** Bu baħr içre ki gevherdür ser-ā-ser
 Güherdür²⁸⁰ seng-rîz ile beraber
- Ç33a** Eger kadr içre olsañ çarḥ-ı a‘zam
 Bu deryāda olursın kaṭreden kem
- Daḥi olsañ kemîne kaṭreden kem
 Ḥaḳîkatde olursun ‘arş-ı a‘zam
- S37b** Belî çün her ḥilālūñ bedri vardur
 Kemîne zerrenūñ de kadrî vardur
- 1060 Bu esrârı ne bilsün rüstâyî
 Ki her-dem doğdın eyler ğıdâyı
- Dilerseñ puḥte olmaḳ cāna ḳalma
 Koyup nāmūsı neng ü nāma ḳalma
- Dilerseñ ki olasın ḥalka bu derde
 Men ü māyı idinme saña perde
- Men ü mādan ḳaçan kim dūr olursın
 Kārîn-ı ‘ālem-i pür-nūr olursın
- Dilerseñ bârgāh-ı lâ-yezālî
 Koyup nāmūsı olğıl lâ’ubālî**
- 1065 Giderken bir mu‘azzam şāh-ı rāha
 Görür bir merd oturmuş şāh-ı rāha
- Nazar kılup dir iy dervîş-i ḥasta
 Dilüñdür dest-i devrāndan şikeste
- Diler mi ḥatıruñ ḥandān olasın
 Benim tek ‘āleme sulṭān olasın
- Didi men²⁸¹ isterem ki olmayam hiç
 Bi-küllî Ḥaḳdan artuḳ bilmeyem hiç

²⁸⁰ Yazmada “gevherdür” şeklindedir. Vezin gereği “güherdür” olmalı.

²⁸¹ men: ben Ç

Çü men²⁸² hıçüm cihānda hıç-der-hıç
 Ɣatarsañ hıçı hıçe hıç olur hıç

1070 Men ü mādur cihānuñ çün esāsı
 Ten ü cāndan yapılmışdur bināsı

Bozarsañ bu men ü mānuñ esāsın
 Bulursın bu ten ü cānuñ Ɣudāsın

Esāsı bu min ü mānuñ aħaddur
 Ɣudāsı hōd ten u cānuñ şameddur²⁸³

Ç33b S38a

Men ü mādan geçenler cān olur bil
 Ten ü cān anlara yeksān olur bil

Beden bir pīrehen ten cāna beñzer
 Ten ü cāndan geçen cānāna beñzer

1075 Ɣaçan cāndan tenüñ olduƔda rüşen
 Saña ten cān görünür cān olur ten

İşit bir hoş mesel cānile benden
 Ki rüşen nüktedür bu haşr-ı tenden

Nedendür²⁸⁴ püşt-i āyīne kederde
 Anın göstermez ol şüret nazarda

Şefada rüy-ı āyīne çü cāndur
 Anuñçün dürlü naķş anda ‘ayāndur

Ola çün püşt-i āyīne mücellā
 Ne isterseñ görünür anda eclā

1080 Ola çün her tarafından şāfī vü pāk
 Bu²⁸⁵ āyīne olur çe pāk u çe hāk

Ɣaçan kim püşt-i āyīne ola rüy
 Bir āyīne olur illā ki şad-süy

²⁸² men : ben Ç İ

²⁸³ şameddur : aħeddür İ

²⁸⁴ Bedendür : nedendür İ

²⁸⁵ Bu : bir İ

Çiger cismüñdürür dünyāda şüret
Olur ʿuqbāda ol maʿnā zarūret

Bu şüretten ʿaceb maʿnā görindi
Kılurlar şüreti maʿnā gör indi

Çü maʿnā şāfdur şüret mükedder
Kesāfet birledür maʿna muşavver

1085 Şafā maʿnādurur şüret kederdür
Anuñçün kâbil-i hiss ü başardur

Çü cān gencīnedür cismān tılısmi
Bu şüret düşdi ol maʿnānuñ ismi

Kağan kim ism olā ʿayn-ı müsemmā
Saña keşf olur ol dem bu muʿammā

S38b Kağan maʿnā-yı bāṭın ola zāhir
Görine maʿnī-yi tublā's-serā'ir

İ17b Olubdur cism-i Aḥmed cān-ı eclā
Anuñçün kıldı ten birle tecellā

Ç34a 1090 Eger dirseñ ki cismüñ aşlıdür ḥāk
Ten-i ḥākī ne resme cān olur pāk

Cevāb oldur nazar kıl gör tenüñe
Velī bu söz degüldür kūr ü lenge

Saʿādet birle girseñ teng-i kabre
Gelür ravza saña ol ḥāk u ḥaḍra

Bes ol kim ravza eyler kabir-i tengi
ʿAceb mi cān iderse cism-i tengi

Çü sen kırtulmaduñ bu ĩn u āndan
Anuñçün fark idersin cismi cāndan

1095 Kesāfetden geçersen cān olursın
Leṭāfet mülkine sultān olursın

Kesāfetden güzer kıl gel zarīf ol
Laṭīf-ender-laṭīf-ender-laṭīf ol

Meger bir kimse aşhāb-ı şafādan
Su'āl eyler 'Aliyy-i Murtaẓādan

Ki cennetde olur mi rūz-i rūşen
Didi anda ne der vardur ne revzen

Ne leylī olur anuñ ne nehārı
Ne berdi ne ẖazānı ne bahārı

1100 Ser-ā-ser nūr olur kim nārı yokdur
Gül olur gülşen olur ħārı yokdur

Olur 'ālem ser-ā-ser nūr u nevrūz
Olur her zerre mihr-i 'ālem-efrūz²⁸⁶

S39a

Leṭāfet birle her cism-i mükedder
Olur āyīne her yüzden münevver

Olur āyīne çün pāk [ü] mücellā
Cemāl-i Ḥaḳḳ kılur andan tecellā

Giyer her zerre çün kim nūrdan tāc
Bilāl-i ābanūs anda olur 'āc

1105 'Ömürdür bunda anda şem'-i cennet
Ki anda rūşen olur cem'-i cennet

Ç34b

Ser-ā-ser cism ü cān bir nūr olur bil
Ḳamu zerrāt-ı 'ālem ħūr olur bil

Olar kim bunda bu bıkır ü 'ömürdür
Görürsin anda sen şems ü ḳamerdür

Ṭola çün gözlerüñe nūr-ı raḥmān
Görinse saña ṭaň mı ħūr ü ğilmān

Buyurmuş eyle sulṭān-ı şerī'at
Görinür gözlerüme nūr-ı cennet

1110 Namaz içre gören engūr-ı cennet
Ne ṭaň her demde görse ħūr-ı cennet

²⁸⁶ mihr-i 'ālem-efrūz : 'ālem mihr-i efruz İ

Nebî eydür ki mescid cennetümdür
İnansun buña her kim ümmetimdür

Eger nār u eger huld-ı berîndür
Bilürseñ bend na'leynden yaķındür

Vüzū bunda vüzūdur nūr anda
Hacer bunda cemād u hūr anda

Anuñ kim dīdesi Cibrīl-bīndür
Aña 'ālem ser-ā-ser hūr u 'ayndur

1115 Eger Hāķdan bulayduñ çeşm-i rüşen
Olurđı günc-i külhan saña gülşen

Eger kırtula idüñ āb u gilden
Olurduñ cān geçerdüñ āb u gilden

S39b

Düşübdür çünkü perde āb u āteş
Perī gibi şanırsın ābı āteş

Var evvel āb u āteşden halāş ol
Bu 'amm u haşşı ķo hāssu'l-havāss ol

Ne resme şerh olur bu cism ile cān
Ki cism ü cān olubdur cümle yeksān

1120 Buyurmuş eyle sultān-ı şerī'at
Görinür gözlerüme nār-ı cennet

İ18a

Anuñçün rīşi yoķdur ehl-i huldıñ ²⁸⁷
Kı olur ol fazla senden hūn ü halıñ

Çü yoķdur et ile kan aşl-ı cānda
Anuñçün rīşi bitmez şahşuñ anda

Aña kim kār olubdur zulm ile zor
Virilür haşır oluncaķ şūret-i mor

Bulursañ şuretüñ ol kim a'vāndur
Belī bunda nihān anda a'yāndur

²⁸⁷ Bu beyitten itibaren 14 beyit -Ç, S

1125 Bir ayīne durur bu cān ile ten
Mükedder bir yüzi bir yüzi ruşen

Biri muzlim durur bir yüzi enver
Biri şāfīdurur biri mükedder

Görinür bunda pinhān anda peydā
Olur anda nihān bunda hüveydā

Ṭalim bu'l-a'cebdir cisimle cān
Olubdur kenc-i pinhān anda cānān

Ne gevher sen ki ne cism ü ne cān sen
Ne gevher sen ki kenc-i lā-mekān sen

1130 Birinden kurtulursan cān olursun
Virürsin cānuñi cānān olursun

‘Aceb gevher sün ey zāt-ı müṭahhar
Bulur cennet senüñ nūruñla zīver

Buyurmuşdur Resūl-i ber-güzide
Ki olupdur şimdi cennet āferīde

Velī şol dem olur cennet tamāmet
Ki gire cennete ehl-i selāmet

Tamām ol dem olur cennet maḥallī
Ki ola nūr-ı ĩmāndan mücellī

1135 Şu resme ola cennet pāk-i pür-nūr
Ki ger zāhir ola dünyāda bir hūr

Ç35a Ola nūrından ay ü gün mükedder
Ser-ā-ser ola bu ‘ālem münevver

Kimesne ol mıya bakmağa kādır
Başiret ola idrākinde kāşır

Belī çün ola şāfī cism olur cān
Görinür gözlerine genc-i pinhān

Leṭāfet birle cismüñ cān olur bil
Bu kuvvet anda şad çendān olur bil

1140 Yürürsın tıfl gibi bunda fāriğ
 Hāķīķatde olursın anda bālīg

 Bülūguñ bundadur anda zühūrı
 Çerāğıñ bundadır cennetde nūrı

 Egerçi bunda bālīgsen ü ʿāķil
 Olursın varıcaķ cennetde kāmīl

 Olursın bunda hufte anda bīdār
 Bulursın bunda dīde anda dīdār

 Der ü dīvārı cennetdür hayātuñ
 Zemīn ü āsumānıdur necātuñ

S40a 1145 Dırahtı şıdķdur evrākı taķvā
 Ser-ā-ser mīvesi esrār ü maʿnā

 ʿAmeldür anda çün aşhāb u aķbāb
 Ne anda aķribā vardur ne esbāb

 Özüñ her nesneye ķādir bulursın
 Öñüñden geçdigüñ hāzır bulursın

 Her elmadan çıkar bir hūr-ı hāzır
 Alursın her birinden hazz-ı vāfir

 Zemīn ü āsumāndur pūr-ferişte
 Turubdur her biri bir dürlü işde

1150 Der ü dīvārı pürdür hūr u ğilmān
 Olubdur her biri bir yerde pinhān

 Olubdur çün tabīʿat saña perde
 Anuñçün anı görmezsın nazarda

 Tabīʿat perdesinden gec ķarındaş
 Kī ola her zerrenüñ sırrı saña fāş

Ç35b Kılayduñ nūr-ı Hāķķdan dīde rūşen
 Gelürdi günc-i külhan saña gülşen

- İ18b** Bilürseñ saña keşf etdüm künūzi
Velī sen añlamazsın bu rumūzı
- 1155 Hayāt-ı lehvi şay evvel memāta
ẖo zūlmānı iriş āb-ı hayāta
- Çü lehv[ü] lu'bdur dünyā hayātı
Beden bil ol hayāta bu hayātı²⁸⁸
- Çü cāndur āḫiret dünyā bedendür
Senüñ ḫabs olduḡuñ tende nedendür
- Geçerseñ bu bedenden cān olursın
Ḥaḫīḫat mülkine sultān olursın
- Hayātuñdan ḫaber bildüñse iy dost
O maḡza bu hayātı añlaḡıl post
- S40b** 1160 Hayāt envā' olupdur pōst-ber-pōst
Geçerseñ pōstlardan dōstsın dōst
- Hayātundan dirīḡā bī-ḫabersin
Seni sen ḫalka şanduñ līk dersin
- Bu ḫilkat ḫalkasın geḫ der gerekse
Bu derden ḫıl güzer maḡzar gerekse
- Muḫaḫaḫdur bilürseñ işbu esrār
Buña zındīḫ olur kim kılsa inkār
- Bu taḫḫīḫat ki esrār-ı ḫafīdür
Buña inkār idenler felsefīdür
- 1165 Degildür felsefī bu iy yaḫīnsüz
Buña inkār idüb sen ḫalma dīnsüz
- Muḫaḫḫık çün bu sırrı ide temyīz
Görür bu kā'inātı cümle yek-çīz
- Cihānı cümle pīç-ā-pīç añla²⁸⁹
Cihānda her ne varsa ḫīç añla

²⁸⁸ bil ol : ḫıl bu / bu : ol **İ**

²⁸⁹ cümle pīç-ā-pīç : cümle sen pīç-ā-pīç **İ**

Anuñ kim hazzı vardır bu şafādan
Girür bu yola rāh-ı Muştafā'dan

Delili Muştafā'dur bu tarīkuñ
Belī hādīsi Haḫdur ol farīkuñ²⁹⁰

Ç36a 1170 Şafādan varsa zevkuñ iy şafāsuz
Girilmez bu tarīka Muştafā'suz

Eger maḫşūd ise saña bu maḫşad
Yeter hādī bu yolda saña²⁹¹ Aḫmed

Tarīḫ-ı Aḫmed'üñ olduñsa ḫāki
Olursın kâi'nātuñ zāt-ı pāki

Bu yolda ḫāk olursañ olasın pāk
Dü 'ālem ser-te-ser ola saña ḫāk

Nedür bilmek dilerseñ sırr-ı sermed
Eḫadden gayrdan var ol mücerred

S41a 1175 Mücerred 'aḫla uyub olma mehcūr
Ḳalursın felsefī-veş tā ebed kūr

Bu şahrālarda²⁹² yıllarla²⁹³ yelenler
Varub gelmekde [hem] menzil alanlar

Verāy-ı 'aḫl var bir tür dirler
Ki yokdur anda 'aḫla dūr dirler

'Acebdür bārgāh-ı pīr ü Bārī
Ki şıḡmaz anda 'aḫluñ kār-bārı

Bu yolda rūḫ-i ḫudsi per dökübdür
Niçe serverler anda ser dökübdür²⁹⁴

1180 Bu yoluñ el-ḫaḫ Aḫmed'dür delīli
Gerek 'acziyle varmak bu sebīli

²⁹⁰ farīkuñ : refīkuñ **İ**

²⁹¹ hādī bu yolda saña : hādī saña bu yolda **İ**

²⁹² şahrālarda: şahrāda **S**

²⁹³ Yazmada "yıllar ile" yazılan ibare vezin gereği "yılar ile" şeklinde okunacaktır.

²⁹⁴ döküptür : dökerler **İ**

Bu meydāna her er serverlik itmez
Bu yerde degme server serlik²⁹⁵ itmez

Çü Hakk dīndür dimiş dīn-i ʿacāyiz
Otur var mā-ʿarefnāk²⁹⁶ içre ʿāciz

Geçerseñ ʿillet-i çün ü çerādan
Gider bu ʿillet-i maʿlūl aradan

Suʿal eyler kılub ibrām bir hām
Ki iy sultān-ı ber-Hakk pīr-i Bistām

1185 Nedendür işbu ʿālem kim cihāndur
Yā niçün bu zemīn ol āsumāndur

Ç36b Neden girmişdürür çarha felekler
Neden tesbīh okur gökde melekler

İ19a Neden tırmışdurur yir böyle sākin
Nedür vācib nedür imkān [u] mümkün

Cevābında dir ol maḥbūb-ı mutlak
Murāduñ haq ise tutma Haka daqq

S41b Çü haqquñ cūdı kıldı halkı mevcud
Haqīkat būd anuñdur halk nā-būd

1190 Geçerseñ ʿillet-i çün ü çerādan
Gider bu ʿillet ü maʿlūl aradan

Vücut-ı Hakkı çün ʿillet dūrür zāt
Olur maʿlūl ʿillet cümle bir zāt

Gerek sen hātıruñ giñ tūt gerek tār
Ki yokdur gördüğüñden gayrı deyyār

Görünen Hakkdur çünkim gören Hakk
Bilen Hakkdur alan Hakkdur viren Hakk

Dü ʿālem ferʿdür çün aşlı Hakkdur
Bu ferʿüñ aşlı birle vaşlı Hakkdur

²⁹⁵ degme server serlik : degme ser server İ

²⁹⁶ Seni bilmedik [bkz. Ekler, 35]

1195 Vücūd-ı aşl çünkim ‘illet olmaz
Dimek ma‘lûl u ‘illet millet olmaz

Çiger vardır bu zerrâta zuhûrât
Degüldür ğayrı ol nûruñ bu zerrât

Zuhûrât ol zuhûruñ ğayrı olmaz
Ki nûruñ nûrı nûruñ ğayrı olmaz

Olubdur felsefînüñ ‘aynı ma‘lûl
Ki şanmış ğayrı ‘illet ‘ayn-ı ma‘lûl

Vücūd-ı Hakkâ tırmuş ‘illet ister
Koyub hakk dîni bâtıl millet ister

1200 Bu söz hakkdur velî sen diñlemezsın
Bu dersi ters okursın anlamazsın

Uyubsın ‘aqla çün oldur imāmuñ
Bu koñudan neden tuysun meşāmuñ

Belî bu nükte gelmez ‘aqla ma‘kûl
Bu ‘illetden ki olubdur ‘ayn-ı ma‘lûl

Ç37a Bilürsın bunı ‘ālemde meseldür
Biri çok görmegüñ aşla haveldür

S42a Geçerseñ ‘illet-i çün ü çerādan
Bu sırrı fehm idersin mācerādan

1205 ‘İnāyet saña eylerse hidāyet
Bulursın bu bidāyāta nihāyet

Ezelde virdiyse Hakk fıtrāt-ı pāk
Geçüb senden bulursın hāzret-i pāk

Yogise fıtrātuñda kâbiliyyet
Özüñe ğālib olur kâhiliyyet

‘Azîzüm fıtrātuñda varsa şānuñ²⁹⁷
Bu esrār ile şād olsun revānuñ

²⁹⁷ ‘Azîzüm añla sırrûñ cism ü cânuñ İ

Bu ten girdābına olma giriftār
Ki tā cānuñ münevver kıla esrār

1210 **Bu cism ü cān olupdur çünki güm-rāh**
Anıñçün birbiriyle oldu hem-rāh

Meger bir yerde bir meflūc ü bir kūr
Olur hem-reh biri müflis biri ʿūr

Bunuñ çün gözi yok anuñ ayağı
Uğurlıq qaşd ider bunlar bayağı

Biner meflūc kūrūn girdenine
Varurlar bir ʿazīzūñ maḥzenine

Tuyarlar anları anda tutarlar
İkisin daḥi zindāna atarlar

1215 **Bu aña göz çün ol buña ayağdur**
Buña her ne olursa aña ḥağdur

Çıkarurlar çü meflūci gözinden
Keserler kūrūn ayağın dizinden

Bedendür gözsüz ü cāndur ayaksuz
Olan gözsüz ayaksuz kaldı ḥaqsuz

Ç37b S42b

Beden şākird ü cāndurur çü üstad
Biri dīvāra beñzer biri būnyād

Biri eyler delālet biri işler
Delīl olan hemīn ol işi işler

İ19b

1220 **Ten ü cān müttefıkdür çün her işde**
Olurlar müttefıx ecrin virişde

Bular çün her ʿamelde müşterekdür
Cezāda müştereklerdür ne şekdür

Bedenden maʿşiyet gelmez çü cānsuz
Cezāsın her günāhuñ çekmez ansuz

‘Azābı ‘āşıkun nev‘-i dīgerdür
Ki her dem içdügi hūn-ı cigerdür

Düşerse firķate derd ü ‘anādur
İrerse vuşlata maḥv [u] fenādur

1225 Firāķa düşse artar ihtiraķı
Vişāle irse artar iştıyāķı

Yaķar hicrāna düşse nār-ı ḥasret
Olur vuşlat deminde ğarķ-ı ḥayret

Olur vuşlat meyinden eyle ser-ḥūş
Daḥi ķanmaz ķılub deryāları nūş

Yaķar pervāne gibi şem‘e bālin
Görürler līk bilmez kimse ḥālin

Yaķar anı fūrūġ-ı rūy-ı ma‘şūk
Olur ķurbān-ı ḥāk-i kūy-ı ma‘şūk

1230 Çü bilmez kimse derdinüñ devāsın
Vefādan cāna yeg añlar cefāsın

Menem²⁹⁸ ‘ālemde ol pervāne ‘āşık
Sözümde gerçeġüm ķavlümde şādık

Bu ḥasretten zebānum yanmayınca
Ne varum şem‘e cānum yanmayınca

S43a Hudāyā baña virdüñ çün bu şevķı
Ṭadurduñ cān dimāġına bu zevķı

Cemālün şevķı cānum kıldı medhūş
Bu şavķa eylerüm deryāları nūş

Ç38a 1235 Çeker pervāneler şem‘e yaķar per
Velī men²⁹⁹ ṭurmuşam yanam ser-ā-ser

Vucūdum yānduġınca zevķum artar
İçersem zehr-i ķātil şevķum artar

²⁹⁸ menem : benem Ç İ

²⁹⁹ men : ben İ

Baňa çün dīde vü dīdar sensin
Yağarsam nola varum var sensin

Çü sen varsın³⁰⁰ yaraşur saňa varlık
Ne lāyıkdur ʿademden baňa varlık

Baňa varlık gerekmez senden ayru
Tenüñ ne luṭfı vardur cāndan ayru

1240 Eger cismümde her zerre ola gūş
Olur aduñ işitse cümle medhūş

Eger her cüz'ümüñ ola zebānı
Vireydi cümle nāmuñdan nişānı

**Baňa çün dīde vü dīdār özüñdür
Ḳamū aḡyārdur illā yār özüñdür**

Cihāndan gitdi çün ol pīr zinde
Görüb dir bir mürīdānı düşinde

Tañıruñ heybetinden noldi ḥālün
Cevābın nice virdüñ ol su'ālün

1245 Didi gördüm gelürler yürte yürte
Bu heybet birle yiri yırtı yırtı

Gelüb şol dem olurlar baňa lāzım
Ki Tañruñ kimdürür peygamberüñ kim

S43b

Didüm cānā ezel maʿbūd olan Ḥaḳḳ
Hemān oldur ebed maḳşūd-ı muṭlaḳ

Begenmeyüb deḡışdümse maḳāmı
Ḥudām oldur deḡışmedüm Ḥudāmı

Deḡışdümse maḳāmum olmadum dūr
ʿAceb mi gūra girsem olmadum kūr

1250 Degülven kūr egerçi gūra geldüm
Öñümde gitdi zulmet nūra geldim

³⁰⁰ sen varsın : varsın sen **İ**

Ç38b

Benüm tek aña varken niçe bende
Unutmaz bini okur baña bende

Benüm kim andan artuğ yok ilāhum
Unutmağ ola mı men bende şāhum

İ20a

**Çü yokdur cāna maḳṣūd andan özge
Gerekmez baña maḳbūd andan özge**

Ḥaḳīḳatdür çü bîṣ-endîṣ olmak
Özinden geçmek ü bî-ḥîṣ olmak³⁰¹

1255

Eger maḳnî gerekse geç şûrdan
Gözet yârı sür ağıyârı nazardan

Eger cānuñ ola şûretten āzād
Biline sırr-ı her maḳnî saña şād

Çü şûret zulmet olmuş nûr-ı maḳnî
Bu şûret birledür mestûr-ı maḳnî

Bu zulmetden geçerseñ nûr olursın
Ḳalursın tā ebed maḳmûr olursın

Bu şûretten ḥalâş olduḡça cānuñ
Kederden küll-i pāk olur revānuñ

1260

Bu saḳfı sâde isterseñ şûrdan
Göñül ayīnesin pāk it nazardan³⁰²

S44a

Arınmayınca dilden mā-siva'l-lāh
Naşīb olmaz maḳām-ı lî-maḳ'a'l-lāh

kederden yunmayınca rûy-ı hestî
Tamāmet gitmeyince bûy-ı hestî

Ṭururken ḳayn içinde şûret-i ḡayr
Bu yolda mümkün olmaz sālîke seyr

Arıtmazsañ bu mir'âtı kederden
Ḳalursın ḥalka-veş bizven bu derden

³⁰¹ Bu beyit İ nüshasında S 44-b de üçüncü beyit.

³⁰² nazardan : kederden İ

1265 Ezel firdevs-i a¹lādan güz̄er kıl
Gel andan ʿālem-i ẓudsa sefer kıl³⁰³

Çıkar dilden ẓuşūr-ı hūrı iy dost
Ẓo bu ẓulmātı añla nūrı iy dost

Ç39a

Ẓuşūr-ı hūrı ẓo ebleh degülsen
Yüzüñ dīdāra tut güm-reh degülsen

Ẓoyup Hakkı ẓuşūra hūra ẓalma
Tecellīsüz Kelīme Ẓūra ẓalma

Bu kesretten ẓaçan bulsañ ferāğa
Yaẓın gözle iñen baẓma ırağa

1270 Bilürseñ cānuña cānān özüñdür
Dilerseñ derdüñe dermān özüñdür

Özüñdür derd özüñdür derde dermān
Özüñdür cān özüñdür cāna cānān

Çü ma^ʿnī sāz u şüret perdesidür
Bu sāz ol perdenüñ perverdesidür

Çü evvel perdeden añlandı ol sāz
Olur ol perde āhır sāza dem-sāz

Degül çün ġayrı sāzuñ sāza perde
Bu rāzuñ maḥremidür rāza perde

1275 Çiger şüret degüldür rüy-ı ma^ʿnī
Ẓutar şüret meşāmın büy-ı ma^ʿnī

S44b

Vire çün büy-ı ma^ʿnī şürete reng
Olur bu rüy-ı şüret ma^ʿnī-yi şeng

Key añla rāz-ı Hakkıdur perde sensin
Hakkıkat nūr ile perverde sensin³⁰⁴

Çü senden ola āyīne mücellā
Kılursın perdesüz rāzı tecellā

³⁰³ 1265ab - İ

³⁰⁴ Bu beyit İ nüshasında S 1234. beyit.

Velî olmak gerekmez Hakkdan özge
Cenāb-ı hāzret-i muṭlaḳdan özge

1280 Anuñçün oldı Mūsā Hızra hem-dem³⁰⁵
Ki ola bu rāza maḥrem urmadan dem

Ki bu sırra bu dem maḥrem degüldür
Bu rāzuñ maḥremi Ādem degüldür

Bu sırra maḥrem olmak olmamaḳdur
Belî bu rāzı bilmek bilmemekdür

Yog ol bilmek dilerseñ bilmek oldur
Ol ol bulmaḳ dilerseñ bulmaḳ oldur

Ç39b

Meger sultān sarāyın kıldı yaḡmā
Sipāhi gördiler yaḡmāya uyma

1285 Tırur bir bende yaḡmā kılmaz ol dem
Arılmayub nazardan şöyle epsem

Şeh eydür sen ne alduñ sım u zerden
Dedi ben hıc arılmadum nazardan

Nazardur baña maḳşūd zer degüldür
Murādum sırdurur efser degüldür

İ20b

Nazar bir laḫza sultān hāzretinden
Baña yegdür cihānuñ hilḳatuñdan

Bu söz hoş geldi sultān-ı zamāna
Buyurdu açdılar şol dem hızāne

S45a

1290 Didi gir al ne maḳşūduñsa vāfir
Gerek sım ü zer ü genc ü cevāhir

Gulām eydür ki sultāndur murādum
Bedenden geçmişem cāndur murādum³⁰⁶

İrer çün dāmen-i sultāna destüm
Bulur peyveste andan her şikestüm³⁰⁷

³⁰⁵ Kehf, 18/65-66. [bkz. Ekler, 21]

³⁰⁶ İrer çün dāmen-i sultāna destüm İ

³⁰⁷ 1292ab - İ (bkz. dip not 156, 1.mısra ile önceki beyitin 2. mısrası aynı)

Eger lā'î ü güher³⁰⁸ ger sîm ü ger zer
Gelür hâk-i meder birle berâber

Harâm olsun cihānda ol göze nûr
Ki bir dem şâh cemālinden ola dūr

1295 Olur çün kūy-i cānāndan cihān gerd
Dü 'ālemden geçer çünkim ola merd

Mezākuñ varsa 'ırfān lezzetinden
Ayırma cānı cānān şöhetinden

Ki her lezzet ki vardır dü- cihānda³⁰⁹
Cihāndur anda çend andur cihānda

Eger müştāk ise cānāna cānuñ
Ya niçün terkin urmazsın cihānuñ

Kaçan geçsen cihāndan cān olursın
Virürseñ cānıñı cānān olursın

1300 Yeter yıl kâ'inâtı bir bir eyle
Bir iste bir gözet bir bil bir eyle

Ç40a

Seni senlikden evvel eyle ma'zûl
Şevâğıldan geçüp ol Hakkā meşgûl

Kaçan sen senligüñden dūr olasın
Bu zulmetden geçerseñ nūr olasın

Dilerseñ nûrı bu zulmāta kalma
Yüzüñ dîdāra tut cennāta kalma

Belî cennet seni dîdārdan kor
Hemîn ağyārdur kim yārdan kor

S45b

1305 Eger varise sende 'aşıq-ı dîdār
Sekiz cennata olmazsın harîdār

Meger bir 'aşıq-ı miskîñ ü hāsta
Gele mahşer güninde dest beste

³⁰⁸ Yazmada "gevher" şeklindedir. Vezin gereği "Güher" olmalı.

³⁰⁹ vardır dü- cihānda : vardırur cihānda / andur : anda İ

Okuya çünkü hâzretde berâtın
Göre mîzânda artuğ seyyi'âtın

Urup barmağ gözin ata yabâna
Cehennemden yaña ola revâna

Diye çün ayru düşdüm ol liķâdan
Fenâ yegdür baña bārî beķâdan

1310 Gerekmez dîde dîdâr olmayıncaķ
Cihân aġyârdur yâr olmayıncaķ

Degül bu dîde çün dîdâra lâyıķ
Ķo çıksun kim degüldür yâra lâyıķ

Dil ü cân terkin ur cânân dilerseñ
Vücûduñ derde vir dermân dilerseñ

Ne göz kim görmiye dîdâr-ı ma'bud
Ya ma'düm olmış ol dîde ya mevcûd

Ne tâlib ki olmiya maṭlûba vâşıl
Bedendür cansuz ol andan ne hâşıl

1315 Cihândur cism-i cânân aña cândur
Anuñçün her dü-âlemden nihândur

Seni çün vaşl-ı cânândan kıla dūr
Zihî dūzaķ degül mi cennet ü hūr

Bu gülşenden cihân bir hâra beñzer
Çiger sen genc şanduñ mârâ beñzer³¹⁰

Veliken işbu sözdür merd-i rāhun
Degüldür degme bir dīvān siyāhuñ

S46a

Meger kim şeyḫ şiblî şem'-i aşḫāb
Giderken der-peyince cem'-i aḫbāb

1320 Düşerler bir beyābāndan kenāra
İrerler nā-gehān bir kūhsāre

³¹⁰ 1317ab - Ç

Yol üstinde görür bir kâse-i ser
Yatar hâk-i meder birle berâber

İ21a

Anı çün pâymâl itmişdi her bād
Toķınan bâddan eylerdi feryād

Ğılur ol külliye çünkim nazār şeyh
Görür ol serde var çok derd-i ser şeyh

Görür ol başda bir hať var yazılmış
Bozulmaz şanki mermerde şazılmış

1325 Oķur şeyh ol haťuñ ma‘nāsın añlar
Şanāyduñ söyler ol baş şeyh diñler

Ki iy şeyh epsem ol var olma derhem
Ğo varsın yile dünyā āhıret hem

Belī ol kim yazılmışdur yuyulmaz
Ezelde mest olan hergiz ayılmaz³¹¹

Çü kıldum mülk-i dünyādan güzer men
Hem itdüm dār-ı ‘uķbāya sefer men³¹²

Sevādü’l-vechi fī’ d-dāreyni³¹³ buldum
Geçüb ‘ilm ü ‘amelden ‘aynı buldum³¹⁴

1330 Çü ma‘lūm eyler ol başdan bu rāzı
Ğılur ol perdeye hem-dem bu sāzı

Düşer çün şeyh o sāhilden bu ķa‘ra
Urur şol dem bu hayret birle na‘ra

Bu lezzet çün virür kuvvet mezāķa
Bulur lā-būd bu hayretten afāķa

Şorarlar nükte’i eydür haber şeyh
Oķur ol dāstānı ser-te-ser şeyh

³¹¹ Bu beyit İ nüshasında iki beyit üsttedir.

³¹² men : ben İ

³¹³ Yoksulluk iki cihanda yüz karasıdır. [bkz. Ekler,42]

³¹⁴ Mısralar İ nüshasında yer değıştirmiş.

S46a

Ki iy yārān budur sırrı bu āhuñ
 Ki başıdur bu baş bir merd-i rāhuñ
 1335 Virüp varın bu yolda merd olmuş
 Geçüp cān ü cihāndan ferd olmuş

Cihānuñ sūdını şaymış ziyāna
 Anuñçün peşt-i pā urmuş cihāna

Cihān ü cānın evvel bāda virmiş
 Bir avuç toprak olmuş bāda varmış

Belī oynatmayınca her dü ʿālem
 Kim olmuşdur ḫarīm-ı vaşla maḫrem

Gel imdi mā-sivāyi eylegil terk
 Ki devlet tācınūñ terkidür ol terk

1340 Velī her dil bu sırta hem-ser olmaz
 Bu yolda geçmeyen serden er olmaz

Anın her servere zer efser oldı
 Ki serden geçdi andan server oldı³¹⁵

Çiger zerden kemer zerdür kemerden
 Nedür ḫāk u meder yegdür kem erden

Bilürseñ bu ḫaberden iy ḫabersüz
 Kemer zersüz gerekmez zer kemersüz

ʿUbūdiyyet kemerdür aña zer terk
 Bu yolda baḫt anuñdur ki ide ser terk³¹⁶

1345 Bu meydāna girürseñ iy civān-merd
 Gerek zer gibi zār eyle ruḫ-ı zerd

Ġināya saymayınca her ʿanāyı
 Beḫāya mübdel etmezsin fenāyı³¹⁷

Bu maḫşūd el vire dirseñ elemsüz
 Umarsın genc ü şādī renc [u] ğamsuz

³¹⁵ 1341ab - İ

³¹⁶ 1344ab - İ

³¹⁷ 1346ab - İ

- Dirîgā geçmedüñ sen genc ü zerden
Ne vechile geçersin cān u serden
- S47a** Yellersin zer ğamından niçe fer seng
Ğalubsın Hakk yolında çün ğar-ı leng³¹⁸
- Ç41b** 1350 Eger dirseñ ki Hakkdur baña mağşad
Haķikat Kaʿbesidür cāna maʿbed
- Çiger mihrāb olubdur baña maʿbed
Degüldür Hakkdan özge baña mağşad
- Sen āb-ı gend iken kūzun ten-i teng
Ne vechile olursın baħre hem-reng
- Olur bir kaçreden çün ğavsalañ pür
Ne resme sende şığsun baħr-ı pür-dür
- Bu ğayretten olubdur zehreler āb
Ki yokdur ol cemāle kimsede tāb
- 1355 Ne bilsün zerre kimdür mihr-i enver
Ne bilsün kaçre kimdür baħr-ı aħzar
- Çiger bir zerredür ancak ğicābı
Ne bilsün zerre kimdür āfitābı
- Özinden geçmeyince zerre bilgil
Ne bulsun vaşl-ı ğūrşide tevaşşul
- Çiger añlar bilür ğūrşid vardur
Vişāl-i devlet-i cāvīd vardur
- İ21b** Velī bilmez ki birdür vaşl-ı hicrān
Seçilmez anda kaçr u lütf u ihsān
- 1360 Çiger ğicründe vardur āb-ı ğayvān
Olursın teşnelikden līk ğayvān³¹⁹
- Ne bilsün zerre kimdür mihr-i enver**
Ne dirsın kaçde peşşe kaçde şarşar

³¹⁸ Bu beyitten önce gelen 32 beyitin olduğu 39. varak Ç nüshasında kopmuş.

³¹⁹ Çü bilmezsin virsen teşne-dil cân İ

Meger bir peşşe bir gün isteyü dād
Süleymān hāzretinden kıldı feryād

S47b

Ki iy Hāḡḡuñ resūl-i bī-naẓīri
Ki sensin her za‘īfūñ dest-gīri

Benüm dādımı algıl bād elinden
Anuñ feryād elinden dād elinden

1365 Ḳapuñdur çünki her miskīne mesken
Bulunmaz bād elinden bāña me’men

Ç42a

Beni her dem huzūrumdan ider bād
İderseñ vaḡtidür bī-dād u mīdād

Ḳaluben bād elinden dest-beste
Demidür ki ire peyvestem şikeste

Ḳılur şol dem Süleymān istimālet
Ki oldur mūcib-i ‘adl [ü] ‘adālet

Didi gel eyle sen bir laḡza ārām
Oḡurlar bādı geldi kām nā-kām

1370 Görür peşşe gelür şarşar şitābān
Hemān dem olur andan peşşe perrān

Ḳanı bī-dād ḡandan dāda ṭurmak
Ya ḡandan peşşe ḡandan bāda ṭurmak

Süleymān dir ki yoḡdur bāda tōhmet
Velīkin peşşede yoḡ istiṭā‘at

Çü yoḡdur bāda ḡuvvet bu çerāḡa
Yaḡīn gözle iñen baḡma ıraḡa

Vişāl-i şem‘e yoḡ çünkim mecālūñ
Yüri pervāne gibi şaḡla bālūñ

1375 Velī çün bād-ı istiḡnā vezāndur
Bahārı ‘ālemūñ andan ḡazāndur

Geç imdi naḡş-ı bāḡ u bōstāndan
Ki bāḡuñ şolmıya bād-ı ḡazāndan

Özüñdür peşşeden kem bil ki kemter
Dilersin şarşara olmağ berāber

S48a

Ne dersin kande kaṭre kande deryā
Ḳanı ḳul kande ḳulluḳ kande Mevlā

Özüñden geçmeyince bīṣ eger kem
Bu zaḥme merhem olmaz olma derhem

1380 Çü her zerre ki olupdur ḥicābuñ
Anın görmez cemālin afitābuñ

Virürseñ bu cihānda nīm ḥurmā
Saña anda ne sermā vār ne germā

Getürseñ cān ile bir kez şehādet
Yerüñ cennet özüñ ehl-i saʿādet

Ç42b

Dilerseñ yār-ı gayrından güzer ḳıl
Melāmet tīrine sineñ siper ḳıl

Vegernī ekme toḥmuñ işbu merze
Var epsem söyleme beyhūde herze

1385 Ṭaleb merdūd olubdur rāh-ı mesdūd
Nedür ḳaşduñ görünmez çünki maḳşūd

Eger yörtüb bu yolda ṭurmaduñsa
Dem-ā-dem yelmegüñden armaduñsa

İlet keşüñ ḥabīb-i pīne-dūza
Ki oldur saña maḥrem işbu sūze

Eger yüzyıl sürerseñ bu yola rū
ʿAcebdür ger ire ansuz saña bu

Öñüñden gitmeyince vehm [u] pindār
Görinmez gözlerüñe nūr-ı dīdār

1390 Gelenler eyle yazmışlar ḥaberde
Öküşdür feyz-i Rabbānī şehirde

Şehirde bulunursañ ṭāʿate cest
Urursın dāmen-i maḳşūda el cest

- Bilürseñ kadrin āh-ı şubḥ-gāhuñ
Geçürmezsin namāzın çāşt-gāhuñ
- İ22a S48b Edā kıl her birin yerlü yerinde
Şaḫın kaşd ile terk etme birinde
- Olasın çün ʿibādet birle pür-nūr
Hazer kıl uyma dīve olma maḡrūr
- 1395 Saña bildürdi çün farz ile sünnet
Gerekdür idesin Mennāne minnet
- Saña teklīf idüb çün kıldı tevḫīk
Sañadur nefʿī ancaḫ aña taḫḫīk
- Eger kılduñsa emrine itāʿat
Haḫa şükr it ki virdi istitāʿat
- Kemāle çünki irgürdün nīyāzi
Konar başuña devlet şāh-bāzı
- Çü devlet dāmenine urasın dest
İrer peyveste şol dem cümle şikest
- Ç43a 1400 Çü sensin lücce-i sī-murğ-ı lāhūt
Olubdur çār-çüpüñ cismi nāsūt³²⁰
- Ḳadīmī āşiyānuñ eyleyüp yād
Bu dāma olma ḳānīʿ eyle feryād
- Çü murğ-ı lā-mekānsın geç mekāndan
Demidür eyle pervāz āşiyāndan
- Bu zulmānī kafesden eyle pervāz
Şafīrūñ bāng-ı şāha eyle dem-sāz
- Ṭabīʿat çār-çüpinden güzēr kıl
Var andan ʿālem-i ḳudsa sefer kıl
- 1405 Dilerseñ anı ḳılḡil sini sensüz
Virüb cānāna cān cān ol³²¹ bedensüz

³²⁰ Lücce-i peççe-i / ne yirüñdür senüñ cismi nāsūt İ

³²¹ cān ol : olḡil İ

Bedenden kurtulursañ cān olursın
Ser-ā-ser ʿāleme sulṭān olursın

Eğer senden kalursa sende barmak

Cenābetdür inābet birle var bak

S49a

Çü vardır kūhdan kāha ḥesābuñ
Ya kūh olmuş ya kāh olmuş ḥicābuñ

Ser-ā-ser sen saña çüñkim ḥücübün
Seni senden arıtmazsañ cünübün

1410 Ḥabībūñ oynar iseñ cān yolında
Degülsin redd-i reh cānān yolında³²²

Senüñ tā senligüñdür saña hem-dem
Ḥaḳīḳat bil degülsin rāza maḥrem

Gel evvel sen seni senden ḥalāş it
Ayāsun andan ol sulṭāna ḥaş it

Seni sen şanma kim sen [sen] degülsin
Ser-ā-ser cümle cānsın ten degülsin

Bu rāzı şakla cāndan şanma hem-dem
Bu sırı çün degüldür ğayr maḥrem

1415 Anuñçün oldı Musā Ḥızra hem-dem
Ki ola bu rāza maḥrem urmadan dem

Çağan āyīneye ādem urur dem
Her āyīne döner āyīne ol dem

Ç43b

Ḥicāb olur nefis çün ara yerde
Gerekmez ara yerde kılca perde

Çü şoḥbet ide ḥalvet yār ile yār
Nefisde ara yerde olur ağyār

Dilerseñ ḥalvet olmağ yāra hem-dem
Nazar kıl ʿayna urma ğayrdan dem

³²² 1410ab - i

- 1420 ‘Ale’l-cümle yakīn bil añla mutlak
Hakikat hakki bilmez olmayan hak
- İşiden Hak sözü çün³²³ Hak kulakdur
Diyen kim diñliyen kim cümle Hakdur
- Çü Hakdur cümle niçün diñlemezsın
İşidürseñ veliken añlamazsın
- S49b Hakikat bahri içre kaçresin sen
Ezel hürşidine kem zerresin sen
- Ne bilsün zerre kimdür āftābı
Bu bahre bahrī kimdür kim dir anı
- 1425 Be-küllī olmayınca kendüden güm
Ola mı zerre mihr ü kaṭre kulzüm
- Bu deryāda hezārān kaṭre ḥayrān
Velī gevher deñiz kaṭrında pinhān³²⁴
- Bu deryāda hezāran kaṭre ğarkā
Hezāran ol bu derde oldı ḥalkā
- Var epsem bunda kāl u kīl şıgmaz
Belī şūrāḥ-ı mūra pīl şıgmaz
- Zihī deryā-yı pür-dürr-i ilāhī**
Ki bilmez kimse evşāfın kemāhī³²⁵
- İ22b 1430 Gel iy ğavvāş-ı deryā-yı ma‘ānī
Müsellemdür saña gevher-feşānī
- Bu gevherler ki terdür āb-ı zerden
Şekerden tatlıdur rengin³²⁶ güherden³²⁷
- Güher³²⁸ gibi çiger rengin ü terdür
Ne bilsün kadrin ol kim bī-başardur

³²³ Hak sözü çün : çün Hak sözü İ

³²⁴ 1426ab - Ç

³²⁵ 1429ab - İ

³²⁶ rengin : şirin İ

³²⁷ Yazmada “gevher” şeklindedir. Vezin gereği “güher” olmalı.

- Çiger hoş naqşdur bu naqş-ı dil-keş
Velī āyīnūñ olmuşdur müşevveş
- Ç44a Olubdur çünkim āyīneñ mükedder
Ne olsun naqş-ı Hāq anda muşavver
- 1435 Olubdur hūrd u şehvet saña perde
Bu sırrı bilmedüñ qalduñ şürde
- Eger cānuñ bu sırdan olsa āgāh
Olurduñ şīr-i merdān-ı ser-i rāh
- S50a Hemān bir naqşa qalduñ bu cihāndan
Anun kırtulmaduñ şekk ü gümāndan
- Her ebleh kande añlar bu kelāmı
Ne bilsün müşkī kennāsuñ meşāmı**
- Meger var idi bir kennās-ı inkār
Ki olmuşdı aña kennāslık kār
- 1440 Güzer nā-gāh bir bāzāra kıldı
Nazar bir külbe-i ‘aṭṭāra kıldı
- Görür pür müşk-i ter³²⁹ dükkān-ı ‘aṭṭār
Gider ‘aqlı düşer ser-mest olur zār
- Bu müşkiñ būyı eyler anı hasta
Ki öğrenmişdi ol būyı necisde
- Alur ‘aṭṭār bir şīşe gül-ābı
Gül-āb ile ter eyler ol türābı
- Harab olmuş yatur kennās-ı miskīn
Ne ıtrın fehm ider anuñ ne müşkin
- 1445 Şaçarlar müşk ü ‘anber pāy-tā-farq
Gül-āb u müşke anı kıldılar ğarq
- Görürler mümkün olmaz kim uyana
Hemān ‘aṭṭār atar müşkin yabāna

³²⁹ Yazmada “terdür” şeklindedir. Vezin gereği “ter” olmalı.

Meger var idi anuñ bir ħalīli
Gelür ol araya uğrar sebīli

Görür ħalk üşmüş ol mişkīn yatar zār
Başından ʿaqlı gitmiş olmuş evkār

Ṭutar burnına bir pāre necisden
Şanasın murğdur kalker kafesden

Ç44b 1450 İrer bŷy-ı necis çŷnkim mezāka
Bulur şol dem bu ħayretten āfāka

S50b Bu sırrı degmesi nāsuñ ne bilsün
Meşāmı müşki kennāsuñ ne bilsün

Bu esrārı ne bilsün degme evbāş
Ki görmez āfi-tābı çeşm-i ħuffāş

Dirġ almış meşāmuñ buy-ı bidʿat
Anın tuymaz nesīm-i bŷy-ı sünnet

Pür olmuş levs-i dünyādan dimāguñ
Söyünmiş bād-ı şehvetden çerāguñ

1455 Seni yoldan kemişdur ħŷrd u şehvet
Alubdur gözlerüñi ħāb-ı ħaflet

Bu dünyā mebrezin kılduñ çü mesken
Görinür günc-i gülħan saña gülşen

Ṭutubsın bŷy-ı nā-ħōş birle çün ħū
Kaçarsın bŷy-ı gülden şan ħaber-zū

Belī sükker degüldür tuʿme zāga
Ṭoñuz yağını yakmazlar çerāga

Aña kim kenededür kand u ħelvā
Ne lezzet virsün aña menn ü selvā

1460 Şikārı gönüñ olmaz çŷnkim zāguñ
Gıdāsı cīfe-i ħardur kelāguñ

Sözüm ħaqqdur kulağ ur ker degülseñ
Ĥabīr ol bu ħaberden ħar degülseñ

Bu sevdādan güzer kıl olma şeydā
Ne tutsun ‘ankebütuñ dāmı ‘anķā

Meger nā-geh ire Hāķķdan ‘ināyet³³⁰
Kılasın levş-i hestiden tahāret

İ23a Olasın ğayr ğıllından mücellā
Kılasın ‘ayn ile andan tecellā

1465 Velī müşkildürür heyhāta heyhāt
Bu yolda anca şehler oldı şeh-māt³³¹

S51a Kılursañ şūr u şerde görükersin
Degülseñ kār-ger ğardan betersin

Ç62b Hemīşe şerre kılduñ kudretüñ şarf
Bulınmaz defterüñde ğayr bir ğarf³³²

Raķīb-i dest-i çebdür ğastasından
Raķīb-i rastdur dem-beste senden

Çü yokdur ğayr işden sende nesne
Kirāmen kātibin³³³ derdinüñ ve-beste

1470 Birinüñ düşmez elinden kalem hīç
Biri epsem tırur çekmez elem hīç

Biri kılmışdurur maķşūdını şarf
Birisi deftere yazmadı bir ğarf

Getürmedüñ dirīġā yāda dīnüñ
Hevesde variser uş bāda dīnüñ

Yarın germ olıcaķ bāzar-ı ‘uķbā
Bulınmaz defterüñde kār-ı ‘uķbā

Seni yoldan ķomişdur ğırş-ı āzuñ
Ne nāzuñ var bu yolda ne niyāzuñ

³³⁰ ‘ināyet : hidāyet İ

³³¹ Ç ve İ nüshalarında bölüm farklılaşmakta, 1465. beyitten sonra S 3803. beyitten 4357. beyite kadar olan bölüm araya girmektedir. Kontrollerimiz S nüshasının sırasına göre yapılmıştır.

³³² 1467ab,1468ab - İ

³³³ Kāf, 50/17; İnfitār, 82/10-12. [bkz. Ekler, 28]

**Belî lâyıķ bu ‘anberdür bu rîşe
Sürerler bu çirişi bu erişe**

1490 Meger bir rāstā-yı hād-efrūş
Bunı kılmışdı bir kallāşdan gūş

Ki ‘anberdür hāķīķat fazla-i gāv
Alurlar gāv-i ābīden idüb av

Varur bir kev qazar aña koyar av
Sürüb taldurur aña niçe har gāv

Bu kevden devşirtür sergīn gāvi
Ki ‘anberdür yürür ‘ālemde çāvi

Alur ilter anı ‘anber-fürūşa
Şanasın tāze vü engür-ı hūşe

S52a 1495 Didi uşta getürdüm saña ‘anber
Ki olur qoşısına her h‘āce Qanber

Bu ‘anberdür ger ü iy h‘āce el-haķ
Senüñ şaķaluña yaraşır ancaķ

Çü her şeh rīşinüñ olur emīri
Bu şāhiñ rīşeniñ budur ‘amberi

Çü sensin rīş-i gāv iy kār-ı her har
Görüb rīşüñ verürler saña ‘anber

Bu ‘anberdür münāsib işbu rīşe
Bu iplik hoş yaraşur bu çirişe

Ç63b 1500 Belı bu yār dem-i hoşdur bu demde
Bu şīre hāşıl olur bu üzümde

Bunuñ gibi ‘ibādetden güneh yeg
Bunuñ gibi güneşden tāb-ı meh yeg³³⁵

Bu yirde tutulan ‘anber bahāya
Hemān ‘anber gibidür rüstāya

Ne t̄at kim içi ʿucb u riyādur
Hemīn sergīn-ı gāv-ı rūstādur

Şaķın ʿanber şanub sergīn gāvı
Dime ʿanber-fürüşum ķo bu çāvı

1505 Nedür sergīn şatarsın anı murdār
Ki olmaz kimse sergīne ħarīdār

ʿĪbādetde iderseñ kār-ı İdrīs
Ķo ʿucbı kim olursın yār-ı İblīs

Riyā vü ʿucb kūh-ı āteşīndür
Ķaçar bunlardan ol kim ehl-i dīndür

Riyālu t̄atünden umma çāre
Niçün āteş şalarsın penbe zāra

S52b Meger bir ʿaşıķ-ı kārī-fütāde
İder cehdile çil ħaccı piyāde

1510 Meger kırkıncı ħaccuñ arasında
Ĥuṭūr eyler dil-i āvāresinde

Aña dir nefis kim irdüñ murāda
Ki kırķ kez eyledüñ ħaccı piyāde

Çü nefsüñ gördi ħaşıldur murādı
Varur dellāle eydür ķıl mezādı

İ33a Ki kırķ ħacc³³⁶ kim alur bir pāre nāna
Ki alam anı da atam yabāna

Meger bir merd-i rāh-āzādelerden
Dili pür-nūr u göñli sādelerden

1515 Ṭavāf içre giderken anı gördi
Ķafāsına anuñ bir sille urdı

Ç64a Ki ķurtulmaķ dilerdüñ kildēñ ey ħar
Bu kerre ķalduñ uş menzilden iy ħar

³³⁶ Yazmada “ħaccı” şeklindedir. Vezin gereği “ħacc” olmalı.

Eger biñ hac iderseñ iy muḳallid
 Kaçan bâzâra koyduñ oldı fâsid

Bu bâzâr içre iy bî-māye merdüm
 Sekiz cennet degül bir dāne gendüm

Çü virdüñ ʿucb ile anı mezāda
 Eger biñ hac ise vardı kesāda

1520 Bu bâzâr içre iy merd-i mürâyî
 Şanırsın ney-şekerdür bu riyâyı

Dimezven saña var terk-i kâr it
 Direm var işüñi Haḳḳa yarar it

Nedeñlü kılur iseñ kıl namāzı
 Tek olsun ara yirde bir niyāzı

Hazer kıl gâfil olma kâr-ı bedden
 Bilürsin hayr gelmez yâr-ı bedden

S53a

Dürüş t̃āʿate varken istiṭāʿat
 Qo hırş u azuñı eyle ḳanāʿat

1525 **Yaqını koyub isterseñ ıraḳdan**
Çıḳarsın boynuz isterken ḳulaḳdan

Eger girmek dilersen bu yola cüst
 Çapup olmak gerekmez bir nefes süst

Bu yolñ şartı cüst u zindelikdir
 Ki āḫir zindeger pāyendelikdir³³⁷

Bulur bir bî-nevā bir yirde bir küb
 Atar kürkin yabāna dir yeter küb

Palāsı neylerüm dībā gerekdür
 Be-gāyet nāzük ü zībā gerekdür

1530 Aña dirler giyaṭur şimdi kīrbās
 Ele atlas girince yūri kīrpās

³³⁷ 1527ab - Ç ,S

Geyem dir atlas-ı rûmı bulursam
Ve gernî çıkmazam kübden ölürsem

İçer sevgend-i muhkem kim sözi kes
Ki kübden çıkmazam olmazsa atlas

Hazer kıl sende iy merd-i siyeh-dil
Ki olupdur hüm-i gaflet saña menzil

Ç64b

Çıkub gaflet küpünden gey pelâsı
Budur sultâna hâş iden Ayâsı

1535 Saña gerdün külâh eylerse mihri
Kâbâyı teng ider âhîr sipihri

Umarsañ çarḥdan ger zeyt-i gam
Oḡur nevbet birrümür şimdi epsem

Bu deryâdan ki olur gûyâ vü hāmûş
Niçe şîre virübdür ḡâb-ı ḡar-gûş

Ser-â-ser ger Süreyyâ ger şerâdur
Bu derden cümle maḡşudı derâdur

Kimesne añlamaz bu mâcerâyı
İşitmez kimse bu derden derâyı

S53b

1540 Bu yolda ḡaldı ser-gerdân felekde
Perî vü ḡûr u insan u melekde

Felek bir ḡalkâdur çünkim bu derde
Kimesne bulmadı dermân bu derde

Bu ḡamdan çarḡ-ı ser-gerdân olubdur
Anuñçün tōb-veş gerdân olubdur

Bu yolda çünki menzil âb [u] gildür
Bu meclisde içilen ḡûn-ı dildür

Düzedür benüm için âsumân na^l
Anındur âb-ı çeşmümden ‘ayân la^l

1545 Zemün u âsumân bir âsiyâdur
Vücud-ı Âdem anda dâne-sâdur

- İ33b Riyāzet birle bu heft-āsiyādan
Güz̄er kılduñsa olduñ aşfiyādan
- Çü sen bu āsiyānıñ dānesisin
Bu naṭuñ kemterīn ferzānesisin
- Ne çüp u āsiyā içre ne kendüm
Ne dīv ü ne perī bunda ne merdüm
- Ögütçükde kamu çün olısar pır
Sen ü menden³³⁸ bu ʿālem olısar sır
- 1550 Bu yolda iy piser ne pā vü ne ser
Bu külhanda yanar çi hūşk u çi ter
- Ç65a Eger³³⁹ zerden düzerseñ āsitāna
K̄alur derden be-der bir gün zamāna
- Ve ger sīmīn iderseñ hāne gerhıst
Urur bir gün felek dendānuna müst
- Nedeñlü cemʿ iderseñ sīm ü zer şād
K̄oyār hāke varur bāda olur bād
- Ne tãñ ursa leked eflāke rūhuñ
Lekeddür ʿākibet andan fütūhuñ
- S54a 1555 Bu ʿālemdür meşelde berķ-ı rahşān
Gelür bir dem kaçār bir dem şitābān
- Gehī bād-ı hazāndur berg-i rīzān
Gehī üftān ü hīzān ger gürīzān
- Gehī gözden döker dil āb-ı hasret
Gehī cān garķa-i gird-āb-ı hayret
- Çü virmez sifledür bir dem saña h̄vāst
K̄ayıkma arduña yürüt oķ gibi rāst
- Ne deñlü urur ise başıña tāc
Bu h̄vāndan kaldurur āhır seni āc

³³⁸ Menden : benden İ

³³⁹ Eger : ve ger Ç

1560 Dimāguñ gülşenin virme bu zāğa
Debīristān degül menzil kelāğa

Humārına degüldür sende tākāt
Bu cāmı içmedin bulğil ifākāt

Çü yokdur sende bu efgāna tākāt
Kılub nefret anuñla tutma ülfet

Degül çün bu sırra lāyık bu efsār
Nedensin har gibi ahırde bī-kār

Ƙafesdir cism-i cānuñ murğ-ı beste
Düşüpsin bu Ƙafesde zār u hasta³⁴⁰

1565 Ƙafes çāk olıcağ murğuñ olur şād
Tutulmamış kuşu eylersin āzād

Bilürseñ kārūñ añlarsıñ hesābuñ
Bulub temkīn gider bu ıztırābuñ

ÇıƘarsın āhır iy ‘Attār elden
Bu esrārı Ƙoma zinhār dilden

Ƙaçan bu uyğudan bī-dār olursın
Görüb dīdārı ber-ğurdār olursın

Ç65b Bu ğamdan Ƙurtulub olursın āzād
Belādan Ƙurtulub cānuñ olur şād

1570 Bu derdüñ irişir dermāna bir ğün
Virürsin ğāruñı reyğāna bir ğün

S54b Çiger zāhır degüldür bunda dermān
Olur peydā iriceğ vağt-i fermān

Anuñçün ğadden aşmışdur bu Ƙışşa
Ki andan derd ü ğamdur cāna ğışşe

Ƙaçan kim ola āhır işbu Ƙışşa
Olur bu derde dermān Ƙışşa ğışşe

³⁴⁰ 1564ab - Ç ,S

Yakın bil ʿāqibet hāndān olursın
Bu ğamdan kurtulub şādān olursın

1575 Ne deñlü kim çekersin bunda zaḥmet
Olur ol zaḥmet āḥir saña raḥmet³⁴¹

Ne deñlü bunda eylerseñ ciger hūn
Bulursın anda yarın birine on

Gel anda varmağa eyle şitābı
Gider cāndan göñülden ızırābı

Bilürsın ʿālemi ʿayn-ı elemdür
Ser-ā-ser derd-i serdür cümle ğamdur

Uşanmadıñ mı āḥir derd ü ğamdan
Yeter lām oldı kaddüñ bu elemden

1580 Yerağ it bu fenādan göçe dervīş
Bekādur saña menzil olma dil-rīş

İ34a Ne korḳarsın ki ʿālem ol cihāndur
Cihān oldur ki ğamdan³⁴² cāvidāndur

Zihī lezzet ki vardur ol cihānun
Ki bī-perde görür cānānı cānuñ

Zihī ziynet zihī rütbet zihī fer
Ki olur her zerre anda mihr-i enver

Bu ʿālem ol nişāndan bī-nişāndur
Cihān oldur ki ʿömri cāvidandur³⁴³

1585 Dilerseñ devlet-i dārü's-selāmı
Dem-ā-dem iste cāndan ol maḳāmı

Ç66a S55a Celisüñ anda rūḥ-ı aşfiyādur
Revān-ı³⁴⁴ enbiyā ü evliyādur

³⁴¹ 1575ab - İ

³⁴² ğamdan : ʿömri İ

³⁴³ ʿömri cāvidandur : anuñ ismi cāndur İ

³⁴⁴ Revānı : enīsüñ İ

İderler saña hizmet hūr ü ğilmān
İçerler anda her dem rāḥ-ı reyḥān

Göçen bunda kılur çün anda menzil
Veliken bunda³⁴⁵ aña kandesin bil

**Geçerseñ bunda iñen kendözüñden
Görürsin ğayrı yok anda özüñden**

1590 İrer bir ḥvāce Hindden şehr-i Çin’e
Varur sulṭān-ı Türkistan-zemīne

Görür bir tūṭī şāhuñ hizmetinde
Kafes birle komışlar ḥazretinde

Ṭurub zerrīn kafes birle oturmuş
Bölükler dürlü sulṭāna getürmüş

Ṭurub zerrīn kafes birle öter şād
İder sulṭāna karşı dürlü feryād

Görür kim ḥvācedür Hindī oturmuş
Biligler dürlü sulṭāna getürmüş³⁴⁶

1595 Dir iy ḥvāce girü Hinde varursañ
Selām it anda tūṭīler görürseñ

Yetişdür anlara benden selāmı
Getürgil yine anlardan peyāmı

Ḥaber vir anlara bir tūṭī anda
Bırakmışlardur anı Çīn’de bende

Çü yārān şöḥbetinden dūr olubdur
Kafesde ḥasta ve mehcūr olubdur

Çeker çünkim cefā bī-ḥadd u ‘add ol
Ḥalāş içün diler sizden meded ol

1600 Yazılmışdur meger kim geldi başa
Ne kılsun kim girü size ulaşa

³⁴⁵ Yazmada “ bunda iken” şeklindedir. Vezin gereği “iken” olmaması gerekir.

³⁴⁶ 1594ab, 1595ab –Ç,S

- Göçer ẖvāce çü Türkistān-zemīnden
İrer nā-gāh Hindistān'a Çīn'den
- S55b İrer bir yerde bir şāh-ı bülende
Konub tūtīler eyler anda hānde
- Tutar her biri minķārında şekker
Öter birbirine tırmış ber-ā-ber
- Ç66b Felek ser-sebz giymiş perlerinden
Hümā olmuş mekesler ferlerinden
- 1605 Oğur her biri bir dürlü raķamdan
Olubdur sāde defter naķş-ı ğamdan
- Hakīm eydür ki iy āzāde kuşlar
Derūnı naķş-ı ğamdan sāde kuşlar
- Qalan şehr içre bir tūtī kafesde
Selām oğur size bī-çāre-hasta
- Düşüben çünki yārāndan cüdā dir
Umar himmet ki yol vire hūdā dir
- Çü sizden çāre ister çāresi ne
Nedür merhem ğarībūñ yāresi ne
- 1610 Bular çün andan añlarlar bu rāzı
Hemān-dem artururlar sözü sāzı
- Figān idüb āğacdan dökülürler
Düşerler hāke vü cümle ölürler
- Ç67a Bu derde çāre ölmekdür bilürseñ
Velī tiz kırtulursın tiz ölürseñ
- Hakīm anı görüb olur peşimān
Te'essüf kılub eyler āh u efġān
- Varur āhır girü çün ẖvace Çīn'e
Varur sulţān-ı Türkistān-zemīne
- İ34b 1615 Görür ol tūtīye söyler bu hāli
Hemīn ol tūtī añlar bu hayāli

Bu tūṭıcık urur şol dem per ü bāl
Düşüb ḥāke ölür bī-çāre der-ḥāl

S56a

Ḥakīm eydür dirīgā kim bu miskīn
Olarıñ ḥvīşi imiş oldı ta'cyīn³⁴⁷

Atarlar tūṭıyī şol dem yabāna
Uçar tūṭı konar bir nerd-bāne

Olub şādān ider cevlan öter ḥōş
Ḥakīm-i Hinde söyler ol ḥaber ḥōş

1620 Ki ol tūṭıler etdi baña ta'lım
Ḥalāş isterseñ eyle cānı teslīm

Bu derde çāre ölmekdür bilürseñ
Velī tiz kurtulursın tiz ölürseñ³⁴⁸

Beḳā isteriseñ evvel fenā bul
Beḳā birle var andan āşinā ol

Bulursañ bunda hestī-i rehāyı
Ne ğam ölseñ ki alduñ ḥūn bahāyı

Dilerseñ cümleden cānuñ ḳala şoñ³⁴⁹
Özüñden ol ki ölmekdür ḥalāşuñ

1625 Özüñdür çünki bu gencüñ tılısmı
Bozarsañ sini keşf etdüñ bu ismi³⁵⁰

Nażar ḳıl kim olupsın sen saña bend
Yeter söz añlariseñ bu saña pend

Saña keşf etdüm añlarsañ bu rāzı
Niyāz altındadur fehm eyle nāzı

Elā iy habs-i tende murğ-ı ḥasta
Bu varlık rīsmanı birle beste

³⁴⁷ Düşüb öldi virüben cān-ı şırīn İ

³⁴⁸ 1621ab –İ

³⁴⁹ ḳala şoñ : ḥalāşuñ İ

³⁵⁰ İsmi : genci İ

Ne yirüñdür senüñ bu hıttā-i hāk
Nişimendür saña çün³⁵¹ cālem-i pāk

1630 Kādīmī āşiyānuñ bāz-cūy ol
Bu sırrı añla andan mār-hūy³⁵² ol

S56b

Geçüb bu perdelerden ehl-i rāz ol
Bu sāzuñ añla andan ser-firāz ol

Dilerseñ olasın bu rāza hem-rāz
Sarāy-ı heft-derden eyle pervāz

Şu deñlü cānuñ olsun rāza maḥrem
Kı olasın perde gibi sāza maḥrem

Kaçan kim gözlerüñe irişe h̄vāb
Olasın h̄vāb birle āteş ü āb

1635 Olasın āb³⁵³ içinde şöyle maḥmūr
Saña müştāk olalar cennet ü hūr

Eger uyḥuda ger bīdār olasın
Bu esrār ile ber-ḥurdār olasın

Ç67b

Dirīgā çeşmüñ almış h̄vāb-ı ğaflet
Seni ğarķ eylemiş gir-dāb-ı ğaflet

Bu h̄vāb içre kalupsın şöyle murdār
Meger kim olasın maḥşerde bīdār

Budur ḥayvān uyur murdar olursın
Ne şāḥib derdine esrār olursın

1640 Eger ḥayvan-ı şıfat murdar olursın
Ne resme şāḥib-i esrār olursın³⁵⁴

Baķarsañ ḥar uyursañ ḥacersin
Anın ḳalduñ bu sırdan bī-ḥabersin

³⁵¹ Çün : ol İ

³⁵² mār-hūy : bāz-hūy İ

³⁵³ āb : h̄vāb İ

³⁵⁴ Bu beyit Ç ve S nüshalarında bir önceki beyitten farklı olduğu için metne konuldu.

Eger girmek dilerseñ bu yola cüst
Çapub olmak gerekmez bir nefes süst

Bu yoluñ şartı cest ü zindelikdür
Ki āhir zindelik pāyendelikdür

Qalur pāyende ādem zindelikden
İrer sulṭānlığa kıl bendelikden

1645 Eger qalmaq dilerseñ zinde iy dost
Bu yolda her dem ol peyvende iy dost³⁵⁵

Şu deñlü sen qalursın ḥvāb-ı ğaflet³⁵⁶
Ki ʿaṭşansın qılursın āba raġbet

S57a

Havāssuñ çün olır ḥvāb içer beste
Anuñçün lezzet irmez cān-ı meste

Degüldür çünki āyīneñ mücellā
Anuñçün kılmaz andan Hakkı tecellā

Budur maqşūd bundan iy birāder
Görinmez kaʿr āb olsa mükedder

1650 Eger dirseñ kıl olubdur cāna vuşlat
Anuñçün zāhir olmaz cāna lezzet

İ35a

Ya niçündür ki itdükde riyāzet
Bu cāna hāşıl olur dürlü lezzet

Gelür bu huftelik āşuftelikden
Var iy ğāfil hāzer kıl huftelikden

Özinden uyanıqla olmayan dūr
Ola mı ḥiç uyurken pāk [ü] pūr-nūr

Özinden geçmeyince küll olub güm
Olur mı zerre mihr ü kaṭre kılzüm

Ç68a

1655 Bu yoluñ zādı çün bī-dārlıqdur
Özinden lā-cerm bī-zārlıqdur

³⁵⁵ 1645ab – İ

³⁵⁶ ğaflet : raġbet İ

Bilürseñ şeb-nem-i tārīk rūşen
Bu deryāda olupdur şīr-rūğan

Çiger kaçre düşer bahre olur baħr
Gider kaçre ara yirden kalur baħr

Velī ol kaçre ki anda var keşāfet
Hemān sâat kabul itmez leţāfet

Daħi ol ki ola anda az keşāfet
Hemān lahza kabul eyler leţāfet³⁵⁷

1660 Eger bundayken irdiñse huzūra
İrerdüñ kaçre-i deryā-yı nūra

Olıcak sāye nūriyle ber-ā-ber
Çarışur nūra nūr olur ser-ā-ser

S57b

Ḥulūlī olma terk eyle fuzūlī
Degüldür merd-i müstağrak ḥulūlī

Ḳamu fānī vü Ḥaḳḳı bāḳī aña
Ḥulūlī olma vü istiğrāḳı aña³⁵⁸

Dimiş bu rāzı ol hūrşīd-i İslām
Ki olubdur aña maṭlaḥ ḥāk-i Bisṭām

1665 Ki toḳsan biñ yıl işbu yolda uçdum
Çoyub bu Bāyezīdı bunda kaçdum

Çü irdim ʿāḳibet ʿarş-i mecīde
Şataşdum nā-gehānī Bāyezīde

Nidā kıldum ki yārab dād feryād
Elinden Bāyezīduñ dād feryād

Kerem kıl perde gitsün al hicābı
Cemālūñden götürgil bu niḳābı

Dimişler aña kim iy nūr-u dīde
Görünmez mi ya İzed Bāyezīde

³⁵⁷ 1659ab – İ

³⁵⁸ Mısralar yer değıştirmiş İ

- 1670 Cevābın virmiş ol sultān-ı muṭlak
Görür mi ḥāk-i tīre cān-ı muṭlak
- Ç68b Tūrurken Bāyezīd añlamaz ized
Bu yirde cāhid olmışdur muvaḥḥid
- Dimişler aña iy ḥūrşīd-i enver
Ne gördüñ ki olmaya andan ‘aceb-ter
- Dedi bundan ‘aceb yokdur ki ḳatre
Özinden geçmiye irdikde baḥre
- Bu baḥr içinde baḥri pür-güherdür
‘Aceb ḳatre ki özinden bā-ḥaberdür
- 1675 Bu deryāda ki mevc-i ḥūn-feşāndur
Hezāran [kim] özinden bī-nişāndur
- S58a Bu baḥr içre degül bir ḳatre peyda
Hemān bir baḥrdur ancak hüveydā
- Bu deryā ḳadri ḳanden ḳatre ḳanden
Ya deryāda irişmek ḳadre ḳanden
- Meger maḥv olub ola ḳatre deryā
Velī ol demde irer ḳadre deryā
- Bu deryādan çü ḳatre bī-ḥaberdür
Ki ma‘nā baḥrdür ḳatre şuverdür
- 1680 Bu deryādan virür ancak nişān baḥr
Hemān peydā hemān pinhān hemān baḥr
- Baňa bundan ‘aceb gelmez hele rāz
Ki bir şeb-nem ola baḥr ile dem-sāz
- Kişi bundan ‘aceb itmez temāşā
Ki şeb-nem ire baḥre ola deryā
- Hem olur şeb-nem ol yemmde hem olmaz
Ki yem şeb-nem olur şeb-nem yemm olmaz
- İ35b Olur çün baḥr pinhān ḳatre peydā
Çü ḳatre baḥr ola olmaz hüveydā

- 1685 Velī deryā żuhūr itse tekāzā
Görinmez kıtreden ğayr anda peydā
- Çü deryā kıtreden olur hüveydā
Bu ħāzretde olur üç kıtre peydā
- Biri kirdār-ı nīkūdur bihişte
Biri dūzaħdurur peydā zirişte
- Ç69a Üçünci kıtredür deryā-yı esrār
Ki yokdur anda cān u cism ü kirdār
- Maķām-ı vaħdet-i küll bī-şek oldur
Sen ol sensüz ki ütrük nefsek oldur
- 1690 Saña bu çāšnīden yok çü çāre
Bu vādīden iriş cehd it kenāre
- S58b Kıoyub bāzāra neñ varise nakd it
‘Ayār it nakdūñ andan şöra ‘akd it
- Yüri kıan ağla bir dem olma nāşī
Ki virmezler bu nakde bu kıumaşı
- Yüri kıan ağla bir dem olma mesrūr
Dilerseñ cāna rāħat dīdeye nūr³⁵⁹
- Kıaçan dīdeñ ola dīdāra kıābil
Görürsin ol cihānda cāna menzil
- 1695 Gücüñ yetdükce sa‘y eyle ħuzūra
Bu zulmetden geç irgür nūrı nūra
- Ĥuzūrıyla kıaçan hem-rāħ olursın
Hemān şāyeste-i dergāħ olursın
- Kıoyub bu ‘aklı kııl ‘ışķa teveşşül
Ki ‘ışķile olur Ĥaķķa teveşşül
- Kıaçan sen ‘ışķile hem ĥāba düşdüñ
Şekerden şerbet olduñ āba düşdüñ

³⁵⁹ Mısralar yer deĝıştırmıř İ

Bozulmaz çün esās-ı mahkum-ı ııık
Yeter Şimden giri saña ğam-ı ııık

1700 Tıyarsın çāšnī sen ııık u derdüñ³⁶⁰
Geçersin ğuşşasından germ ü serdüñ

Bu ħūnuñ sehm umarsañ ħişşesinden
Güzere kıl germ ü serdüñ ğuşşasından

Eger sermāyise serd-āba añla
Eger germāyise gird-āba añla³⁶¹

Özüñden geçmeyince kırbet olmaz
Şeker āb olmayınca şerbet olmaz

Perīşān olduğunca cem^c olursın
Özüñ yandurduğunca şem^c olursın

Ç69b 1705 Elüñde āb-ı ħayvān eyledüñ nūş
Çekin³⁶² beyhüde zulmet kıalma var cūş

S59a Bu ğün gel Ħakk ile üns eyle ħāşıl
Ki yarın kıalmıyasın şöyle ‘atıl

Bu ğafletden uyan var olma ħufte
Ki yarın düşmiyesin tāb-ı tefte

Şakın şūrīdelikden iy siyeh-dil
Velī şūrīde olmaz feyze kıabil

Çıkar bilgil ğöñülden ğayr fikrin
Enīs it cāna Ħakkıñ zıkr ü şükrin³⁶³

1710 Giderme ħātıruñdan anı bir dem
Ki bākīdür degüldür fānī bir dem

Anuñ adın şu deñlü eylegil yād
Ki çün sen yād olasın kıala ol ad

³⁶⁰ ııık u derdüñ : ger ıııkuñ İ

³⁶¹ sermāyise : germāyise / germāyise : semāyise İ

³⁶² çekin : çeküb İ

³⁶³ zıkr ü şükrin : şükr ü zıkrin İ

Anuñ yādıyla şād olsun revānuñ
Ki ölice ola hem-rāhı cānuñ

Dimiş bu rāzı ol ehl-i haqīkat
Sipeh-sālar-ı dīn şāh-ı tarīkat

Baňa maḥbūb-ı Haqq maʿşūk-ı mutlak
Ki anuñ her cüz'i küll olmuşdur el-haqq

1715 Sipih-ı aḥter-i burc-ı hidāyet
Emīn gevher-i dürc-i vilāyet

Süleymān-ı rümūz-ı *Mantıku't-tayr*
Ki oldur Bū³⁶⁴ Saʿid ibnu Ebul-ḥayr

İ36a Ki her dem cüst ü cū kıldum ben anı
Velikin bulmadum andan nişanı

Çü bildüm ʿākibet andan güm oldum
Aradan gitdi kaṭre kulzüm oldum

Gidersin sini aradan çü gül ol
Ne bilsün yavi varın maḥşada yol

S59a 1720 Çü men³⁶⁵ oldum bi-küllī fānī benden
Şoran niçün şorar pes anı benden

Ç70a Eger bulmak dilerseñ anı iy dost
Bi-küllī ol özüñden fānī iy dost

Ḥaber bilmez beḳādan çünki fānī
Seni қо anuñile iste anı

İrilmez çün bilürsin aña aḥsuz
Gerekdir evvel olmak saña sensüz³⁶⁶

Saña cānān gerekse cāna bakma
Vücūduñ derde vir dermāna bakma

1725 Nedür cānān katında cān-ı fānī
Nedür bārī anuñ sūd u ziyānı

³⁶⁴ Yazmada “ebû” şeklindedir. Vezin gereği “bû” olacak.

³⁶⁵ men : ben Ç

³⁶⁶ Gerekdir saña olmak bunda cānsuz İ

Kim olur cānuña cānān-ı cūyā
Olur mı bākī hiç fānī-yi cūyā

Çü fānīden muḳaddesdür bu dergāh
Nedür sālīk nedür maḳşūd nedür rāh

Oliser cümle çünkim hālīk āḫir
Nedendür rāh kimdir sālīk āḫir

Kemāndan gezledüñse rāst-ḫāne
İrüşür bu ḫadeng āḫir nişāne

1730 Kaçan nūr-ı ḫużūr irişse bī-ḫʿast
Ḫadeng olduñ kemāndan şıçraduñ rāst³⁶⁷

Dilerseñ kī irişe tīrūñ nişāne
Ḫużūruñ bir nefes virme cihāne

Rümūz-ı mā-remeyte³⁶⁸ eyle temyīz
Ser-ā-ser kāinātı añla yek-çīz

Götürsün ara yirden ḡayri ḡayret
Müsebbibden geçürsen sini vaḫdet

Ne şanursın ḳo bu pindārı iy dost
Ser-ā-ser maḡzdur bi'l-lāh degül post

S60a 1735 Çü maḡz-ı postdur bir cāy-gehden
Dime bi'l-lāh bu mähīdi bu mehden

Dime ol āşikāradur bu pinhān
Ki ḳışr u maḡz olubdur anda yek-sān

Çiger bu zāḫir ol pinhāndur iy dost
Bu ḳışr ol maḡz ile yek-sāndur iy dost

Ç70b Bu tevḫīde açayduñ çeşm-i cānuñ
Çekerdi bāng-ı sübhānī zebānuñ

Bu nūr ile ḳalaydın dīde-rüşen
Olurdi günc-i külḫan saña gül-şen

³⁶⁷ 1730ab – İ

³⁶⁸ Enfal, 8/17. [bkz. Ekler, 18]

1740 Çü gördüñ on sekiz biñ ‘ālemi yek
 Qalur mı bu yaqında zerrece şek

Qanı bir fāñ olmış yār-ı cānı
 Ki her qande baqarsa göre anı

Hezāran devr ide bu qarḥ-ı devvār
 Getürmeye bu resme merd-i hüşyār

Ne diyem çün sözümi diñlemezsın
 Bu söz haqdur veli sen añlamazsın

Seni bildirmiyen saña ‘aceb ne
 Seni sen bilmedigüne sebep ne

1745 Nesin sen kim haber bilmezsın andan
 Seni qurtarmıyan kimdür gümāndan

Seni sen çün ne bildüñ ne bilürsın
Qaçan senden geçersın qurtılursın

Buyırmış ol büzürg-i kār-dīde
 Ki oldır nık ü bed bisyār dīde

Ki ḥālīk her neye kim virdi hestī
 Ne nık ü bed ne bālā vü ne pestī

S60b Ne encām nüh-felek ne mihr ü ne mäh
 Ne deryā ne zemīn ne kūh u ne käh

1750 Ne levḥ ü ne qalem ne ‘arş u kürsī
 Ne rüḥānī ne kerrübī ne qudsī

İ36b Ne mey ne engebīn ne ḥuld ü ne ḥūr
 Ne mähī vü ne meh ne nār ü ne nūr

Ne şarḳ u ğarb u ne ez-qāf-tā-qāf
 Ne her çi āmed ‘ayān ez-nūn u kāf

Ne lezzātī ki peydā u nihāndur
 Ne esrār u ne genc-i lā-mekāndur

Ç71a Ne eflāk u ne ḥurşīd u ne zerre
 Ne emlāk u ne deryā vü ne qatre

- 1755 Kāmu yek-çīzdür bākī vü cāvīd
Görürseñ anı rüşendür çü hūrşīd
- Belī Leylī durur maʿnāde Mecnūn
Kı olubdur leylīnūñ zülfinde meftūn
- Velī Mevlā görünmez saña senden
Belī cānān görünmez cāna tenden
- Dilerseñ anı sen senden nihān ol
Görüb cānān cemālin cāna cān ol
- Eger sende göreydüñ seni peydā
Senüñ ıışkuñ kılurdı sini şeydā
- 1760 Dilerseñ ki olsun bu rāza maḥrem
Riyāzet kıl ki oldur zaḥme merhem
- Mücellā olmayınca işbu mirʾāt
Tecellī kılmaz andan pertev-i zāt
- Riyāzet birle olmaḥ zinde hoşdur
ʿUbūdiyyetde olmaḥ bende hoşdur
- Yüri sulṭānlıḡ itme bende-vār ol
Riyāzet birle pāk ol zinde-vār ol
- S61a Kōpan çün bendelikden zindelikdür
Bilürsin zindelik pāyendelikdür
- 1765 Tecellī kıлмаḡ isterseñ saña zāt
Riyāzet birle senden sen³⁶⁹ seni at
- Dirīḡā nefyī sen işbāt şanduñ**
Ḳapılduñ bu şıfāta zāt şanduñ
- Meseldür tūṭīye öğretmege dil
Meger qorlarmış āyīne muḳābil
- Görüb āyīnede tūṭī naẓīrūñ
Şanur kendünūñ ol dem anı birin

³⁶⁹ Yazmada “seni” şeklindedir. Vezin gereği “sen” olacak.

Ṭurub ardında bir gūyende dem-sāz
Ḳılur āyīnenüñ ardında āvāz

Ç71b 1770 Görür ‘aksini ol tūṭīyi evvel
Şanur tūṭīdūr ol gūyā mükemmel

İşidür çün bu avāzı olur şād
Anı söyler şanur şol dem ḳılur yād

Ne söylerse anı ol daḫi söyler
Zihī ‘aḳıl ki kimdür anı söyler

Vücūd āyīnedür ammā nihāndur
‘Adem āyīneye āyīnedāndur

Çü ‘aksini³⁷⁰ görür varlık şanursın
Bu ‘aksile ṭurursın oturursın

1775 Şanursın sen ki her āvāz her kār
Hemān ol ‘aks elinden olur izhār

Bu şūretler ṭılısma yek-digerdür
Anın her şey özinden bī-ḫaberdür

Bu suretdür mehil naḳş ü kemāle
Vücūd olmaz ebed ḳābil zevāle³⁷¹

Dime³⁷² āyīneniñ ‘aksi özidür
Vücūd āyīnenüñ ol bir yüzidür

S61b Cihānda her ne varsa ‘aks añla
Dimezven her ne dirsem ‘aks añla

1780 Vücūda zerrece gösterse dīdār
Olurdu her dü-‘ālem ser-nigün-sār

Vücūd ateş cihāndur peşm-i ḥīde
Od olmaz peşm içinde āferīde

Bu ‘aksi eyleyen āvāze oldur
Çeken Menşūru ya‘nī dāra oldur

³⁷⁰ Çü ‘aksini : çü sen ‘aksi İ

³⁷¹ 1777ab – Ç,S

³⁷² Yazmada “dime ki” şeklindedir. Vezin gereği “ki” fazladır.

- Eger ol ʿaksüñ ıssın añlayayduñ
 Kaçan ben didigümi tañlayayduñ
- İ37a Bu câmuñ cürʿasın ger nüş ideyduñ
 Hum u humhâne gibi cüş ideyduñ
- 1785 Kılub merdâne terk-i penbe vü dūg
 Olayduñ başdan ayağa çü fermüg
- Ne ser kalub ne penbe ne külāhuñ
 Olaydı penbe-veş müy-ı siyāhuñ
- Çü döğmezsın bilürsın dāne penbe
 Neden Hallāc olursın iy şikembe
- Ç72a Olursın varlıguñdan penbe-veş dūr
 Gider penbe yirinde kalur ol nūr
- Şaķın zinhār iy merd-i fuzūlī
 Bu maʿnā şanma ki olmaķdur hulūlī
- 1790 Hulūl u ittiḥād olmaz bu el-ḥaķ
 Ki dirler aña istiğrāk-ı muṭlaķ
- Kaçan bulsañ bu istiğrāk-ı tāmı
 Hulūl [u] ittiḥād olur ḥarāmī
- Belī anda ki tābān ola ḥurşīd
 Virür mi anda şuʿle şemʿ-i nāhid
- Ne yirde kim ola ḥurşīd mevcūd
 Olur ol yirde şemʿüñ nūrı nā-būd
- S62a Bu yirde ne ʿarāz vardur ne aʿrāz
 Ne ecsām ü ne eşḥāş ü ne aḡrāz
- 1795 Ne ḥükm etseñ hemān sulṭān olursın
 ʿAẓīm ü ʿālem ü deyyān olursın
- Ne vaşf etseñ Ḥaķı ol girü sensün
 Özüñdür ger kabīḥ ü ger ḥüsünsün
- Ne resme añladuñsa ḥazreti sen
 Oķursın kendü fehmüñ defterinden

Senüñ fehmüñ çü sensin Hâk degüldür
Vücüd-ı hâzret-i muṭlaḳ degüldür

Neyi kim zâtdan bildüñ şıfatdur
Şıfatdan zâta nisbet maʿrifetdür

1800 Şıfat çün maʿrifetdür zât-ı maʿrûf
Şıfatıyle ne olsun zât-ı mevşûf

Kaçan vaşf etdüğüñce zât senden
Anuñçün mecd olur isbât senden

Bu yirde nefy olur isbât aña
Koyub isbâtı nefy-i zât aña

Anı anuñla aña rāhuñ oldur
Ṭarīḳ-ı cān-ı maʿnā-ḫvāhuñ³⁷³ oldur

Ç72b Meger bir ebleh almış bir çerāḡı
Güneş toḡduḡı vaḳtinde bayāḡı

1805 At ister gibi binmiş ata gūyā
Çerāḡıyle olur ḫūrşīdi gūyā³⁷⁴

Şanur cehlinden ol bī-çāre mehcūr
Çerāḡınsuz görünmez aña ol nūr

Gel iy kim anı istersin senüñle
Dilersin cāna vaşl olmaḳ tenüñle

S62b Ne mümkin sen ṭururken anı görmek
Olur mı ten ṭururken cānı görmek

Senüñle isteriseñ ol cenābı
Çerāḡile ararsın āfitābı

1810 Dilerseñ anı sen senden fenā bul
Anuñla gör anı ʿayn-ı beḳā bul³⁷⁵

Kaçan sende görürsin anı sensüz
Ser-ā-ser cān olursın aña tensüz

³⁷³ maʿnā-ḫvāhuñ : ḫvāhuñ maʿnā Ĩ

³⁷⁴ gūyā : cūyā Ĩ

³⁷⁵ bul : ol Ĩ

Buyurmuş şeyh-i Mihne bu beyânı
Ki bir şeydür bilün her dü-cihânı

Zemündür Bāyezīd ü āsumān ol
Velī olmışdur arada nihān ol

Zihī baħr-ı nihāyetsüz zihī rāz
Zihī derd-i şikāyetsüz zihī nāz

1815 Dirîgā yavi kıldum kendözümü
Geceden seçemezüm gündüzümü

İ37b Bu deryā kim dü ‘ālem andadur ‘arķ
Ne başdur kim ayakdan olına fark

Niçeler oldılar bu bahre ğavvāş
Nedür bilmez kimesne gevher-i hāş

Cihāndur ki eylerüm anda tek u pūy
Vişal-i gevher el virmez ser-i mūy

‘Aceb mi kılsam anda ben beni güm
Yaķın bildüm ki bilmez katre kılzüm

1820 Neden tılmaķ bu deryāya ħaţar-nāk
Degül çün ademi illā kef-i pāk

Ç73a Beden³⁷⁶ çün kim tılısm-ı genc-i cāndur
Bu gevher ol tılısm içre nihāndur

Meger ziynet kılurlar bir sıfālī
Virürler aña şüretten cemālī

S63a Hilāl-ebrū düzerler çeşm-i şehlā
Virürler aña reng-i rüy-i zībā

Şu deñlü gösterürler anı pür-nūr
Görenler anı eydürler zihī hūr

1825 Geçer çün nevbeti ol lu‘betün bāz
Sıfāl olur me’ālī şüretün bāz

³⁷⁶ Beden : neden Ç : bedendür İ

Çü müştî hāk idi bād ile ābād
Düşüb hāke varur bāda olur bād

Senüñ cismüñ bil iy h̄vāce sifāli
Ki cāndandur anuñ h̄üsñ ü cemāli

Ḳanı ol zīb ü zīnet şüret-i pāk
Sifāl olub düşer hāke olur hāk³⁷⁷

Beden kim mazhar-ı h̄üsñ ü bahādur
Bu cān olmazsa bir demde hebādur

1830 Düşüb hāke olursın hāk bir gün
Olursun kendözüñden pāk bir gün

Çü bir gün seyr olur senden zamāne
Bozarlar sini atarlar yabāne

Çiger cismüñdurur aşı-ı kefi hāk
Velī bu cān-ı pāk andandurur pāk

Güherdür cān velī sen seng idersin
Ṭabīʿat pāsı birle jeng idersin

Çü mescūd u melā'ik cevherüñdür
Ḥilāfet tācı Ḥaḳdan³⁷⁸ efserüñdür

1835 Ḥalīfe-zādesin iy çeşm-i rüşen
Ne yirüñdür senüñ bu günc-i külhan

Ḥalīfe-zādesin itme gedālık
Cudālıkda yaraşmaz ḥod-nümālık

Bu mışra çün seni hān etdi Allah
Niçün Yūsufleyin dūr menzilüñ çāh

Ç73b S63b

Özüñ fāni egerçi pādişāhsın
Ki sen hem ejdehāsın hem ʿaşāsın

Egerçi aşı-ı şāḥ-ı enbiyādur
Bir adı ādemüñ ādem ʿaşādur

³⁷⁷ 1828ab – İ

³⁷⁸ Ḥaḳdan : başda İ

- 1840 ʿAşâyı fark iderseñ ejdehādan
Geçersin ādem olırsın ʿaşādan
- Çü virdüñ mühri nefis-i dīv-zāda
Süleymān gibi tahtuñ vardı bāda
- Dilersen kî ola mülk-i cāvidānī
Çü hākdır hātem elden koma anı
- Hakḳ ol hakḳ söyle hakḳ diñle hakḳ aña
Vücūdı ʿayn-ı zāt-ı mutlak aña
- Ne görseñ gayr şanma anı Hakḳdan
Yakın ol sen saña bakma ırakdan
- 1845 Kamu hakḳdır çe āḫirdür çe evvel
Velī pindār idübdür sini aḫvel
- Çü vahiddür olan aʿdāda sārī
Eḫaddür cümle қо yañlış şümārī
- Eger maʿdūd eḫad ger bī-ʿadeddür**
Çiger sen şad şanursın ol eḫaddür
- Meger üstād bir şākirde aḫvel
Dimiş ol şişe'ı tiz tur var al gel
- İ38a Turub şākird-i aḫvel cüst çün bād
Varur anda ki emr etmişdi üstād
- 1850 Görür kim bir degüldür şişe düdür
Olur ḫayrān ki bu mı yoḫsa budur
- Gelüb üştāya³⁷⁹ dir şişe degül bir
İkiden ḳaḅısın dirsın ne tadbīr
- S64a Didi üstād aña iy merd aḫvel
Birini ur yire birini al gel
- Varur anuñ urur yire birini
Birinde görmeyüb kılrur yirini

³⁷⁹ üştāya : üstāda Ç, İ

Ç74b

Eger bir şey' görürseñ senden özge
Hemān aḥvel gibisin andan özge

1855 Ki şeyi³⁸⁰ kim görürsin anı sensin
Bu eşyānuñ cemī^c-i cānı sensin

**Eger peydā vü ger pinhān özüñdür
Veger derd ü veger dermān özüñdür**

Şorarlār Bāyezid'e iy tevānā
Nedendür kimdürür pinhān ü peydā

Nedür bu 'arş u ferş u şīb [ü] bālā
Kılan kimdür bu zerrātı hüveydā

Didi cānāna cāndur ben bedenven
Geçen³⁸¹ geçsem özümden cümle menven

1860 Kaçan sen kalmıyasın kalmıya hıc
Özüñden ğayri mevcūd ol mıya hıc

Çü sen hem bu cihān hem ol cihānsın
Anuñçün hem 'ayansın hem nihānsın

Kaçan kim oldı bu 'ālem bināsı
Olubdur kālīb-i ādem esāsı

Dü-'ālem fer^c olubdur aşl sensin
Bu fer^cüñ aşlı birle faşlı sensin

Nihād-ı bü'l-'acebdür sendeki aşl
Dikilmiş şān pelāsa atlas-ı vaşl

1865 Dirīgā bilmedüñ aşlın bu rāhuñ
Anın rūşen degüldür vaşl-gāhuñ

S64b

Ararsañ bu zemīn u āsumānı
Bulursın gördüğüñden ğayri fānı

Çü yokdur cāna cānān senden artuğ
Bulınmaz derde dermān senden artuğ

³⁸⁰ Ki şeyi : ki her şeyi Ç İ

³⁸¹ Geçen : Kaçan İ

Eger cānuñ gözi olsa güşāde
Görinürdi saña ol nūr sāde

Hemān müstağrağ-ı dīdār³⁸² olurduñ
Bu esrār ile ber-ḥūr-dār olurduñ

Ç74b 1870 Olurdı her dü-‘ālem saña işār
Hemān dīdeñ olurdı ‘ayn-ı dīdār

Özüñdendür bilürdüñ zinde ‘ālem
Sen anda garḳ olurduñ sende ‘ālem

Bilürdüñ kırtılurduñ ĩn ü āndan
Ki ber-tersin zemīn ü āsumāndan

Münācāt içredür ma‘būda Dāvūd
Nedür hikmet ki kılduñ ḥalkı mevcūd

Ḥitāb irer ki tā bu genc-i pinhān
Ki benven anı ma‘lum idem insān

1875 Ne ğam yirsin çerkerseñ derd [ü] renci
Ki ma‘lum etmege geldüñ bu genci

Anun ḥalkuñ demüñden oldı pür-derd
Ki hoşdur eşk-i ḥūn [u] gūne-i zerd

Dilüñ çün bendelikden bende düşdi
Saña cüyendelik zi-bende düşdi

Çü sen benden baña cüyende olduñ
Anuñ çün baña cāndan bende olduñ

Çiger bīnā-yı mā çeşm-i be-mā-būd
Velī bīnendeğī ez-mā be-mā-būd

S65a 1880 **Ḥarīm-mā çiger pāk ez tūrābest**
Be-āb-ı çeşm-i pākān müsteṭābest

Elā iy günc-i dilde genc-i mestūr
Ki sensin cāna kuvvet dīdeye nūr

³⁸² dīdār : dergāh ĩ

- İ38b Yeter gözden yavunduñ iy perî hūy
Saña ‘āşık nazardan gizleme rūy
- Yeter tenhā³⁸³ otur iy genc-i pinhān
Dem-ā-dem şahn-ı dilde eyle cevlan
- Dirîgā bilmedüm benden haber ben
Çiger yeldüm bu yolda der-be-der ben
- Ç75a 1885 Gören çün çeşm-i dilden bu eşerden
Bu yüzi görmek umma çeşm-i serden
- Çiger ‘İsî vü harda dîde vardur
Velî çeşm-i har ü ‘İsî digerdür
- Anuñ çün bî-ḥabersin bu haberden
Ki temyîz itmedüñ ‘İsâ’yı hardan³⁸⁴
- Eger cânuñ gözine talsa envâr³⁸⁵
Saña rûşen görünirdi bu esrâr
- Öküşdür gerçi ol zâtuñ şifâtı
Velî evşâf ile kim bildi zâtı
- 1890 Dilerseñ ğarkâ varmak baḥr-ı nûra
Dem-ā-dem sa’y kıl kesb-i ḥuzûra
- Çü üscûd va’k-terib’den ḥil’atüñ var
Dükenmez ḥânümân ü mülketüñ var
- Hidâyetdür bilürseñ saña teklîf
Ki ancaḳ saña olmuşdur bu teklîf³⁸⁶
- Ezel sulṭânına ger âşinâsın
Niçün ol ulu ḥazretten cüdâsın
- S65b Bu sırra bâz-ı rûḥı âşinâ kıl
Sezâ-yı dest-i kurb-ı pādşâ kıl

³⁸³ tenhâ : pinhân İ

³⁸⁴ 1887ab – İ

³⁸⁵ envâr : azâr İ

³⁸⁶ teklîf : teşrîf İ

1895 İderseñ cānuñī cānāna lāyık
Olursın sâ'id-i sulṭāna lāyık

Ki çün şeh ṭabl-bāzı vire āvāz
İdesen ʿālem-i lāhūta pervāz

Ṭururken başda ğafletden külāhuñ
Sezā-vārī degülsin dest-i şāhuñ

**Gider başdan külāhuñ añla ḥālūñ
Ve gernī irişür şehden vebālūñ**

Meger bāz-ı sepīd-i ḥāşş-ı sulṭān
Kaçub şehden tutar rāh-ı beyābān

1900 Kılur pervāz ider bir laḥza cevlān
İder³⁸⁷ āḥir girür bir gence vīrān

Ç75b Tutar bir pīre-zen anı ider bend
Döker anuñ öñine dāne-i çend

Kepek qarub koyar şu bir sıfāle
Ki ya'ñī bāz içün ola nevāle

Görür kim dāne diremez ne vīrsün
Keser burnunu eydür dāne dirsün

Yolub şeh-perlerin atar yabāna
Kesüb çengālin eyler murğ-ı ḥāne

1905 Kesilmiş çün görür çengāl ü miḥleb
Bilür kim yavı varmış rāh-i maṭlab

Ḳanı ol ʿizzetiyle beslenen bāz
Ḳonub sulṭān elinde eyleyen nāz

Alurken şāh elinden kebg u dürrāc
Süpūs ḥūşek u terre oldı muḥtāc

S66a Düzerken bāng-ı sulṭāna şafīrin
Bem itmiş pīre-zen aña nefīrin

³⁸⁷ İder : abaz İ

Belî çün bilmedi yāruñ vefāsın
Yeridür çekse ağyāruñ cefāsın

1910 Yimez içmez olur bir kaç gün efkār
Şunar āhir kepekden çār u nāçar

İrerken her tarafda leşker-i şāh
Birisi tuş olur ol biri nā-gāh

Görürler anda ol bāz-ı yegāne
Ki şeh-bāz iken olmuş murğ-ı hāne

Kesilmiş mihlebi vü perler yolınmış
İñledür ney gibi bağı delinmiş

Kanı ol şāh elinde dürlü i'cāz
İdübdür bir 'acūze anı i'cāz³⁸⁸

1915 Virürler şāha çün andan peyāmi
Ki günc-i pīre-zen olmuş maķāmı

Didi sultān ki oldır aña lāyık
Ki görmedi özin ol yaña lāyık

İ39a Çü kadrin bilmedi nāz u na'īmüñ
Ko çeksün miñnetiñ nār-ı cañīmüñ

Ç76a Özüdür nefsinüñ çünkim zalūmi
Ko kim levvāmenüñ olsun melūmi

Çü kılmış kendüye kendü 'azābı
Yeter işbu günāhuñ ol 'ıķabı

1920 Gel iy bu h'āb-ı gāfletden olan mest
Ki bāzuñ pīre-zenle oldı hem-dest

Olurken³⁸⁹ taht-ı bahtuñ Bū Sa'īdi
Ezel sultānıñ bāz-ı safīdi

Açarken saña yüz vech-i hüsün dost
Revā mıdur ki olasın pīre-zen dost³⁹⁰

³⁸⁸ 1914ab – İ

³⁸⁹ Olurken : olubken Ç

³⁹⁰ Bu beyit İ nüshasında S 1903. Beyit.

S66b

Dürüş ayrılmadan cânuñ bedenden
Halâş it rûhı nefis-i pîre-zenden

Ḳadîmi eşyānuñ eyleyüb yād
Bu dāma olma rāzî eyle feryād

1925 Çü dest-i şehda bunca ʿizzetüñ var
Dükenmez ḥānumān u mülketüñ var

Göz irme rûy-ı sulṭāndan nazar kıl
Cihāndur pîre-zen andan ḥazer kıl

Niçün³⁹¹ baykuşleyin vîrāne ḳalduñ
Bu gülzārı ḳoyub zindāne ḳalduñ

Çü yokdur şeh ḥuzūrında cevābuñ
İriser saña sulṭāndan ʿitābuñ

Gel iy ḡaflet meyinden ser-nihāde
Ḳo dünyāyı ki dīnüñ vardı bāda

1930 Ki³⁹² ider saña dād iste felekden
Ciğer ḥūn kıl bu müştî bî-nemekden

Niçe endūh-ı nān u cāme-miskīn
Niçe bu nām u neng ü ʿāmme miskīn

Niçün sevdā-yı beyhūde ḳılursın
Özüñi böyle fersūde ḳılursın³⁹³

Rızā-yı Ḥaḳḳa cânuñ eyle teslīm
Bu sırrı ʿaql u cāna eyle tefhīm

Ç76b

Görünsün her dü-ʿālemden ferāḡuñ
Şerīʿat nūrı yandırson çerāḡuñ

1935 Tıtuşsun āhuñ ile saḳf-ı şeb-reng
Köyünsün bu kebūter ḥāne-i teng

³⁹¹ Niçün : çü seni İ

³⁹² Ki : kim Ç İ

³⁹³ 1932ab –İ

Ṭada idi³⁹⁴ şerbet-i ğaybī mezāķuñ
Olurdi ol Һuzūra iştīyāķuñ

S67a

Bu şerbetden ṭada idi cur'a Һulķuñ
Қoyayduñ nām u nengin ʿāmm-ı Һalkuñ

Қoyub dünyā-yı derdüñ dīn olaydı
Һayālūñ gice gündüz sin olaydı

Seni çün mest idübdür derd-i dünyā
Kim ider merd-i dīndir merd-i dünyā

1940 Қалupsın çünki vardur ʿucb-i pindār
İki yüzlülük altında giriftār³⁹⁵

Çün iki yüzlülükden māye tutduñ
Birin dīne birin dünyāya tutduñ

Saña āķir dü-rūluk şeyndür bil
Ki şerrü'n-nāsı zü'l-vecheyndür bil

**Bu gülşenden eger tıyduñsa bir būy
Yeter ancaķ saña bir rūyı bir būy**

Ṭurur bir yolda bir dīvāne āzād
Geçerler her ṭarafdan Һalk dīl-şād

1945 Yelerdi her biri bir yolda pūyān
Olur her kimse bir maķşūda cūyān

Dir ol dīvāne çün maķşūd birdür
Dü-ʿālemde hemīn maʿbūd birdür

Çü ol birdür gerekdür aña yol bir
Bu yolda cümle maķlūk itmek el bir

Nedür bu dürlü dürlü cüst u cūlar
Nedendür bunca dürlü ğüft u ğūlar

Girilür bir eve çün bir ķapudan
Nedür maķşūd bunca cüst u cūdan

³⁹⁴ Ṭada idi : Ṭadaydīñ Ç

³⁹⁵ Mısralar yer deĝiştirmiş İ

- Ç77a 1950 Çü āhîr bir yoluñ bir menzilüñ var
Ya niçün bir başuñ var biñ dilüñ var
- İ39b S67b Bir elden gelmek olmaz çünki şad-kār
Nedür sevmek ya bir dil birle şad-yār
- Çü şıgmaz bir gönülde iki maşşūd
Ya niçün sen taparsın iki ma'būd
- Dilerseñ ırışık içinde kāmîl olmak**
Gerekdür işbu yolda yek-dil olmak
- Varur³⁹⁶ Maḥmūda bir dīvāne efkār
Dir olmuşven Ayās'a ırışık-ı zār
- 1955 Aña Maḥmūd dir var iy şikeste
Ki olupsın nīm-nān derdinde ḥasta
- Benüm ḥükm etdüğüm rüy-ı zemīndür
Baña mülk-i cihān zīr-i nigīndür
- Otuz kez yüzbiñ ola leşkerüm var
Niçe gencīneler sīm ü zerüm var
- Silāḥ ü esb ü gencüñ yok şümārı
Kimi cengī kimi tāzī şikārı
- Benimçün bağlanubdur çār-şad pīl
Ḳalanı daḥi aña göredür bil
- 1960 Celisümdür ḥakīmān-ı ḥired-mend
Nedīmümdür zarīfān-ı hüner-mend
- Bu mecmū'ile sevmişven Ayāzum
Añadır dem-be-dem nāz u niyāzum³⁹⁷
- Ḳamūdan añadur meylüm ziyāde³⁹⁸
Şeh oldur gūyiyā ben bir piyāde

³⁹⁶ Varur : varub Ç

³⁹⁷ Ḳamūdan añadur meylüm ziyāde İ

³⁹⁸ Añadır dem-be-dem nāzum ziyāde İ

Bu haşmet birle anı tutmuşum dost
Yüri ben mağzum işbu yolda sen post

Benüm bu deñlü var çün kār [u] bārum
Senüñ neñ var ki sevdiñ bārī yārum

S68a 1965 Gelüb dīvāne eydür aña iy şāh
Bu ʿāşıklık degüldür olma bī-rāh

Ç77b Dirüm bir sözi diñlerseñ sühan-rāst
Tapuñ kejdür bu ıışk içinde ben rāst

Anun şanduñ şehā sen var u ben yok
Ki her dem olurum ben ac u sen tok

Anun dirsens baña dīvāne iy şāh
Ki sen toksın men açum nāna iy şāh

Velī ger eyleyem derdile bir āh
Yanar bu māl u mülk u bār u bengāh

1970 Senüñ ıışkuñ degüldür dem-be-dem var
Ki menven³⁹⁹ ʿāşık u sensin cihāndār

Ne şıgsun bir gönülde buñca maħbūb
Ya bir tālīb sever mi iki maṭlūb

Kaçan sen ʿāşık-ı şad-çiz olursın
Degilsin merd-i ʿāşık hīz olursın

Benüm bārī ne kārūm var ne yārum
Yeter ancak Ayās-ı gül-ıızārum

Çiger men⁴⁰⁰ ʿāşık-ı rüy-Ayāsum
Henüz üş ʿāşık nā-ħaqq-şināsum

1975 Senüñ varken bu deñlü kār [u] bāruñ
Nice adın añasın bārī yāruñ

Gerekdür ıışka evvel lāyık olmak
Geçüb varından andan ʿāşık olmak

³⁹⁹ menven : benven Ĩ

⁴⁰⁰ men : ben Ĩ

Ne hoş kırmış meşel ol pîr-ı hindû
Ki gelmez rāst bir dem öyle bû

Meger binmişdi bir hār-bende bir hār
Yeder bir hār daḥi bir elde hem-ser

S68b

Zihî ebleh ki hūḳ itmez zeleden
Hār ürkerse çıkar hār-bende elden

1980 Çü sen hem dīn ü hem dünyā kovarsın
Daḥi dünyāyı dīnden yeg seversin

Bu hardan ger dilüñ olmazsa sāde
Kālursın iki hardanda piyāde

Ç78a

Bu dünyāyla dīn sevmekde hālün
Hemān hār-bende vü hardur mişālüñ

Hāzer kılmadıḡuñ çün bu halelden
Diriḡā kim çıkarduñ dīni elden

İ40a

Saḡa biñ kerre keşf etdüm bu rāzı
Velî gül-şekkeri şanduñ piyāzı

1985 Budur şerḥ-ı beyān-ı rāh-ı dil-hāh
Velî nidem degülsin hergiz āḡāh

Eger olsaydı zātuñda dirāyet
Degüldi bunca tafşılāta hācet

Hüdādan çünki taḥlīdür dimāḡuñ
Anuñçün nūrı yokdur bu çeraḡuñ

Kālupsın cehlile dil-mürde iy dost
Añuñçündür arada perde iy dost

Zihî envār-ı esrār-ı ilāhî
Velî fehm ehli yok bir yār-ı hānî

1990 Hezāran cān nişāri ol ‘azīmüñ
Ki tuymışdur қоhusın bu nesīmüñ

Şular kim ‘ilm-i lūt [u] lāt añlar
Bu esrārı hemīn tāmāt añlar

- Olubdur bilmemek dānālīk anda
Hamūş olmaḳdurur gūyālīk anda
- S69b Dilerseñ ki olasın bu rāza maḥrem
Dem urma ʿālem-i maʿnāden epsem
- Dinilmez bunda bu rāz-ı nūhūfte
Ki yegdūr olmasa dūrdāne-sūfte**
- 2010 Götürmiş bir ṭabaḳ bir bende ḥamūş
Bürinmiş ol ṭabaḳ üstünde ser-pūş
- Ne var dir gördi bir aḥmaḳ ṭabaḳda
Diler bilmek ne var bāṭılda ḥaḳda
- Didi iy ḡāfil örtülmüş ṭabaḳdur
İçinde kim bilür bāṭıl yā ḥaḳdur
- Gerekmişse idi ol zāhir nazarda
Anuñ üstine örtilmezdi perde
- Ç79a Anı görmek revamışsa idi her ten
Niçün örterdi bārī anı örten
- 2015 Var āḡāh ol bu çarḥ-ı sāl-ḥūrda
Ṭabaḳdur ki örtülübdür heft-perde
- Ne vardur kimse bilmez bu ṭabaḳda
İyüde yatluda bāṭılda ḥaḳḳda
- İ40b Hemīn bir perde mi ancaḳ ṭabaḳ mı
Ya andan gizlenen bāṭıl mı ḥaḳ mı
- Ġaraz çün bu ṭabaḳdan bir sebaḳdur
Degüldür bu ṭabaḳ maḳşūd-ı ḥaḳḳdur
- Çü ḥaḳdur mūcidi sebʿi ṭbāḳuñ
Gözet naḳḳaşı naḳşından bu ṭāḳuñ
- 2020 Dime ya perdedür yāḥūd ṭabaḳdur
Hemān bilmek gerekdür cümle ḥaḳdur
- Felekde lā-cerem pūr-kār-ı ḳudret
Düzen bu kārḡāhı kār-ı ḳudret

S70a

Ġaraż çün kârgelden kârgerdür
Murâd işbu şadefden ol güherdür

Ġarez kândan güherdir kân degüldür
Hemîn dürdânedür ʿummân degüldür

Bu ol kândur ki cānāndur zer anda
Felekdür bir avuc hāk-i der anda

2025 Haḳīḳat çün güherdür kân şadefdür
Belî cānāna dürdür cān şadefdür

Bu kānuñ çün mekânı lâ-mekāndur
Mekânı lâ-mekân iden bu kândur

Felekdür çün bu kānuñ lâciverdi
Zemîn ol lâciverdüñ hāk ü gerdi

Müberrâdur bu kân çün her mekândan
Muʿallā olsa cānān tañ mı cāndan

Ne bilsün kimse erkânın bu kânun
Ya kimdür ẖvācesî işbu dükānuñ

2030 Bu baḫrūñ gevheri âdem düşübdür
Anuñçün bu deme maḫrem düşübdür

Ç79b

Gel evvel âdemi bil âdemî ol
Var andan işbu sırruñ maḫremı ol

Şular kim derd-i ʿışḳa hem-dem olmaz
Haḳīḳat işbu sırra maḫrem olmaz

Ḳalub ser-geşte çarḫ-ı sāl-hürde
Diler bilmek nedür bu heft-perde

Döner ḫayrân u eyler cehd [u] gūşiş
Nedir bu çār-tāḳ u heft-pūşiş

2035 Bu derden ḫalka-veş daḫi be-derdür
Bu ser-gerdānlık içre ḫiyre-serdür

Ne çarḫuñ nitedür kim bildi devri
Ki her devrinde vardur niçe cevri

S70b

Bu gülşende ki güllerdür sitāre
Naşīb olmaz bize illā nazāre

Görürsin her birini bir revişde
Ḥaḳīḳat nūrı birle perverişde

Bilür ol kimse kim şāhib-naḳardur
Revişden ğayri bu kārı digerdür

2040 Cihāndur kim felek eyler tek ü tāz
Velī el virmez aşla añā bu rāz⁴⁰¹

Hezāran sāl eger kılsa tek ü tāz
Hemān ‘acz ü hemān ḥayret hemān rāz

Zihī heybet ki ider gerdūnı gerdān
Zihī ḥayret ki ider merd anı ḥayrān

Çü aşlı dūdimiş çarḥ-ı kebūduñ
Ne olsun maḥremi nūr vüçüduñ

Nedeñlü devr iderse dūd-der-dūd
Ne hem-reng olsun ol būda bu nā-būd

2045 Cihānuñ varı çe māhı çe mehdür
Ya ḥāk-i tīre ya dūd-ı siyehdür

Felek ger dīr devr etsün vü ger zūd
Muḥīṭ-i merkezidür ḥāk ile dūd⁴⁰²

Velī bilmek gerek kim çarḥ-ı ser-keş
Bu sür ‘atle ki devr eyler keş-ā-keş

Ç80a

Bu ḥāk-i dūd için şanma bu gerdiş
Bu nā-būd için olmaz būda verziş

Ki çarḥ-ı çār-ṭāḳ u heft-eyvān
Bu müştī ḥāk içündür şanma gerdān

2050 Ya bu çarḥ-ı ‘aẓīmü’l-ḳadrüñ iy dost
Degüldür maḳşūdı müştī rek ü post

⁴⁰¹ Bu mısra ile takip eden beyitin ikinci mısrası yer değiştirmiş.

⁴⁰² İ nüshasında 2614. Beyitten sonra bu bölüme dönüyor. S s.175.

Ne sözdür bu ki ol deryā-yı a‘zam
Kimine kaçre için ola dirhem

S71a

Meges miskīn şanır dükkān-ı kaşşāb
Açılmışdur benimçün dir bu esbāb

Belī olmaz ‘aceb kār-ı Hudādan
Ğaraž bir dāne olmağ āsiyādan

‘Aceb şan‘atdurur kār-ı Hudāyī
Düzer bir dāne için āsiyāy

2055

Medār-ı çarḥ cān-ı pāk içündür
Hemīn sen şanma āb u ḥāk içündür

Ğadem basduñsa meydāna çü merdān
Saña ḥizmetdedür bu çarḥ-ı gerdān

Velī zindan-ı cism içre cihāndār
İdübdür sini bir kaç gün giriftār

Ki terkin urıcağ dār-ı fenānuñ
Kemāhī bilesin қadrin beқānuñ

Belī āyīnedür yokluğ beқāya
Ki fūrkat қābiliyyetdür liқāya⁴⁰³

2060

Deñilmişse idi ger ḥalkı memātuñ
Kim añlaya idi қadrin ḥayātuñ

Sen ol kāndan degülsün bu mekāna
Ki andandur bu cānlar cāvidāna

Ne kāndur kim güherdür cānlar anda
Felekdür bir avuc ḥāk-i der anda

Ne bilsün kimse erkānın bu kānuñ
Ya kimdür ḥvācesi işbu dükānuñ

Çekersin çün güher fehminde cānı
Ne resme fehmi idersin sen bu kānı

⁴⁰³ liқāya : beқāya İ

- Ç80b 2065 Niçe kevkeb ki şābitdür ya seyyār
Yüz on dünyāca ola aña miqdār
- Otuz biñ yılda bir kere ider devr
Bu deryāya kıyās it kim bulur gavr
- S71b Eger bir taş atar olsañ zemīne
Felekden yire beş yüz yılda ine
- Zemīn bu künbed-i haḍrā katında
Kemīne kaṭredür deryā katında
- Felek bir baḥr-ı aḥzardur qarındaş
Bu deryāda zemīn bir dāne ḥaṣḥāş
- 2070 Tapuñ kim dāne-i ḥaṣḥāşa beñzer
Ecel murgına ol da āşa beñzer
- Bu ḥaṣḥāşuñ çü kemter dānesisin
Bu naṭuñ kemterīn ferzānesisin⁴⁰⁴
- Özüñ bil-lāh deryānuñ nesidür
Tapuñ ol dānelerden kañkısidur
- Bu deryā kanden ü ḥaṣḥāş kanden
Bu deryāyı idiñmek āş kanden⁴⁰⁵
- Bu ḥaṣḥāşa bu deryā āş olur mı
Bu deryā dāne-i ḥaṣḥāş olur mı
- İ55a 2075 Ne deryā āş olur ḥaṣḥāşa ḥāşā
Ne ḥaṣḥāş anda varur başa ḥāşā
- Çü nāzuñdandurur ḥaṣḥāş āşuñ
Ne hoş olsun bu deryā birle başuñ
- Bu deryāda ki varmaz başa ḥaṣḥāş
Hemīn ancak yeter ḥaṣḥāşa ḥaṣḥāş
- Bu deryāya қоşarsıñ baş iy dost
Hemān elden çıkar ḥaṣḥāş⁴⁰⁶ iy dost

⁴⁰⁴ Bu mısra ile takip eden beyitin ikinci mısrası yer değıştirmiş İ

⁴⁰⁵ Bu beyit takip eden beyitle yer değıştirmiş İ

⁴⁰⁶ ḥaṣḥāş : ḥaṣḥāşun İ

Bu esrārı ne bilsün harda haşhāş
Ki olmışdur arada perde haşhāş

2080 Bu deryāda viren haşhāşa başı
Bu esrāra degüldür aña nāşī

Bu sırdan sen kaçan āgāh olursın
Olursañ gāhī olmaz gāh olursın

Ç81a S72a **Bu deryāda kī umarsın derde çāre
Naşīb olmaz saña illā nazāre**

Nazar kılmış meger bir merd-i bīnā
Ki pür-dürr-i ilāhidür bu deryā

Görür her necmi bir şemʿ-i şeb-efrūz
Cihān olmuş bulardan rüz-ı nevrūz

2085 Diyeydün kim bu saķf-ı lāciverdī
Çemendür kim açılmış dürlü verdi

Şanasın kim turub her necm-i seyyār
İder hāk ehline her demde güftār

İy⁴⁰⁷ ğāfiller demidür kī idesiz kār
Ki olmazsız ölünce haşır bīdār

Dürtüş elde var iken şehd-i furşat
Kī uyanmazsız kopınca tā kıyāmet

İder dervīş bir lahza nazāra
Döker göz yaşını hem-çün sitāre

2090 Ki zindānuñ bu resme nāzenīndür
Görenler dir Nigāristān-ı Çīndür

Ne resme ol Şahın-ı bostānuñ
Ki olmışdur maķāmı dōstānuñ

Bu zindandan dem-ā-dem bu sitāre
Cihāndan ʿömr uğurlar āşikāre

⁴⁰⁷ İy : ki iy İ

Bu zindāndan anuñçün düzdümüz var
Ki zindān bana cāndan müzdümüz var

Ḥafīdūr çünki sırr-ı şaḥn-ı gerdūn
Ḳıyasile ne bilsün anı her dūn

2095 Nedendür çarḥ-ı gerdūnuñ esāsı
Ne irsün aña her dūnuñ kıyāsı

S72b Bu yolda ben daḥi anca yelübven
Bulınmaz ʿāḳibet ḥayrān ḳalubven

Gehī māha virür def gāh āmās
Gehī sīmīn siper-gāhı ḳılur dās

Ç81b Ki eyler sinūñ içün dās sīmīn
Gehī sevre ḥeras-ı re's-i sīmīn

Bize bu cevri-zerrīni sitāre
Bu günbedden ḳılur her dem nazāre

2100 Meger sen tıflsın iy merd-i ḥöd-bin
Saña encüm dökerler cevzi-zerrīn

Yaḥūd siḥr-i ḥalāl-i şı'r-i gerdūn
Düzer şı'ri içün şı'r-i diger-gün

Dem-ā-dem bu küleh-dārān-ı eflāk
Bu ḥāke ḥızmet eyler cüst ü çālāk

Ki her dem ḥoḳḳa-bāz-ı çarḥ-ı gerdūn
Düzer biñ mühre-i zerrīn diger-gün

Bu luḳbed-ḥānenüñ⁴⁰⁸ naṭ'ında encüm
Gelür gāhī zuḥūra gāh olur güm

2105 Semā' içre olubdur cümle raḳḳās
Bu deryāda yüzerler hem çü gavvās

Serā-perde bu taḥtuñ pādişāhı
Gehī Rūmī tutar gāhī siyāhı

⁴⁰⁸ luḳbed-ḥānenüñ : luḳbet-ḥānenüñ Ç, İ

Ne her dem eksilür çarhuñ tavāfı
Ne hergiz naqş olur ceng ü meşāfı

Müşa⁶bid var iderler mühre-bāzı
Qurarlār her biri bir dürlü bāzı

İ55b Ki çendān devr iderse devr-i gerdün
Ne bir zerre olur kim ne hod-efzün

2110 Bu ğibretten olubdur zehreler çāk
Bu hayretde qalubdur çehreler hāk⁴⁰⁹

S73a Bu hikmetler ‘acebden bü’l-‘acebdür
Tarīk-i müşkili kārı ‘acebdür

Qamu hayrān bu şem‘iñ dāmeninde
Yeler pervāne-veş pīrāheninde

Yelerler dem-be-dem bī-pā vü bī-dest
Dilerler dāmen-i ma‘şūqa peyvest

Qalurlar ‘ākibet hayrān u ‘āciz
El irmez dāmen-i ma‘şūqa hergiz

Ç82a 2115 Velīkin fāriğ olmazlar revişden
Haqīkat nūrı birle perverişden

Tutarlar sīneler çarha sipersüz
Bilürler kim degüldür hālqa dersüz

Qamu tırmış hāmūş u ser-nihāde
Qalubdur hālqa-veş bir der fütāde

Olubdur ‘āşık u medhūş cümle
Zebān-bobrīde vü hāmūş cüm

Şeb u rüz anlara birdür geçerler
Müdām anlar ciger qanın iğerler

2120 Qamu hāmūş olub bī-hoşlıqdan
Ciger qanın iğer dil-rīşlıqdan

⁴⁰⁹ ğibretten : ğayretten / hayretde : ğayretde İ

Bu meclisde ne mest anlar ne hüşyār
Ki birdir anlara der-ḥvāb u bī-dār

Bular her dem öperler ḥāk-i der-gāh
Sen iy ġāfil yatarsın ḥüfte güm-rāh

Şebān rūzı yelerler cüst u cūda
Bular bir dem degüldür güft u gūda

Olurlar dem-be-dem maḥbūb-ı cūyā
Zebān-i ḥālile maṭlūb-ı gūyā

2125 Göñül bi'l-lāh bu yolda tīz-bīn ol
Emānet sende ḵonmıışdur emīn ol

S73b Te'emmül ḵıl ki bu büthā-yı zerrīn
Bu dönmeḵden nedür maḵşūd-ı çendīn

Şaḵın bu yolda iy dil olmaḡıl süst
Bilürsın bu yola olmaḵ gerek cüst

Olubsañ işbu ḥikmetden ḥaberdār
Gereḵdür bütlerüñ ḵılmaḵ nigū-ser

Bütüñ ḵaldurmaḡıl başın zemīnden⁴¹⁰
Dem urḡıl lā-uḥıbbü'l-āfilinden⁴¹¹

2130 Çü ṭapdur saña ıışḵ-ı rūy-ı ma'būd
Saña bu āferīnişden ne maḵşūd

Bu deryāda ne dirler saña bārī
Bu baḥre bulmaḡ istersin kenārı

Ç82b Ne dirler saña kimsin kimdür aduñ
Nedür bu āferīnişden murāduñ

Bu ḥikmetden var epsem açma güftār
Ger olmaḵ istemezseñ menzılüñ dār⁴¹²

⁴¹⁰ Başun ḵaldurmaḡıl ruy-ı zeminden İ

⁴¹¹ En'âm, 6/76 [bkz. Ekler, 19]

⁴¹² dār : ṭār İ

İki biñ⁴¹³ yıl uçarsa murğ-ı fikret
Seni ğarķ eyler āhir baħr-ı ħayret

2135 Çü yokdır saña olmaķ rāza maħrem
Var epsem bir zamān ol şabra hem-dem

Saña rūzī degüldür çün bu esrār
Var epsem dönme beyhüde çü pür-kār

Çü nefsün bulmadı Hākķa taķarrub
Var epsem bir zaman eyle teraķķub

Çü tutduñ vaşl-ı deryādan kenārı
Çek aħmez⁴¹⁴ gibi bir dem intizārı

Ne deñlu giç ele girürse maṭlūb
O deñlü olur ol maṭlūb mergüb

2140 Ṭalibdir çün kılan maṣṣukī maṭlūb
O deñlü olur ol maṭlūb mergüb⁴¹⁵

Ele girse idi her maṭlab taṣabsuz
Ḳalurdı lā-cerem ṭalib ṭalebsüz

İ56a S74a

Nedür ṣāşıķdaki fūrķatde lezzet
Eger maṣṣūķa olmasa maħabbet

Maħabbetden eṣer tıyduñsa iy yār
Ṭalebden olma fāriğ Ḳalma bī-kār

Anuñçün kıldılar bu bābı mağlūķ
Ki her laħza ola mergüb maṣṣūķ

2145 Çü her murğa degül ol dāne rūzī
Ḳoma elden dem-ā-dem sāz u sözi

Sükūt ile senin şabr oldı rāhuñ
Ki yokdur bundan özge dest-gāhuñ

Bu sırrı bilmege kıлма dilīrī
Bu yolda mūr iderler nerre-şīri

⁴¹³ İki biñ : eger biñ İ

⁴¹⁴ aħmez : açmaz İ

⁴¹⁵ 2140ab – S,Ç

Meger sen kılmamışsın luḳb-ı şatranc
Ya şatranc içre çendān çekmedüñ renc

Gehī ferz ile bağlar ispeh rāhı
Gehī kim beydağ eyler māt şāhı

Ç83a 2150 Gehī şeh bir taraftan ruḥ nihāde
Olur ki pīl berkinden nihāde

Gehī beydağ düşer ferzāne ferruḥ
Gehī ḳor at öñinde mātā şeh ruḥ

Gehī ruḥ deng [ü] ser-gerdān olubdur
Gehī şeh ʿāciz ü ḥayrān olubdur

Ki her menşūba sende ola şad-renc
Nedeñlü bilür olsa naṭṭ-ı şatranc

Çü her luḳbinde ser-gerdān olursın
Ḳalursın ʿāciz u ḥayrān olursıñ

2155 Bu gerdūnuñ ki naṭṭı ser-nigūndur
Anuñ luḳbını kim añlar ki çündür

Düzer ki ḥirmen-i zer keh-keşāndan
Şaçar ki dāne-i zer āsumāndan

S74b Uçar ol dāne ardınca iki ḳuş
Gehī pür-dānedür ḥirmen gehī boş

Ki eyler ḥūşe birle ḥirmeni pür
Gehī şevre döker cev yerine bür

Gehī gendümle eyler pür-terāzū
Ki eyler kişt-i cevde zūr-bāzū

2160 Gehī bahre delv şalar urur çeng
Gehī mähīdür avı gāh ḥar-çeng

Ḥamelden büz alur gāhī çerā-gāh
İder naḥcīr-gāhı şīr⁴¹⁶ [ü] rūbāh

⁴¹⁶ naḥcīr-gāhı şīr : naḥcīr-i şīr gāhī İ

Gehī kejdüm çeker şīre kemānı
İder tīre nişān vırmez amānı

Zihī⁴¹⁷ cān u dilūñ biryān olubdur
Hemīn şimdi degül çendān olubdur

Bu gāvuñ çün bilürsin sensin avı
Niçün anuñ olursın bir şikārı

2165 Bu bāzār içre var mı sende bāzū
Ki ķurduñ bu tenūr içre terāzū

Çü āhır şīr-i çarħuñ sin esīri
Dirilme bārī dehrūñ nerre-şīri

Ç83b Çü bī-ğam dāne-i der-ħūşesinden
Var epsem ħişşe umma tūşesinden

Alubsañ ħişşe çarħ-ı bü'l-‘acebden
Giderme bir nefes engüşt lebden

Dilerseñ işbu deryādan kenāre
Bu naţ-ı ser-nigūndan kıl güzāre

2170 Eger olduñsa naţ-ı çarħa beste
Ķalubsın cān u dil rencūr [u] ħasta

Olursañ beste-i naţ-ı müzeyyen
Yakın bilkim dökersin rīke revğan⁴¹⁸

S75a Olursañ naķş-ı ñaţ-ı çarħa beste
Ķalursın cān u dil rencūr [u] ħasta

Felek naţ u zemīn der rīg-i her rüz
Çeker şemsīr ħūrşīd cihān-süz⁴¹⁹

Bu naţ içre enīnsin zār [ü] nevmīd
Ki olubdur tīg-zen üstüñde ħūrşīd

İ56b 2175 Çıķarsın ‘ākībet işbu serādan
Güzer kıl gel şüreyyādan serādan

⁴¹⁷ Zihī : bire İ

⁴¹⁸ revğan: ruşen İ

⁴¹⁹ rīg-i her rüz : rīg-i rüz / şemsīr ħūrşīd : ħūrşīd şemsīri İ

Çekersin gerçe bu derd-i seri sen
Yellersin bî-ḥabersin serserî sen

Hikāyetdür meger bir rustâyî
Varur şehre iderken bî-nevâyî

Görür bir yirde bir yüksek mināre
Taʿaccüble kılrur aña nazāre

Ne zībā dıraḥ⁴²⁰ olur bu bālā
Ki anı hoş yaratmış Ḥaḫḫ Teʿālā

2180 Nedür dir bu dıraḥtuñ berg ü bārı
Ya ḳanḳı nîk-baḥtuñdur bu kārı

Görüb eydür aña bir merd-i hüşyār
Ki bunda yılda bir kerre biter bār

Bular andan şifā her dürlü ḥasta
İder peyvest andan her şikeste

Ç84a Çü diñler ol cevābı ol şikeste
Şu denlü ağladı kim oldı ḥasta

Aña dirler ki iy bî-çāre dervîş
Ṭaleb kılrur derde dermān olma dil-rîş

2185 Ḥalāş olmak dilerseñ derd-i serden
Çıkub devşür biraz işbu şemerden

S75b Bu sözden rustâyî eyleyüb cezm
Hemān eyler mināre çıḳmağa ʿazm

Hemin tırmandı şol demde mināre
Cihān ḥalkı kılrur aña nazāre

Menāruñ nişfına çünkim çıkar merd
Ḳalub⁴²¹ ʿāciz düşer şol dem olur ḥard

Zihî nādān ki serden bî-ḥaberdür
Ki evvel derde dermān derd-i serdür

⁴²⁰ zībā dıraḥ : zībā dir dıraḥt İ

⁴²¹ Ḳalub : Ḳalur İ

2190 Dilerken derde dermān düşdi derde
İşitmeyüb derāyı qaldı derde

Kaçarken derd-i serden çıkdı serden
Ki qaldı halka gibi taşra derden

Çü bālāyıcı mescidden mināre
Anuñçün çıkdı serden āşikāre

Elā iy kim bu yolda hic olubsın
Elif gibi ser-ā-ser pīc⁴²² olubsın

Özüñdür mūr kıldın incedür rāh
Yirüñ mähiden ancak maqşaduñ mäh

2195 Sen ol mūr-ı za'īf-i nā-tüvānsın
Ki kıldan nerd-bān üzre revānsın⁴²³

Çü ā'māsın ne resme başarasın
Ki bir ince kıllı iki yarasın

Ne istersin çü bilmezsin özüñi
Bulurdıñ ger bile idüñ özüñi⁴²⁴

Ḥaber bilmek dilersen kendözüñden
Ki hem ğayruñdurur hem kendözüñden⁴²⁵

Çün ol bī-çüne çünden reh-nümünsın
Ne bī-çünsın ne bī-çünden birünsın

Ç84b 2200 Ne cāndansın ne tendensin nedensin
'Acāyib ṭurfe ma'cünsın ki sensin

S76a Dimiş bu nükte-i ol pīr-i pūr-nūr
Ki ne peydā olursın sen ne mestūr

Eger 'izzetde olsañ 'arş-ı a'lā
Olursın zerreden kim belki ednā

⁴²² ser-ā-ser pīc : ser-ā-ser hīç İ

⁴²³ Revānsın : güzersın İ

⁴²⁴ özüñi : kendözüñi İ

⁴²⁵ Ne istersen var iste kendözüñden İ

Ve ger şüretde olsañ zerre kemter
Hakikatde olursın ʿarşa hem-ser

Bu esrārı ne bilsün rustāyī
Ki her-dem dūğdan eyler ғıdāyī

2205 Meger bir vāʿiz-i hoş-ḥvān-ı ʿālim
Çıkub minberde vaʿz eylerdi dāyim

Görür bir şahş anı āzādelerden
Velī pür-nūr gönli sādelerden

İ57a Bu gavğādan nedür iy ḥvāce maḳṣūd
Ne istersin diğil maʿbūd maḳṣūd⁴²⁶

Cevābın eyle virdi merd-i hüşyār
Ki kırk yıldur kılurven keşf-i esrār

Benimdür çün maʿārifde mahāret
Kılurven her nefes ғusl u ṭehāret

2210 Hemīşe haḳ yola ḥalka delīlüm
ʿİnāyetle muʿayyen her zelīlüm

Maḳālüm çün sükūtumdan ḥasendür
Sükūt itmek baña bārī nedendür

İdüb ḥande dir ol dīvāne üstād
Yüri kırk yıl daḥi yel eyle feryād

Kaçan ki irdüresin⁴²⁷ heştāda ʿömri
Yakın bil kim virüpsin bāda ʿömri

Gerek biñ ғuṣl idüb esrār söyle
Ḥadīṣ ü āyet ü aḥbār söyle

Ç85a S76b 2215 Çü kırk yıldur çalarsın sen⁴²⁸ güvāre
Piyāde ḳalduñ olmazsın süvāre

Güdāruñ eylemişsin çünki pür-bād
Çalarsın ḥalk oḳurlar aferin bād

⁴²⁶ maḳṣūd : meḳṣūd İ

⁴²⁷ irdüresin : eyledürsin İ

⁴²⁸ sen : bir İ

Yelerseñ teşne-dil bu yolda şad-sāl
Muḥaqqāq bilki tutmaz āb ğırbāl

Zihī teşne şarāb añlar serābı⁴²⁹
Belī ebleh koyar ğırbāla ābı

Ben anı isterüm bu tabl-ı pür-bād
Ḥarāb olub qala bī-bāng-ı feryād

2220 Bu esrāra kılayduñ dīde ger bāz
Bu minberden çıqayduñ dāra ser-bāz

Qaçan keşf olsa saña işbu esrār
Ne minber qala devvār ü ne deyyār

Hemān dem kim şalarsın kebge bāzı
Yarar ol dem çalarsañ tabl-bāzı

Meger bir ehl-i keşf-i merd-i esrār⁴³⁰
Niyāz idüb Ḥaqqā aġlar kılur zār

Ki yārab ac gözümnden bu hicābı
Gider cān u gönülnden ıztırābı

2225 Du‘āsı tīri çün irdi nişāne
Gelür her şey ki pinhāndur ‘ayāne

Aña çün ḥāşul olur keşf-i esmā
Görür her zerre’i gün gibi iclā

Görür her dü cihānī mūy-ber-mūy
Ser-ā-ser qaplanubdur tūy-ber-tūy

Kimi pūyendedür kimi perende
Kimi rüyendedür kimi çerende

S77a Kimi epsem kimi cüyende olmış
Kimi dinler kimi güyende olmış

2230 Kimine ḥāşıl olmış ‘ilm-i sermed
Kimi başdan tutubdur levḥ-i ebced

⁴²⁹ şarāb añlar serābı : serāp añlar şarābı İ

⁴³⁰ Meger bir merd-i keşf-i ehl-i esrār İ

Ç85b

Aña çün keşf olur bu gizlü esrār
Hemān ġarķ eyler anı baħr-ı envār

Bu ħayretten düşer ħāke olur ħāk
Bu ġayretten çeker zehre ider⁴³¹ çāk

Bu ħāletde қalur bir rūzgār ol
Olur her laħza ħayret birle yār ol

Geçer çün ‘ākibet andan bu ħālāt
Gözinden ġāyib olur bu zuhūrāt

2235

Olur bir gün yine derd ile nālān
Ki iy dānende-i esrār-ı pinhān

Baña ol ħālī kıl girü ħāle
Ki tā āgāh olam bir dem bu ħāle

Gözinden ref’ olur çünkim ħicābı
Görür bī-çün cemāl-i bī-nikābı

Görür kim kimse yokdur Ĥağdan ayru
Cenāb-ı hestī-i muṭlağdan ayru

Götürülb⁴³² ara yerden cümle esrār
Hemān ħazret қalur esrār-ı envār

İ57b

2240

Dir iy dānā-yı esrār-ı ħafıyyāt
Қanı ol cümle esmā vü zuhūrāt

Dir ol sulṭān-ı dārü’l-mülk-i esrār
Ki yokdur dār içinde daħı deyyār

Çü Ĥağdandır bu zerrātuñ vücūdı
Şühūd ehline nā-būd oldu būdı

Çü her zerre olur Ĥağğdan nümū-dār
Şühūd ehline olur nā-bedī dār

S77b

Dü-‘ālem mūm ü kudret deste beñzer
Қamu ġaflet meyinden meste beñzer

⁴³¹ ider : olur İ

⁴³² “Götürülb” kelimesi vezin gereği “Götürülb” okunacak.

2245 Bu ğafletden kaçan bî-dâr olursın
Bu esrâr ile ber-ĥûrdâr olursın

Görünmeye bu dâr içinde deyyâr
Ėala yar u gözüñden çıka aĝyâr

Hidayet ger ire fî-ťarfetü'l-‘ayn
Görine gözlerüñe sırr-ı kevneyn

Ç86a Çü pindâr oldu bu gencüñ tılısmı
Gider pindârı vü cân aña cismi

‘Acebdür bârgâh-ı lâ-yezâlî
Ki vardur anda her şey’üñ zevâlî

2250 Cihânda⁴³³ ser-figende ser-firâz ol
Niyâz içre dü-‘âlem bî-niyâz ol

Dilerseñ bâr-gâh lâ-yezâlî
Ėoyub nâmûsı olĝıl lâ‘ubâlî

Men ü mâdan kaçan kim dūr olursın
Ėarîn-i ‘âlem-i pür-nūr olursın

Dilerseñ olasın ĥalka bu derde
Men ü mâyı idinme saña perde

Olur ĥurb içre ĥaşıl aña ol evc
Ki urur ĥa‘rı anuñ deryâ gibi mevc⁴³⁴

2255 Faķır oldur hemân ol biri aňlar
Hemân ol tıfl gibi řiri aňlar

Faķır olmak özinden dūrlukdur
Yıkılmaķdur velî ma‘mūrluķdır

Faķır oldur cihânda iy civân-merd
Ki ĥaķķuñ mâ-sivāsından ola ferd

S78a Buyurmuşdur bu rāzı pîr-ı pür-nūr
Ki olubdur ĥāk-i Ėarķān pîr-i meşhūr

⁴³³ Cihânda : cihândür İ

⁴³⁴ Aña : saña / ĥa‘rı : faķrı İ

Ki ʿālemde anuñdır faqr-i kāmīl
Ki ola ol kendü faqrında siyeh-dil

2260 Bi-küllī kendülikden oldı bīzār
Ne almağ var ne şatmağ var ne bāzār

Didüm bu sırrı saña kıılma var cenk
Meşeldür kim siyehden özge yok renk

Bilürseñ hāşıl-ı kevneyn oldır
Sevādü'l-vechi fī-d-dāreyn⁴³⁵ oldır

Kemāli birle Aḥmed buldı faqrı
Ki her dem dir idı ol el-faqrü faḥrī⁴³⁶

Ç86b Dirīgā sen binerken esb-i tāzī
Dem urmağdur fenādan lehv-i bāzī

2265 Dem urma çün degülsin rāzuñ ehli
Ki her perde degüldür sāzuñ ehli

Var epsem dönme beydūde çü pergār
Ola tır vaqt olınca kār-der-kār

Bu dāne çün degüldür sinüñ aşıñ
Gerek bāzar-geh⁴³⁷ göre kumāşıñ

Bu esrār olmaz āḥir saña rūzī
Var epsem⁴³⁸ añlamazsın bu rumūzı

Bu meydanuñ degülsin çünki merdi
Var evvel nefsiñile kıl be-zedi

2270 El urma perde-i esrāra zinhār
Ya Mansūr ol ya çıkma dāra zinhār

Dilerseñ dürr-i deryā-yı meʿānī
Ço ğarğ olsun bu bahre cism ü cānı

⁴³⁵ Yoksulluk iki cihanda yüz karasıdır. [bkz. Ekler, 42]

⁴³⁶ Yoksulluk benim övüncümdür. [bkz. Ekler, 38]

⁴³⁷ bāzar-geh : bāzar-yine İ

⁴³⁸ Yazmada “epsem ki” şeklindedir. Vezin gereği “ki” olmayacak.

- Çü yoklukdur kilid-i genc-i esrār
Yoğ ol kim tā ebed cānuñ ola var
- İ58a S78b Bu esrāruñ yolın çün kıldılar gūm
Ne vechiyle erişür aña merdüm
- Olar kim varur ol rāh-ı nihānī
Fedā eyler hemīn ol yolda cānı
- 2275 Çü cānān cān degüldür cāna cāndur
Nişānı bī-nişānuñ bī-nişāndur
- Saňa cānān gerekse cāna cān ol
Nişān bilmek dilerseñ bī-nişān ol
- Dilerseñ vaşl-ı cānān cān fedā kı
Dil ü cāna ciger ıanun ğıda kı
- Bu kārūñ şanma her kimse eridür
Bu sırrı añlayan biñde biridür
- Şular kim buldı ol şem‘ün vişālin
Yağar pervāne gibi perr ü bālin
- 2280 Çü yakmışdur ser-ā-ser bāl ü per ol
Ne virsün şem‘-i vuşlatdan ħaber ol
- Ç87a Ne kılduñ gūş birdür çeşm bir rāh
Dürüş kim bulasın bir perde āgāh⁴³⁹
- Dilerseñ şem‘-i vaħdetden dile nūr
Yananlar meclisinden olmağıl dūr
- Dilerseñ kı ola rüşen saňa bu rāz
Bu sāzı söze değış virme āvāz
- Olub fānī kılursuñ ‘acze ikrār
Kıalub bāķī görürsin nūr-ı dīdār
- 2285 Çiger çokdur bu deryāda güherler
Hezāran ğark olubdur anda serler

⁴³⁹ perde āgāh :pīr-āgāh İ

- Ne zehre cānda bu rāz-ı nihāna
Yaraşmaz bu kabā bālā-yı cāna
- Olur yüz yılda bir sūzen müheyyā
Anuñ daḡı yiridür kaʿr-ı deryā
- S79a Ne dirsın kande sūzen kande deryā
Şıgar mı kemterin sūzende deryā
- Çiger yokdur⁴⁴⁰ bu deryānun telāsı
Güher maşşūd iden bahre telāsı
- 2290 Çü kaṭre virdi varın irdi bahre
Çü deryā aşdı başdan indı kaʿre
- Nıçe bahrı bu deryāda olub ġarḡ
Yatubdur farḡ olinmaz pāy ile farḡ
- Güherden bulmadı kimse eşer hıç
Bulanlar virmedi andan ḡaber hıç
- Çiger çokdan bu takvımi yazaruz
Henūz üş nım puḡt ü ḡām-kāruz
- Şanurdum ben beni ehl-i derūnam
Henūz üş ḡalka-veş derden birūnam
- 2295 Nıçe endūh-ı gūn-ā-gūn geçürdüm
Döküb yaşlar ciğerden ḡūn geçürdüm
- Meges gibi olub efsāne-gūyān
Örümcek gibi oldum ḡāne-pūyān
- Ne per varḡ ki olmadum anuñla biryān
Ne pā varḡ ki olmadum anuñla pūyān
- Ç87b Gehı rind olmuşam meyḡānelerde
Gehı mūḡāne-ser pūthānelerde
- Gehı tersā şıfat zünnār-beste
Ki oldum pā-yı gūyān-ı şikeste

⁴⁴⁰ yokdur : çokdur İ

- 2300 Gehī küffār birle ceng içinde
 Gehī âteş mişālī seng içind
- Gehī zāhidleyin seccāde-ber-düş
 Gehī deryā gibi ıışķile pür-cuş
- Gehī ḥalvet gehī şoḥbet gehī rāz
 Gehī nāz u niyāz u sūz-geh-i sāz
- S79b Gehī zāhidleyin kāşānelerde
 Gehī bayķuşleyin vīrānelerde
- Gehī ḥufte gehī bī-dār olurdum
 Gehī mest ü gehī hüşyār olurdum
- 2305 Gehī gül gibi kıldum ḥāra menzil
 Gehī gevher mişālī seng bir dil
- İ58b Gehī heyhāya gāhī hūya ḳaldum
 Bu gülşenden hemīn bir būya ḳaldum
- Gehī faḥr ile çıķdum fevķ-ı ʿarşa
 Gehī faķrile indim taḥt-ı ferşe
- Gehī būd u gehī nā-būd oldum
 Gehī ḳāşıd gehī maķşūd oldum
- Çü çok vardum bu yolda az geldüm
 Üş oldum nā-ümīz ü vāz geldüm
- 2310 Çiger bu yolda çok yeldüm yügürdüm
 Daḥi deryā gibi taşdum köpürdüm⁴⁴¹
- Bu yelmekden ne bir dem buldım ārām
 Bu taşmaķdan ne sürdüm bir nefes kām
- Bu ğamda anca günler sāl olubdur
 Ḳadeḥler zehr-i māl-ā-māl olubdur
- Öküş yeldüm yüpürdüm mānda ḳaldum
 Ġarīb ü ʿāciz ü dermānde ḳaldum

⁴⁴¹ köpürdüm : yüpürdüm İ

**Ve ger biñ kez tıtarısañ anı başdan
Serābı ƙo ki ƙandırmaƙ aƙaşdan**

- Ç88a 2315 Dimiş ol bir ‘acūze merd-i mehcūr
Ki söyler bir meşel ider ki hey dur
- Ne efsāne baña bārī ne ƙışşa
O cem yavi ƙılupven aña hişşe
- S80a Çü her zerre taleb-kār-ı digerdür
Zebān-ı babrīde güm-kerde serdür
- Degüldür vaşl-ı cānān cāna behre
Anı bilmekde yōƙdur dilde zehre
- Anı çün kimse bilmez olmadın ol
Ne bulsun yavı varın maƙşūda yol
- 2320 Çiger bu ğamda çarħuñ püştī ğamdur
Bu sevdādan naşibi derd ü ğamdur
- Çiger bağlandı bu yolda meger kūh
Bu bāda tırmayub oldu kemer kūh
- Çiger deryā bu yolda pür-ħababdur
Henüz üş teşnelikden ğuşk-i lebdür
- Çiger ğurşīd bu derd içredürür ferd
Ƙalubdur bu hevesde zār u ruĝ-zerd
- Çiger māh işbu yolda oldu server
Atubdur bu maşāf içinde esper
- 2325 Bu maħzarda felekdür ğalƙa-ber-der
Bu sevdādan zemīndür ğāk-ber-ser
- Bu demden urmayubdur ‘arş dem hīç
Ƙalem bu levhe başmadı ƙadem hīç
- Rivāyetdür selefden ‘arş-ı a‘zam
Ħiṭāb idüb şorar bu ğāke her-dem
- Bilürseñ baña vir Ħaƙdan ğaber dir
Ki hergiz bulmadum andan eşer dir

- Bu şahrada ki bî-pâyân olubdur
 Xamu hayran u ser-gerdân olubdur
- 2330 Haber kim bildi âhîr reftelerden
 Bu hâk altında yatan huftelerden
- Uçubdur cümleñ rûşen çerâğı
 Geçübdür cümle pür-sevda dimâğı
- Ç88b S80b Xamu çün halka-ber- dermândelerdür
 Bu derd içinde key dermândelerdür
- Zihî râhı ki pâyânı bulunmaz
 Zihî derdi ki dermânı bulunmaz
- Bu yolda kimdür ol kıl kim şalâ kul
 Meger ol kıl gide yolda kıla ol
- 2335 Bu yola varmışuz her bâr her dem
 Beher kâr olmuşuz bî-kâr her dem
- Ne şerbetler bu yolda zehr olubdur
 Niçe lütf anda ʿayn-ı kahr olubdur
- Bir âteş kim virübdür şuʿle cānda**
Yeter⁴⁴² bir şemme söylense cihānda
- İ59a Bu deryāda niçe keştî yürütdüm
 Hem âhîr zaḥmetî deryāya atdum
- Bu endîşeyle oldum anca maḡmūm
 Edindüm anca dürlü ḫāl-i maʿlūm
- 2340 Eger piş-rev eger bu yolda pey-rev
 Bu hayretde olur cümle bir āb-rev
- Kesî āgeh nîst ez-sırr-ı İllāhî
 Esîr-i ānîm ez māh tā-be-māhî
- Bu ḫikmetden degüldür kimse āgāh
 Ki ʿaḳluñ māverāsıdur bu dergāh

⁴⁴² Yeter : yanar İ

Çü sırr-ı ğayb-ı ʿalem ğayb-dāndur
Anuñçün her dü-ʿālemden nihāndur⁴⁴³

Bu şahrānuñ bulunmaz çün kenārı
Var epsem tır nedür bu āh u zārı

2345 Bu kūhı anca kazduķ kān bulunmaz
Bu derde lā-cerem dermān bulunmaz

S81a Bu bahre anca talduķ bulmaduķ dūr
Şadef gibi güherden olmaduķ pūr

Bu ğamdan olmadum bir laḫza āzād
Ĝamıyla geçdi ʿömrüm olmadı şād

Ç89a Miḫnet⁴⁴⁴ nāme’i çok kıldum ezber
Ciger kanyla yazdum niçe defter

Ne birdem irmiş ol maḫşūde gördüm
Ne bir dem ḫātırūm āsūde gördüm

2350 Turaldan rūz-ı bāzār-ı zamāne
Murādum tīrin urmadum nişāne

Şikeste şāḫ durur rūzgārūm
Güsiste bīḫ-i bāĝ-ı nev-bahārūm

Eger bir curʿa cām-ı dehrden içdüm
Hezāran dürlü niş-i zehrīn içdüm

Dem-ā-dem derd-i ḫasret birle yārūm
Hemīşe işlerūmden şerm-sārūm

Ne kıldum ārzū-yı nefis ḫāşıl
Ne hergiz olmuşam maḫşūda vāşıl

2355 Ezel revnaķ tūtubdur vaşf-ı ḫālūm⁴⁴⁵
Velī ĝālibdür üş cāna melālūm

Ḳalem çün gitdi kāĝıddan ne gelsün
Çü nigū ḳalmadı bedden ne gelsün

⁴⁴³ İ nüshasında deĝişen bölüm 2315-2614.beyitler arasında kalan bölüm buradan devam ediyor.

⁴⁴⁴ miḫnet : bu miḫnet Ç İ

⁴⁴⁵ Ezelden tıtdı revnaķ gerçe ḫālūm İ

Çü ben kıldum elümle bini küşte
Zebün oldum bu çarḥ-ı kûz-peşte

Göñül çün derd-i cānāndan berīdür
Ne kılsañ baña iy devrān yeridür

Baña vir bir zaman iy çarḥ amānı
Bu ğamdan tā kılam bir dem fiğānı

2360 Ne ḥāşıldur benüm ḳanumdan āḥer
Senüñ işşuñ ne noḳşānumdan āḥer

S81b Benümçün bu cihān mātem ne tutsun
Ya mestī üstühān ‘ālem ne tutsun

Eger derd-i dilümden söyleyem rāz
Ne encām olur ol derde ne āğāz

Bu yoldan dön ki pāyānı bulunmaz
Bu derdüñ bilki dermānı bulunmaz

Çü bildüm bildigümi bilmemekdür
Bu yolda çāre artuḳ yelmemekdür

Ç89b 2365 Kimüm ben bir kemīne pīç-der-pīç
Günāh-efzün tāt hīç-der-hīç

Gehī mescid-nişīmenem gāh ḥammār
Ne merd-i ḥırḳayam ne merd-i zünnār

Zi-dīn ez-pes zi-dünyā pīş-mānde
Mişāl-i kāfir-i dervīş-mānde

Ne dünyāya yumışvan yüz ne dīne
Ne bellü ehl-i mihr oldum ne kīne

Ne dünyādan ne dīnden iş kıldum
Mişāl-i⁴⁴⁶ kāfir-i dervīş ḳaldum

2370 Şanurdum ben beni vardur temīzüm
Yele virdüm ḳamu ‘ömr-i ‘azīzüm

⁴⁴⁶ Mişāl-i : ne mişāl-i İ

Hevesde almışum ömrüm telef āh
Benüm gibi anı bir nā-alef āh

Ne ıřyān var ki dīvānumda yokdur
Ne nokřān ola ki āyā bende yokdur

Münācāt ire gāhī ki amūřam
arābāt ire gāhī dūrd-nūřam

Ne her yüzden iyüyem ne yavuzam
Ne bellü zemherīrem ne temūzam

2375 iger mīrem⁴⁴⁷ şanur ılan nazāre
Ne bilsün daı tıflum şır-vāre

S82b Öküş yeldüm bu yolda cüst [u] ālāk
Velī evvel ki menzildür baa āk

iger sutem göñülde kāra süstem
Diger ayāra cüstüm yāra süstem

Görür bir āsiyā bir pīr-i asta
Döner bir esb anda eşm-i beste

Urrur bir nara mestāne ider cūř
Olur bu nükteden ayrān-ı medhūř

2380 Gelüb alī şorarlur kim nedür āl
Nedür pervane-veş şalma per ü bāl

90a Didi kim baa gördüñde bu ester
Zebān-i älle eydür iy hūner-ver

Seerden gitdüm olınca şeben-gāh
şanurdum ben ki almışun nie rāh

Gözüm ün adılar gördüm ki süstem
Daı evvel ki menzilde dūrüstem

Öñümde perdedür ün resm-i āyīn
Olubdur menzilüm kām-ı nuustīn

⁴⁴⁷ mīrem : pīrem İ

2385 Esîr resm-i âyînem dirîgâ
 Der-în kâr-ı nuḡustînem dirîgâ

Nolaydı bulmayaydum bu vücûdî
 Dirîgâ tek nolaydı olmasa sûdî

Vücûd-ı ten belâ-yı cāna degmez
 Dü-âlem derd-i bî-dermāna degmez

Cihānuñ nîstîdür çünki hestî
 ‘Ademdür varlığı hüṣya[r] [u] mestî

Bu cān kırtulsa varlık zahmetinden
 Ḥalāṣ olurdı yokluk miḡnetinden

S82b 2390 Beḡādur rûḡa çün nefsuñ fenāı
 Gerekdür ki eksük olmaya ‘anāı

Belî Ḥaḡḡa beḡa nefse fenādur
 Anın kām-ı dilüm Ḥaḡdan ‘anādur

Cihāndur ki bu sevdādan ḡazînem
 Dem-ā-dem hem-dem-i āḡ u enînem

Göñül ṣād ol bu ḡamdan olma maḡzûn
 Ki olur andan hezārān leylî mecnûn

Eger ṣādî vü ger ḡamdur bizümdür
 Bu ḡamdan dîde pür-nemdür bizümdür

2395 Ciger ḡûn oldı sākîsin bilürsin
 Beni kıl fānî bākîsin bilürsin

Benüm bu dem yakîñ nā-büdelikdür
 Ḳaçan nā-büd olam āsüdelikdür

İdübdür eşk-i berḡuñ cānî pür-derd
 Ki gec peydā olur fānî olur zerd

Ç90b Çü yoḡdur senden artuḡ saña düşmen
 ‘Adüdur dostuñ bilme seni sen

Özüñden kırtulub çıkṣañ kenāre
 Olurdı lā-cerem bu derde çāre

2400 Özüñden bulmağ isterseñ rehāyı
 Yürî ‘ayn-ı beḳā añla fenāyı

Bu şahrāda ki rāh bī-kerāndur
 Özüñden geçmedüñse bīm-i cāndur

Sañ sendendürür çünkim bu yāre
 Seni terk it ki oldur derde çāre

Meded isterdi Aḥmed her gedādan
 Ki bi’l-lāh bini unutma du‘ādan

‘Aceb şan‘atdurur bu turfe bünyād
 Ki ister zerreden ḥurşīd feryād

S83a 2405 ‘Aceb sırdur ki şīrān-ı şikārı
 Umar kim mürdan her laḥza yārī

Ne deryādur ki olmışdur bize rāh
 Ne vādīdür ki olur her kām⁴⁴⁸ bir çāh

Bu deryāda ne ten peydā vü ne cān
 Bu şahrāda⁴⁴⁹ ne ser peydā ne pāyān

İ51a Ger Efrīdūn [ü] ger Efrāsiyābı
 Bu deryānuñdurur bir ḳaṭre ābı

Bu ḥırmendan eger yād olsa bir gāh
 Bu deryānuñdurur⁴⁵⁰ bu nāle vü āh

2410 Naẓar ḳılduñsa sen bu bārgāha
 Bu ḥırmendan ḳanā‘at ḳılma kāha

Umarsañ işbu dergāhuñ vişālin
 Gider dilden bu güm-rāhuñ ḥayālin

Senüñ neñdür ki genc-i pādīşāhī
 Ki gizlenmiş [ü] bir yerde penāhı

Özidür çünki ol gence ḥavāle
 Dilerse ḳoya vü dilerse ala

⁴⁴⁸ kām : kâhī İ

⁴⁴⁹ şahrāda : şahrāya İ

⁴⁵⁰ Bu deryānuñdurur : nedür bunda sana İ

- Eger olduñsa ol şāhuñ kabūl
 Kabul olduñ yakın itme fuzūl
- Ç91a 2415 Ne için kılduğı şāhuñ anı maqbūl
 Gerekdür iy cehūl ol saña mechūl
- Çü sen ġāfilsin anuñ nüktesinden
 Ne resme ġarf okursın noqtasından⁴⁵¹
- Çü bilmezsin nedendur aşlı gencüñ
 Nedür bünyādı āġir çār-pencüñ
- Bileydün nidügin bu gencin aşlı
 Bulurduñ bu firāk-ı gence vaşlı
- Var epsem bu firākı vaşl añla
 Bu gence derd ü renci aşl añla
- S83b 2420 Çü sultān aldı gencin eyledi şād
 Nidersin kılduğūñ iy ġvāce feryād
- Eger var ise bu yolda temīzüñ
 Bilürsin ġadrini ‘ömr-i ‘azīzüñ
- Çiger gencüñ ‘azīz ü kıymetidür
 Ķo kim bir özge ġavmüñ nevbetidür
- Nice sebz ise dehrüñ kiş-t-zārı
 Şolısar ‘ākibet anuñ bahārı
- Budur resm-i ġadīmi rūzgāruñ
 Ki vardur bir ġazānı her bahāruñ
- 2425 Budur āyīni çarġ-ı bī-vefānuñ
 Ki vardur biñ cefāsı her şafānuñ⁴⁵²
- Biçerler birini biri ekilür
 Biter bir yaprağı biri dökilür
- Saña cānān gerekse ġalma cāna
 Eger merdāne iseñ ol yegāne

⁴⁵¹ 2416ab – İ

⁴⁵² şafānuñ : bahāruñ

Key aña kārūñi dīvāne olma
Biliş ol bir ile bīgāne olma

Ne hoşdur köhne-deyr-i pür-fesāne
Eger ölmek degilmişse idi cāne

2430 Ne hoşdur şahı bu miḥnet-serānuñ
Şoñı ölmek degilmişse idi anuñ

Ne hoşdur devr-i ʿömr-i zindegānuñ
Degilmişse anuñ devrānı fāñı

Ç91b

Şafāsı var mıdur derd [ü] elemsüz
Vücūdı var mı pāyānı ʿademsüz

Ne hoşı var ki olmaz nā-hoş āḫir
Anuñ her nā-hoşın aña hoş āḫir

Gül-āb ü müşk çünkim eşk ü ḫündür
Pes andan hoşluğ ummak key cünündür

S84a

2435 Çiger āteş kılubdur ʿūdī hoş-dem
Bilürdüñ sözün olsañ aña hem-dem

Ve ger atlasdurur şāhum ger iksün
Luʿāb-ı germ-i miskīndür⁴⁵³ ne efsün

Çe hoşdur engebīnün taʿmı şīrīn
Olubdur fazla-i zenbūr-ı miskīn

Saña āhu bu yolda büz görindi
Çiger segdür saña ḫunduz görindi

Luʿāb-ı germe virdün ḫan ile reng
Şanırsın kim giyersin atlas-ı şeng

2440 Bu bād-ı hoş ki eyler sini hoş dil
Oliser cism u cānuñ aña menzil

Şular kim zeyrek ü pākīze cāndur
Bu zeyreklük aña bār-ı girāndur

⁴⁵³ miskīndür : miskīn İ

- İ51b Eger yüz yıl yelerseñ rûze bahta
Ya taht olur naşībūñ yāhu tahta
- Ve ger⁴⁵⁴ biñ kez ʔalarsañ işbu baħre
Ya dūrdür ya şadefdür saña behre
- Ve ger yüz yıl keserseñ kūh-ı sengīn
Ya telh olur naşībūñ yāhu şīrīn
- 2445 Ve ger biñ yıl gezüb⁴⁵⁵ olsañ dilenci
Bu vīrāndan ʔıķarmazsın bu genci
- Bu gülşen kim gülinden hārı ʔoķdur
Bilürsin lālesinūñ dāğı ʔoķdur
- Eger cevşen giyüb olsañ siyāhī
Ber-ā-berdür senüñle anda māhī
- Ne var şāh olduñise tīg-der-ber
Senüñle kebk olur anda ber-ā-ber
- Ç92a Ve ger dirseñ kemerdendür baña zūr
Kemer-verlikde hem-serdür saña mūr
- S84b 2450 Ve ger zerdendürür dirseñ külāhuñ
Mūkerremdür ʔapuñdan bāzı şāhuñ
- Ve ger olsa senüñ faħrūñ külehden
Gıdā yir bāzı şāhuñ dest-i şehden
- Gel evvel bāz-veş terk-i külāh it
Var andan dest-i şāhı tekye-gāh it
- Eger bir tāc ile ise dest-busuñ
Şerīkisin hemān şol bir ħurūsuñ
- Güler ol tāc her-dem saña lā-būd
Ki senden öñ giyübdür anı hüdhüd
- 2455 Ne var ger olsa tahtuñ ābnūsī
Seni dīv itdi ħalkuñ dest-būsı

⁴⁵⁴ Ve ger : eger İ

⁴⁵⁵ Ve ger biñ yıl gezüb : ve ger biñ biñ gezüb Ç İ

Olur mübdel çü tahtuñ tahta bende
Neden düşdüñ bu tãc [u] tahta bende

Bu dehrüñ taht bendi tahtası ne
Ki anuñ tahtı degmez taht-ı sîne

Sevinme ger saña⁴⁵⁶ virse zih ü zād
Ki bu bende düşenler olmaz āzad

Vefā umma bu bāguñ lālesinden
Ki aķan hūn-ı dildür jālesinden

2460 Dilerseñ şemme-i⁴⁵⁷ hayvān şafāsın
Gerekdür zūlmetüñ çekmek cefāsın

Hemā-yı dehr eger sulţān nişāndur
Dem-ā-dem kūtı anuñ üstühvāndur

Çiger tāvūsūñ olmış naķşı dil-keş
Olubdur pāy-ı ziştinden müşevveş

Bulınmaz hōşı dehrüñ nā-hōşīnsüz
Degüldür ābı anuñ ateşīnsüz

Çiger şūretde sīm ü zer güherdür
Velī aşla nazar hāk-i mederdür

S85a 2465 Çeger kāfurdur şol hādime nām
Şanur anı gören zāğ-ı siyeh-fām

Ç92b Ya ol hādım ki dirler aña ‘anber
Koķar murdār şankim cīfe-i har

Ya ol hādım ki olubdur ismi cevher
‘Arazdan noķtadur gūyā ne cevher

**Şaķın göz dikme çarhuñ hişşesine
Ki değmez şādlığı guşşasına**

Dimiş bu rāzı ol mecnūn-ı pür-ğam
Ki ol haccāme beñzer halk-ı ‘ālem

⁴⁵⁶ Sevinme ger saña : Sevinme saña İ

⁴⁵⁷ şemme-i : çeşm-i İ

- 2470 Zihī nādān şanub kendüyi üstād
Urur dem⁴⁵⁸ çekmek için hūn ile bād
- Çü anuñ çekdügi bād ile hūndur
Çiger üstādlıkdur key cünūndur
- Var epsem dīk gibi [ol] eyleme cūş
Cihānuñ hoşlığını añla nā-hōş
- Yarar ger idesin sīneñ pūr-āteş
Gerekmez ki idesin hātır müşevveş
- Zihī dem kim var iken elde fırsat
İdesin dest-i devrāndan şikāyet
- İ52a 2475 Dem urmağ hoşcadur şādī vü ger ğam
Ki bir vaqt ola kim urmayasın dem
- Dem oldur kim cihāndan rāz söyler
Peşīmāndur şular kim az söyler
- Degüldür ʿālemüñ şādīsi ğamsuz
Bulınmaz lā-cerem lezzet elemsüz
- Hazānsuz çün bunuñ yokdur bahārı
Zihī nādān ki gül şanmış bu hārı
- S85b Cihān-ı bī-vefānuñ nūrı yokdur
Ki bir dem māteminsüz sūrı yokdur
- 2480 Vişāl-i bī-firāğ-ı kısım-ı kes nīst
Ki gül bī-hār ü şekker bī-mekes nīst
- Degül gül hārsuz şekker megessüz
Daği ʿayş-ı nihān cevri-i ʿasessü
- Ç93a Ne gevher ki ide bahşiş sengī vardur
Hemīn bir qurı ʿözi-i lengi vardur
- Cihānuñ yokdurur balı belāsuz
Degüldür genci mār ü ejdehāsuz

⁴⁵⁸ Urur dem : dem urmuş İ

Bu yoluñ dānesi dām-ı belādur
Ki her bir kâhı kām-ı ejdehādur

2485 Eger taht ise yoğdur üstivārı
Ve ger   mr ise olmaz⁴⁵⁹ pāyidārı

Bunuñ her lezzeti derd ü elemdür
Ser-ā-ser miħnet [  ] and  h u ğamdur

Kimesne görmedük   lemd   b  -ğam
Ki bir dem olavuz ānu  la hem-dem

  f  sı yoğdurur dehrüñ bel  suz
Bulınmaz lezzeti derd      an  suz

  ek  bd  r   demi     n d  ne d  ma
Anundur ğam na   b-i ħ          amma

2490 Eger   dem yimem           gendüm
Bu ğamdan behre-mend olmazdı merdüm

       dem d  ne i    n düşdi d  ma
Anın ğam kısmet oldu ħ          amma

  am  adur n  re     n   demde m  ya⁴⁶⁰
Anu    nd  r hedef t  r-i bel  ya

Eger bir lo  ma isterse  n elemsüz
Umarsın genc        d   renc      amsuz

S86a Var iy misk  n ğam b  r-ı girən   ek
Bel  da c  n vir  r derdile c  n   ek

2495      yoğdur sende ol merd   v   ol z  r
Ki gerd  ne   ı  asın g  rmeden k  r

Bu ayv  na   ı  ılmaz nerd-b  nsuz
Ki c  n  n anlaru  ndur ki oldu c  nsuz

Eger z  r    zeber   ılsu  n cih  n  
Bilinmez c  na c  n  nu  n ni    n  

⁴⁵⁹ olmaz : yoğdur   

⁴⁶⁰   am   n  re     n   demde m  ya   

- Saňa kim dirler iy üftāde-der-dām
Var epsem ol şabūre eyle ārām
- Ç93b Revā olmaz kī urasın cāna āteş
İdesin hātıruñ ğamdan müşevveş
- 2500 Yüri ger ‘āķilisen kıl nazāre
Ve ger dīvāne iseñ iste çāre
- Eger irmezse bu maķşūda destüñ
Hemīn ğam tūtma peyvestin şikestüñ
- Niçün bu ğuşşadan maħzūn olursın
Düşüb sevdālara mecnūn olursın
- Neden hūzn ile urmaķ topraĝa ser
Ki āķir hāk oliser⁴⁶¹ saňa pister
- Yüzine urma gerdūnuñ işini
Bilürsın bāz-gūndur gerdişini
- 2505 Çıķar her-dem çü her revzenden ol dūd
Degül āteş mişālī şıçramak sūd
- Figān itme ķalursuñ daħi nā-kām
Muṭī^c ol kim deĝüldür dāne bī-dām
- Ciger ķānın iç iy merd-i ciger-ḥvār**
Cigersiz ḥāşıl olmaz aňla bu ķār
- S86b Meĝer bir merd-i rāh-ı dīn ulusı
Ki çokdan kıla imiş ārzūsı
- İ52b Riyāzetle geçürmiş rūzgārı
Şebā-rüzī kılurmuş āh u zārī
- 2510 Yanar çün faķr-ı fāķıyle kemāhī
İrer bir sīme nā-gāh dest-gāhı
- Varub ķaşşāba dir ki iy merd-i üstad
Baňa et vir ki idem nefşümi şād

⁴⁶¹ Ki āķir hāk oliser : Ki āķir oliserdir İ

Virür kaşşāb-i nā-ḥoş zindegānī
Aña et diyü bir ḥuşk üstüḥvānī

Görür dervīş kaşşābı ki ḥardur
Zihī ḥar kim hünerden bī-ḥaberdür

Dir iy ḥvāce bu ḥikmetden ḥaber vir
Baña et virmedüñ bāri ciger vir

Ç94a 2515 Ciger çün yāredür ḥicrān elinden
Gerekmez üstüḥvān nādān elinden

Gider bu üstüḥvānı iy ḥabersüz
Ciger vir baña ki iş olmaz cigersüz

Ciger kim ola bu derd ile yāre
Cigerdendür olursa aña çāre

Bu derde varsa dermān cigerdür
Kebāb-ı meclis-i rindān cigerdür

Bu meclisde cigersüz şöḥbet olmaz
Cigersüzlerde hergiz gayret olmaz

2520 Cigerdār olmayan meydānda neyler
Bu derde düşmeyen dermānde neyler

Beli ‘āşık ciger-ḥvār olmayınca
Kaçan Menşūr olur dār olmayınca

Ciger çün dest-i ḡamdan ḡarḳ-ı ḥündür
Bu devrāndan vefā ummaḳ cünündür

S87a Çü yoḳdır bār-ı ḡamdan dilde tāḳat
Gerekdür lā-cerem cāndan iṭā‘at

Ḡamı yār olanuñ çün yārı ḡamdur
Anuñçün kārı yoḳdur kārı ḡamdur

2525 Bu gülşende gül açılmaz dikensüz
Bu şehruñ mürdesin ḳorlar kefensüz

Meger bu yolda bir dīvāne bī-dil
Cihāndan derd-i dil ḳılmıḣdı ḥāşıl

Ɩomıřdı ‘ār u ġayret nām u nengi
Ururđı ħalk-ı ‘ālem aña sengi

Bu miġnetde ġken ol dīvāne-i rāh
Görür kim yaġdı gökden tolu nā-gāh

Başın ħaldurđı eydür Ĥaġġa ol mest
Ki eţfāliyle olduñ sen de hem-dest

2530 Olardan taş yaġar senden tolu hem
Kiçiler işin eylermiş ulu hem

Ç94b Ne söylersin yüri hey ġāfil ü mest
Umarsın bu şikeste ide peyvest

Ciger ħanınsuz insān ādem olmaz
Ki cānān cāna āsān hem-dem olmaz

Düşen derde olur dermāna hem-dem
Viren cānı olur cānāna hem-dem

Bu meydānda vir evvel başı merd ol
Ki merd olmaġ dilerseñ ehl-i derd ol

2535 Düşen derde degül çün yārdan dūr
Neden Mañşur olur çün dārdan dūr

Ger üstād añladıñsa kār-sāzuñ
Niyāz ehli olub terk eyle nāzuñ

S87b Yaġın bilgil ki ħūrşīd-i ser-efrāz
Kemīne zerreye olmaz ser-endāz

Ne sözdür ki āfitāb-ı nām-ber-dār
Ne resme ‘arz ider ħuffāşa dīdār

Bu sırruñ maġremiseñ urma var dem
Çü şādī yokdur ol ġam birle hem-dem

2540 Bu sırrı şaġla cāndan epsem iy yār
Ki her bir dūna degmez⁴⁶² keşf-i esrār

⁴⁶² degmez : gerekmez İ

- Dimezven pür-ḥayāl ü perde-bāz ol
Sözi pür-dile söyle perde-sāz ol
- İ53a Şekerden tu‘me virme zāğa zinhār
Ulağı şalıvirme bāğa zinhār
- Kişiye arturan çün hem-nişīndür
‘Azābı dūzaḥuñ bī’se’l-ķarīndür
- Ne deñlü ki istediüm yār-ı muvāfıķ
Muvāfıķ şandıgum çıķdı münāfıķ
- 2545 Göñül çünkim bulunmaz hem-nefes hīc
Bu demden epsem ol urma nefes hīc
- Bulunmaz çünkim işbu rāza maḥrem
Ḥasendür söylemekden olmağ epsem
- Şorarsañ ücdürür re’s-i ‘ibādet
Ḥamūş olmaķdurur şabr u ķanā‘at
- Ç95a Eger merd iseñ öğren ḥu-yı merdān
Gören merdānı göz der-rūy-ı merdān
- Sañı merdān-ı dünyā dehrī yāndur
Meger merdān degül anlar zenāndur
- 2550 Dilerseñ⁴⁶³ dünyā vü ‘uķbāda ‘izzet
Var epsem ihtiyār it günc-i ‘uzlet
- Bu yaña bāde vü ol yaña şāhid
Bu ḥalk içinde kim ķala zāhid
- S88a Cihāndur çün nişīmen-gāh-ı gülān
Bu ‘ālem ḥalkı anlardan ġarīvān
- Bu meydanda ki yokdır aña serḥad
Ne başlar ṭob olur⁴⁶⁴ anda bī-‘aded
- Eger cāndur dem-ā-dem ġarķ-ı ḥūndur
Ve ger cism ise bu derden birūndur

⁴⁶³ Dilerseñ : diler Ç

⁴⁶⁴ Yazmada “olubdur” şeklindedir. Vezin gereği “olur” olmalı.

- 2555 Eger baş ise fark olmaz ayakdan
Ve ger ‘ayn olsa seçilmez kulağdan
- Olubdur ğarķ-ı hūn çūnkim bu cānlar
Yūzer ķan iķre iķbu ūstūh^vānlar
- Çū husrevler daħi pūr-eķk-i hūndur
Zemīni řorma Ferhad’uñ ki çūndūr
- Anuñ kim ‘aķl-i külldendūr külāhı
Bu serden olimez maħrem kemāhı
- Çū Mūsā her ki kūr an rā ‘aķā řod
Zi fir‘avnān reh-i tīreķ ħaķā şod
- 2560 Bu yolda şol ķadardur saña reh-zen
Ki ger söyler hem aĝlar saña dūŗmen
- Olur çūn evvelūñ hıķ āħirūñ hıķ
Var epsem ķıl tevekkūl olma der-pıķ
- Sinūñ gör kendin evvel sini güm bil
Pes andan yola baŗduñ sen ķadem bil
- Seg-i Aŗķāb-ı Kehfi gör řafādan
Döner mi ger çıkarsa dest ü pādan
- Ķoyanlar seg-ŗıfat bu ūstūh^vānı
Olur Aŗķāb-ı Kehfūñ pāsbānı⁴⁶⁵
- Ç95b 2565 Eger sen merd-ı rāh iseñ gözet rāh
Ķıl ol sulķāna tā kim olasın řāh
- Eger cān oyna dirse saña dildār
Bu řādīden fedā ķıl ser ne destār
- S88b Ķaçarsañ telķ-ı dārūnuñ ĝamından
Şifā umma řabībūñ merheminden
- Siper tutmaz giren bu ķār-zāra
Ĥazāndan ķaçmaz iren nev-bahāra

⁴⁶⁵ Kehf, 18/18. [bkz. Ekler, 29]

**İrilmez sırra serden geçmeyince
Meşâff olmaz siperden geçmeyince**

2570 Bir abdāla dimiş bir merd-i mü'min
Giren Beytü'l-ḥarāma olur eymen

Ḳalur dīvāne şol dem 'azm-i rāhı
Cihāndan isteyü cāna penāhı

Bulur çün 'ākibet Beytü'l-ḥarāmı
Ḳapar destārını başdan ḥarāmı

Henūz bir pāyı taşra iken ḥaremden
Ḳalur 'aciz belā vü derd ü ḡamdan

Görür kim olmamış ḡamdan emīn ol
Döner iḳlīmine andan hemīn ol

İ53b 2575 Görür derde gider destār serden
Giren serden çıkar dir döndi derden

Bilürdi dāra çün derdür 'alāmet
Hemān sâ'at döner derden selāmet

Bu yerde çün saçılmaz dār derden
Ḳaçan fark oliser destār serden

Hezāran ser bu yolda zerredür bil
Hezāran baḥr kemter ḳatredür bil

Hezāran dil bu rāhuñ kim ḡubārı
Hezāran cān bu dergāhuñ nişārı

2580 Özüñden tā ki bir mūy ola bākī
Şarab-ı emni şunmaz saña sākī

Ç96a S89a Bu derden tā birünsin bī-ḡabersin
Ḥaḳīḳat 'āleminde bī-başarsın

Özüñden gec ki ütrük⁴⁶⁶ nefsek oldur
Emīn olmaḳ nişānı bī-şek oldur

⁴⁶⁶ Yazmada "ütrüki" şeklinde. Vezin ve anlam gereği "ütrük" olacak.

‘Aceb h  zret  r  r b  -hadd    p  y  n
‘Aceb   an‘atdurur peyd   v   pinh  n

Buyurmuş ol ‘aziz-i p  r-i b  d  r
Ki vecd-i fak  ra   o   oldum girift  r

2585 **  a  an peyd   olam hayran olurdum**
  a  an b  n   olam pinh  n⁴⁶⁷ olurdum

Bu d  ny  nu  n ne hoşdur b  r u bergi
Degilmişse   o  n  nda tel   mergi

Ne hoş c  y  dı g  r    teng    t  r  k
  r  t   olm  yaydı böyle b  r  k

Ne hoş k  pri idi anu  n   r  t  
Cehennem olmasa anu  n rib  t  

Yeterdi b  ri bu   amlar tam  met
Degilmişse   am-ı r  z-ı kıy  met

2590 Bu dery  lar ki gözlerden nih  ndur
Bu sevd  dan dem urma   b  m-i c  ndur

Niçün virmez kimesne reftelerden
Bu h  k içinde yatan huftelerden

Olubdur c  n bu mi  netden d  -n  me
Batan çıkmaz bu gird  b-ı ‘az  me

Düşen   urmaz ne v  d  -yi siyehdür
Niçe ba  lar bu yolda g  y-ı rehdür

Bu ba  r içre cih  n   ar  -  b-ı h  ndur
Ne bilsün kimse     ir h  l-i     nd  r

S89b 2595 Cih  nu  n kerdesin n  -kerde a  la
  amu c  n  n yüzinden perde a  la

Neden çekmek cih  ndan derd    renci
Ki bu gence yetişmez her dilenci

⁴⁶⁷ b  n   olam pinh  n : pinh  n olam peyd     

- Ç96b Çerāğuñ ‘ākibet çünkim uçiser
Geçür devrānuñı çünkim geçiser
- Cihāndur hıc ü bākī zāt-ı Hākķdur
Beķāya zāt her şeyden eķakķdur
- Cihān bākī degül çünkim fenādur
Fenādan kıl güzer andan beķādur
- 2600 Cihānuñ her ziyānın sūd añla
Anuñ her būdını nā-būd añla
- Ne lütfı var ki olmaz āhırı ķahr
Ne şerbet şunsa eyler ‘ākibet zehr
- Bu leddler dökmençe eşk-i ħūnīn
Çemende bitmedi bir lāle rengīn
- İñen dünyā ğamında yelme iy yār
Bilirsın ķalmayısar bunda deyyār
- Cihānuñ şādīsı kemdür ğamına
Ki degmez zaķmı anuñ merhemine
- 2605 Nedür dünyā ķı anuñla nāz idersin
Ser-efrāzum diyü āvāz idersin
- Ser-ā-ser añla bu dünyāyı murdār
Ger insān iseñ it murdārdan ‘ār
- İ54a Şaķın bu dünyē-i ğaddara ķalma
Hemin kerkesleyin murdāra ķalma
- Oliser ‘ākibet çün cümle fānī**
Ser-ā-ser tūt ki tūtduñ bu cihānı
- S90a Meger heyzüm-şiken bir dil-şikeste
Ķazā ile olur nāĝāh ħasta
- 2610 İder çün anı Ğazzalī ‘ıyādet
Ķı ider ehl-i ‘ibādāt anı ‘ādet
- Aña eydür bulıbsın şıĥhat epsem
Olıbsın şıĥhate māyil yeme ğam

- Cevābın eyle virmiş pīr-i ḥasta
Kı idem bir kaç ağac daḥi ṣikeste
- Ç97a Bilürsin çün fenādur āḫiri kār
Ne aṣṣı bir nefes germ olsa bāzār
- Bu dünyā sūdına var olma ḥoṣnūd
Ziyāndur sūdı anuñ añlama sūd
- 2615 Yaḫın añla aña kim merdü rehdür
Sepīdi ‘ālemüñ küllī siyehdür
- Olara dīn olubdur çünki maḫṣūd
Cihānuñ ziyānıdır anlara sūd
- Ser-ā-ser çün ziyāndur sūd-ı dünyā
Ḳamu nā-būd olubdur būd-ı dünyā
- Virüb dünyā bular ‘uḳbā alurlar
Bu dehrüñ miḥnetin aṣṣı bilürler
- Bu [dem] bey‘ ü ṣirādan ġāfil olma
Cihānuñ ziynetine māyil olma
- 2620 Ḳo nā-būdın cihānuñ būd ṣānma
Ziyāndur sūdı anuñ būd ṣānma
- Çü yokdur ‘ömrüñüñ pāyendeliği
Ser-ā-ser ṣūr ü ṣerdür zindeliği
- Bu dehrüñ sūrı mātemden seçilmez
Ṣafā ü ṣādīsı ġamdan seçilmez
- Emīn olma ki bu çārḥ-ı sitem-kār
Nedeñlü ḳan içerse eylemez ‘ār
- S90b Alur birinden ü virür birine
Dimez ki tā ki ol miskīn yerine
- 2625 İñen germ olma iy bī-derd-i āḫir
Ki bu bāzār olıser sūd āḫir

Ne cāzūdur görüñ devr-i zamānı
Ki görmez ara yirde kimse anı

Ayağ yirine gāhī indürür baş
Gehī zer-tāc urur başa gehī taş

Cihān menzil degil çün reh-güzerdür
Yol üzre menzil itmez her ki erdür

Eger Mecnūn degülseñ iy civān-merd
Ço bu hengāme'i kim olıser serd

Ç97b 2630 Ne deñlü germ olırsa olma mesrūr
Ki virür yiriñ ısıtduğda destūr

Bilürsın dehr çünkim bī-vefādur
Vefā ummak tapuñ andan hañādur

Kime ne virdi ki almadı elinden
Kimi komadı āhır menzilinden

Cihān řāvūsa beñzer per-güşāde
Niçe cān her perinde ser-nihāde

Hezārān cān u dil var her birinde
Hezārān zūrı var [hem] her yüzinde

2635 Çiger her perde yüz biñ renk vardur
Hezārān hıle vü nıreng vardur

Bakub rengine zinhār olma mesrūr
Sen anuñ ziynetine olma mağrūr

Çü rengi geh kebūd u geh siyehdür
Çalan her gözde andan gerd-i rehdür

Görinür gündüzin dūd-ı kebūdı
Gece āb-ı siyehdür bād-ı būdı

S91a Çe reng-ā-rengdür nağş u nigārı
Kebūdiyle siyehdür cümle vārı

İ54b 2640 Çamu dūd-ı kebūd āb-ı siyehdür
Çalan ziynetleri küllī tebāhdur

Ne şanduñ ‘āc-ı çarhuñ ābnūsı
Nice řāvūsa beñzetdüñ ħurūsı

Niçe devr itse bu gerdānda řōlāb
Hemişe ħūn-ı dildendür ana āb

Ne deñlü dönse[ol] gerdānda pergār
Medārı derd ü ħamdur nāle vü zār
⁴⁶⁸

Felek bir řāsa beñzer pürz-i aĥker
Döker her laĥza aĥker şanma aĥter

2645 Ser-ā-ser nārdur çün saĥf-ı mefreş
Yarar anda urursañ cāna āteş

Bu gerdün ki āsiyā-yı āteşidür
Öğütmek ‘ālemi her-dem işidür

Ç98a Ne mümkün āsiyā-yı āteşidür
Ĥalāş olmak ‘acebler her işidür

İ41a Kime virdi felek bir dem amānı
Ki andan ‘āķibet almadı cānı

Kimi kıldı cihān bir laĥza şādān
Ki çāk itdirmedi āĥir giryān

2650 Eġer ĥūrşiddin giyseñ küleh-pāk
Ĥapar gerdün başuñdan cüst u çālāk

İrüşür cāna her dem yüz cefāsı
Görinmez biñde bir kerre şafāsı

Bu devrānuñ ‘acāyib işi vardur
Ki her nūşında yüz biñ nīşi vardur

Hemīn sen şanma anuñ mübtelāsı
Ki irer her demde cāna biñ belāsı⁴⁶⁹

S91b Olar kim enbiyā vü evliyādur
Bu çarhuñ miĥnetinde mübtelādur

⁴⁶⁸ Ç ve İ nüshalarında S 2043. Beyitten sonra atlayan bölüm buradan itibaren devam ediyor.

⁴⁶⁹ cāna biñ belāsı : cāna belāsı İ

2655 Ȳamunuñ kısmı ‘ālemden elemdür
Naşibi cümleñüñ endüh u ğamdur

Ne rūzī var ki olmaz zār āhır
Ne nurı var ki olmaz nār āhır

Ne hūrşīdi toĝar ki olmaz zevāli
Ne bedri var ki olmaya hilāli

Ne ‘ömri var ki anuñ pāyānı yoĝdur
Ne vaşlı var ki anuñ hicrānı yoĝdur

Zamān kim sāl u māh u rüz u şebdür
Ser-ā-ser miħnet ü renc ü ta‘abdur

2660 Bilürseñ fī’l-meşel bu çarħ-ı ħam-püşt
Kızır tennüre beñzer pürz-i engüşt

**Gice pür-dūd olur gündüz pür-āteş
Yanar her dem şalarlar girdeler ħoş**

Tenūr-i tāftest īn çarħ-ı nā-sāz
Kez o bī-süz ne āyed kerde-i bāz

Ç98b Ne denlü ki olur anda girde büryān
Ki yanmayınca çıkmaz anda āsān

Bu tennüre giren girde yanar pāk
Düşüb nāra varur bāda olur ħāk

2665 Bu tennüre ne girde girdi cān-bāz
Ki aħır çıkmadı pür-süz ü pür-sāz

Bu çenberden ħalāşa çāre yoĝdur
Gerek bu kāinātı ara yoĝdur

Bu ğam çün ‘āmm olubdur ‘āmm u ħāsa
Var epsem tır ki yol yoĝdur ħalāşa

S92a Bu nāre bil hemīndür çāre yanmak
Olub bī-çāre vü āvāre yanmak

Bu gird-āba düşen çıkmaz kenāra
Hemīndür ĝarĝa varmak anda çāre

- 2670 Bulınmaz çün bu deryānuñ kenārı
Gerekdür ƙaʿra düşmek anda bārı
- Bu şahrāya bulınmaz çünki pāyān
Bu yelmekle alınmaz işbu meydān
- Bu derdi ırgürür dermāna yanmak
Ki cānı vaşl ider cānāne yanmak
- İren evvel ƙadem cāndan geçerler
Bu müşkil menzili andan geçerler
- Bu zindāndan olur andan ƙalāşuñ
Ki ola evvel ten ü cāndan ƙalāşuñ⁴⁷⁰
- 2675 Elif ƙaddüñ ƙılursın çenberı sen
Geçersin ʿāķibet bu çenberi sen
- Ƙaçan çenber gibi gerdān olursın
Bu çenberden geçüb meydān alursın
- Elifden çenberi sen etmedin fark
Bu deryāda umarsın evvelin ğark
- Bu çenberden ƙalāş oldum bulur ƙalk
Ki cāna ola menzil çenberi ƙalk
- Döner her dem sipihr-i çenberı bāz
Bu çenberden düzer çenber ƙılur sāz
- Ç99a 2680 Urur her laħza ol sāza semāı
Ƙalur zulmetde ol bulmaz şuʿāı
- İ41b Umarsın sen tırub iy merd-i ʿaşı
Bulasın işbu çenberden ƙalāşı
- Ne aşşı mekr ü hılet-bāzlıkdur
Ne şad luʿb ile çenber-bāzlıkdur
- S92b Eger biñ yıl ƙaçarsan kām [u] nā-kām
Bu çenberden geçersin [hem] ser-encām

⁴⁷⁰ Bu mısra ile takip eden beyitin ilk mısrası yer deġiştirmiş İ

Bu dehrün ʃab^c-ı merdüm-ḥ^vārı vardur
Ki her zūrında yüz biñ zārı vardur

2685 Çiger çoḡdur cihānuñ lütf [u] nāzı
Ḥaḳīḳatde olur hep lehv-bāzı

Cihānā āh elüñden dād elüñden
Kimesne olmamışdur şād elüñden

Şatarsın cūce ger kendüm-nümāsın
Peri-ḥūsın çiger merdüm-nümāsın

Göñül geç bu cihāndan kim yalandur
Ki anuñ aşsı [hem] küll-ı ziyāndur

Olursın ḥāk āḫir kām nā-kām
Cihanda ḳalur ancaḳ saña bir nām

2690 Cihān senden degüldür çünki ḡam-nāk
Niçün andan ḳoyarsın başa sen ḥāk

Olur sinüñ ḡamuñdan çünki mesrūr
Var epsem ṭur getürme kendüñe zor

Cihān bir zendürür biñ adı vardur
Senüñ gibi niçe dāmādı vardur

Görübdür anca ʿıyd u anca nev-rūz
Saña andan degendür fūrḳat ü sūz

Özine her ki bir dem ola hem-dem
Diler kim çekdüre yüz yıl aña ḡam

2695 Aña⁴⁷¹ kim sürdürür bir dem şafāyı
Diler kim çekdüre biñ yıl cefāyı

Yolında niçe yıl yeldürmek ister
Yüregin ḳan ile ṭoldurmaḡ ister

Ç99b Niçeyi yeldürür dünyā erince
Otursam bir nefes diyü yalvarınca⁴⁷²

⁴⁷¹ Aña : eger **İ**

⁴⁷² Vezin bozuk.

- S93a Kaçan kalmaz mecāl u ditrer endam
Diler miskīn kī iyde bir laḥza ārām
- Çoğ oturduñ diyü alur elini
Ser gösterir ḳabre yolını
- 2700 Döner kendü çü yār-ı bī-vefādur
Hemişe ʿādeti cev̄r ü cefādur
- Bu evde kimse kalmaz çünki ārām
Yüküñ tūt sende eyle göçe iḳdām
- Dirīgā vü dirīgā vü dirīg āh
Ḳaliser afītābuñ zīr-i mīg-āh
- Bu çarḥ-ı nüh-sipīhr-i yek reh āyet
Ki idersin anuñ elinden şikāyet
- Ne dersin senden ol āvārerekdür
Bu yolda ʿāciz ü bī-çārerekdür
- 2705 Ne ḳurtarsın seni bī-çārelıḳdan
Özini bulamaz āvārelıḳdan
- Felek ser-güştedür senden bu yolda
Bu derde çāre ister senden olda
- Felek çokdan yeler bu yolda ḥayrān
Ne buldı ne buliser derde dermān
- Felek çokdandurur ḥayrān bu derde**
Velīken bulmadı dermān bu derde
- Hikāyetdür ki bir dīvāne server
Görür būstān içinde bir ser-i ḥar
- 2710 Şorar ḥaşlet nedür bu üstüḥvānda
Ki dikmişlerdür anı būstānda
- Cevab eyle virürler ey yegāne
Eşek başı dikerler būstāna
- S93b Ki şaḳlar būstānı çeşm-i bedden
Zarar būstāna irişmez eḥadden

- Ç100a Olur dīvāne bu sözden haber-dār
Bulara dir ki iy müştī ciger-ḥvār⁴⁷³
- İ42a Ger ol ḥar olsa idi şimdi zinde
İderdi işbu nā-maḥkūle ḥande
- 2715 Eşek başın yedürmiş size eyyām
Eşek başına andan olduñuz rām
- Özüni şaḳlamayan bezlemekden
Ne ḥıfz itsün yavuz göz gözlemekden
- Tenin ḥıfz itmeyen bizden derile
Ne būstān beklesün kır serile
- Var epsam fārīg ol kim añlamazsın
Çiger çokdur sözüm sen diñlemezsın
- Bu sevdāya yeter yıl sāye gibi
Ki olmaz tıfla hem-dem dāye gibi
- 2720 Ser-ā-ser nūrdur çün şem^e sāye⁴⁷⁴
Zihī ebleh ki ister nūra sāye
- Viren ol sāyeye zulmet özidür
Ḥicābı kendüsünüñ kendözidür
- Saña sendendürür çün dürlü ğamlar
Özüñden geç⁴⁷⁵ ki ref^e ola elemeler
- Bu derden taşra zinhār urmağıl dem
Ya geç bu perdelerden yāḥūd epsem
- Ḳader ḳavsından itme tīre tedbīr**
Ki yokdur taḥta-i taḳdīre tağyīr⁴⁷⁶
- 2725 Meger bir rūstāyī zār u dil-teng
Görür şeh̄r içre bir muṭrib çalar çeng

⁴⁷³ ciger-ḥvār : ciger-dār İ

⁴⁷⁴ māye : māye İ

⁴⁷⁵ Ölmeden önce ölünüz. [bkz. Ekler, 43]

⁴⁷⁶ 2724ab –Ç

S94a

Çü hoş gelmez añā ol oldı hāsta
İder ol muṭribüñ başın şikeste

Görür muṭrib diğēr gün çün ki hālin
Yolar ol rüstāyīnün şakālın

Varur kūyinde çalkarken yayak ol
Urur lāf u şığar şol dem bıyık ol

Ç100b

Ne çirkin dir olurmuş şehr mesken
Cihānda olmya deh gibi me'men

2730

Bu resme gerçe çok söyler sıkalıdan
Velīken hālin añlarlar şakaldan

Nedir şerbet ne bilsün āşıdır düğ
Şanur destārı miskīn deste-i yūğ

Nazarda çün añā birdür kej ü rāst
‘Aceb mi şansa şehd ü şekkeri māst

Çü yokdur lāle gibi dilde dāğı
‘Aceb mi bāğdan yeg görse rāğı

Çü temyīz eylemez sulṭānı kıldan
Bezir yāğın yeg añlar āb-ı gülden

2735

Cihāndur şīşe-ger dükkānı iy şeng
İñende atmağ olmaz her yaña seng

Bu hikmetde⁴⁷⁷ çü seng-endāz olursın
Kaçan bu yolda ehl-i rāz olursın

Çü seng-endāz olasın zulmet içre
Olursın seng-i kemter kıymet içre

Ne sengi kī anı atarsın nihānı
Hemān sinüñdür ol sengüñ nişānı

Kaçan sen taş atarsın iy qarındaş
Girü saña tokınur atduğün taş

⁴⁷⁷ hikmetde : zulmetde İ

- 2740 Çü hāmūşlukdurur bünyād-ı ʿālem
Var epsem ol bu demden urmağıl dem
- S94b Düşübdür çünki heft-endām dāma
Ferāgat şatdıguñ ne hāş ü ʿāme
- Tenüñde bir kıluñ bulsa rekāket
Çeker cānuñ hezārān dürlü miḥnet
- Ve ger bir barmağıñ olsa borīde
Olursın derd ile perde derīde
- Dirīgā mübtelā-yı güft u gūsın
Diye idüñ hūme düşmiş arusun
- 2745 Felekdür āsiyā sen şīşe iy dost
Var imdi nāle iden pīşe iy dost
- Ç101a Degirmen taşınuñ altında şīşe
Kıyās eylermisin kim vara başa
- İ42b İder çün şīşe-gerden şīşe feryād
Kılur Ferhād elinden tīşe feryād
- Var epsem şīşe-gerde şīşe şatma
İşüñ bil pīşe-kāre pīşe şatma
- Bileydüñ şīşe-ger kim şīşe kimdür
Bilürdüñ şīr kim pīşe kimdür
- 2750 Anuñçün germdür bāzār-ı fıtrat
Ki Hākdur anda bāzer-gān-ı kudret
- Bu mülküñ Hākdan özge hānı yokdur
Bu cismüñ andan artuğ cānı yokdur
- Ki⁴⁷⁸ şanduñ sen seni sen sen degülsün
Bilürsin cāna cānsın ten degülsün
- Şanursın sen ki bir yerden gelürsin
Zihī ebleh kı anı eyle bilürsin

⁴⁷⁸ Ki : ne İ

Sen ol huffāşa benzer ƙaldıñ uş kūr
Şanursın kim cihānda yoƙdur ol nūr⁴⁷⁹

2755 Olubdur genc-i zūlmet saña mesken
Der-i cennet görünüñ saña mesken⁴⁸⁰

S95a Çıƙub geh geh gezersin bāğ u rāğa
Ƙonarsın her nefesde bir budāğa

Çü bulduñ bu ƙarāñu cāy-gāhı
Şanursın ‘ālemüñsin pādişāhı

Bulursañ genc-i hālvat bir arada
Şanursın ol nefes irdüñ murāda

Ferāğat buluben anda cihāndan
Olursın bir deme ƙānı‘ nazardan

2760 Gel iy huffāş-ı miskīn tenge ƙānı‘
Bu zūlmetde ƙılıpsın ‘ömri zāyı‘

Güneş toƙunduğı yirden ƙaçırsın
Ne bellü epsem olur ne uçarsın

Güneş nūrı ƙaçan kim çekse şemşīr
Ƙaçarsın heybetinden dökerek şīr

Ç101b Ne ƙuşsun kim ne perrüñ var ne bālüñ
Bu zūlmetde nedür kim böyle hālüñ

Ƙalıpsın kūr olubsın nūrdan dūr
Şanursın kim hemīn zūlmetdürür nūr

2765 Anı añmaz mısın hūrşīd-i cebbār
Ola bu burc-ı vahdetden bedīdār

Özüñde nūra yoƙdur çün liyāƙat
Ne resme idesin ol nūra tāƙat

Gel evvel ƙıl özüñ şāyeste-i nūr
Ki olasın nūr-ı hūrşīd irse mesrūr

⁴⁷⁹ Ol nūr : nūr Ĩ

⁴⁸⁰ mesken : revzen Ĩ

Çü sen şāyeste-i envār olasın
Görüb dīdārı ber-ḥūr-dār olasın

Bu ḥāne çün degüldür anca rüşen
Güzer kıl el virürken saña revzen

2770 Bu revzenden gıc iy zerre açub per
Ki olasın hem-dem-i ḥūrşīd-i enver

S95b Dilerseñ gülsitān-ı lā-yezālī
Bu külḥandan güzer kıl lā'ubālī

İderseñ vaşl-ı ḥūrşīde şitābı
Bu revzenden güzer bilgil şavābı

Sen eydürsin ki pür-nūram ki bedrem
Benümdür şadr çünki ehl-i ḳadrem

Benüm nūrum tutubdur bu cihānı
Ne bilsün nūrı olmayanlar anı

2775 Bu ḳadrüñ söyleme şadruñ bilürseñ
Hilāl it bedrüñi ḳadrüñ bilürseñ

Dilerseñ saña ma'lūm ola ḳadrüñ
Gözet ḳaḡı hilālisin bu bedrüñ

Bir avuc ḥāk alub yerden nazār kıl
Püf eyle yile vir andan güzer kıl

Bil andan sende varsa fıtrat-ı pāk
Ki olubdur evvelüñ ḥāk āḫirüñ ḥāk

Tefekkür kıl degülseñ bāri Mecnūn
Ki müştī ḥāksın yā pāre-i ḥūn

Ç102a İ43a 2780 Çü bildüñ kim bir avuc ḥāk u ḥūnsın
Tekebbürle niçün derden birünsın

Tekebbürden geçüb ḳalma taḥayyür
Ki kibr ehli degül ehl-i tedebbür

Diyen Hâkdur ridâ-yı kibriyâyî
Ne görsün ğayra lâyıķ ol ridâyî⁴⁸¹

Tekebbür ehlidür çün zâr [u] maḥzûn
Bu derden ḥalka gibi ḳaldı bîrûn

Tekebbürden geçüb bil Hakkı mescûd
Ki iblîsî idübdür kibri merdûd

2785 Tecebbürden geçüb ol Hakkı sâcid
Ki iblîsî idübdür kibr ḥâcid⁴⁸²

S96a İnanma bu cihānuñ varlığına
Ki āḥir düşisersin tārlığına

Ola çün evvelüñ ḥiç āḥirüñ ḥiç
Ne var bu arada ki olasin piç⁴⁸³

Bilürseñ evvel oldur āḥir oldur
Ḥaḳīķat bâṭın oldur zāḥir oldur

Bu çarḥ altında ki olmuşdur leked-kûb
Bu meydanda kim ola ki ḳapa tûb

2790 Bu çarḥuñ ref'-i ḥaffuñ kimse bilmez
Hemîn oldur ki bunda kimse ḳalmaz

Dilerseñ bu meżâyıķdan ḥalâşı
İdingil ḥışn-ı ĩmāndan manâşı

Dilerseñ ol ḳadîmi āşiyānuñ
Gerekdür terkin urmaḳ bu cihānuñ

Dilerseñ pāk olub murdārdan dūr
Gel istersen gereksin ḥārdan dūr

Görürken tılsımātıñ bu zamānuñ
Gezendinden niçün ḳorḳmazsın anuñ

2795 Bu deryādur egerçi şimdi ḥāmūş
Şaḳın kim nā-gehān bir gün ḳıḷur cūş

⁴⁸¹ ridâyı : revâyı İ

⁴⁸² ḥâcid : cāḥid İ

⁴⁸³ Ne bu ara yerde olasin piç İ

Ç102b

Görür deryâyı bir şahş âremîde
Bağub eṭrāfına irmezdi dîde

Görürdi şöyle epsem itmeyüb cūş
Temāşa kıldı bir dem oldu bî-hūş

Dir iy deryā ṭurursın gerçi ḥāmūş
Velî ḳorḳum o dur⁴⁸⁴ ki idesin cūş

Sañā dāyim degüldür işbu ārām
Gelürsin ‘āḳibet cūşa ser-encām

S96b

2800

Niçe keştî oliser sende ġarḳa
Kimi ġarba çıkıser kimi şarḳa

Bu ārāmuñ bulardan dek degüldür
Bu epsemlik saña pendüñ⁴⁸⁵ degüldür

Çiger engüşte ‘ālem bir nigîndür
Maḳāmuñ ‘āḳibet zîr-i zemîndür

Kimesne sürmedi bundan şafâyı
Kimesne bulmadı andan vefâyı

İki ḳapulı bir kār-bān-serādur
Bu yirde menzil itmek ne revādur

2805

Birinden girdüñ ü çıkduñ birinden
Ne ḥāşıldur anuñ şūr u şerinden

Çü bildüñ kim olırsın āḫir ü kār
Çıkarsın bu serādan çār u nāçār

Gerekdür ki olmya anda ḳararuñ
Gice gündüz ola āḫıyle zāruñ

Key añla ger gedāsın ger şehenşāḥ
Beş arşun yirdür āḫir saña hem-rāḥ

Eger ḥükmüñ ire māḫıye mehdan
Çıkarsın ‘āḳibet taht u külehden

⁴⁸⁴ Yazmada “oldur” şeklinde. Vezin gereği “o dur” olmalı.

⁴⁸⁵ saña pendüñ : saña benden hem İ

- 2810 Olaruñla ki içerdüñ çü her cām
Şaçarlar üstüñe toprak ser-encām
- Degül devrān elinden kimse deste
Kıliser ʿāķibet seni de ħasta
- Ç103a Meger yüklendi bir bī-çāre şīşe
Ki olubdur şīşe şatmak aña pīşe
- İ43b Görür bir kimse anı kim gider süst
Nedendür gitdüğüñ yāb yāb degül cüst
- S97a Nedir yüklendigüñ dir iy dil-i pīç
Didi ger ħar düşerse hīç olur hīç⁴⁸⁶
- 2815 Çü bu ħar var olubdur hīç bārum
Mebāda kim ola pür-hīç kārūm
- Anuñ çün giderüm yāb-yāb fütāde
Korķarvan ki varum gide bāda⁴⁸⁷
- Gel iy ħavf itmeyen miskīn ecelden
Yüküñdür şīşeler tūl-i emelden
- Ne yatarsın⁴⁸⁸ ki olubdur şīşe bāruñ
Düşersen yele varur cümle varuñ
- Olursañ ʿizzet içre ger Sikender
Ecel irse olursın mūr-ı kemter
- 2820 Ecel peykānı çün ħuramaz⁴⁸⁹ siperde
Eger sedd-i Sikender olsa perde
- Bir ağacuñ kesilse bir budagı
Birinüñ de erür yüregi yağı
- Nice yakmasun anı nār-ı fūrķat
Ki bilür aña deger sonra nevbet

⁴⁸⁶ hīç olur hīç : hīçdir hīç İ

⁴⁸⁷ Ki korķarvan varum vara bāda İ

⁴⁸⁸ yatarsın : yürtersin Ç

⁴⁸⁹ çün ħuramaz : ħuramaz çün İ

Eger zerre bu ʿālemde ve ger⁴⁹⁰ şems
Olur āhir keen lem-tegne bi'l-ems

Belī kılmışdurur dünyāyı fānī
Kefen iskendere İskenderānī

2825 Felek Dārāyı āhir dar idübdür
Cihān İsfendiyārı zār idübdür

Ferīdünüñ koyubdur başına hāk
İdübdür zehresin rūyın tenüñ çāk

Ne kul bilir ecel şāhum ne sultān
Olubdur bāy u yoḥsul aña fermān

Anuñ hükminde iken insile cān
Düşübdür hāke tahtından Süleymān⁴⁹¹

Ç103b S97b

Gerek kūh-ı bülend ol gāh olursın
Düşersin hāke hāk-ı rāh olursın

2830 Ve ger deryā olursan çağlamağdan
Çıқarsın gözden āhir ağlamağdan

Eger şīr-i jiyān olsañ me'ālī
Şikār eyler seni çarḥuñ şagāli

Eger pīl ol gerekse pīl-gīrī
Olursan ʿāqibet mevtüñ esīri

Eger hūrşīd olub irsen kemāle
Düşersin ʿāqibet añla zevāle

Olursañ mah-ı bedr artub kemālūñ
Bilürseñ ʿāqibet vardur hilālūñ⁴⁹²

2835 Eger mülküñ olursa Rūm u Efrang
Çü merg ire olur ʿālem saña teng

Gerek Sindān-ı pülād ol gerek taş
Ecel darbı ediser sini ḥaşḥaş

⁴⁹⁰ ve ger : eger İ

⁴⁹¹ 2828ab – İ

⁴⁹² Hilālūñ : zevālūñ İ

Olursa şîr tab‘uñ pîl zûruñ
Olursın tu‘mesi kirmân-ı kûruñ

Gerek âb u gerek âteş nijâda
Virürsin ‘âkıbet bu hâki bâda

Aña kim pîrehen berg-i semendür
Alub gidecegi âhir kefindür

2840 Tefekkür kıl kanı bunca zen ü merd
Ki geçmişdür cihândan pür-dil-i derd

Bu şahrâ kim görürsin pür-çemendür
Kadı çün serv rûyı çün semendür

Şamu rûy-i zemîn ferseng ferseng
Ten-i şimîndürür zülf-i siyeh-reng

Şamu şahrâ-yı ‘âlem cây-tâ-tây
Ruḡ-ı rengin dürür zülf-i semen-sây

S98a Toludur ser-tâ-ser kûh u beyâbân
Gül-i nevreste vü serv-i hırâmân

2845 Naẓar kılsañ cihân pür-dem cem ü cām
Leb-i çün piste vü çeşm-i çü-bādām

Ç104a İ44a Ne Ceyḡun-var degül ḡun-i dil iy dost
Ne hāmūn ki olmamışdur menzil iy dost

Ne topraḡ kim yeler öñince bāduñ
Tozıdur yā Ferīdūn yā Ḳubāduñ

Tozıtduḡı bu ḡāk-i bād-pīzüñ
Şanursın topraḡıdur bir ‘azīzüñ

Ne yirde kim görürsin bir giyāhi
Çıkubdur çarḡa bir köyüñglü āhi

2850 Şorar bir ehl-i dil bir bī-vefādan⁴⁹³
Ḥaber virgil baña kār-ı Ḥudādan

⁴⁹³ bī-vefādan : bī-nevadan İ

Cevābın eyle virdi merd-i āgāh
Hudāyī kāse ger gördüm men iy şāh

Düzer çün kāse-i ser kudretinden
Pür eyler anı ʿilm ü hikmetinden

Yedirdür aña bunca niʿmet ü nāz
Tuyurdur aña dürlü hikmet ü rāz

Geçürdür çünki ʿömri nevbetini
Alur egninden āhir hilʿatini

2855 Bozub ol kāse-i āhir ider hāk
Düşer hāke varur bāda olur pāk

Eger yirden alayduñ bir avuç hāk
Şorayduñ söyleyeydi hāk-i gam-nāk

Hezārān derd-i hasret birle zārī
İdüb ideydi hāl-i rūzgārı

S98b Ser-ā-ser şerh ideydi sergüzeşti
Gam u şādīden ol başdan ne geçdi

Eger var ise sende zerrece hūş
İşit her zerreden bu kışsa-i hōş

2860 Ki iy gāfiller itmeñ bizi āzār
Ki hāk olmağdur āhir sizde de kār

Siziñ gibi idük evvelde bizde
Bizim gibi olursız āhir sizde

Ç104b **Muḥakḳak böyledür çün ʿākibet kār**
İñende eylemeñüz bizi bīzar⁴⁹⁴

Bulur bir yerde bir dīvāne bir baş
Ne şüret qalmış ol başda ne göz kaş

Bu şüretten tıyar maʿnā ider cūş
Bu maʿnāden olur ḥayrān u medhūş

⁴⁹⁴ bīzar : āzar **İ**

2865 Görür bir şāh anı eydür ki dervīş
Nedür ol baş ki idinmişsin anı iş

Nedür bu kuru başa bunca fikret
Ki ğarķ itmişdür anda sini hayret

Dir oldur bini kılan deng ü hayrān
Ki bu dervīş midür yāhū sulṭān

Belī başdan gidicek seblet ü rīş
Seçilmez lā-cerem sulṭān u dervīş

Çü āhır hāk olasıdur kamu ten
Nedür başda bu sevdā-yı sen ü men

2870 Beş arşun yirdür āhır çün naşībūñ
Nedür farkı senden men⁴⁹⁵ ğarībūn

Çü ma'nāde sen ü menven⁴⁹⁶ ber-ā-ber
Nedür bu hāy u hū-yı mülk [ü] kişver

S99a Ber-ā-bersin baña çün renk ü būda
Nedendesin hāy u hūy u cüst ü cūda

Bu mülk ü māl u esbāb u tecemmül
Kıyāmetde oliser boynuña gul

Bu ğamdan vaķtidür ğam-h'ār olursañ
Uyan bu uyħudan bī-dār olursañ

2875 Nefesdür bād-ı 'ömr āb-revāndur
İnanma 'ahdine çarħuñ yalandur

Geçiser 'ākībet devrānı 'ömrüñ
Buliser lā-cerem pāyānı 'ömrüñ

Egerçi olam idi nā-müsā'id
Neden hāk oladı her sīm-i sā'id

Ç105a Göñül gel ğāfil olma tūt naşīḥat
Ki 'ālem tobtolıdur 'ilm ü hikmet

⁴⁹⁵ men : ben **İ**

⁴⁹⁶ menven : benven **İ**

- İ44b İñen nāz ile geçme reftelerden
Olursın sen de āhır huftelerden
- 2880 Dırāz olduğına ‘ömrüñ nedür nāz
Ki cān çekmekdür ol bāri gerek az
- Eger ‘ālemde ‘ömrüñ olsa şad sāl
Nefesdür hāşılıñ ki oldurur hāl
- Çü devrāndan naşībüñ bir nefesdür
Kalanı ser-te-ser bād-ı hevesdür
- Eger ‘ömr az eger çok cümle ğamdur
Ser-ā-ser miñnet ü derd ü elemdür
- Eger ğusrev olursañ mülk-i Belġe
Kamu şīrini degmez merg-i telġe
- 2885 Ne resme şerġ idem yārab bu ğamdan
Dem-ā-dem kām tamar çünkim kalemten
- Yakīñ bilgil ki bu zindān-ı fāñi
Degüldür cā-yı emnü zindegāñi
- S99b Eceldür ğürbe ‘ömrüñ dīk-i ser-bāz
Bu dīk içre ne varsa dökiser bāz
- Nidem çün yokdur bu ğürbede şerm
Ki bu ser-bāz dīke ide āzerm
- Var iy dil dīk gibi eyleme cūş
Zeneb-bīñ gibi ol bī-hūş [u] ħāmūş
- 2890 Bilürsin devlet el virmez emeksüz
Hevā dīġinde şab kayna nemeksüz
- Bu āteş ħānedür çün saña menzil
Kālubsın dīġden daġi siyeh-dil
- Çü kılduñ bu fenāya yok temīzün
Yiridür dīġ-i tersā kefçe-līzün
- Ne diyem şurfe[bir] kuşsin beher kār
Anın çömlekte kaysın nīġū-sār

- İnen lāf urma kim ḥaddın aşarsın
Ki dīg-i teng gibi tiz⁴⁹⁷ taşarsın
- Ç105b 2895 Çü boşdur kâse-i ser urma lāfı
Bu sevdādan dimāguñ eyle şāfī
- Senüñ olursa ʿālem mülki yek-ser
Degüldür nīm cev birle ber-ā-ber
- Şu mülküñ kim ola ardında ölmek
Cünün ola anuñ ardınca yelmek
- Eger mülk-i cihān etdüñse ḥāşıl
Üc arşun yirdür āḥir saña menzil
- Anadan çünki toğduñ olmağa ḥāk
Gerekse menzil olsun saña eflāk
- 2900 Ya her vaşluñ ki soñı ayrılığdur
Ne deñlü olsa şıḥḥat āḥir şayrılığdur⁴⁹⁸
- Çü āḥir ḥāk oliser saña meşhed
Bülend olmağ ne ḥācet taht u mesned
- S100a Olursın ʿākibet çün ḥāke hem-ser
Nedür bu rifet ü eyvān ü manzar
- Çü āḥir talḥ oliser ʿayş-ı şīrīn
Ne ıṣṣī her-dem içmek nūş şīrīn
- Olubsın ḥāk ü ḥūn içre giriftār
Degülsin ḥāl-i ʿālemden ḥaber-dār
- 2905 Maḳāmuñ çün miyān-ı ḥāk u ḥūndur
Bu menzilde qarār itmek cünündür
- Nazar kıl evvel ü āḥir nedensin
Ne varsa ḥāk u ḥūndan şanma sensin
- Ezelden menziliñ rahm idi müşkil
Hem āḥir ḥāk oliser girü menzil

⁴⁹⁷ gibi tiz : gibi tiz tiz İ

⁴⁹⁸ Her : şol / āḥir şayrılığdur : şıḥḥat şayrılığdur İ

Çü kandur evvelüñ hem āhiriñ hāk
Ne umarsın hāk u hūndan olma ğam-nāk

Derüm bir söz diñlerseñ derūndan
Hāk⁴⁹⁹ ummağ cünūndur hāk u hūndan

2910 Ne resme el virür aña murādı
Ki umar hāk u hūndan zevk u şādī

Ciger ğamdur kılursañ pāre pāre
Umarsañ hāk u hūndan hāşa çāre

Ç106a İ45a Eger pāk u eger nā-pāk olursın
Gelubsın kandan āhir hāk olursın

Kimesne bu cihānda olmadı şād
Meger hūrşīd ola kim ola āzād

Bu ʿālemde kimesne bī-ğam olmaz
Eger bir dem olursa bir dem olmaz

2915 Bir içim şu içilmez çünki bī-renc
Nedür bunca ya sevdā-yı zer ü genc

Kuşangil gel iki yirden kuşağūñ
İşe cüst ol geçiser çün ki çağūñ

S100b Kaçan nefʿī olur sana bu pendüñ
İşitdügüñ erisen işle kendüñ

Aña kim kī alur elinden anuñ kār
Hikāyet ğayri hālinden ola ʿār

Vaşiyyet kıldı bir⁵⁰⁰ merd māl-i bisyār
Ki ehline idesin anı muhtār

2920 Çü kimdür yeg bilür anuñ maḥalli
Olur her müşkilüñ anuñla ḥalli

Alur mihter ele bir ḥabbe zerden
Dir ol miskīn bileydi bu ḥaberden

⁴⁹⁹ Hāk : vefā İ

⁵⁰⁰“ bir” Ç nüshasında yok.

İdeydi dirliğinde ħabbe iħsān
 Șamudan aşşılı olaydı çendan

Vaşıyyet eylemekden bunca genci
 Șoyursa kendü yegdür bir dilenci

Oliser cümle varuñ çünki tālān
 Elüñle virdüğüñdür saña kalan

2925 Elā iy ġāfil-i üftāde der-rāh
 İriser ġāfil olma mevt nā-ġāh

Uyar bu ħvāb-ı ġafletden gözüñi
 Șur irden ħāzır eyle kendözüñi

Dirīġā işbu ġafletde kalursañ
 Ol ulu ħazrete ġāfil varursañ

Ç106b Cihāndur kim sürersin zindeġānī
 Gehī ʿişret gehī ʿayş u nihānī

Ne bulduñ bunca yıllar zindelikden
 Yüri var ġāfil olma bendelikden

2930 Șab eyle var hevā-yı zindeġānī
 Bilürsin çün degüldür cāvidānī

S101a **Dirīġā jende-i dünyāya kalduñ**
Șoyub maʿnāyı vü daʿvāya kalduñ

Meger bir jende Çīn-i bī-ħamiyyet
 Kī olupdur jende Çīnlik aña şanʿat

Yelüb yıllar yüpürdi jende dirdi
 Olam ol jendeden ferħunde dirdi

İder çün jendeden pür ħānesini
 Ne bilsün od düşüben yanasını

2935 Meger bir gice düşdi aña āteş
 Görür kim cümle yanmış jendeler ħoş

Ɛanı ol jende itin bendelikler
Ki bu bir jendeye cūyendelikler

Elā iy fānī mülküñ jende-ini
Bu oda jende-inler hem-nişini

İnen ıtutma bu külhanda nişimen
Düşer āteř yanar hem jende hem sen

Şanursın ölmek ile ıturtulırsın
Yağın bilgil ki ne itdüñse bulursın

2940 Ɛaan kim ayrılır bu cān bedenden
Düşer bir derde her bir zerre senden

Olur ıtufān bu  alem ğarb tā şark
Sen anda ğark olursın pāy-tā-fark

Hemīn şöyle ıalursın şanma bī-kār
Olur bu derde her zerreñ giriftār

Çü kabrüñden ıturasın ıaldırup ser
Görürsin menzil olmış deşt-i maşşer

Ç107a Çü bildüñ hağdurur Hağkuñ likāası
Koğıl dünyāyı kim yokdur beğāası

İ45b S101b 2945 Degerken her demi mülk-i cihānı
Diriğā vardı  ömrüñ rāy-gānı

 Aceb meftūn idübdür sini ğaflet
Ki olmaz saña māni  bunca hüccet

Gehī mu ciz gehī bürhān-ı muılağ
Gehī Tevrat gehī Fūrķān-ı pür-hağ

İderler nīk ü bedden sini āğāh
Ki nā-hağdan⁵⁰¹ yaña rāh ola kūtāh

Saña bu nükteler tekrār içündür
Şanursın cübbe ü destār içündür

⁵⁰¹ Ki nā-hağdan : Ki hağdan İ

2950 Revāmı kî idesin halka tekebbür
 Olasın cübbe vü destârla pür

Ne giydüñ cāmeler kim şad şikendür
 Añ ol kirbâsı kim adı kefendür

Țururken sende bu dest ü ser ü pây
 Ne gitsün yâ hevâ-yı cāme her cāy⁵⁰²

Çü cismüñ hâkdür nefis ü hevâ bād
 Țamusın bāda vir kim olasın şād

Gurur ile düzersin yāl ile bāl
 Var iy ebleh Țutar mı āb ğırbāl

2955 Çiger haḡdur sözüñ sen dinlemezsın
 Didügüm görmeyince añlamazsın

Bu sırruñ gavrına ırmek dilerseñ
 Var ol ölmezden öñ görmek dilerseñ

Dilerseñ kim bu ğamdan olasın şād
 Düzet gel bunda iken ol yola zād

Başuñı yire dökmek şanma Țāˆat
 Gerek cāndan ola Haḡḡa iȚāˆat

Güzāfın Țoşma baş miskīn bu kāra
 Kî oñulmaz iş bu merhemsüz bu yara⁵⁰³

S102a 2960 Ger ol hastī dilersen hest olma
 Gehī hüşyār ü gehī mest olma

Ç107b Ebed yokluk toġar ol hestlikden
 Hemīn ğavġa Țopar bed-mestlikden

Dilersen hestlik hest olma zinhār
 İçerseñ bāde bed-mest olma zinhār

Bu derdüñ çāresi bī-çārelikdür
Sevādü'l-vechdür āvārelikdür

⁵⁰² cāme her cāy : cāme vü cāy Ġ

⁵⁰³ Bu beyit il takip eden beyit yer deġiştirmiş Ç

Rivāyetdür meger bir pīr-i āgāh
Diş ağrısı havāle oldu nā-gāh

2965 Kılur çün şubḥ olunca nāle vü vāh
İrer hātifden āvāze seher-gāh

Ki iy bī-çāre nolduñ kanı gayret
Niçe hāzretten eylersin şikāyet

Gelür geldec gice ol pīr-i āgāh
Ḥayādan şubḥ olunca eylemez āh

Çiger olmışdı ol derd içre pür-ğam
Velī Ḥaqqdan utandı urmadı dem

Şabāḥ olunca çünkim irmez āvāz
Seher hātifden irdi aña bu rāz

2970 Ki iy miskīn nedür bu cāna cebrüñ
Ki yaʿnī arz idersin baña şabruñ

ʿAceb dergāh imiş bi'l-lāh bu dergāh
Ne hāmūşluk şıgar ne nāle vü vāh

Ne şamtuñ var ḥarīdārı ne zāruñ
Bu bāzāra gerekdür cān-niṣāruñ

Gerek deryā-şıfat pür-cüş olasın
Gehī güyā gehī hāmūş olasın

S102b Gehī tölāb-veş üftān ü hīzān
Yüz üzre yürtesin nālān ü giryān

2975 Seni bir kimse şanma ey fütāde
Nazar kıl gör ki neñ vardur arada

Ne peyvestüñ alurlar ne şikestüñ
Ne hüşyāruñdur ol meclis ne mestüñ

Ç108a Çü aşluñ ḥāk ferʿüñ üstühvāndur
Tuṭan bu üstühvānı et ü qandur

İ46a Bu ḥāk u üstühvān u bōrük ü tüy
Döker her dem gehī hılṭ u gehī ḥōy

Bir elüñ birle ni'emet diyü yersin
Bir elüñle teniñden anı yorsın

2980 Sürersin bevl yolından şafâyı
Umarsın iki yüzlüden vefâyı

Çü kirm-i mürdeden kılduñ kefen-bâz
Giyersin yâ'ni ibrişim kulub nâz

Zer ü sîmüñ ki cem' itdüñ şanub sūd
Ciger kıñıyla olmışdur zer-endūd

Giderken ayaguna batsa bir hār
Yol olmağdan kalursın çār u nāçār

Kaçan artuğ yiseñ bir dem ni'amdan
Olursın hasta-dil derd ü elemden

2985 Yiseñ eksük çekersin za'f ü süstî
Gider senden şafā vü ten-dürüstî

Girüdür çünki 'ömrüñ her nefesde
Hem ölmüş hem dirisin ol kafesde

Ne tākāt var tenüñde intizāre
Ne şabruñ var gönülde hīc käre

Tenüñ her cüz'i kim gözdür kulağdur
Kamunuñ başı Hāq bunlar ayakdur

S103a Olur çün 'ākibet nefsüñ fenāsı
Beķā şanma beş on gündür beķāsı

2990 Ölürsün 'ākibet miskīn olursun
Bu zindān içre bir gün cān virirsın

Kalan fānī 'aceb mi virse cānı
Beķā iklīmine zindān-ı fānī

İre çün kūze bahre oldī deryā
Boşaldı kūzelikden tōldı deryā

Niçün ey kūze bahre gelmiyesin
Boşalmazsañ özüñden tōlmıyasın

- Ç108b Ne baḥrī kim bu deryāya ṭalubdur
Boşaldub kīsesin andan ṭolubdur
- 2995 Dirīḡā geçdi ‘ömrüm olmadum pür
Bu baḥre ṭaldım illā bulmadum dürr
- Olupdur ser-te-ser ‘ālem ṭufeylüm
Ḳalubvan⁵⁰⁴ ṣerde yoḡdur ḡayra meylüm
- Çiger ḡayr işlemekde mūr-ı süstem
Şoḡarvan ḡalkı şankim mār-ı mestem
- Olubvan bir kezin bīzār benden
Ki iller olmıya aḡyār benden
- Ne bellü yāra aḡyāram ne yāram**
Ki her yüzden ne ḡülzāram ne ḡāram
- 3000 Şorar bir ‘āḡil-ı mecnūna bir şaḡş
Nedür dünyā eger sa‘d u eger naḡs
- Dir ayrandur ki üşmüşdür megesler
Ḳılurlar içmege anı hevesler
- Meges çün çoḡ içer düḡı olur mest
Diler kim ola ṭāvūsile hem-dest
- S103b Ḳonub ayran çanaḡında urur lāf
Ki sīmurḡam olubdur menzilüm Ḳāf
- İnen yüksek uçar çünkim yuḡaru
Şanub ayran çanaḡın burc [u] bārū
- 3005 Düşer ayran içine ser-nigūn ol
Döker gözden hezārān eşk-i ḡūn ol
- Görür ki olmuş bi-küllī varı yaḡmā
İder āh u vāh⁵⁰⁵ dir ḡayf u dirīḡā
- Gel iy dünyā seven miskīn meges-vār
Bu zehri içmege ḡılma heves var

⁵⁰⁴ Ḳalubvan : Ḳalubsın İ

⁵⁰⁵ Yazmada “vāv” şeklinde yazılmış. Mana gereḡi “vāh” olacak.

Olar kim mülk-i dünyāya hevesdür
Hemīn dūğ üstine üşmüş megesdür

Balık gibi bu deryāya talubsın
Ne vādīdür bu kim anda alubsın

Ç109a İ46b 3010 Bu vādīde olubdur ul cümle
Olubdur kendüye meşul cümle

Şaın bu kendüye meşulludan
Ki ımaz degme baş bu ülludan

oyub cānānı olduñ cāna meşul
ul oldur kim ola sulāna meşul

Bu şahrāda ı anuñ pāyānı yodur
Yaluñuz gitme ı anuñ ulı odur

Bu dünyānuñ ki amdur renc [ü] berdi
Şafā vü lezzetidür renc [ü] derdi

3015 Meşelde ziynet ile bir abaı
Aña aş ile göz düzseñ bayaı

Yüz ile anı oldursañ ser-ā-ser
Hemān yüzdür abadur iy birāzer

S104a Eriyüb asa ol yüz ol abadan
Aña kim ram ide basa ırādan

Bu azretde ne deñlü zār olursañ
Döküb yaş tā seer bīdār olursuñ

Ne deñlü alayuben eyleseñ zār
Bu azretde saña var şanma midār

3020 Eger am-īn ü ger nālān⁵⁰⁶ olursın
Bu azretde ne şad endān olursın

Bu azretde dü-ālem olsa fānī
Ne sūdı vardur anuñ ne ziyānı

⁵⁰⁶ Nālān : şādān İ

Eger bir kezden olsañ sende bĩ-ḥıṣ
Bu maḥẓarde ne kem vardur ne ḥod bĩṣ

Döner çün her nefes pergār-ı ẓudret
Düzer bu kār-gāhı kār-ı ẓudret

Bu baḥr-i āteşidür mevci ẓandan
Hezārān dil kebāb olmışdur andan

3025 Çü yok taḳdīre taḡyīr ağlamaḳdan
Deñiz gibi ne ḥāsıl çāḡlamaḳdan

Ç109b Fiḡān itme olursa saḥt-ı kārūñ
Ki hergiz nefī yokdur āḥ ü zārūñ

Ezelde naḳşı kim yazmışdı taḳdīr
Hezāran cehd eyle bulmaya taḡyīr

Ḥulāşa bulmaduñ çünkim mecālī
Ḳo cismi ki ola çarḥuñ pāy-mālī

Çü sen her zahme pür-kīne olursın
Ḳaçan bĩ-şayḳal āyīne olursın

3030 Ğamından ʿālemüñ olma müşevveş
Ne nā-ḥoş kim gelür nūş it anı ḥoş

Ne deñlü düdı çarḥuñ olsa maʿkūs
Dime hergiz bu mesʿūddur bu menḥūs

S104b Çiger [geh] rāstdur ki bāz-gündur
Çerā ü çün bu meclisde cünündür

Eger varise ʿaḳluñ gel naẓar ḳıl
Bu çarḥuñ tīrine sineñ siper ḳıl

Şadaḳ gibi dilerseñ olasın pür
Tefekkür ḳıl tefekkür ḳıl tefekkür

3035 Naẓar ḳıl gör bu mevcūdāta bir dem
Şıfat ḳıl naḳş taʿayyün zāta bir dem

Alur nurın güneşden gerçi zerrāt
Sivānuñ nefyi olur zāta işbāt

Eger varise sende ʿaql u temyīz
Gözet bu kâinâtı cümle yek-çiz

Olubdur cümle ölmiş vâvelâsı
Göçübdür külli gelmiş vükelâsı

Olubdur çünki her nesne ezelde
Velî peydâ olur vaqt-i ecelde

3040 Seven dünyâ çü düşmendür degül dost
İren cānāna mağz olur nedür post

Sen iy ʿAtṭār rāh-ı kūy-ı cān tut
Eyitgil düşmene sen var cihān tut

Ç110a Cihān bir dīv-i merdüm-ḥvāra beñzer
Çiger sen gül şanıbsın ḥāre beñzer

İ47a Bu dīvüñ şūr u şerrinden ḥazer kıl
Anıñ ālına aldanma güzer kıl

Süleymān çün geçer engüsteriden
Hemān dem kurtulur dīv [ü] periden

3045 Eger geçdüñse bāzār-ı ʿademden
Ne istersin bu hestī nev-kıdemden

S105a Ḥarīş olma cihānda cāha iy dost
Yoluñ gözle düşersin cāha iy dost

Şaḫın kerkesleyin murdāra ḳālma
Bu gülzāre heves ḳıl ḥāra ḳālma

Ḳul olma bāṭıla nefse emīn ol
Hemīşe ehl-i Ḥaḳḳa dest-gīr ol

Yüzüñ Ḥaḳdan yaña döndür özüñden
Ne kim bāṭıldurur çıksun gözüñden

3050 Bu yolda çün senüñ sensin ḥicābuñ
Özüñden geç ki refʿ ola niḳābuñ

Ġidā-yı rūḥ iken ḳūt-ı revānuñ
Neden bir ḳūt içündür ḥasta cānuñ

Ger olmasa senüñle nefis-i fertüt
Hicāb olmaz idi saña ğam-ı küt

Özüñden geç ğadem baş rāh-ı dīne
Çü putdur nefis-i kāfir ur zemīne

**Bu yolda merd iseñ merd-i dürüst ol
Dimezven süst- mest ol cest cüst ol**

3055 Rivāyet kıldı bir şāhib-kerāmāt
Ki nā-gāh bir cahūd ehl-i ħarābāt

Dilerken def^c ide dūnki ħumārı
Meger bir rind ile oynar ħumārı

Cahūd ol rinde utdurdı çü varın⁵⁰⁷
Sarāy u bāġ-rāġ u kār u bārın

Ç110b Eli çün sīm u zerden oldı ħālī
Cahūduñ bir gözine gitdi ħālī

Şu deñlü bī-nevā vü ʿūr olur ol
Ki oynar bir gözünü kūr olur ol

S105b 3060 Aña dirler ki imdi oyna dīnūñ
Müselmān ol ki pür-nūr ola sīnūñ

İşidür anı ol bī-dīn-i yek-çeşm
Müselmāna urur müşt ü ider hışm

Ne dirsın baña dir iy merd-i ħalmāş
Ki dīnüm oynamazvan oynarum baş

Zihī ğayret ki ol bī-dīn-i miskīn
Virür cāniyle başın oynamaz dīn

Geçer [hem]⁵⁰⁸ dīn içinde ehl-i ħayret
Nażar kıl var mıdur sende bu ğayret

3065 Olup rind-i maḡām-ı ħāne-i ħāk
Bu yolda dīn ü dünyā oynaduñ pāk

⁵⁰⁷ utdurdı çü varın : utdurdı varın İ

⁵⁰⁸ Geçer [hem] : geçüben Ç : geçerken İ

Gehī zūlf-i siyeh geh rūyī çün māh
Gehī beydağ gehī ferzīn gehī şāh

Bu külhanda ki idüpsün anı mesken
Ne deyüm ki oynamışsın çeşm-i rüşen

Bu yolda oynaduñ bālāyī çün tır
Utulduñ ‘ākibet olduñ gehī pır

Çü şehvet birle ten ālūde kılduñ
Bu ğafletde gönül fersūde kılduñ

3070 Bilürseñ vaqtidür iy merd-i ğam-nāk
Ki olasın bu maḳām-ı hāneden pāk

Ne yirüñdür senüñ işbu ḥarābāt
Ne işüñdür senüñ āḫir ḥurāfāt

Dirīgā bulmadum bir çeşm-i Ḥaḳḳ-bīn
Bu ğafletde geçürdüm ‘ömr-i şīrīn⁵⁰⁹

Bu ğaflet birle geçdi rüzgārum
Meger gür içre ola rāst-kārum

Ç111a S106a Elif ḳaddüm hevesde dāl kıldum
Özümi hırş ile pā-māl kıldum

3075 Yigitlik geçdi çün oldum gehī pır
Zarūrī epsem oldum olmadum sır

İ47b Çü ḳalmadı tenümde ṭāḳat u zūr
Zarūrī ma‘şiyetden oldum uş dūr

Şafā gösterdigüm oldur ‘amelden
Yakındur va‘de ḳorḳarın ecelden

Ḳalurvan gerçi añduḳça namāzum
Velī eksük degüldür hırş u āzum

⁵⁰⁹ Bu beyitten itibaren takip eden 9 beyitte Ç ve İ nüshalarında birinci tekil şahıs yerine ikinci tekil şahıs eki kullanılmıştır.

Bulmadum : bulmaduñ/geçürdüm : geçürdüñ/rüzgārum : rüzgāruñ/rāst-kārum : rāst-kāruñ/ḳaddüm : ḳaddüñ vb.

Eger hırşum dükelmişse bayağı
Elüme tolu almazdum ayağı⁵¹⁰

3080 Şaçum şîr oldı çün iy pîr-i hîre
Yaraşmaz hem-dem olmak şîre şîre

Elinde pîr olan tutmak piyâle
Hemân ateşden itmekdür nevâle

Günehdür zîst-i hâşşa ki olasın pîr
Ecelden boynuña bağlana zencîr

Bu âb-ı telh ile olmaz çü ten pāk
Gül-âb-ı dîdeden eyle kefen pāk

İnen rübâh-bâz olma kıl ârām
Ki saña kaz yağın çalmışdur eyyām

3085 Seni bu çarh-ı rübeh-bâz-ı hün-ẖvar
Kapıser âhîr yirden çār u nāçār

Eger sen huftesin gerdün-ı dūnda
Sen olduñ dāne-keş ‘ömrüñ perende

Niçe bu huftelik bî-dār ol âhîr
Çü vaqt-i kârdur der-kār ol âhîr

İrürdün⁵¹¹ ‘ömri çün pencāha iy dost
Ço hāy[ı] hūyı āha başla iy dost

S106b Cihāndur kim bu gamdan ağılarum kan
Cihānda olmadum bir lahza hāndān

3090 Degüldür gam gam-ı dünyā-yı fānî
Gerekdür kār kārān-ı cihānî

Ç111b İnanma bir nefes deyyāre kārūñ
Kayıķma dört yaña gözle şikārūñ

Saña sendendürür çün dir bu yāre
Girü senden irişir saña çāre

⁵¹⁰ ayağı :bayağı İ

⁵¹¹ İrürdün : apardün İ

Var epsem kimse için kılma zārī
Ki yokdur kimsenüñ senden gubārı

Senüñ çün kimsene çünkim yimez gam
Var epsem sende kimse için yime gam

3095 Senüñ mergüñ için ol kim zār ağlar
Ölümden korkar ol nā-çār ağlar

Eger olmazsa ol bir lahza handān
Güler oynar hezārān kerre çendān

Çü bildüñ kimseden yok saña dermān
Dürüş yoldaş idüñ ĩmān u Qur'ān

Eger ĩmān ile ābād olasın
Belā vü guşşadan azād olasın

Çü cānān vaşlı rūzī ola cāna
Senüñle sen kalursın cāvidāna

3100 Çü yokdur saña senden gayri hem-dem
Dürüş kim olasın ĩmāna maḥrem

Ki yarın kalırsın şöyle tenhā
Olıser kār-bāruñ cümle yağmā

Dirīgā geçdi 'ömrüm cüst ü cūda
Bu 'ömri zāyī' itdüm güft u gūda

Niçe yeldüm yüpürdüm mānde kaldum
Ĝarīb ü 'āciz ü dermānde kaldum

S107a Ne kılam neylem bī-çāre kaldum
Cihānda bir xuru güftāre kaldum

3105 Çü tākāt kalmadı kī idem 'ibādet
Xuru güftār idindüm şimdi 'ādet

Çü geçdim 'ālemüñ sevdālarından
Halāş oldum cihān gavğālarından

Cihān levḥin çü benden kıldı sāde
Tenüm ḥāk oldı ḥāküm vardı bāda

- Ç112a Çü kaldum zār u tenhā dīde-ber-der
Velī pūr-ārzū vū ḥāk-ber-ser

Gehī ṣādān⁵¹² gehī ḡam-nāk gitdüm
Cihāna āb geldüm ḥāk gitdüm
- İ48a 3110 Çü ben gitdüm yerümde qaldı qālum
Ne bilem kim noliser anda ḥālüm

Naşībüm çarḥ elinden püşt-i ḥamdur
Cihān tīr-i belādan derd ü ḡamdur

Bu bāzār içre sermāyem çü ḡamdur
Gözüm yaş dökmeden bārī ya nemdür

Çü yağdı pīrlıkden⁵¹³ başıma qar
Dimem serd oldı kaldum zār ü bī-mār

Çü kāfūr oldı mūy-ı müşk-bārum
Anuñçün kim degül dilden ḡubārum
- 3115 Bu resme pīr olub düşdüm ayakdan
Ki yokdur dest-ḡırüm ḡayrī Ḥaḡdan

Yigitler ta'n ider bini göricek
Güdeler erte bir gün pīr olice

Meger kim bir yigitcik yār-ı cānı
Görür bir pīr-i süst ü nātüvānı
- S107b Bükülmüş qaddı pīrūñ yaya beñzer
Özinūñ qāmeti bālāya beñzer

Didi şatmaz mısın işbu kemānı
Dilerven kim alam zer birle anı
- 3120 Didi kim iy nūr-çeşmüm zindeḡānī
Bunı Ḥaḡ virdi baña rāyḡānī

Zer ü sīmūñ saña var olma aḡmaḡ
Virirler saña daḡı ırte aylaq

⁵¹² ṣādān : ṣādī İ

⁵¹³ pīrlıkden : qocalıqdan İ

Çü ‘ömrüm şaşt idüb virdüm ziyāna
Değişsem vaķtıdür şaştem kemāna

Düşürdüm şaşa çünkim oldu heftād
Düşürmez dāma anı degme şayyād

Ç112b

Bu şaşa çünki var bāzūda taķşır
Kemāne göre lā-būd kej gelür tır

3125

Gözet şaştuñ tayanma bu kemāne
Ki atar oķ gibi sini yabāna

Anuñ kim bu kemāndan şaştı vardır
Uram dir bu nişāne kaşdı vardır

Zamān bir şaştur güyā kemān çarḥ
Bu tīre bini kılmışdur nişān çarḥ

Kemānuñ şaşın ister bu zamāne
Bu şaştuñ tīri tız irer nişāne

Bu şaştuñ gerçi kaddümdür kemānı
Nişān eyler beni virmez amānı

3130

Cihānda kimse çekmezken kemānum
İrermi bilmezem şaşa zemānum⁵¹⁴

Çiger şaştum öninden tıldı ‘ālem
Kemān tıldıķa oldu kuvvetim kem

Ḳanı ol merdüm-i şāḥib-hünerlik
Ḳanı tır ü kuvvet ḳanı erlik

S108a

Şarāb-ı ‘ömr çünkim irdi dırde
Değişdüm lā-cerem dermānı derde

Ne ğaflet var ki bini almamışdur
Ne ma‘şıyyet⁵¹⁵ ki benden gelmemişdür

3135

Çü şimden girü gelmez kār özümden
Anuñçün olmışam bızār özümden

⁵¹⁴ Zemānum : zebānum İ

⁵¹⁵ Yazmada “ma‘şıyyet ola” şeklinde. Vezin gereği “ola” kelimesi olmayacak.

Ne iş vardır kim anı tuymamışvan
Ne tuş vardır kim anı tuymamışvan

Ne sır vardır ki anı itmedüm gūş
Ne zehr ola ki anı kılmadum nūş

Çü virdüm bu demi nā-būd oldum
Bir ateşden hemīn bir dūd oldum

Bu menzilde anunçün gice kaldum
Ki şaydum⁵¹⁶ ʿömri hīçe hīçe kaldum

3140 Egerçi bağladum bu yolda maḥmil
Velī bilmem ne yirdür baña menzil

Ç113a Yolum çünkim uzaḳdur merkebüm leng
Nolaydı olmıyaydı mehrebüm teng

Çü gözden ḥvāb dilden gitdi ārām
Noliser kim bilür ḥālüm ser-ancām

İ48b Kaçan zikritsem eyyām-ı şebābı
Gözüm yaşı döker deryāya ābı

Kaçān ʿömr-i ʿazīzi eylesem yād
İderüm cān u dille āh u feryād⁵¹⁷

3145 Çü devrünün tırdığınca⁵¹⁸ arttı cevri
Yakın bildüm ki ʿömrünün geçdi devri

Zen ü ferzend ü māl u esb ü esbāb⁵¹⁹
ʿAceb gird-āb imiş bi'l-lāh bu gird-āb

Ḥaḳīḳat mağzdur bi'l-lāh bulur post
Şaḳın iy dost kim düşmen degül dost

S108b Ḥaḳīḳat genc bunlar māra beñzer
Ḥaḳīḳat yār olar aḡyāra beñzer

⁵¹⁶ şaydum : şatdum İ

⁵¹⁷ Kaçān : geçen / Çıkar her bir kılmıdan bunca feryād İ

⁵¹⁸ tırdığınca : durdığınca İ

⁵¹⁹ māl u esb ü esbāb : esb ü māl u esbāb İ

Bu yolda anca çekdüm miḥnet ü renc
Girü kendümde imiş bilmedüm genc

3150 Öñümden gitdi aḥir çünki perde

Bu genci görmedüm āḥir nazarda

Yakın bildüm ki gencem hem tılısmam
Ḥaḳīḳat hem müsem māyam hem ismem

Çiger irdi elüm zülmetde gence
Velī oldum muḳayyed çār [u] pence

Dirīgā seçmedüm sengi güherden⁵²⁰
Anuñçün aḳıdurvan sīm u zerden

Olubvan ġarḳ-i deryā-yı ḥayret
Ki gitdim ḳaldı cānda derdü ḥasret

3155 Zihī sevdā-yı bī-ḥāşıl dirīgā
Zihī endīşe-i bāṭıl dirīgā

Ḳaçan sen kendü dīdāruñ seversin
Ḳoyubsın⁵²¹ yāri āġyāruñ seversin

Ḥaḳīḳatde saña ger yār sensin
Özüñden geçmeseñ āġyār sensin

Ç113b Ḥudāyā cümlemüz ālūdelerüz⁵²²
Ġam-ı devrān ile fersūdelerüz

Çü virdüñ ‘aḳl bildirdüñ ḥaḳāyık
Müyesser ḳılduñ esrār-ı daḳāyık

3160 Mu‘in ol⁵²³ ‘ayna ġayruñdan ġınā vir
Kemāl ü ma‘rifet birle fenā vir

Fenā vir nefsüme ḥāk eyle evvel
Beni ḥāk itmedin pāk eyle evvel

⁵²⁰ Yazmada “gevherden” şeklinde. Vezin gereği “güherden” olacak.

⁵²¹ Ḳoyubsın : Ḳoyuben İ

⁵²² ālūdelerüz : ālūdeler biz / fersūdelerüz : fersūdeler biz İ

⁵²³ “ol” kelimesi İ nüshasında yok.

**Başuma toğmadın rüz-ı kıyāmet
Girmeden cāna bahşış kıl kerāmet**

S109a

Gel iy nefis-i ḥasīsüñ mübtelāsı

Çıkarğıl atlāsı giygil pelāsı

Göñül virme bu şūḥ u şenge ⁵²⁴zinhār
Görüb rengin ḳapılma reñge zinhār

3165

Olursuñ dürlü reñge mübtelā sen
Başuñ şatun almuşsin belā sen

Ḳapılma bu cihānuñ reñgi çokdur
Bu dehrüñ ḥīle vü nireñgi çokdur

Hevā vü ʿucb ü kibr ü şehvet ü āz
Dürüg ü ḥısm u necl ü ḡaflet ü nāz

Ḳamu çün perdelerdür post-ber-post
Geçerseñ postlardan mağzdur dost

Bular her biri bir kūh āteşidür
Geçer bunlardan ol kim ehl-i dīndür

3170

Cihānda her ne kim ārāyışuñdur
Bu yolda lā-cerem ālāyışuñdur

Ḳo bu dünyāyı kim olmaz saña yār
Nidersin yārı ki olmaya vefā-dār

Eger Ḥaḳḳ virdüğinden bir derem kem
Ola şol dem olursın sest dirhem

İdersin Ḥaḳḳile nā-ḥaḳ-şināsı
Olur zāhir dilüñden nā-sipāsı

Ç114a

Çıkarsa devlet-i cāvid elüñden
Te'essüf gelmeye bir dem dilüñden

3175

Zihī nādān ki mülk-i cāvidānı
Şatarsın bir pula cehliyle anı

⁵²⁴ şūḥ u şenge : şeng u şūḥa İ

- İ49a Saña çün ol cihāndur cāy-ı aşı
 Değişme cehl ile hicrāna vaşlı
 Cihān menzil degül çün reh-güzerdür
 Ne hācet bu tecemmül çün seferdür
- S109b Tenüñ külhandurur cānuñ çerāğı
 Vücūduñ ol çerāguñ oldı yağı
 Yanar çün yāguñ oldukça çerāguñ
 Küsil yorğanına göre ayāguñ
- 3180 Çerāguñ ‘ākibet çünkim uçiser
 Sen anı geçdi tut çünkim geçiser
 Bu gülşen çün oliser saña külhan
 Güzer kıl tutma bu külhanda mesken
 Çü bu ne kāse-i cān-süz-ı dil-gır
 Saña bir gün ‘arūsı ide taqdır
 Anuñ her ‘arsinüñ bir mātemī var
 Ki her şādīsiniñ yüz biñ ğamı var
 Egerçi işbu bahruñ Yūnususin
 Dem-ā-dem işbu hūtuñ mūnisisin
- 3185 Nedeñlü Yūsuf iseñ şüretüñ māh
 Xoğıl cāhı ki olur āhır yirüñ çāh
 Şafāsın sürmek isterseñ cihānuñ
 Kānā‘at kıl ki vardır āb ü nānuñ
 Degülmişse idi nāmūsuñ gözetmek
 Saña yitmez miydi günde bir etmek
 Dilerseñ püşt ü pā urmağ cihāna
 Var epsem kıl kānā‘at nīm nāna
 Bu hīcādan yeter çün saña bir harf
 Kālanuñ ‘ömriñüñ kıl tātata şarf
- 3190 Kaçan taht [u] külāhı terk idersin
 Meh ü mihri külāha terk idersin

- Ç114b Görürler bir faķır-i hānķāhı
 Ȑomıř başında bir jende külāhı
- S110a İdüb dir bir kimesne añā hānde
 řatarsañ bu külāhı söyle çende
- Didi kim virmezem dü-kevne anı
 Kĭ anuñla bulmışam genc-i nihānı
- Çü Türk bu külāhuñ terk olubdur
 Sa‘adet tācı başda bōrk olubdur
- 3195 Göñül çalma iñende āb u hārde
 Gücüñ yetdükçe yār ol ehl-i derde
- Bařıñda tut ki zerden efserüñ var
 Kemerde sĭm ü zerden zĭverüñ var
- Çü āķir hāk ü zer olur ber-ā-ber
 Cihānı tut ki tutmışsın ser-ā-ser
- Ne deñlü çoğ iderseñ hāb ile hōrd
 Çü merg ire olursun hāk olub hōrd
- Dem-ā-dem sen çü sendensin ciger hūn
 Senüñ sendendürür hālūñ diger-gūn
- 3200 Senüñ çün āfetüñ⁵²⁵ sensin hemĭře
 Perĭřān ğafletüñdensin hemĭře
- Yürĭ sa‘y eyle sen senden hālāř ol
 Ȑo ‘ām ü hāřřı var hāřřü’l-havāřř ol
- Öñüñde çün ki sensin saña perde
 Yoluñdan gid ki keşf ola nazarda
- Dirĭĝā kim saña sen perde düşdüñ
 Bu yolda bir dükenmez derde düşdüñ
- ‘Aceb sengĭn-dil ü bĭ-şerm şulsın
 Ki bilmez red misin yāķūd řabūlsın

⁵²⁵ Āfetüñ: āteřün Ĭ

3205 İrerseñ gel kemāl-i vaşlī der h̄vāst
Hicāb añla eger kejdür eger rāst

Nazar kılma keji ne rāstına
Çü fānīdür keji ne rāstī ne

S110b Olubsın işbu yolda rāst-rev sen
Var olma keji külehlikde keji-rev sen⁵²⁶

Ç115a Eger zerden qalursañ serde efser
Olursın ‘āqibet h̄āke ber-ā-ber

İ49b Ne aşşı ger ola tahtuñ zer-endūd
Çü yoqdur ‘āqibet andan saña sūd

3210 Gerek la‘līn düzet sāğar gerek zer
Olur h̄āk meder birle ber-ā-ber

Meger bir kelbe kesb it zer dimişler
Ki degmez h̄abbe zersüz er dimişler

Seg ol sözden özini urdı senge
Bunı diyen kişyle girdi cenge

Ki ben āzād olubvan sīm ü zerden
Ferāğat bulmuşam la‘l ü güherden⁵²⁷

Özüñde yoqdurur seg deñlü gayret
Ki zerden ‘ār idüb eyler qanā‘at

3215 Er oldur kim ola nefsine gālib
Seg oldur kim ola dünyāya t̄alib

Elā iy merd-i dünyā-dār-ı gāfil
Ki olupsın sīmle zerden h̄amāyıl

Çü yoqdur zerden artuq saña maqşad
Şaқın kim ol oliser saña ma‘bed

Ki her maqşad ki idindüñ anı maqşūd
İdinmişsin özüñe anı ma‘būd

⁵²⁶ Bu mısradā vezin bozuktur / olma : iñende İ

⁵²⁷ Yazmada “gevherden” yazılı. Vezin gereği “güherden” olacak.

- Eger kāfir taparsa büt şecerden
Senüñ daḡi bütüñ var sîm ü zerden
- 3220 Koḡıl dünyā bütüñ küffāra iy dost
Zer ü zūrı ƣo başla zāra iy dost
- S111a **Eger şad genc-i zer cem^c eyleseñ pāk**
Ne ḡaşıl ƣün oliser ʿāķibet ḡāk
- Şorar bir merd-i reh bir pādişāha
Ki meylüñ gence midür yā günāha
- Ç115b Zer ü sîmüñ mi sevdüñ yā günāhuñ
Ki ḡiç eksük degüldür bir gün āhuñ
- Şeh eydür aña kim iy ḡire-server
Ne şek var kim günehden yegdürür zer
- 3225 Didi ƣün bunı bildüñ iy hūner-ver
Günāhuñ niçün iltersin ƣalur zer
- Zer ü sîmiñ ƣoyub bunda olub⁵²⁸ tār
Günāhuñla girürsin ƣabre sen zār
- Günehden ƣünki zer yegdürür bilürsin
Ya niçün sevdüğüñden ayrılursın
- Gerekmez saña ƣünkim rû-siyāḡi
Ya niçün böyle iletirsın günāḡı
- Çü āḡir ideceksin cānı teslîm
Nedür cem^c eylemek genc-i zer ü sîm
- 3230 Olursın ƣün bu baḡre ḡarƣa iy dost
Yeter bir loḡma bir ḡırƣa⁵²⁹ iy dost
- Eger bende vü ger ḡūd pādişādur
Bu dünyādan naşîbi bir rüyādur
- Degişmekdür ƣü āḡir fevķı taḡta
Yirüñ tūt ḡvāḡ taḡta oldı ya taḡta⁵³⁰

⁵²⁸ olub : olur İ

⁵²⁹ bir loḡma bir ḡırƣa : bir ḡırƣa bir loḡma İ

⁵³⁰ ḡvāḡ taḡta u ḡvāḡ taḡta : ḡvāḡ taḡta oldı ya taḡta İ

Olisersın⁵³¹ çü āhir tahtadan taht
Ne nef^c eyler saña bu devlet ü baht

Yeter ʿālemde bir hırka [vü] bir nān
Kalanı nām içündür olma nādān

S111b 3235

Kapılma ʿārif isen nām u nenge
Kānāʿat kıl cihānda nīm denge

Çü bī-zer olursın⁵³² çün dü-nīme
Disünler çün ki zerden taldı hayme

Nedensin halk ucından bāz-mānde
Ciger pür-hūn u dil āzmānde⁵³³

Çü lezzet hāşıl olmazmış elemsüz
İrişmez kimsene şādīye⁵³⁴ gamsuz

Cihānuñ şādlığın cümle gam tut
Şafā ü zevkını derd ü elem tut

Ç116a 3240

Yeter çün nīm nān iy merd-i gam-nāk
Yüzüñ şuyını tab dök yire hāşāk

Bilürsen kim bu halka kılca minnet
Gelür insān olana kūh-ı miḥnet

İ50a

Görüb miḥnetlerin gic maḥabbetinden⁵³⁵
Uşanmaduñ mı halkuñ minnetinden

Şorar bir kimse bir şūrīde hāle
Ki ʿālemden nedür saña havāle

Sürer çün her kişi bir nesneden kām
Ne sevdüñ sende ʿālemden eyit nām

3245

Didi şanma ki neng ü nām sevdüm
Bu ʿālemden hemīn düşnām sevdüm

⁵³¹ olisersın : idersin İ

⁵³² bī-zer: zer İ / “olursın” kelimesini vezin gereği “olırsın” okumak gerekir.

⁵³³ Bu mısra da vezin bozuk.

⁵³⁴ kimsene şādīye : şādīye bir kimse İ

⁵³⁵ “maḥabbetinden” kelimesi vezin gereği “maḥbetinden” okunmalı.

Çü minnet bulunımaz miḥnetinsüz
Hemīn düşnāmı buldum minnetinsüz

Eger niʿmet ü ger medḥ ü şenādur
Çü bī-minnet degül ʿayn-ı ʿanādur

Gel iy ʿālemde olan ḥāşiken ʿām
Seni yoldan ıkomış nāmūs ile nām

S112a

Niçün bir qurı nāmı bend idindün
Özüñe ḥalkı ḥācet-mend idindün

3250 Şu deñlü saña oldı şöhretüñ bend
Ki olmaz bundan özge hiç peyvend

Bu yolda bend olmaz nāma beñzer
Ne minnetsüz kerem düşnāma beñzer

Özüñ şol deñlü kılduñ nāma muḥtāc
Olursın aç olursañ nāma muḥtāc

Çü yokdur nām [u] nengüñsüz ḥuzūruñ
Diriğā kaldı bu zulmetde nūruñ

Bu ğamdan olmıyayduñ dil-dü-nīme
Kaçan muḥtāc olurduñ her le'īme

3255 Emīrin bilmedüñ bālā vü zīrūñ
Anın sin bendesi mīr⁵³⁶ ü vezīrūñ

Ç116b

Vezīr ü mīr ü sulṭān çün⁵³⁷ Ḥudādur
Aña ne ihtiyac itsen sezādur

Revā mıdur ki Ḥaḫ iken emīrūñ
Olāsın bendesi şāh u vezīrūñ

Çıkar bi'l-lāh vezīr ü şāhı dilden
Giderme bir nefes Allah[ı] dilden

Qılursañ aña kıl işbu niyāzı
Ki oldur kâ'inātuñ kâr-sāzı

⁵³⁶ mīr : şāh İ

⁵³⁷ mīr ü sulṭān çün : mīr çün sulṭān İ

- 3260 Çü Hakkdan gayr[ı] yokdur mülke sultān
 Kamuya andan irer lütf u ihsān
- Hudāyā bize göster toğrı rāhı
 Ki sensin cümleñüñ püşt ü penāhı
- Senüñ gayrüne kılma bizi muhtāc
 Yönümüz saña olsun tođ eger āc
- Ƙuluñdur cümleñüñ sensin emīri**
Ayađdan düşse halkuñ dest-gīri
- S112b Görür bir şah bir dīvāne-i bī-dil⁵³⁸
 İdübür hāk-ı rāh içinde menzil
- 3265 Dir iy dīvāne benden iste kāmūñ
 Kılām hāşıl ne isterseñ merāmūñ
- Çü rahşum çarhdur hūrşid tācum
 Virübdür ser-te-ser ālem harācum
- Dir ol dīvāne oldum şahı iy hān
 Ki kalmışvan seğden deng ü hayrān
- Çü vardur hükm-ı āmuñ lütf-ı hāş it
 Beni işbu siñeklerden halāş it
- Şāh eydür kim degüldür işbu āsān
 Aña hākım degül illā Süleymān
- İ59b 3270 Dir ol dīvāna iy şah bī-habersin
 Ki ācizlikda sen benden betersin
- Megesden sen de eydürsin⁵³⁹ ki zārum
 Utanmadın ne dirsın şehir-yārum
- Ç117a Yoğiken bir megesce sende kuvvet
 Turub dirsın benümdür mülk [ü] mülket
- Nażar kıl ger degülse gözleriñ kūr
 Yarāsa gibi şanma zulmeñi nūr

⁵³⁸ Vezin gereği “dīvāne-i bī-dil” tamlaması “dīvāne-bī-dil” şeklinde okunacak.

⁵³⁹ sen de eydürsin : sana iderven İ

Çü kemter bende'i sulṭān şanursın
Şanasın mürde cismi cān şanursın

3275 Oğursın bende adın mīr ü sulṭān
Hem oynarsın yolında baş ile cān

Dirīgā seçmedüñ sulṭānı kuldān
Şapıtdüñ izüñi bu toğrı yoldan

Görürsin her tarafda halk-ı bisyār
Olubdur mülk-ı dünyāya taleb-kār

Zarūri gördüğine nefis varur
Ki üzüm üzüme göre kararur

Gerekdür kim olasin nāsdan dūr
Ki zulmet birle gelmez bir yere nūr⁵⁴⁰

S113a 3280 Gerekdür ictinābuñ her eḥaddan
Gerekdür nitekim kaçmağ esedden

Eger bende vü ger sulṭān olursın
Ölürsin ḥākile yeksān olursın

Çü 'ömr eksildigünce şād olursın
Ne nādānsın beleşden yād olursın

Kanā'at kıl eger var ise yaqınuñ
İdinme hırş-ı dünyayı qarınün

Eger yoğise hūbuñ ziştı hoş gör
İdinme tekye bāliş ḥiştı hoş gör

3285 Çü virdüñ nīm nān bu nīm cāna
Bilürseñ pūşt ü pā urduñ cihāna

Yaturken bir gedā girmiş tenūra
Görür bir şāhı gark olmuş samūra

Ol anda kākūm [u] semmūr içinde
Yatur derviş bu tennūr içinde

⁵⁴⁰ 3279ab –S,Ç

- Çıkarlar ikisi daḥi şabāḥa
Şovuk zahmından irerler felāḥa
- Ç117b Dir ol dervīş ki iy sulṭān-ı devrān
Şovuḡdan sen de çıkdun ben de āsān
- 3290 Şovuk zahmından olduḡ çünki mestūr
Ya semmūr olmış örten yā [hu] tennūr
- Dilā olmaḡ dilerseñ yār-ı merdān
Olur şabr u ḡanāʿat kār-ı merdān
- Dilerseñ işbu yolda merd olasın
Gerek kim merd-i şaḥīb-derd olasın
- Eger derd ehliyiseñ cāna cebr it
Vefā añla cefā-yı yāra şabr it
- S113b Anıñçündür her işde şabr-ı memdūḡ
Ki şabrile olur her bāb-ı meftūḡ
- 3295 Egerçi şabr-i zāhirde ḡaracdur
Veliyyü's-şabr-i miftāḡü'l-ferecdür
- Çü ivmekden gelür her işde ḡizlān
Te'enni kıl ki oldur kār-ı raḡmān⁵⁴¹
- Ḳaçan ḡırş olsa artuḡ şabr olur ḡūm
Anuñçün yidi Ādem anda gendüm
- Eger ḡırş artmayaydı şabr olub kem
Ḳalurdı cennetü'l-me'vāda Ādem
- Nihādında ḡomış Ḥaḡḡ Ādem'üñ ḡırş**
Anuñ ḡırşından olmışdur bize irş
- 3300 İştüdüm bir hikāyet söyleşür il
Ki bir mūra yeter bir dāne bir yıl
- Velī ḡırş olduḡındandır be-ḡāyet
Cev ü gendüm dirermiş bī-nihāyet

⁵⁴¹ Enbiya, 21/37 [bkz. Ekler, 13]

- Direr çün hānesin pür-dāne eyler
 Ƙış irişür ƙamusın vīrāne eyler
- İ60a** Ƙamu tūfānile gider yabāna
 Ne cev ƙalur ne gendüm ne hōd hāne⁵⁴²
- Senüñ hālün hemān ol mūra beñzer
 Gözüñ vardur velīkin kūra benzer
- Ç118a 3305** Olubdur hırş ile nefsün giriftār
 Yellersin gice gündüz tırmadın zār
- Şanursın toymazam āhır toyorsın
 Bu başa āķibet topraķ ƙoyarsın
- İrer bir gün ecel tūfānı nā-gāh
 Ne haymeñ ƙor senün ne encümen-gāh
- S114a** Bilürseñ serd olur āhır bu bāzār
 Dağılur ƙār [u] bāruñ çār u nā-çār
- Ƙalur senden olar kim dostuñdur
 Ki sensin mağz anlar postuñdur
- 3310** Gider ol dirdiğün dāne⁵⁴³ yabāna
 Ne sen ƙalursın ol sār at ne hāne
- Ne sultān dir ecel şāhum ne dervīş
 Gidübdür merg elinden cümle dil-rīş**
- Meger bir mūş cust-ü tīz-dīde
 Çetük cenginden olmış āremīde
- Bir evde buldı nā-gah bir yumurda
 Velī ƙoymaz dişi kim ide hōrde
- Çü ne çengel ƙoyar aña ne dendān
 Olur ol hāne ol dem aña zindān
- 3315** Görür kim bulmaz aña zafer hīç
 Ƙalur hayrān ü āciz pīç-der-pīç

⁵⁴² “hōd hāne” kelimesi vezin gereği “hōdāne” okunacak.

⁵⁴³ Dāne : āhır **İ**

Diler kim ilte işin başa kalmāş
Varur bir mūşa daḥi iy⁵⁴⁴ qarındaş

Benümle kıl kerem bu işde bir ol
Ki yavlaḡ ʿāciz oldum dest-gīr ol

İderler eyle tedbīr ol iki mūş
Yatar arkası üzre ol biri ḥōş

Alur ḡarnı üstine ol beyze-i cüst
Tutar ayaklarile olmayub süst

3320 Sürüyüb kıyruḡından anı ol mūş
Yuvası ḡapısına getürür ḥōş

Ç118b Bular bu işde iken ʿāciz ü süst
Görüb bir ḡürbe ider anlara cüst

S114b Şanasın var imiş anlara kīni
Yāḥūd kılmışdı anlar içün kemīni

Çü ḡürbe ḡaşd-ı mūş tīz ider çeng
Olur ol mūş-i miskīn vāleh ü deng

İderdi mūşı çünkim ḡırşı aʿmā
Meseldür bu ki ḡubbü'ş-şey'i yuʿmā

3325 Çü şıḡmaz tengdür ḡāyetde sūrāḡ
Bıraḡmaz beyze'i ol mūş-ı küstāḡ

İrür ḡürbe yeter mūşa urur ceng
Hemān sāʿat olur mūşa cihān teng

Ḳılur mūşı hemīn sāʿat helāk ol
Olur ḡırş u hevesden cümle pāk ol

Gel iy ḡırş içre çün mūş-i siyeh-kār
Olubsın ḡubb-i dünyāya giriftār

Yellersin rūz [u] şeb ḡırş içre pūyān
Düzersin ḡīle vü tezvīr ü destān

⁵⁴⁴ daḥi iy : daḥi ki iy İ

- 3330 Şebā rūzī olubdur hırş kārūñ
Şan üştürsin ki hırşuñdur mehārūñ
- Şaķın kim vardurur mevtüñ kemīni
Çıkar dilden bu dünyānuñ ğamını
- Ğoĝıl ķan içmegi şanma tena^cum
Ki olur hırşla mā mūr-ı merāmum
- Yime dünyā ğamın nākes degülseñ
Şaķın murdārdan kerkes degülseñ
- Ğül ü bülbül degülsin ħār u ħasdur
Naşībūñ ‘ankebūt iseñ megesdür
- 3335 Ğoĝıl aĝyārı kim ol yār-sīmā
Ser-ā-ser kelb-sīret mār-sīmā
- İ60b Aña kim eyledüñ iylik iyüsin
Biler sini ısıрмаĝa azusın
- S115a Şu şofī şandıĝuñ kim ‘ārı yokdur
Hemān bilinde bir zünnārı yokdur
- Ç119a Kiminüñ mi‘desi anbār olubdur
Kimi cellād-veş ħūn-ħvār olubdur
- Eger mi‘de degülmişse idi anbār
Ğaçan ādem olurdı ħasta vü zār
- 3340 Çiger her naķşı nefsüñ derd ü ğamdur
Ulu düşmen teķāzāyı şikemdür
- Çiger bu nefs elinden me’men olmaz
Teķāzāyı şikemden düşman olmaz
- Çü bir ħücre cehennemden şikemdür
Müdām andan gelen derd ü elemdür
- Ne deñlü sen anuñ olsañ ‘abīdi
Oķur ol her nefes hel men mezīdi⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Kaf, 50/30 [bkz. Ekler, 34]

Cehennem mīrdür şikem aña kul
Varurmuş bu cehennemden aña yol

3345 Olubdur çünki nefsiñ kār-ı perdār
Sücūda bağlanupsın aña zünnār

Çü nefsiñ gāvdu sen sāmīrisin
Bu tevrātuñ anuñçün kāfirisin

Şikem çün sır ola bağlu olur⁵⁴⁶ der
Gözüñ görmez olur kulaklarıñ ker

Seni tokluk çü har gibi ağırdur
Yüküñ yinildi şanma key ağırdur

Düşer cān Yūsuf'ı ten çāhına zār
Görinür cān gözine bu cihān tar

3350 Meger ire hidāyet rīsmānı
Çıkara habs-i tenden işbu cānı

Dilerseñ ola⁵⁴⁷ zinde cism-i mürde
‘Azīzüm Yūsuf’uñ yidirme kūrda

S115b Acıkdur nefsinüñ kurdın zebün kıl
Bu çāha aşub anı ser-nigün kıl

**Bu kurd ile kalursañ çāh içinde
Şataşduñ derde kalduñ āh içinde**

Ç119b Meger var idi bir çāh-ı hüceste
İki imiş delv bir urğana beste

3355 Biri inse biri çıkarımiş hoş
Biri talsa biri iner imiş⁵⁴⁸ boş

Meger var idi bir ser-geşte rübāh
Kaçar iken düşer ol çāha nā-gāh

Yapışdı görüben ol delve muhkem
Kimesne görmesün dir olur epsem

⁵⁴⁶ bağlu olur : açık kalur İ

⁵⁴⁷ ola : cānı İ

⁵⁴⁸ iner imiş : çıkar imiş İ

Varur bir kurd ider çāha nigāhı
Görüb rübāhı eyler anda āhı

Dir ol rübāha gir gel baña yar ol
Bu gurbetde benümle gam-güsār ol

3360 Çü ben saña bu gamda gam-güsāram
Ya sen gel baña ya ben saña varam

Velī sen taşra çıkmak ola yegrek
Ki şahra çāhdan yegdür degül sek

Nola bir dem bizümle hem-dem olsañ
Karışsañ ādemiye ādem olsañ

Ezelden çünki vardur āşinālık
Nola kılsañ bizümle rüşenālık

Cevāb eyle virür rübāh-ı dil-teng
Ki olmuşdur benüm bir ayağım leng

3365 Çü vardur ‘özü-i lengüm süst-i lengüm
Anuñçün mübtelā-yı çāh-ı tengüm

S116a Çü ben lengüm revādur lenge gelmek
Koyub şahāyı çāh-ı tenge gelmek

Görür kurd anı kim var ‘özü-i lengi
Diler kim ide mesken çāh-ı tengi

Biner yuğaruğı devle hoş bayağı
Mağāra indirür anı aşağı

İ61a Giderken yolda rübāha olur tüş
Ki tüz gel beni yalınız koma hoş

3370 Şalar çāha anı rübāh-ı kallāş
Didi tūr geldüm üşde iy karındaş

Ç120a Amān bulur mı ol gürk-i dağal-bāz
Ki rübāh ile eyler āteşī-sāz⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ āteşī-sāz : işinī-sāz İ

Şu deñlu delv anı çāha atar zūd
Ki şarşar esse eyle deprenür dūd

Görür kim çıkdı çāhdan taşra rūbāh
Özine mesken olmışdur bün-i çāh

Görür kim düşmen olmuş h̄vāce taş
Urur taş başı vü başa taş

3375 Bu şahrāda tenüñdür çünki ol çāh
Bu çāhdā neḡs u cāndur gürg ü rūbāh

Şaḡın kılma bu neḡsi rūḡa ḡālib
Bu çāhdan taşra ol çıḡmaḡa ḡālib

Ne içün şīr iken rūbāh olursın
Emīr iken esīr-i çāh olursın

Olurken şaḡn-ı cennet cılve-ḡāhuñ
Nedensin mübtelāsı işbu çāhuñ

Çü āletdür saña çün bu seg-i mest
Dilerseñ cānı ḡablu'l-lāḡ[a] ur dest

3380 Dilerseñ olasın [bir] merd ḡāzī
Başılma gürg kıl rūbāh-ı bāzī

S116b Esīr itmek bu neḡsi bende ḡoşdur⁵⁵⁰
Ki segdür neḡs seg külḡanda ḡoşdur

Dilerseñ kī ola sālīm ʿırz⁵⁵¹ [u] dīnūñ
Emīn olma ki segdür hem-nişīnūñ

Gel iy kim hem-demüñdür kelb-i tāzī
İşüñdür gice gündüz lehv-bāzī

Ne dirseñ kim olursın aña hem-dem
Olur mı hem-nişīni kelbūñ ādem

3385 Egerçi ādemi bī-hem-dem olmaz
Olan kelb ile maḡrem ādem olmaz

⁵⁵⁰ Esīr olmak bu neḡse tende ḡoşdur İ

⁵⁵¹ Yazmada “ʿırzī” şeklinde.

Ne derseñ kim aña dem-sāz olursın
Meger şerri ola sözün viresin

Yedirüb ignei anı o keşler⁵⁵²
Zebün olıcağız kılıcla⁵⁵³ döğerler

Ç120b

Eger bende eger⁵⁵⁴ sultān olursın
Çü segdür nefis sen segbān olursın

Çü segdür nefis her dem hem-demüñdür
Gice gündüz enīs-i maḥremüñdür

3390 Yellersin yüpürürsın bu cihānı
Dilersin toyurasın nāna anı

Ne denlü virür isen aña nān yir
Ḳo sa‘yuñ kılma zāyi‘ olmaz ol şir

Ḳanā‘atden ideydüñ aña zencir
Zebün olırdı ol dem olsa ger şir⁵⁵⁵

Bilürsın çünki rüzidür muḳadder
Nedür pes rızq için olmaḳ mükedder

Dilerseñ kḳ ola cennet saña müştāḳ
Ḳanā‘at kıl ki Ḥaḳdur rabb-ı rezzāḳ

S117a

3395 Meger var idi bir şahrāda bir çāh
İrer bir kimse anda teşne nā-gāh

Çeker içmege āb ol ḳuyudan
Düşürdi yüzüğini barmağından

Çeker çün ol ḳuyunuñ cümle ābın
Çıkarur ser-te-ser seng ü türābı

Çıkarur çün ḳuyudan bir siyeh seng
Güher-veş tāb-nāk illā siyeh reng

⁵⁵² o keşler : öğerler İ

⁵⁵³ “kılıcla” kelimesini vezin gereği “kılcla” okumak gerekir.

⁵⁵⁴ Eger : ve ger İ

⁵⁵⁵ ger şir : ol şir İ

Düşüb ol taş olur çünkim iki şak
Çıkar bir kurdcağız ağzında yaprak

3400 Zihī kâdir zihī rezzāk-ı muṭlak
Kara taşda yaradur tāze yaprak

Bilürseñ lütf-ı rezzākı hemīndür
‘Aṭā-yı devlet-i bākī hemīndür

İ61b Hikāyetdür meger bir pārsādan
Arı kılub sefer kalmışdı ol ten

Ç121a Ne bār u berg u ne ālāt u esbāb
Ne bāl u yāğ var ne nān u ne āb

Aña dir bir kimesne iy dīl-efkār
Nedür hālūñ senūñ bī-kār u bī-bār

3405 Oturmuş bir arada zār u tenhā
Ne yimek var ne içmek ne temāşā

Didi tenhā degülven hem-demüm var
Ki her gāmda enis ü maḥremüm var

Benim rızķum hemīşe yeg olur rāst
Ki rezzākumdan irer baña her ḥvāst

Gel imdi merd iseñ zenden kem olma
Var epsem rızķ ucından dirhem olma

S117b Heves kılma pilāva zīrvāya
Değiş büryānı yağsuz şūrvāya

3410 Ne yir iseñ çün gider daḥi⁵⁵⁶ yabāna
Kānā‘at kıl var epsem nīm-nāna

Rivāyetdür meger bir pīr-i pūr-nūr
Kemān olmuşdı tīri müşk-i kāfūr

Şunar bir kimse bir misvāk āña pāk
Bu pīr eydür gerekmez baña ḥāşāk

⁵⁵⁶ daḥi : aḥir İ

Niçe yıldır ki eylerven ƙanā‘at
Tevekkül ƙılmıřam nefse řınā‘at

Sivākuñ mebdē’i ünküim sevādur
Göñül virmek aña ‘ayn-ı ھاťādur

3415 Cihāndur kim ťamā‘ bābın yaparvan
Sivāyi terk idüb ھاťķa ťaparvan

Ƙapılmaķ bu sivāk içün sevāya
Ƙoyub ol hūyı ťapmaķdur hevāya

ü bildüñ hāviye ‘ayn-ı hevādur
Sivāküñ olmasa kāfī sivādur

Zihī ğaflet zihī hırş u zihī āz
Ki idersin bu nīyāzı nāza dem-sāz

121a Sen olmayınca hırřuñ ünküim olmaz
Bu derd-i hırşa hergiz merhem olmaz

3420 Șapuñ ƙuřlarda bu tīmāra beñzer
iger şağdur velī bīmāra beñzer

Leb-i deryāda ťurmuş ser-fiğende
Gelür gördükce anı baña ھاñde

Hemīře teşne-lebdür sīne pür-ğam
řanur deryā olur bir ھاťreden kem

S118a Geçer teřne bu řudan eylemez nūř
şanur kim içecek deryā ƙalur boş

Gel iy cem‘ eyleyen dünyā-yı dūnı
Olupsın hırř ile nefsüñ zebūnı

3425 Ƙılursın cem‘ ƙorķarsın yimezsın
Ölem ayruķlara ƙala dimezsın

Yiyidür gör ğanīmet rüzğāruñ
Belī beslersin perverd-ğāruñ

Ƙoma ‘aķluñ varise sende erzen
Ki bir sūzendür ‘İsā’ya reh-zen

Dilerseñ kim açasın bāb-ı cennet
Baḥl̄ olma seḥāvet kıl seḥāvet

Giriser cennete her kim saḥīdūr
Seḥāvet kılmaz ol kim dūzaḥıdur

3430 **Demi hoş gör yime ferdā içün ğam**
Bilürsın ğam yimekten ‘ömr olur kem

Meger kim bir baḥl̄ olmuşdı bī-mār
Kī anuñ var idi niçe yirde dinār

‘İyādet çün baña olmuşdı ‘ādet
Turub vardum anı kıldım ‘iyādet

Baḥl̄lūñ kalmamış gördüm sürürı
Yoğ idi şāğ ikende⁵⁵⁷ anca nūrı

Yüzinde barḳ urur ‘aks-i baḥl̄lī
Kararmış yüzi olmuş reng-i Nīlī

Ç122a İ62a 3435 Meger var idi bir şīşe gül-ābı
Didüm bir ḥādime gel al şol ābı

Açar çün şīşenüñ ḥādım қаpağın
Diler kim ter kıla anuñ қаpağın

S118b Görür anı hemān-dem merd-i bī-mār
Didi kim gül-ābı baña zinhār

Eger ol şīşe ağızından қopagil
Cigerden yegdürür kim қopa dil

Olur ol bū-yı hoşdan çünki nā-ḥoş
Urur ol āb [u] gilden cāna āteş

3440 Bunı didi cānın virdi ḥālī
Dili bağlandı bilmez noldı ḥālī

Çü⁵⁵⁸ ol bī-çāreye ḥāk oldı pister
Gül-ābıyla türābın kıldılar ter

⁵⁵⁷ şāğ ikende : şāğlīgında İ

⁵⁵⁸ Çü : çün Ç

Gül-ābı dökdiler gerçe türāba
Şusuz cān virdi aldandı serāba

Gül-ābı kıldılar çün hāke ĩsār
Biter her kaçreden ol gülde şad-hār

Budur çün ʿāķibet kār-ı baķīlī
Gerekdür kim ola māluñ ħalīlī

3445 Gel iy dünyā ğamında ğarķa varmış
Bu deryā içre varın ğarķa virmiş

Tefekkür kıl ki āķir ħāk olursın
Bu ğamdan kırtulub bī-bāk olursın

Bu dünyāya iñende bağlama dil
Ki āķir ħāk oliser saña menzil

Bu gün çün ğüft u ğuya kıdretüñ var
Ten ü cānuñda zūr u kıuvvetüñ var

ʿİbādetde ne içün olasın sest
Gerekdür cüst u cūda olasın cüst

3450 Bu dünyāyı kamu bir sāʿat añla
Bu bir sāʿat gerekdür tāt añla

Ç122b S119a Sentüñ bu yolda oldur iftiķaruñ
Ki ola Ħaķķa yarar kār u bāruñ

Bulınmaz anda çünkim saña hem-rāh
Meger sūz-i dil u āh-ı seķer-gāh

Dirīgā etmedüñ Ħaķķa yarar kār
Bu ğamdan olmaduñ bir laķza bīdār

Gerek kim tā seķer bīdār olasın
Ki tā şāyeste-i envār olasın

3455 Çü ğafletde geçürdüñ ʿömr-i bisyār
Bu ğamda bir dem olğıl bari bīdār

Yeter yatmağ içün ol ķarañu ğūr
Yatasın ol ķadar kim ķalıma şūr

Nazar kıl ki āfītab-ı ʿālem-ārāy
Gözin yummaz döner bī-dest bī-pāy

Eger sende bu ğamdan derd olaydı
Güneş mānendi rūyuñ zerd olaydı

Zihī ḥālet ki vaqt-ı şubḥ-gāhān
Gehī giryān olasın gāhī nālān

3460 Niyāz içre gehī nālān olasın
Namāz içre gehī ḥayrān olasın

Gehī lezzetde vü gāhī fenāda
Gehī ḥayretde vü gāhī şenāda

Zihī dem kim bu demde rāz söyler
Peşimāndur şular kim az söyler

Bu demler ger ola Ḥaḳḳdan kerāmet
Anuñ şükri ödenmez tā kıyāmet

Bu dem ger bir nefes bīdār olasın
Gerek şāyeste-i esrār⁵⁵⁹ olasın

3465 Dü-ʿālem mestdür ol dem sen āyık
Varubdur ğaflete cümle ḥalāyık

S119b Eger ol dem özüñden dūr olasın
Vişāl-i Ḥaḳḳile mesrūr olasın

Bu demden yeg ne var ʿālemde bir dem
Kı olasın Ḥaḳḳile hem-rāz [u] hem-dem

Ç123a Dirīgā geçdi ʿömrüñ ac ü cimrī
Ġam-ı dünyāda virdüñ bāda ʿömri

Dirīgā ḥasretā vü fūrkatā āh
Bu demlerden niçün olmazsın āgāh

İ62b 3470 Bu ğafletde geçürdün ʿömr-i bisyār
Demidür kı olasın bir laḫza bīdār

⁵⁵⁹ şāyeste-i esrār : şāyeste-i envār İ

Rivāyetdür meger bir pīr-i kāmīl
Benüm gibi degül hayrān u ġāfil

Cihāndan almamışdı bir nefes kām
Ne gice uyhu var ne gündüz ārām

Yürürdi vālih ü āşüfte her-dem
Anı görmezdi kimse ħufte bir-dem

Şorar bir kimse ki iy pīr-i dil-firūz⁵⁶⁰
Ki yok ārām ile ħābuñ şeb u rūz

3475 Aña eydür uyur mı merd-i dānā
Behişt ü düzaḡ iken şīb u bālā

Görürven düzaḡı çün tāb içinde
Anuñçün bir-dem olman ħvāb içinde

Görürven çünki ħāzır cennet ü nār
Anuñçün olurum her laḡza bīdār

Göñül pür-teft ü dil-pertāb olubdur
Anuñçün gözlerüm bī-ħvāb olubdur

Hezāran-ı cān-ı pāk-ı nāmdārān
Fedā-yı ħalvet-i bīdār-ı vārdān

S120a 3480 Bu ġafletden uyan gel vaz gel vaz
Dizüñ üstine gel kıl ħalvet āġāz

Niçe bir işbu ħord u ħvāb-ı āḡir
Olubsın ġaflete ġarḡ-āb-ı āḡir

Ḳarañu dünide ḡalsañ ħvāb bari
Uyan yatma şeb-i mehtāb bari

Ki gūr içre yatasın anca der-ħvāb
Ev içre ḡarañu üstüñde mehtāb

Ç123b Eger dirsən inanmaz merd-i hüşyār
Ki ‘āşık ħufte vü ma‘şūk bīdar

⁵⁶⁰ “dil-firūz” terkibi vezin gereği “dil-efruz” okunacak.

3485 Nice ma'şūk u 'āşık ҡo bu lāfı
Ne bilsün ḥāk-i tīre pāk [u] şāfī

Çü merd-i küllhan ü nefsi hevāsın
Ne resme merd-i 'āşık pādişāsın

Ḥikāyetdür meger bir meh-cebīn şāh
Bir leb-i la'li nāb rüyı çün māh⁵⁶¹

Alub çevgān binerdi esb-i tāzī
Kılub cevlan iderdi gūy-bāzī

Şalup çevgān-ı zerrīn gūy-ı miskīn
İderdi ara yırde gūy-ı miskīn

3490 Bu ğayretten ḥam olmış püşt-i gerdün
Ki toḇ olmışdı bu meydanda her dūn

Leb-i la'li zihī ḥalvā-yı bī-dūd
Ġam-ı ıışkı zihī sevdā-yı bī-sūd

İdüp cevlan şalardı çünki çevgān
Nazar kılan olurdu deng u ḥayrān

Bu meydān içre başdan püşte kılmış
Cihānı toḇ-veş ser-geşte kılmış

S120b Meger bir merd-i küllhan tāb-ı bī-dil
Nazar şalmış bu meydān içre ğāfil

3495 Şehüñ ıışkından urmış cāna āteş
Olur zülfi gibi zār ü müşevveş

Göründükçe ırakdan ol dil-efrūz⁵⁶²
İderdi derd ile āh-ı ciger-sūz

Belī dil ıışka düşdi çün dile ıışk
Varurdu ķancaru gitse bile ıışk

Güle hem-dem görürdi ḥār [u] ḥāşāk
Dilerdi cān kıla cübbesin çāk

⁵⁶¹ Bu mısranın vezni bozuk.

⁵⁶² Yazmada “dil-firūz” şeklinde. Vezin gereği “dil-efrūz” olacak.

- Bu ğamdan külhan idi aña dūzağ
Didilmiş arķasında cāme bağ bağ
- Ç124a** 3500 Olurđı dem-be-dem nālān ü giryān
Şanayduñ pīl-i mest ü şīr-i ğarrān
- Olub fāriğ ķamu sūd u ziyāndan
Görüb cānānı göz yummişdı cāndan
- İ63a** Olurđı ğāh mest ü geh ħumār ol
İdübdı kār u bārın tār-mār ol
- Ķalubdı pāy-der-gil ħāk-ber-ser
İdübdı ħāk-i derden başa efser
- Tolupdı derd-i dilberden ser-ā-pāy
Çü murğ-ı nīm-bismil bī-ser ü pāy
- 3505 Ķalurđı gice gündüz nāle vü zār
Zihī ıışķ u zihī derd ü zihī kār
- Gehī mest ü gehī ħayrān olurđı
Gehī nālān gehī giryān olurđı
- Gehī şarşar gibi şarşar türābı
Bulut gibi döker geh gözden ābı
- Ki eyler göz yaşıyla pāk-ı şahrā
Ki eyler cümle varın ħāk-ı şahrā
- S121a** Ne hem-dem var ki anuñla ola dem-sāz
Ne maħrem var ki ⁵⁶³aña söyleye raz
- 3510 Ne gülmek oynamak ne yimek içmek
Ne bir yerde ķarār itmek ne göçmek
- Çiger arturđı her dem söz ü sāzı
Dimezdi kimseye şaklardı rāzı
- Ki ger kılsa bu sırrı āşikāre
Hemān sā‘at kılurlar pāre pāre

⁵⁶³ maħrem var ki : maħrem ki İ

Ki sultān ҡande külhān tāb ҡande
Belī ҡande ғarāb u āb ҡande

Ne bilem neyleyem kim bī-ķarārum
Ḳara zülfi miṣālī tār- mārūm

3515 Yaķubdur āteṣ-i ğam kār u bārūm
Anın zülfi gibī yokdur ķarārum

Beṣ on yıl geĉdi bu ḥal içinde
Dili aġzınuñ olmış lāl içinde

Ç124b

Dökerdi göz yaṣın rūz-tā-ṣeb
Añardı yārını iderdi Yārāb

Gidüb ṣabr u ķarār u bār u vārūm
Gelürdi yādına nām-ı dilārām

Meger varidi ṣāhuñ bir vezīri
Ki olurdi her zaʿīfūñ dest-ġiri

3520 İder remz ile bir gün ṣāha tefhīm
Ki ider külhānı dil ṣāha teslīm

Ḳomıṣdur baṣ yolında pāy-ı ıṣķuñ
Olubdur ġarķa-i deryā-yı ıṣķuñ

Ḳaçan ĉevġān ṣala meydāna sultān
Ḳılur bī-ĉāre baṣın ġūy-ı meydān

Çün⁵⁶⁴ oldur pādiṣahuñ nīk-ḥvāhı
Gerekdür ṣāh lütfından penāhı

Çü vardur bu cemāle iṣṭiyākı
Gerek bir dem ki ola iḥtirākı⁵⁶⁵

S121b

3525 Çü ol demden añā yeg bir dem olmaz
Nola bir ķaṭreden deryā kem olmaz

Görür sultān ki söyler rāst bende
Ki ṣehden lütf ider der-ḥvāst bende

⁵⁶⁴ Çün : çü İ

⁵⁶⁵ 3524ab –Ç, S

Meger bir gün girüb meydāna sulṭān
İdüb cevḷān ururken ṭopa çevgān

Görür kī ol külḥanīdür ṭob öñince
Yeler miskīn segirdüb ṭob öñince

Çiger sulṭān-ı müstağnī ḡanīdür
Segirden ṭob öñince külḥanīdür

3530 Egerçi şāha lāyık rengī yokdur
Velī ḡam leşkeriyle cengi çoḡdur⁵⁶⁶

Olur bu nükteden çün bā-ḡaber şāh
İder ol külḥanīye bir naẓar şāh

Dir iy miskīn neden kılduñ dehen-bāz
Bi yār ān ṭob ra bāzī be-men-bāz

Keremden çün urur andan yaña gūy
Nesīminden irer anuñ aña būy

Bir ḡāletden kıtur ol külḥanī cūş
Şafāsından olır ḡayrān u medhūş

Ç125a İ63b 3535 Gider ‘aqlı düşer ḡāke olur ḡāk
Olur ḡaltān-ı meyān ḡār u ḡāşāk

Gözinden çeşmeler olur revāne
Melāmet tīrine olur nişāne

Görüb cānāne’i el yur cihāndan
Velī şaḡlar ḡamın cān içre cāndan

Geçen⁵⁶⁷ cāndan olur can mest-i mecnūn
İçer her demde yüz biñ cām-ı pūr-ḡūn

İderdi dem-be-dem āh-ı ciger-sūz
Ḳalur çün bir zemān anda şeb u rūz

S122a 3540 İdüb ḡanıyle gülden gūne-i zerd
Ḳılurdı ḡāh ḡāhī nāle-i serd

⁵⁶⁶ çoḡdur : yokdur İ

⁵⁶⁷ Geçen : geçüb İ

Görürler kim nihāyet yok enīne
Girü ilterler anı külhanına

Gelürdi añā ol tārīk-i külhan
Hayāl-ı dilber ile şahn-ı gülşen

İderdi dem-be-dem hūn-ı ciger nūş
Velī ol zevkī itmezdi ferāmūş

Olupdı derd ile hūrşīd-veş zerd
Havā ahından olmışdı anuñ serd

3545 Şebā ruzı kılub feryād u zārī
Dökerdi gözlerinden çeşme-sārī

Bu resme geçdi çünkim niçe eyyām
Şarāb-ı hūn-i dilden dīdeden cām

Meger bir gün vezīre şordı sultān
Görünmez kanı külhan-tāb-ı hayrān

Gel anuñ külhanına idelüm sāz
Anuñla olalum bir lahza dem-sāz

‘Acebmī cān-ı ‘āşık olsa pür-sūd
Ki irer hūrşīdden her zerreye nūr

3550 Zihī devlet ki hūrşīd-i ser-efrāz
Kemīne zerreye ola ser-endāz

Çü külhandan yaña şeh kıldı āhenk
Haberdār oldu külhan-tāb-ı dil-tenk

Ç125b

Cemāl-ı şāha çün eyler nigāh ol
Düşer hāke olur çün hāk-ı rāh ol

Görüb şāh anı ağlar merhametden
Kılur çok istimālet her cihetden

Olur çün ‘āşıkınuñ mahremi şāh
Urur zahmine anuñ merhemi şāh

- S122b** 3555 Belî ĩsār iden cānāna cānda
Kenārında bulur cānān miyānda⁵⁶⁸
- Velî pervānede olur mı ol tāb
Ki ola hem-zānū-yı şem^c-i cihān-tāb
- Getürmedi çü tākat vaşl-ı şāha
Yağasın çāk idüb başladı āha
- İder bir na^cra külhan-tāb-ı fānī
Hemān teslīm ider cānāna cānı
- Yüri [sen]⁵⁶⁹ hemçü külhan-tāb-ı āciz
Ki yokdur vaşla tākat sende hergiz
- 3560 Kō bu sevdāyı var iy pāre-i hāk
Ki sendendür ganī ol hazret-i pāk
- Olubdur şad hezāran tā^cat-ı pāk
Fedā-yı rāh-ı mest-i hāk-i gamnāk
- Zihī deryā-yı istiğnā-yı muṭlaḳ
Ġanīdür ḳatreden deryā-yı muṭlaḳ
- Nedür iy külhanī bu āh u şiven
Yeter çün külhanī sen saña külhan
- Çü yokdur sende vaşl-ı şāha tākat
Var epsem kıl bu sevdādan ferāḡat
- 3565 Çü yokdır ekmege dāneñ bu merze
Var epsem söyleme beyhūde herze
- Eger olursa sulṭān saña mihmān
Ne baḥtuñ var çekerseñ pīş-keş-i cān
- Velīkin sende yokdur istiṭā^cat
Ki idesin işbu mihmānı ziyāfet
- İ64a** Bu vīrāne ne şıḡsun taḥt-ı sulṭān
Nice mihmān olur mūra Süleyman

⁵⁶⁸ Cānda : cānun / miyānda : miyādun **İ**

⁵⁶⁹ [sen] : hey **İ** (vezin gereḡi “sen” kelimesi eklenmeli).

- Ç126a Ne cāyuñ var ki anda ƙona sułtān
Ne cānuñ var ki ola sułtāna ƙurbān
- S123a 3570 Hikāyetdür ki bir şahrāda bir mūş
Giderken gördi bir üştür yürür boş
- Görür kim ol üştür⁵⁷⁰ her şaḥşa verür rām
Mehārinden yeder anı ser-āncām
- Getürür üştüri çünkim inine
Ki şıgmaz inine başlar enīne
- Şütür ol mūşa dir ki iy mūş-ı bī-dil
Bu mı dur idesin cā baña⁵⁷¹ menzil
- Yüri beyhūde ƙılma āh u efgān
Ki bu vīrāneye ƙonmaz bu mihmān
- 3575 Yüri hey mūş-veş āvāre miskīn
Ki bu derde bulunmaz çāre miskīn
- Şütür ƙanden şıgār sūrāḥ-ı mūşa
Gelür mi ƙatreden deryā ḥurūşa
- Ḥazer ƙıl epsem iy mūş-ı siyeh-per
Ki üştür gürbe olur sini yir ter
- Bu sevdādan geç iy dīvāne-i ʿūr
Ki olmaz pīle mesken ḥāne-i mūr
- Sözüñi söylegil endāze birle**
Bu zīri ƙılma yam⁵⁷² āvāze birle
- 3580 Göñül mülk-i cihāna olma mağrūr
Çü āḥir derd ü ğamdur olma mesrūr
- Çü her zūruñ hezāran zārı vardur
Yanında bir gülüñ yüz ḥārı vardur
- Çü degmez zehrine tiryāk-i dünyā
Gözi toldermaz illā ḥāk-i dünyā

⁵⁷⁰ Üştür : şütür İ

⁵⁷¹ idesin cā baña : idecaguñ cā baña İ

⁵⁷² Yam : bim İ

Dilerseñ kim dil-i pür-nür olasın
Gerekdür ki tama'adan dūr olasın

Ç126b S123b

Bilürseñ saña hem-dem yād-ı Hāḫdur
Ḳanā'at ḳıl aña kim dād-ı Hāḫdur

3585

Ne isterseñ ḳo ḫalkı Hāḫdan iste
Cenāb-ı ḫazret-i muṭlaḳdan iste

Eger senden ḳılupsan ḫalkı ḫoşnūd
Yāḳın bil kim sevübdür sini ma'bud

Çü ḫalkı ḫalk iden merġüb-ı Hāḫdır
Belī Aḫmed anın maḫbüb-ı Hāḫdır

Iraġ ol ma'şiyetden tā'ata ṭur
Ki olmaz ma'şiyetle tā'ata nūr

Çiger tā'atdan irer rūḫa rāḫat
Ṭutar her ma'şiyetden nefis-i kuvvet

3590

Ġazabdan ḳıl ḫazer kim nāra beñzer
Ki nefsüñ ejdeḫa ol māra beñzer

Eger ḫalka ire azar senden
Yāḳın bil Hāḫdurur bīzār senden

Ḫarīş olma ki ġāyet bed şıfatdur
Ḳanā'at ḳıl ki 'ālī salṭanatdur

Özüñe 'adet idinme dūrūġı
Ki şıdḳ ile olur dīnūñ firūġı

Ḫasūd olma vü ṭutma kimseye kīn
Ki bir yirde bulunmaz kīn ile dīn

3595

Te'nnī ḳıl her işde etme ta'cıl
Belī şabr eylemekdür şart-ı taḫşıl

Olırsañ 'āḳıl ile hem-nişīn ol
Her işüñ aḫirin şan dūr-bīn ol

Ḳarīn olma şaḳın nā-ehle zinhār
Ki degmez 'ilīmi anuñ cehle zinhār

- Kıl evvel imtiḥān her şahşı şad-bār
Anı idingil āḫir şāḫib-esrār
- S124a Le'īme kılma iḥsān itme ikrām
Ki zulm olur maḥalsüz lütf u in'ām
- 3600 Daḫi aḫmak ḫatında içme rāzuñ
Ki vire sāz-kārı kār-sāzuñ
- Ç127a İ64b Re'īs itme bu ḫalka rūstāyı
Ki seçmez ḫām-dest ü ūstāyı
- ‘Avāmü’ n-nāsa sözde olma dem-sāz
Ki kılur cehlile ṭāmāta āgāz
- Veḫāruñ gözle zinhār itme ḫiffet
Sözi az söyle ki oldur aşı-ı ḫikmet
- Dilerseñ devlet-i dārü’s-selāmı
Ḥired mi’yārına ur her kelāmı
- 3605 Te’ennī kıl sözüñ pür-duḫte söyle
Nola kec söyler iseñ puḫte söyle
- Bilüñden dökme çendan āb yāda
Ki olan püştüñde oldur püştü vāda⁵⁷³
- Dilerseñ şād ola her işde cānuñ
İnanma ‘avrata rāz-ı nihānuñ
- Ezel fikriyle andan güfte başla
Dimezven her söze āşüfte başla
- Olub ‘azbü’l-lisān ḫalk eyle ḫalka
Ki ḫalkuñ ḫalk olur ḫulkında ḫalka
- 3610 Çü bildüñ ḫalka imiş ḫalka iḥsān
İdüb ḫalk u ḫasen kıl ḫalka iḥsān
- Çü insāndur olan iḥsāna bende
Anūñçün bendeyüm insāna ben de

⁵⁷³ İ nüshasında kafiye “pāda” şeklinde.

Çiger hoşdur kişi hoş gūyı olmak
Daği hoş hūy olub hoş rūy olmak

Çiger hoş gūy olur hoş hūy u hoş rūy
Ne var az söylemekden daği hoş hūy

S124b

Kaçan bir pīr görseñ tūt girāmī
Ki vācibdür olaruñ iħtirāmī

3615 Şaķın ferzendüñi bed hem-niştirinden
Ki ādem hū qapar bī'se'l-ķarīnden

Ulular pendin it gūşıñda halka
Ki anlardur olan üstāz halka

Kesi ki o der-hüner ber-dest-i rencī
Be-cüz yek tekye-i ān kes ne gencī

Ç127b

Anı ki terbiyet kılduñ felek-vār
Dönüb nādānlığıyla eyleme h'ār

İşitseñ bir sözi eyle tedebbür
İşitmesün diyü kılma tekebbür

3620 Şınanmış nesne'i bir daği hayret
İderseñ āhır eylersin nedāmet

Ķatuñda virmegil gammāza ruḥşat
Ki eyler sini daği ırte ğıybet

Suḥan-çīne ķatuñda virmegil cāy
Ki herdem itdürür ol sāña şad-rāy

Daği nādān ile tūtmaķ ser-i kār
Peşīmānlık virür cān kāsı bār

Kişi kim hayradur sinün delīlūñ
Yakın ol aña kim oldur ḥalīlūñ

3625 Sini ol kim kıılır şerre delālet
İrağ ol kim gelür andan ḍalālet

Gözetme kimse 'aybın iy ķarındaş
Senüñ tā gizlü 'aybun olmıya fāş

- Dilerseñ ki olsun iy ʿālemde server
Var aña her bedden sini bed-ter
- Kimesne haqqına tutma gümān bed
Ki ol āyīnedür sensin hemān bed
- S125a** Keremden her ġarībe mihribān ol
Kamu şahsa çü hürşīd-i cihān ol
- 3630** Dilerseñ kim kılasın Kaʿbe ābād
İdegör her faķirüñ hātırın şād
- Naẓar nā-maḥreme zinhār kıılma
Gülüñ şol bir naẓardan hār kıılma
- Kişiye ġıybet idüb virme düşünām
Ki aña ḥayf u ḥasretdür ser-encām
- Kaçan bir od yaķarsın tiynet içre
Yanarsın sende āḥir ġıybet içre
- İ65a** Bu ʿömri bāda virme rāygānī
Ki kıymetlü güherdür kııl zindegānī
- Ç128a** **3635** Eliñ altındağın eyle riʿāyet
Ki vācībdür reʿāyāyı riʿāyet⁵⁷⁴
- Çiger kıuldur bular sulṭānı sensin
Reʿāyādur kıoyun çōbānı sensin
- Olisersin bulardan çünki mesʿul
Riʿāyet it dime ben ḥʿace sen kıul
- Dilerseñ ki olmiya kārūñ nigū-sār
Nigū gūy ol nigū ḥuy ol nigū kār
- Ḥōd efgenlikdedür çün pehlivanlık
Var epsem kimseye şatma civanlık
- 3640** Gücüñ yetdikçe toḃ ol olma çevgān
Kıul ol sulṭāna zinhār olma sulṭān

⁵⁷⁴ riʿāyet : deķāya / riʿāyet : riʿāya İ

Haḳāret birle baḳma kimseye ḥvār
Dime beyhūde sözler nā-sezā vār⁵⁷⁵

Kimesne olmasun rencide senden
Dilerseñ ola cennet sāña mesken

Bir aḥmaḳ ger tekebbür eyleye sâz
Tekebbür eyle sen de aña āgâz

S125b

Çü bir dervîş gördüñ kıl temelluḳ
Geregi gibi göstergil teşevvuḳ

3645 Ziyāret kār idinme var zinhār
‘Azīz iseñ olursın ḥōr zinhār

Daḥi çok kimseye keşf itme esrār
Ki ḥāşıl derd-i serdür aña iy yār

Hem olsun hem-nişīnūñ pīr-i ‘āḳıl
Ki olarda bulunır tedbīr-i kāmīl

Ki tedbīr eyleyince rūbeh-i pīr
İdübdür nerre şīr-i mesti naḥcīr

Hemīşe ehl-i fakra eyle iḥsān
Ki iḥsāna olupdur bende insān

3650 Dilerseñ olmya mālīk saña mār
Yiyidür dirligünde iy dil-fikār

İderse bir ḡanī ger saña ḥürmet
Zer ü sīm için itme aña ‘izzet⁵⁷⁶

Ç128b

Kaçan irse saña bir ḥasta dervîş
Anı ḥoşnūd kıl gönderme dil-rîş

Anuñ kim sende vardur ḥaḳḳ-ı nānı
Unutma aña ṭur her yirde ānı

Ḳo ‘ucbı kimseden şanma füzünsın
Ki ḳadr içre ḳarincadan zebünsın

⁵⁷⁵ sözler nā-sezā vār : sözlerdür sezā vār İ

⁵⁷⁶ ‘izzet : minnet İ

- 3655 Nigū-bīn ol eger ʿayb u ḥaṭādur
Ki ger bī-ʿayb isterseñ Ḥudādur
- Rızā vir her ẓazāya ḥaḫ-şinās ol
Dimezven bī-vefā vü nā-sipās ol
- Eger ẓabzuñ olursa nāña iy yār
Varub meşhedlere ağla olub zār
- Ne gülmek yirdür endūh-gīn ol
Girüb bir ḥalvete tenhā-nişīn ol
- S126a Siyāset içre kı l bir dem tevakkuf
Ki şāyed idesin şoñra teʿessüf
- 3660 Eger ḥācet sezerseñ dest-gīre
Ḥulāşa dest-gīr ol her esīre
- Dilerseñ kı olmıya saña bedel hīc
Söz içre kı lma kimseyle cedel hīc
- Dirilme gözgiyik kūzegāna
Revāmı gevherüñ atmaḫ yabāna
- Saña bir kimse ger kılsa ḥıṭābı
Teʿennī birle vir aña cevābı
- Kı idenler fark peyvest ü şikesti
Söz içre eylemezler bīş-destī
- 3665 Seḥāvet kı l ki her kimki şaḥīdūr
Revā olmaz dimek kim dūzaḥıdur
- Göñül ḥursend idüb ğamdan emīn ol
Ki her laḫza kı lur saña kemīn ol
- İ65b Çürük endīşeden olma diger-gūn
Ki iden endīşedür sini ciger-ḥūn
- Gerek ʿİsā-şıfat ḥandan olasın
Ne ḥar gibi türüş ḥayrān olasın
- Ç129a Seni medḥ eylesin pāklükde
Kemālūndür senūñ çün ḥāklükde

3670 Eger hūb u eger zişt itme ʿādet
İdesin⁵⁷⁷ kimse haqqında şehādet

Ölüyi eylügile eylegil yād⁵⁷⁸
Ki senden kılmıya ol mürde feryād

Sözi söyleyene kılma nazar sen
Tuya gör söylenen sözde eser sen

Sözi ger mest ola diyen ger ayık
Qabūl it çün qabūle ola lāyık

S126b Bed-endīşe kıl iyilikden nihān-ı bend
Ki yokdur andan özge aña peyvend

3675 Eger düşmen megesdür pīl aña
Olursa peşşeden kem pīl aña

İdüb halk için iylik olma güm-rāh
Ne iylik eylerisen eyle lillāh

Anuñ kim saña irmişdür ziyānı
Tereddüd eyleme terk eyle anı

Çü terk etdüñ dönüb bakma aña hıç
Ki nef ırmez dañi andan saña hıç

Çü yola giresin divşür bilüñi
Gözet yoluñı vü tutğıl dilüñi

3680 Başıñ aşağı tut yoluñı gözle
Dilüñden halkı qo hālüñi gözle

Yimek artuq taʿāmı kār idinme
Anuñ kim nef'i yokdur yār⁵⁷⁹ idinme

Ol olsun yatdıguñca saña ʿādet
Getürgil şıdķıle qavl-i şehādet

Seher vaķtinde zinhār olma der-h'āb
Ki andan buldılar miftāh-ı her bāb

⁵⁷⁷ İdesin : ki idesin **İ**

⁵⁷⁸ Ölülerinizi hayırla yad ediniz. [bkz. Ekler,45]

⁵⁷⁹ yār : kār **İ**

Çü vakt ire nemāzuñ kılmağıl fevt
Günehden tevbe eyle irmeden mevt

3685 Kaçan tursañ nemāza hāzır olğıl
Çürük endişelerden olma⁵⁸⁰ ‘atıl

Ç129 Dilerseñ kim kamudan bîş olasın
Her işde ‘ākibet-endîş olasın

Kaçan kim hafız-ı evkāt olursın
Ġarîk-ı nūr-ı bahır-ı zāt olursın

Şol işi işlegil olduğda halvet
Ki ger zāhir ola virmeye haclet

S127a Ol işi itme ki ola aña nefrîn
Bir işi işle ki ideler aña taḥsîn

3690 Arıtğıl nefs-i levşinden derūnuñ
Mücellā kıl şerī‘atla birūnuñ

Şu resme hāzır ol vakt-i zemāna
Kaçan gel diseler olğıl revāna

Özüñden ḥaşmıñı ḥoşnūd eyle
Eger varsa ziyānuñ sūd eyle

Ecel irüb zebān olduğda ḥāmūş
Kamu sevdālaruñ olsun ferāmūş

Şaḫın ol demde ḳorḳub kesme ümmīd
Çerāğuñ rüşen itsün nūr-ı tevḥīd

3695 Ki her kim vire cānun şādluğda
Ḳalur bāḳī ebed ābādluğda

Eger sen cān virürken⁵⁸¹ şād olasın
Ḳalasın tā ebed ābād olasın

Eger ‘aḳluñ var ise ehl-i pend ol
Bu pendi diñle benden behre-mend ol

⁵⁸⁰ olma : kılma Ġ

⁵⁸¹ virürken : virürsen Ġ

Eger varsa bu bāzār içre kārūñ
Seniñ benden yeg olmaz kār [u] bārūñ

Çü bildiñ anı ol hāmūş [u] epsem
Dilüñ tut kılma artuğ cūş [u] epsem

İ66a 3700 Bilürsin işlemek yegdir demekden
Ne hāşıl kuru lāfile emekden

Şabūr ol her nefes ki oldur tarīkat
Hamūş ol dem-be-dem oldur haqīkat

Ç130a Şorar Çin şeyhine bir merd-i hüşyār
Ki kıl bini haqīkatden haber-dār

S127b Cevab ile virür pīr-i tarīkat
Ki on bağş oldı ma'ñide haqīkat

Tokuz kısmıdur anuñ epsem olmak
Onuncı kısmıdur naṭkı kem olmak

3705 Hamūşlıktan konar şeh destine bāz
Kalur bülbül kafesde behr-i āvāz

Eger hāmūş olursañ cüst u cūda
Olur her zerre saña güft u gūda

Niçe bir güft u gū hāmūş ol āḫir
Niçe bir dil olursın gūş ol āḫir

Niçe āfet ki anı görmedi sākit
Bulur izzet çü zerdür māl-ı şāmit

Kaçan sen cūş idersin nehr olursın
Eger hāmūş olursañ baḥr olursın

3710 **Bu bahre baḥrī cānın atmayınca**
El urmaz gevhere dem tutmayınca

Zihī ğavvāş-ı deryā-yı me'ānī
Söz elmasıyla kıldıñ dūr-feşānī

Saña arzanıdır bu kār-nāme
Ki senden hatmdür *Esrār-nāme*

Ṭuraldun çār-ı tāk-ı kūz-ı reftār
Bu minvāl üzre kimden geldi güftār

Şu resme bende vardur kuvvet-i fikr
Ki bir maʿnī toğarsa şad-ķāla bīkr

3715 Ne deñlü kim bulam bir lafza maʿnā
Biri birinden olur daḡī raʿnā

Egerçi hem faḡīrem hem ḡaḡīrem
Süḡan milkinde ḡaḡķā ki emīrem

S128a Bu şanʿatda nazırüm yoḡdur el-ḡaḡ
Ki iderven şīr içinde siḡr-i muṭlaḡ

Ç130b Nazarda derd isem maʿnīde şāfum
Ḥaḡāyīḡ ḡalli içre mū-şikāfum

Ḳaçan esrār-ı ḡikmetden uram dem
Gören ider ki Eflātūn-i vaḡtem

3720 Cevāhir kim biter deryā-yı cānda
Ḳopar dilde olur zāhir lisānda

Zihī tertib-ı maʿnā lafz-ı güftār
Zihī ḡall-i deḡāyīḡ keşf-i esrār

Eger tekrar idem bir sözi şad-sāl
Ne ol söz eksile ne ben ḡalam lāl

Ḳaçan ben ḡalmıyam benden ḡala zīkr
Henüz aşlı bu maʿnānuñ ḡala bīkr

Gel iy lezzet bulan ʿilm-i ledünden
Ne ḡāşıl bu süḡan-hā-yı kühendenden

3725 Ne söz kim köhnedür beñzer kadīde
Virübdür lezzeti vücūd-ı cedīde⁵⁸²

⁵⁸² vücūd-ı cedīde : mevcūd-ı cedīde İ

Söz oldur bulmıya andan melek fikr
Ki ger ʿİsî toğa Meryem kıla bıkır⁵⁸³

Ne söz kim olmıya pür-süz ve pür-derd
O söze söz diyen zendür degil merd

Söz ol sözdür ki anuñ nûrı vardır
Ki hem şirînligi hem şûrî vardır

Bu sözler çünki taḥsînden ğanîdür
Müzeyyendür ki tezyînden ğanîdür

3730 Bu meydanda kanı bir ehl-i dil-merd
Ki bir lahza bizümle ola hem-derd

Aña kim olmak ister baña hem-dem
Yeter şîr-i laṭîfüm yâr-ı mahrem

S128b Çü şûret sâza beñzer perdesüzdür
Görür bu râzı her kim perdesüzdür

İ66b Bu şûret sâz u maʿnî perdesidür
Bu sâz ol perdenüñ perverdesidür

Çü ʿarîf sâzuñ añlar perdesinden
Mürebbeî eglenür perverdesinden

Ç131a 3735 Eger sen añladuñsa razuñ aşlın
Bilürsin perdesinden sâzuñ aşlın

Bilürsin ʿarîfseñ perde-sâzi
Bilürsin ḥûrdasından perde-bâzi

Gel iy **ʿAttâr** kalma kıyl u kâle
Kemâlün varsa aldanma kim âle

Kemâl oldur bu yolda ḥâk olasın
Urub yüz ḥâk-i pâke pâk olasın

İden her dem özüñe şabr-pîşe
Tevâzuʿ kıl ḥamûş olğıl hemîşe

⁵⁸³ Ki ger : eger **İ**

- 3740 Gerek şabr ile hayr-endîş olasın
Özüñden kırtulub bî-hoş olasın
- Dilerseñ kî ola⁵⁸⁴ cânuñ taze herdem
Giderme hâtıruñdan Hakkı birdem
- Dilerseñ ‘ömr-i mülk-i lâ-yezâlî
Recâ vü havfdan hiç olma hâlî
- Dilerseñ ğarkâ varmak baħr-ı nûra
Gücüñ yetdükce sa‘y eyle huzûra
- Cihāndan fāriğ ol sen cünbişüñ bil
Öğüñ divşür yoluñ gözle işiñ bil

- 3745 **Yüri öz nefsüñe kıl işbu pendi**
Ki satmakdan yimek hoşdur bu kandı

- S129a Hikāyetdür ki dīvāne dil-şād
Görür bir yirde bir bakḳāl-ı üstād
- Aña eydür ki iy merd-i niğū-nām
Ḳatuñda var mı şekker mağz-ı bādām
- Dir iy dīvāne vardur gerçe bisyār
Ḳarīdar olıcaḳ olur bedīdār
- Didi kim çünki var şatub nidersin
Yiseñ ne andan özge pis ne yirsin

- 3750 Hezārān baħr-ı pür-esrār-ı kāmīl
Saña her demde mümkin ki ola ḥaşıl

- Ç131b Dirīğā kim bulardan bî-ḥabersin
Kî anı bāzāra koymışsın şatarsın⁵⁸⁵
- Yeter kim ‘āḳil iseñ saña bu pend
Ḳaḳuñ zikrini kıl cānūña peyvend
- Anuñ yādından olma hiç ḥālî
Gözet ḥālūñi terk it kıyl u ḳālî

⁵⁸⁴ “ki” yok **İ**

⁵⁸⁵ koymışsın şatarsın : koymışsın ve şatarsın

Bu kıyl u k̄āla k̄alma ehl-i hāl ol
Müdām ehl-i kemāle pāy-māl ol

3755 İṣūñ Haḫḫ zikrin it eṣʿārı terk it
Ḥamūşluk pīşe kıl güftārı terk it

Yaq̄in bilgil ki her ḥarfi kitābuñ
Bütüñdür lā-cerem bütüdür ḥicābuñ

Ḥüdāyā bini bütlerden ḥalāş it
Yaq̄inüñ nūrın ĩmāna menāş it

Dirġā ki oldı ʿömrüm cehlile kem
Degerken bir demine iki ʿālem

Egerçi ʿömrden bir dem k̄alubdur
Şanurvan kim iki ʿālem k̄alubdur

3760 Eger ben bir nefes bī-dār olaydum
Bu güftārı koyub der-kār olaydum

S129b Bu demden ger olaydı renk u būyum
İşitmeyeydi kimse güft u gūyum

Dirġā bildigümi idemedüm
Bu yola girdüm illā gidemedüm

Şu deñlü kılmaşam beyhūde güftār
Şu deñlü yazmaşam ebyāt u eṣʿār

Ki ger yüzyıl dökersem başıma ḥāk
Daḥi bu maʿşıyyetden olmıyam pāk

İ67a 3765 Veliken tutmaşam ḥazretten ümmīd
Ki dönmeyem bu derden zār u nevmīd

Çiger çokdur benüm cürm-i ʿazīmüm
Velī vardur Ḥudāvend-i kerīmüm

Ümīdüm var ki faẓl-i cāvidānī
İde mesken bu miskīne cinānı

Ç132a Hikāyetdür ki *Firdevsi-i Tūsī*
Hikāyetde iderdi bī-Füsūsī

Suḥan milkinde ƣaldırımıřdur āyet
Öküş yazmışdı tārīḥ u ḥikāyet

3770 Yigirmi beş yıl urdı nevk-i ḥāme
Ki geldi naḳřa naẓm-ı řāḥ-nāme

Ƙaḳan kim ‘ömri anuñ oldu āḥir
Ebu’l-Ƙāsim ki olardı řeyḥ-i fāḥir

Çiger olurđı merd-i pür-niyāz ol
Aña perḥīz idüb ƣılmaz namāz ol

Dimiş *Firdevs*īyi idüb besī ƣadḥ
Ki ider niçe gebr ü nā-kesi medḥ

Öküş ƣılmıřdur ol küffāra medḥin
Ƙoyub yāri dimiş aġyāra medḥin

S130a 3775 Bu ‘işyanda idüb ‘ömrin be-ser ol
Cihāndan bī-ḥaber ƣıldı sefer ol

Namāz ol řā’irüñ olmaz revāsı
Ki anı yoldan ƣıƣarmıřdur hevāsı

Çü *Firdevs*īyi ƣorlar merḳadına
Görür řeyḥ ol gice anı mehīne

Zümürürd-fām urınmış tāc-ber-ser
Libās-ı sebz giymiş tāc-ber-ser

Oturđı řeyḥüñ öñinde ƣoyub ser
Ki iy řeyḥ ‘azīz [ü] pīr-i rehber

3780 Ƙaḳan sen ƣılmađuñ benüm namāzum
Baña faẓl eyleyüb ol bī-niyāzum

Buyurđı ki oldu ‘ālem pür-firişte
Ƙamusı nūr-ı raḥmetden seriřtah

Namāzum ƣıldılar olub řefī‘üm
Anuñçündür benüm ƣadr-i refī‘üm

Maḳāmum oldı uş Firdevs-i a'la
Ki *Firdevsī* olur Firdevs'e ūlā

Ḥiṭāb irdi ki iy *Firdevī-i* pīr
Namāzuñ kılmadıysa Ṭūsī-i pīr

Ç132b 3785 İdüb bir beyt-i tevḥīdüñ bahāne
Revā gördüñ seni dārü'l-cināne

Çü bizden ğayrī kimse yok penāhuñ
Ḳamu 'afv eyledük cürm [ü] günāhuñ

Yüri sür cennet içre 'ömr-i cāvīd
Kerīmüm rahmetümnden olma nevmīd

Meşev nevmīd ez faẓl-ı İlāhī
Medih der ḥaḳḳ-ı mā baḥl-ı guvāhī

Çiger 'iṣyāna lāyıḳdur 'uḳūbet
Velī rahmet ğaẓabdan kıldı sebḳat

S130b 3790 Belī her kim olubdur merd-i esrār
Görür 'iṣyānı endek luṭf bisyār

Ḥaḳuñ faẓlı ḳatında ḥalk nā-pāk
Nedür deryā ḳatında bir avuc ḥāk

Nedür deryā ḳatında ḥāk bārī
Ya niçün olmaz anda pāk bārī

Ḥudāvendā bilürsin sen ki 'Aṭṭār
Senüñ tevḥīdüñ ider ekser eṣ'ār

Senüñ nūruñladur rüşen çerāğı
Anuñçün buldı ğayrūñden ferāğı

3795 Ve ger 'Aṭṭāra virseñ 'ömr-i cāvīd
Dilinden gelmeye illā ki tevḥīd

Ḥudāyā baña Firdevsüñ maḳām it
Aña kılduğuñ en'āmı temām it

Ḳoyub Firdevs'le Firdevse anı
Maḳām it aña mülk-i cāvidānı

- İ67b** **Ne *Firdevsi* ki ‘illiyundur adı**
Maḳām-ı şıdḳ [u] ḳaṣr-ı dīndür adı
- Şorar bir pīre cān nez‘inde bir merd
Nedür zāduñ bu yolda didi kim derd
- 3800 Velī pūr-ḥasret ü dest-i tehīndür
Bu yola gidenüñ zādı hemīndür
- Ç133a** Ḥudāya benven ol ġarḳ-ı taḥayyür
Bu ḥazretde tahī dest ü dili pūr
- Çiger boşdur elüm senden ba‘īdem
Umarum faḫluñı dil pūr-ümīdem
- Getürdüñ çünki ud‘ūnī ḥiṭābe
Du‘ā benden tapuñdandır icābe
⁵⁸⁶
- S131a** Bu meydānda niçe başlar olup gūy
Yeler yıllar gibi tuymaz daḫi būy
- Ç45a** 3805 Bu deryāda niçe keṣṭī olub ġarḳ
Yatubdur farḳ olunmaz pāyile farḳ
- Bu mektebde bilenler ‘ilm-i sermed
Girü başdan tutarlar levḫ-i ebced
- Elā iy rūstā-yı bī-irādet
Ki bilmezsin bu muṣḥafdan bir āyet
- Bu ṣaḥfa ‘aḳl-ı külldür ḥarf-i evvel
Bu ‘ilmi bilmeyen cān ḳaldı mühmel
- Eger az birledüñse metn-i Keṣṣāf
Bu fenden bī-ḥabersin urmaḡil lāf
- 3810 Eger yüz yıl sürerseñ anca ḳara
Oḳunmaz elli yılda bu supāra
- Eger bin yıl oḳursan naḫv ile ṣarf
Elifdür andan ancaḳ bildiḡüñ ḥarf

⁵⁸⁶ Ç nüshasında S 1466. Beyitten itibaren devam ediyor.

Varanlar işbu yola cüst ü çālak
Çağırur hayretinden mā-‘arefnāk

Bu şahrada yıllar⁵⁸⁷ ile yelenler
Varub gelmekde[dür] menzil alanlar

Qalubdur cümle çün har-pāy-der-gil
Bu bahre bulmamışdur kimse sāhil

3815 Dilerseñ ki ire peyveste şikestün
İrişe dāmen-i ma‘şūka destün

Göñül mir’ātñ it evvel mücellā
Ki kılur saña Hāk andan tecellā

Göñülde buldılar Hākki bulanlar
Bu resme bildiler anı bilenler

Kaçan pāk eylesen kalbi kederden
Görürsin halka olmuşsin bu derden

S131b Ne isterseñ olur çün dilde hāşıl
Şakın bir lahza dilden olma gāfil

3820 Çü dil Hākkuñ nazargāhıdur iy dost
Yakın dildür bilürseñ mağz-ı her post

Ezel sultānına dildür çü menzil
Hemñ dildür hemñ dildür hemñ dil

Ç45b Velī şol dil ki bir ehlñ dilidür
Bilürseñ her dü ‘ālem hāşılıdur

Olur çün cümle maqşūd hāşıl andan
Şakın bir lahza olma gāfil andan

Bilürseñ mevzi‘-i tecrid-i dildür
Sarāy-ı halvet-i tevḥid-i dildür⁵⁸⁸

3825 Çiger mir’atı Hākkuñ rū-yı dildür
Velī her yüzi anuñ rū-yı güldür

⁵⁸⁷ “yıllar” kelimesi vezin gereği “yılar” şeklinde okunmalı.

⁵⁸⁸ Takip eden beyitle yer değiştirmiş İ

Geçerseñ bu hevā-yı āb u gilden
Görürsin Hakkı rüşen rū-yı dilden

İderseñ ehl-i dilden şey'-i lillāh
İdersin⁵⁸⁹ lā-mekān 'anķāsına rāh

Halāş olmak dilerseñ āb [u] gilden
İşñ der-yūze olsun ehl-i dilden

Gulāmum şol dile kim ola kāmīl
Ne yüzden söylenirse ola kābil

3830 Ne dil kim hem-dem-i kāmīl degüldür
Hemīn bir dildür ol dil dil degüldür

Gel imdi isteriseñ kāmīliyyet
Sezerseñ cevheründe kābiliyyet

İderseñ 'aqlı gālib nefsi mağlūb
Ümīz oldur saña el vire mağlūb

Erenler nefis itini beslemezler
Ne dirse sözün anuñ eslemezler

S132a Belī bu yolda merd-i kār olanlar
Olardur nefsdən bīdār olanlar

İ23b 3835 Olubsañ sırr-ı da^{cc} nefsünden agāh
Murād-ı nefse virme bir qadem rāh

Dilerseñ bu hevā-yı ser-keşünden
Gıdā vir nefse bir dem hūn-ı dilden

Toyurma nān-ı huşke qande zerde
Revān it eşk-i surhı rūy-ı zerde

Ç46a Meger bir merd-i rāh āzadelerden
Dili pür-nūr gönli sādelerden

İderdi et yimek gönli taķāzā
Yedirmezdi iderdi nefse ezā

⁵⁸⁹ İdersin : bulursun İ

- 3840 Geçer bu resme altmış yıl yakın ol
Dağı olmazdı nefsinde emîn ol
- Meger bir gün ki varmışdı ferāğa
Yetişdi et hoşusından dimāğa
- Revān oldu gözinden nefsinün yaş
Dönüb kendüye eydür iy karındaş
- Baňa kim bunca yıldur virmedün kām
Nola bir pāre etden kılsañ in‘ām
- Özi köyüñdi nefsün nālišine
Dedi bir loğma virsem tā aşana
- 3845 Olur ol hoşūdan yaňa revāne
Meger zindānda imiş ol nişāne
- Görür kim halk cem‘ olmuş tururlar
Tenine bir esirün dāğ ururlar
- Didi nefesine al iy nefsi hayrān
Eger biryān gerekse işte biryān
- S132b Çü biryāndur nedür bir yana yanmak
Nedendür cism ucından cāna yanmak⁵⁹⁰
- Görür nefsi iti vü biryāndan ürker
Ne biryān istemek kim cāndan ürker
- 3850 Yağar nefsün vücūdın nār-ı hayret
Düşer üstine anuñ yār-ı gayret
- Görür dervīş kim nefsi zebūndur
Ne biryān istemek kim garğ-ı hūndur
- Açar nefsi zebūn-gire zebān ol
Ki iy nefsi epsem ol var bī-ziyān ol
- Çü biryān şandugūñ biryān degüldür
Çiger biryān u ol biryān degüldür

⁵⁹⁰ 3548ab – İ

Cerāhatsüz degüldür çünki rāḥat
Var epsem ol bu rāḥatdan ferāḡ at

Ç46b

3855 Bu biryān için ol biryānı terk it
Dilerseñ vaşl-ı cānān cānı terk it

Bu biryān ehline biryān cigerdür
Bu biryāndur ġıdāsı her ki erdür

Ciger derdiyle biryān olmayınca
Bu ġamdan dīde giryān olmayınca

İrişmez baḥr-i raḥmetden dile āb
Açılmaz genc-i vaḥdetden saña bāb

Şeb u rüz eylemezseñ sūz ile sāz
Saña rūzī degüldür aña bu rāz

3860 Gerekse ʿālemi ser-tā-ser ara
Bulınmaz sūz-ı dilden ġayrı çāre

Öñiñde perdedür bu cism-i nā-sūt
Ne keşf olsun saña esrār-ı lā-hūt

Saña çün derd-i dünyā sāz olubdur
İşüñ her laḫza hırş u āz olubdur

S133a

Göñül āyīnesin tutmuşdurur jeng
Anuñ çün göremezsın şūret-i şeng

Var āyīneñ degüldür līk maşķūl
Ki olasın ārzū-yı nefse meşķūl

3865 Bu sırruñ olmağ isterseñ emīni
Gerekdür nefsüñ urmağ gerdenini

Olursañ nefsüñ ile āb u āteş
Zebün itmez seni bu nefs-i ser-keş

Anuñ kes başını virme amānı
Müselmān olmaz ol raḥm itme anı

Ne deñlü virüriseñ ārzūsın
Bilir sini ısrımağ āz u sīn

- İ24a** Egerçi iylik eyler düşmeni dost
Ne deñlü besleseñ bilmez sini dost
- 3870 Ne hergiz eksilir ʿucb u faḍulī
Ne birdem añlanır Hakkı kabūlī
- Ç47a** Hıred-mendüm diyü gerçi urur lāf
Velī yoḡdurur anda kılca inşāf
Eger nāgeh vire bir⁵⁹¹ ārzū dest
Gurūrından olur hem çün segi mest
- Ṭalar halkı ki ben şīr-i jiyānum
Filānum var filānum var filānum
- Eger bir kerre virmezseñ aña nān
Biler yüz kerre ol seg saña dendān
- 3875 Veger zencīr iderseñ aña zerden
Çü ḡardur ādemīlūk umma ḡardan
- Çü ḡardur** nefis bel ḡardan beterdür
Kim andan ādemīlūk umsa ḡardur
- S133b** Şorar bir kimse bir ḡar-bendeye şād
Saña şanʿat nedür iy merd-i üstād
- Didi ḡar-bendelikdür baña şanʿat
Ezelden anuñile tutdum ülfet
- Çü yoḡ ḡar-bendelikden özge kārūm
Geçirdüm anuñile rüzgārūm
- 3880 Görür ḡar-bendelik olmış aña kār
Cevābın şöyle virdi merd-i hüşyār
- Ki ol ḡar olsa yegdür zindelikden
Ki sen ḡar kırtula har-bendelikden
- Hudāyā kırtar ol merdi bu ḡardan
Ki yegdür zindelikden aña mürden

⁵⁹¹ Vire bir : virirse **İ**

Çiger hardur giren har-bende bende
Re'îs ol hardurur har-bende bende

Olur çün ıssı yok her bende âzād
Har olsun kim ola har-bende âzād

3885 Dirilmez 'aql u cān nefis olmayınca
Bu nefse dost u düşmen gülmeyince

Dilerseñ vaşl-ı cānān sen seni қо
Gerekse dost vaşlı düşmeni қо

Degüldür saña nefsüñ dost añla
Ser-ā-ser mağz şanma post añla

Ç47b Çü kaçdı dost şındı geldi düşmen
Anuñçün ağladuñ sen güldi düşmen

Diriğā olmadı nefsüñ müselmān
Meger özi ola şoñ demde ĩmān

3890 Bu kāfirden ki vardur bizde pinhān
'Acebdür ger gelürse andan ĩmān

Meger nāgeh ki ire Hağdan 'ināyet
Bidāyetden ola hādi hidāyet

S134a Ve gernī kimde vardur aña zehre
Ki işbu kuvvet ola aña behre

Bu meydānda iy niçe şır-merdī
Zebūn itmişdürür nefsüñ yenerdi

Kim ola kim aña ola muqābil
Meger himmet kıla insān-ı kāmīl

3895 Senüñ nefsile varsa kār-zāruñ
Yapış dāmānına bir merd-i kāruñ

Qafādār olmayınca eyleme ceng
Dilerseñ nefse kılmak 'ālemi teng

Dirîgā nef̄s-i kāfir-kīş elinden
Ki kaldum ḥasta vü dil-rīş elinden

Ḥudāyā bini nef̄sümden ḥalāş it
Ḥuzūruñ nūrın ĩmāna menāş it

Benim keynimde kılmışdur kemīn ol
Şanasın bini bulmuşdur hemīn ol

3900 Bu kelbüñ kim alur zencīr elinden
Kim alur loḳmasın ol şīr elinden

Ne kılsañ añā ezkā̄r u ʿibādāt
Daḥi çekdirseñ envā^c-ı riyāzāt

İ24b Çü cüzdür küfr-i zulmaniyyet andan
Ne gelsün nūr-ı rūḥāniyyet andan

Vefā gelmez çü nef̄s-i bī-vefādan
Göñül var umma şekker bu riyādan

Hezārān cehd idüb iy nef̄s-i ʿāşī
Dirîgā bulmadum senden ḥalāşı

Ç48a 3905 Bu nef̄süñ āh elinden dād elinden
Ki bir dem olmadum dil-şād elinden

Dilerseñ kī ola şādī sana her ğam
Belādan nefret itme olma dūr hem

S134b Yüzüñ burtarma iy dil her belādan
Ḥüseyn olduñsa kaçma Kerbelādan

Beḳādur rūḥa çün nef̄süñ fenāsı
Gerekdür ki eksük olmaya ʿanāsı

İrilmez gence çünkim çekmedin renc
Eger vīrān olursañ sendedür genc

3910 Belāsuz kimse keşf itse bu genci
Olurdi mīr ü ḥvāce her dilenci

Dirîgā ḥāk u bād u āba ḳalduñ
Behāyim gibi ḥūrd u ḥvāba ḳalduñ

Dilerseñ keşf ola saña bu esrār
Var iste dürc-i dilden dürr-i şeh-vār

Halāş olmak dilerseñ āb [u] gilden
İşün der-yūze olsun ehl-i dilden

Eger bil bağladuñsa işbu rāha
Düz evvel armağānuñ pādişāha

3915 Çü yokdur armağānuñ bī-hünersin
Anuñçün dem-be-dem yoldan dönersin

Erenler oldılar maqşūda vaşıl
Kalarsañ şöyle bī-hāşıl ne hāşıl

Saña çün ‘ālem-i kıds oldı menzil
Revān ol bakma nefse bağla maḥmil

Gel evvel yol yarağıñ kıl mükemmel
Sebk-i rūḥ ol bu yolda olma kāhil

Dirīgā şöyle kalduñ ḥvāb içinde
Dilüñ pür-hūn tenüñdür tāb içinde

3920 İşitmezsin şadā-yı sārbandan
Anuñçün girü kalduñ kārbāndan

Ceres gibi dimāguñdur havāyı
Anuñçün diñlemezsin bu şadāyı⁵⁹²

Ç48b S135a Dühül gibi dolubsın guft u gūdan
Anın tuymaz meşāmuñ bu қоһudan

‘Aceb bī-mağz-ı turfe ḥīre sersin
Ki kalduñ guft u gūda bī-ḥabersin

Bu ğavğādan geçeydüñ ‘ayn olurduñ
Hemīn āyīne-i keyneyn olurduñ

3925 Velīkin sende yokdur qābiliyyet
Seni mağrur idübdür ğāfiliyyet

⁵⁹² şadāyı : derāyı İ

Bu söz haqdur velī sen bī-ḥabersin
İşitmezsın bu esrārı çü kersin

**Çü sen hem ḥufte hem kersin ḥaberden
Söz işitmek ne gelsün ḥufte kerden**

Meger bir ḥurde-dān ker bir zamānda
Yatub uyurdı rāh-ı kār-bānda

Ki ben kerden hemīndür baña çāre
Geçerken kār-bān bini uyara

3930 Yatub bir laḥza eyler anda ārām
Gelür bir kār-bān uğrar ser-encām

Bir ol kim ḥuftedür bir bu ki kerdür
İşitmez bāng-ı kūsı şan ḥacerdür

Uyarmaz kimse anı çün geçerler
Kānub uyḥusı başın qaldurur ker

Görür kim kār-bān geçmiş cihāndan
Uyumuş girü qalmış kār-bāndan

Olur ḥayrān u nā-çār u şikeste
Urur peyveste dendān püşt-i deste

İ25a 3935 Gel iy bī-çare vü āşufte miskīn
Bu yolda hem girü hem ḥufte miskīn

S135b Uşanmaduñ mı ahır ḥuftelükden
Ki baş qāldırmaduñ āşuftelükden

**Dirīgā itdi bu kerlük saña kār
Nolaydı bulunayduñ bari bīdār**

Ç49a Hikāyetdür ki Bu'l-füş-ı Çegānī
Görür bir er giderken yāb yāb anı

Şorar qaşduñ nedür ḥar sürmemekden
Ya erken menzilüñe irmemekden

3940 Batar gün şimdi qalmaz rüz-ı rüşen
Olur bu tāze gülşen-i günc-i külhan

Harāmīler öküşdür bunda il yād
Bu şahrāda kalursın şöyle bī-zād

Dir iy miskīn bilürsin kim o kersin
Girüp sīne kara toprak olursın

Batar ʿömrüñ günü uçar çerāğuñ
Karañu sīn olur āhir turağuñ

Uzak yolda yüküñ çok merkebüñ leng
ʿAdūlar var yoluñda mehrebüñ teng

3945 Yağın ʿömrüñ günü irmiş zevāle
Nedendür saña bu gaflet havāle

Ya niçün eylemezsin bari taʿcīl
Harūñ sür menzil al gāh yürüt gāh yıl

Elā iy beççe-i sī-murğ-ı lāhūt
Ne yirüñdür senüñ bu cism-i nāsūt

Nedür hālüñ neden bī-çāre düşdüñ
Mağāmuñdan niçün āvāre düşdüñ

S136a Kadīmī āşiyānuñ eyleyüb yād
Bu dāma kalma zinhār eyle feryād

3950 Haqīkat çün özüñdür mağz-ı her post
Geçerseñ postlardan dostsın dost

ʿAnāşır postdur mağzı māʿādin
Nebātı añlağıl mağz-ı māʿādin

Olubdur çün nebātuñ mağzı hayvān
Bu hayvāna olubdur mağz insān

Beşerde enbiyādan çün hulāşa
Bulardın seyyid sādāt-ı hāşa

Ç49b Güzer kılduğda bu heft-āsmāndan
Temāmet kıtulsın İn ü āndan

3955 Geçersin cism u cāndan cān olursın
Haqīkat mülkine sultān olursın

‘Aceb dergāh imiş billāh bu dergāh
Bu dergāha bu menzilden varur rāh

Açılmazsa bu yüzden rāh-ı Mevlā
Görünmez bu göze dergāh-ı Mevlā

Bu zulmetde alub renc r olursın
Kem l-i ma rifetden d r olursın

ic b olur sa na bu vehm [u] pind r
alursın t  ebed k r u girift r

3960 Ki her geh ola kem l a ldan d r
Olur ab -ı a kat-b ne menf r

utar ehl-i a kat nefret andan
Anu   n z yil olmaz aflet andan

Gel imdi sende varsa a la rağbet
 z  nden   lib olsun vaşla rağbet

Bozulmasun  a ın tert b-i evvel
Bu yolda bir nefes olma mu a tal

S136b Cem d iken idübdür a seni ay
Ne  n kim l -şey’ iken olasın şey

3965 Bas te çünki kesret virdi terk b
Tecerr d bul ki oldur a l-ı ta r b⁵⁹³

Bas te çünki terk b virdi keşret
Gider terk bi ki oldur a l-ı urbet

ab  at zulmetinden var al   ol
Ay   ol andan ol sul  na     ol

 25b Dilerse ⁵⁹⁴ ki ola ömrü c vidan 
Ay   ndan gider bend-i gir n 

   bir bir ba lanubdur bend   evvel
Bu bendi yine birbir eylegil al

⁵⁹³ Takip eden beyitle yer değiştirmiş  

⁵⁹⁴ Dilerse  : irsen 

- 3970 Çiger sensin şerîf ü mîr-zâde
Nedendür böyle kaldın⁵⁹⁵ üftâde
- Ç50a Yüri bir dem özüñden ġâfil olma
Koyub genci tılısma mâyl olma
- Şağın bir dem özüñden olma ġâyib
Ki görüne gözüñe bu ‘acâyib
- Sen ol mûr-ı za‘îf [u] nâtuvânsın
Velî üftâde-i bâr-i girânsın
- Celîsüñdür Süleymân lîk sen mûr
Kamu âfâķ hûrşîd illâ ki sen kûr
- 3975 Yükiñ şâğdan ulu sen peşşeden kem
Kâçan olur meges ‘anķâya hem-dem
- Kâçan bâr-i girândan kurtulursın
Kimüñsin kimdesin kimsin bilürsin
- Bu yüzden saña çünkim açıla râh
Virülür saña kuvvet kûh olur kâh
- Görür kim ‘âlem olmuşdur münevver
Şanasın cümle rûh olmuş muşavver
- S137a Çü nûr-ı cāvidan irer huzûra
Şanur kim şimdi gelmişdür zuhûra
- 3980 Görür kim mübdel olmuş nûra zulmet
Huzûra deġşirilmiş cümle ġırbet
- Yakın olmuş görür çünkim gümânı⁵⁹⁶
Bulur şol demde ‘ömr-i cāvidani
- Görünür aña çünkim bu ‘acebler
Olur hayrân bu hâlâtı ‘acebler
- Ki Yārab ben miyüm men⁵⁹⁷ ben degül mi
Meni⁵⁹⁸ bensüz kılan cān sen degül mi

⁵⁹⁵ kaldın : kalmaklık İ

⁵⁹⁶ Görür çünkim yakın olmuş gümânı İ

⁵⁹⁷ men : ben Ç İ

‘Aceblersin görürsin çok ‘acāyib
Saña ma‘lum olur dürlü ğarāyib

3985 Senüñ çünkim bula ‘ömrüñ nihāyet
Görinür saña rüşen bu hikāyet

Bu zulmetden kaçan kim dūr olursın
Ẹarīn-i ‘ālem-i pūr-nūr olursın

Şu deñlu ğālib olur saña envār
Kı olur hūrşīd-i rüşen zerre-i h̄vār

Ç50b

Daħi nūruñdan olur cümle ğā’yib
Şanasın mihr nūrından kevākib

Eger zerre eger hūrşīd-i rahşān
Bu ħazretde sübūta olmaz imkān

3990 Ĥaķīķat nūrı çünkim ola ğālib
Zarūrī olur anda sāye ğā’yib

Görinse āfitāb-ı ‘ālem-ārā
Hemān dem kıalmaz anda sāye-ber-cā

Aħeddür çün aşıl⁵⁹⁸ ‘ālem ‘adeddür
Şanasın atlas üstinde nemeddür

Kaçan kim nūr-ı hūrşīd ola peydā
Olur mı nūrı zerrātuñ hüveydā

S137b

Gide çün ara yirden ‘ayn-ı hestī
Olur ol demde rif‘at ‘ayn pestī

3995 Kederden çünkim āyīne ola şāf
Görinür anda rüşen cümle evşāf

Gide çün ara yirden vehm [ü] pindār
Ne kılduñsa olur şol dem bedīdār

Eger bed fi‘lseñ olur ħicābuñ
Eger hoş fi‘lseñ cennet-meābuñ

⁵⁹⁸ meni : beni Ç İ

⁵⁹⁹ çün aşıl : aşıl çün İ

Bu gün her kim ki kārı kār beddür
Görür yanında yārın yārı beddür

Gel iy ʿāqıl hāzer kıl kār-ı bedden
Bilürsin hayr gelmez yār-ı bedden

4000 Eger nīgū vü ger bed hemdemüñdür
Yarın yanuñda yār maḥremüñdür

İ26a Eger nīgū bu gün ger bed kılursın
Yarın anda hemīn anı bulursın

Bu levḥ üzre ne yazduñsa suṭūra
Gelür āyīne-i dilde zuhūra

Ne yazduñsa okursın anı muṭlaḳ
Ki ol defterde nesh olmaz muḥaḳḳaḳ

Ne ürkersin yüzüñde ḥāl-i bedden
Şaḳın mir'āt-ı ḳalbī ḥāl-i bedden

Ç51a 4005 Muḥaḳḳaḳ levḥ-i dilde ḥāl-i bedden
Anuñ ʿaksīdür ol kim ḥāl-i bedden

Meger bir bed-liḳā vü zişt-peyker
Görüb āb içre ʿaksin andan ürker

Dir iy çirkin liḳā vü zişt-şüret
Ḳılur senden görürse dīv nefret

S138a Ḳabāḥatde degül mislüñ muşavver
Nedensin böyle menḥūs [u] mükedder

Nedendür aşluñ iy dīv-i siyeh-renk
Ki her kim görse olur sini dil-tenk

4010 Ne yirüñdür senüñ āb iy siyeh-dil
Gerekdür nār-ı düzaḥ saña menzil

Bu resme germ olup beyhüde söyler
Şanasın ateş olmuş düde söyler

Eger kesb eyledüñse kār-ı nā-ḥoş
Görürsin lā-cerem dīdār-ı nā-ḥoş

Ve ger varise sende ḥūy-ı maḥbūb
Görürsin āb içinde rūy-i maḥbūb

Eger nā-ḥoş ve ger ḥoş kendü özüñdür
Gözüñle gördüğüñ kendü yüzüñdür

4015 Özüñdür çün gören kendü yüzüñden
Yüzün dürmek nedendür kendözüñden

Görinür saña çün kendü fi‘ālūñ
Fi‘ālūñden nedendür infi‘ālūñ

Gel imdi bunda tahzīb it fi‘ālī
Ki anda çekmeyesin infi‘ālī

Bilürsin a‘recüñ zıllıda⁶⁰⁰ a‘rec
Var imdi müstaḳīm ol olma a‘vec

Ki tā cān murgı açduḳda per ü bāl
Oliser cilvegāhuñ bāḡ-ı a‘māl

4020 Ki şolmaz tā ebed anuñ bahārı
Bu bostānuñ dükenmez berg ü bārı

Ç51b Bulursa bunda rūḥuñ Ḥaḳḳile üns
Maḳāmuñ olur anda ‘ālem-i ḳuds

Eger dünyāda nefis ola enīsüñ
Hem anda girü nefis olur celīsüñ⁶⁰¹

S138b Ve ger bī-nefis olursañ devletüñ var
Dükenmez ḥānumān u mülketüñ var

Başuñda var ise devlet özüñsüz
Özüñden gec naḳar ḳıl kendözüñsüz

4025 Yeter ḳıl nefis ü ‘aḳlı cāna hem-dem
Ḳo nefsiḳı olasin cānāna hem-dem

⁶⁰⁰ a‘recüñ zıllıda : a‘recüñdür zıllı İ

⁶⁰¹ enīsüñ : celīsüñ / celīsüñ : enīsüñ İ

Çü düşdi ara yirde perde varlık
Anuñçün geldi tenden cāna ıarlık

Bu yolda çün iki menzil ıomışlar
Birin dünyā birin ıuqbā dimişler

Kaçan dünyā vü ıuqbādan geçersin
Görüb cānānei cāndan kaçarsın

Olar kim bu haremde muhteremdür
Olara işbu yol iki kademdür

4030 Bu yirden aña yol şanma ırakdur
Arada perde bir kıldan edakdur

Özüñden olmayınca fānī dervīş
Yakın bil anlamazsın anı dervīş

Dilerseñ kim ola her müşkilüñ hal
Fenā bul bir nefis ölmezden evvel

Ol evvel fānī andan tanı anı
Ne bilsün olmıyanlar fāni anı

İ26b

Anuñla bildi her kim bildi anı
Anuñla buldı her kim buldı anı

4035 Anuñla añladuñsa anı sende
Sen ol dirseñ olır anı sende

Kaçan sende görürsin anı sensüz
N'idersin bāğı gül bulduñ dikensüz

Erit bir dem fenā nārında yāguñ
Beķā nūriyle uyansun çerāguñ

Ç52a S139a

Fenānuñ naķşın añlarsañ beķādur
Ne olmışdur beķā buķya beķādur

Kaçan naķş-ı fenādan dūr olursın
Beķā birle ıolub pūr-nūr olursın

4040 Dilerseñ kī olasın bu bezme sāķī
Gider bu hāy u hūy u ıumıturāķı

Ki ahir menziliñ hāmūşlukdur
Bu hūşuñ ahiri bī-hūşlukdur

Biründür perdeden çün şūr-ı eyyām
Güzer kıl perdelerden eyle ārām

Çü geçdüñ perdeden bulduñ kemālī
Görürsin bārgāh-ı lā-yezālī

Çü varlık perdesi gide aradan
Yaradılmış gider kalur yaradan

4045 Bedenden kurtulursın cān olursın
Beķā iklīmine sulṭān olursın

Gelür sulṭān geçer tahta gider kıl
Nidersin seni sen çünkim yeter ol

Uşanmaduñ mı sen senden yeter ko
Dilerseñ devlet-i bākī eşer ko

Cemāl-i Hākka çün sensin niķābuñ
Özüñden geç ki ref̄ ola hicābuñ

Fenā-yı nef̄s çün rūḥa gıdādur
Anıñçün mevt-i ten keşf-i gıṭādur

4050 Dilerseñ ki iresin işbu maķāma
Temennā eyle mevti ḳalma nāma

İmām eydür ki en-nāsu yenāmū
Öliceķ uyanır dir ḥalk ḳāmū⁶⁰²

Cihānıñ varı çünkim ḥvāba beñzer
Serāb añla egerçi āba beñzer

S139b

Şanursın kim ḥaķīḳatdür bu ecsām
Ḥayāl u vehmdür azğāş u aḥlām

Görübsin⁶⁰³ bu ḥayālī ḥaķ şanursın
Muḳayyed gördüğüñ muṭlaķ şanursın

⁶⁰² İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanacaklar. [bkz. Ekler, 44]

⁶⁰³ Görübsin : Görüben İ

- Ç52b** 4055 Muḳayyed bil seni sen şanma muṭlaḳ
Ezel Maṣṣūr ol andan söyle enel-Ḥaḳ
- Tururken senligüñ sende Ḥaḳ olmaz
Tecerrüdsüz muḳayyed muṭlaḳ olmaz
- Çeken Maṣṣurı dāra Ḥaḳḳ degül mi
Enel-Ḥaḳḳ söyleyen muṭlaḳ degül mi
- Çü Bülhī bildi ki oldur derde çāre
Özinden geçdi andan çıḳdı dāra
- Sen evvel olmadın dīdāra lāyık
Kaçan Maṣṣur olursın dāra lāyık
- 4060 Olur çün yāra lāyık armaḡān yār
Olur dīdāra lāyık dīde dīdār
- Dilerseñ lāyık olmaḳ yāra iy dost
Dilinsin baḡruñ olsun pāre iy dost
- Sücūd it dāra evvel pāy-dār ol**
Vücūd-ı cāvidān bul pāy-dār ol
- Gel iy dilber ki derdüñ cāna cāndur
Vişālüñ cāna ‘ömr-i cāvidāndur
- Dilerseñ bula cānuñ ol huzūrı
Sebeb kıl vuşlata mevt-i zarūrī
- 4065 Velī oldur bu ḥazretde muḳarreb
Ki ola ḥāşıl aña bunda maṭlab
- Kaçan kim bulına mevt-i irādī
Hemān maḥşül olur ruḥuñ murādı
- İ27a S140a** Şorārsañ ger kemāl-i ḳurb-ı Ḥaḳdan
Ki insāna ola mümkin sebaḳdan
- Ḥaḳuñ ḡayrından itmekdür güzer gel
Yoḡ olub ḳalmamaḳ senden eṣer gel⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ Bu beyitin kafiyesi İ nüshasında “bil” şeklinde.

Var imdi ġāfil olma iy yaḳīnsüz
Ola dep kāhil olma ḳalma dīnsüz

4070 Bilem dırsin dirīġā bildüġüñi
Anuñçün almamışsın bulduġuñi

Ç53a Dirīġā bildüġüñi bilmemişsin
Anuñçün bulduġuñı almamışsın

Bu ise bildüġüñ bil bilmemekdür
Buña bulmaḳ dimezler bulmamaḳdur

Çü bulmaḳdan ḳoyubdur seni bilmek
Bu bilmekdur saña bu yolda ölmek

Dilerseñ anı bulmaḳ sen seni at
Ki Ferzīn ide beydaḳdan seni at

4075 Belī Ferzīn olan beydaḳ degil mi
Ya beydaḳ başa varmaḳ ḫaḳ degil mi

Bu yolda vermeyince peydaḳa at
Bu manşubiyle olmaz kimse şah-māt

Aña kim fetḫ ola bu bāb-ı muġlaḳ
Görür ol her şıfatdan zāt-ı muṭlaḳ

Olur şol resme taḫḳīḳī vü dīnī⁶⁰⁵
Ġıṭā keşf olsada artmaz yaḳīni

Şıfatdan ḳurtulur hep zāt añlar
Ḳılur çün nefyī nefyī işbāt añlar

4080 Bu defterden dü-‘ālem bir varaḳdur
Ne evvel var ne āḫir cümle Ḥaḳḳdur

Bu söz ḫaḳḳdur ki aña şek degüldür
Kim eydür kem ‘adeddür tek degüldür

S140b Elifdendür bilür iseñ bu ebcād
Ḥayālüñdir senüñ ā‘rāz u a‘dād

⁶⁰⁵ taḫḳīḳī vü dīnī : taḫḳīḳī dīnī İ

Belî bu gördüğün zerrât-ı eşyâ
Şıfatdur sen şanursın zât-ı eşyâ

Şanursañ gördüğün gibi bu hâli
Nedendür Mustafa'nuñ ya su'âli

4085 Ki iy 'âlemlerün püşt ü penâhı
Baña göster gel eşyâyı kemâhî

Gerek sen gönlünü gîñ tut gerek tar
Ki 'âlem gördüğün gibi degül var

Felek ki üstünde baħr-i ser-nigündür
Bu sırrı aňlamakdan bāz-gündür

Ç53b Görürsin çarħ kim gerdān olubdur
Bunı bilmekde ser-gerdān olubdur

Neyi kim eyleye 'aqluñ taħayyül
Bulur ol nesneden şüret temessül

4090 Degül ol şahşuñ ol şüret kemâli
Gelür ol nesnenün ancaħ mişālî

Ne ān kim ola ol şey sende hāşıl
Mişālîdür anuñ iy merd-i 'āķıl

Bilürsin tonıcaħ mir'āt 'ayına
Ki gelmez gördüğün zāt-ı 'ayına

Dü-'âlem çünki bir mir'āta beñzer
Görinen anda nūr-ı zāta beñzer

Arınsa ğayr ğıllından bu mir'āt
Tecellî kılr ol dem saña ol zāt

4095 Gören çün 'ayn olur mir'âtı iy dost
Gider mir'âtı aňla zātı iy dost

Şaķın mir'âtı 'ayn-ı zāt şanma
Görünen şüreti mir'āt şanma

S141a İderseñ pāk mir'ātuñ kederden
Vücūd-ı zāt olur mubdel şuverden

Çü nâzır ‘ayn-ı manzûr ola bi’z-zât
Ne şûret kalur ol demde ne mir’ât

Çü rû’ yetdür haqîkât zâta mesned
Nedendür bu şîfat mir’âta mesned

İ27b 4100 Gider mir’âtı ki oldur ism-i âlet
Ki âletden münezzehdür bu hâlet

Çiger şûretdurur mir’ât-ı ma‘nâ
Müberrâdur şuverden zât-ı ma‘nâ

Bu şûretden ‘aceb ma‘nâ görindi
Olurmuş şûret [u] ma‘nâ gör indi

Dilerseñ ki ola hâşıl saña maṭlûb
Ḳapılma naḳṣa olub nefse maḡlûb

Ḳapılma renge bî-reng ol hâzer kıl
Gözet ma‘nâyı şûretten güzer kıl

Ç54a 4105 Güzer kılduñsa naḳṣ-ı mâ’[vü] ĩnden
Dem urduñ lâ-uḡıbb’ül-âfilĩnden

Ḳalursañ şûrete maḡrûr olursın
Ḥayât-ı câvidândan dūr olursın

Sebeb çün naḳṣ-ı şûretdür ġurûra
Ki zulmet maḡrem olmaz işbu nûra

Çü şûret oldı zulmet nûr ma‘nâ
Bu şûret birledür mestûr-ı ma‘nâ

Dilerseñ ġarḳa varmaḳ baḡr-ı nûra
Ḥâzer kıl düşme şûretten ġurûra

4110 Çü şûret zulmetĩ gide kalur nûr
Ser-â-ser bil ki ol zulmet olur nûr

Ve ger dirseñ nedendür işbu ġavġâ
Nedür bu dürlü dürlü naḳṣ-ı zîbâ

S141b Çü vâḡıddür nedendür bunca â‘dâd
Ki olmuşdur kimi ġam-ġĩn kimi şâd

İşit benden cevābı ker degülseñ
 Hābīr ol bu haberden har degülseñ

Bu eşyā kim görürsin añla hālūñ
 Hayālūñdür senūñ añla hayālūñ

4115 Dü-‘ālemdür tılsım-ı pīç-der-pīç
 Kāmu fānī vü nā-çīz u kāmū hīç

Arada çünki gayriyyet haṭādur
 İşidüb gördüğün cümle şadādur

Anı kim bildün ü gördün degüldür
 Şadefdür ser-te-ser añla degül dürr

Çiger her perdenün bir rengi vardur
 Hemīn bir sāz için ahengi vardur

Çiger cümle bu sāzuñ perdesidür
 Kāmū bir sāz-kāruñ kerdesidür

4120 Degildür gayrī çünkim perde sāzuñ
 Kō sāzı bendesi ol perde sāzuñ

Belī her perdenün var bir maḳāmı
 Ki anuñ birledür sāzuñ tamāmı

Ç54b

Çiger sen muhtelif gördün bu hālī
 Kāmū yerlū yerinūñdür kemālī

Hayāl [ü] vehm-i ‘aḳluñdur bu hālāt
 Ki bunlardan kopar bu ihtilāfāt

Haḳīḳāt baḫridür çün baḫr-i mevvāc
 Gelür andan zuhūra dürlü emvāc

4125 Bu emvācuñ kimi şādī kimi ğam
 Kimi zaḥm olur anuñ kimi merhem

Nedür emvāc bildün baḫr kimdür
 Şadef kimdür güher kim baḫr kimdür

S142a

**Cihān mülkini deryā şanma kefdür
Güher cānāna şan cān-ı şadefdür⁶⁰⁶**

Dimiş bir nükte⁶⁰⁷ bir dānende mecnūn
Ki ʿālemdür meşelde kef ki şābūn

Üfürseñ kef ki şābūnī urub dem
Çıkar māsūreden yüz dürlü ʿālem

4130 Nazar kıl şekl-i reng-ā-reng [ü] zībā
Nice māsūrede olur hüveydā

Çiger zībā görürsin naqş-ı dil-keş
Şaķın kim zulmeti nūr añlar aʿmeş

Bilürseñ ʿālemüñ budur mişālī
Ki her demde olur yüz dürlü hālī

İ28a

Görünür naqş reng-ā-reng her dem
Gehī şādī toğar andan gehī ğam

Ṭolupdur çün içi bād u dışı bād
Ne bünyād ola bād üstinde ābād

4135 Olupdur çün öñi hīç ü soñı hīç
Olur mı hīç içinde hīçsüz hīç

Cihān çün hīçe beñzer hīç içinde
Anuñçün qalduñ andan hīç içinde

Fenā mülk ü zevālī mālīk olmuş
Esāsı küllī şey'ün hālīk olmuş⁶⁰⁸

Ç55a

Cihān kim cümle varı bir nefesdür
Nazar şāhib nazardan aña besdür

Eger bīnā iseñ gel bir nazar kıl
Nazar kıl bir nefes andan güzzer kıl

4140 Murād işbu nazardan çün güzzerdür
Kılan bundan güzzer ehl-i nazardur

⁶⁰⁶ Güher cānāna dir cānān bir şadefdür İ

⁶⁰⁷ bir nükte -Ç

⁶⁰⁸ Kasas, 28/88 [bkz. Ekler, 32]

S142b

Bu esrārı ne bilsün her hünersüz
Ki serverlik bulunmaz terk-i sersüz

Kaçan keşf olsa saña işbu esrār
Saña ol dem ne der kalur ne dīvār

Göñül deryāsı içre ki olasıñ gark
Güherden seng-i rīze bulmıya fark

Degışdüñ yirde ‘arif hūya hāyı
‘Aşādan fark idemez⁶⁰⁹ ejdehāyı

4145

Bırakduk yirde Musānuñ Kelīmin
Ne seçsün ‘arif atlasdan kilīmin

Çü Aḥmed ola mīminden mücerred
Aḥedden fark olunmaz anda Aḥmed

Ta‘yin tası gitse ‘ayn olurduñ
Hemin āyine-i günñn olurduñ⁶¹⁰

Cemāl-i Hakkā çün sensin niḳābuñ
Özüñden gec ki ref‘ ola ḥicābuñ

Bu sırrı saña dirven ser-güşāde
Girilmez çün degüldür der-güşāde

4150

Kilīdi çünki sensin işbu bābuñ
Seni tarḥ it ki sehl ola ḥesābuñ

Kaçan fetḥ ola bu bāb-ı muḳaffel
Görürsin aḥir olmış ‘ayn-ı evvel

Çü her şeyde anuñdur ḥāzırıyyet
Anuñdur evveliyet⁶¹¹ āḥiriyyet

Şıfatdur çün dü-‘ālem zāt Hakkdur
Bu defterden dü-‘ālem bir varakdur

Şıfatdur āḥiriyyet akḍemiyyet
Şıfatdur efḍaliyyet ekremiyyet

⁶⁰⁹ Yazmada “eylemez” şeklinde. Vezin ve mana gereği “idemez” olacak.

⁶¹⁰ 4147ab –S,Ç

⁶¹¹ Yazmada bu kelimedden sonra “hem” kelimesi var. Vezin gereği bu “hem” kelimesi fazladır.

- 4155 Şıfat çün zāta ğayrından aḥaḳḳdur
Ne evvel var ne āḫir cümle Ḥaḳḳdur
- Ç55b S143a Gel iy gūyende-i bezm-i ilāhī
Emīn-i sırr-ı genc-i pādişāhī
- Kaçan kim ola menzil saña bu ḥāk
Gözünden ola ğāyib ḥār u ḥāşāk
- Çü gitdüñ bunda ayruk gelmegüñ yok
Bu dünyā ḥāl u ḳālın bilmegüñ yok
- Görirsın dār-ı ʿuḳbā pāk [ü] pür-nūr
Bulırsın ḥuld içinde ḥulle vü ḥūr
- 4160 Ḥalāş olduñsa nefis ālāyışinden
Geçersın ʿālemüñ ārāyışından
- Ve ger varise ʿālemden ḥicābuñ
Ḳalursın şöyle olmaz fetḥ-i bābuñ
- Ḳalursın rüzgārıñ zulmetinden
Dem-ā-dem cān çekersın miḥnetinden
- Ḳalursın bu ḥavāss içinde maḥbūs
Celīsüñ olmaz illā nefis-i menḥūs
- Ḥavāssuñdur iden sini⁶¹² güm-rāh
Daḫī iblīs vehmüñ dīv-i bed-ḫʿāh
- 4165 Belā-yı merg ḥū-yı nā-ḥoşuñdır
Cehennem nefis ḥışmuñ āteşüñdir
- İ28b Güzer kılduḳda bu fānī cihetden
Degülsın ḥālī bu iki şıfatdan
- Eger ālūdesin pālūde olduñ
Ve ger pālūdesin āsūde olduñ
- Eger ālūde gitdüñse güneḥkār
Ḳalursın zulmet-ı ṭabʿa giriftār

⁶¹² iden sini : iden bil sini İ

Ve ger pālūde iseñ var şafā bul
Kemāl-i vuşlat içre ıştırıfā bul

4170 Ne istersin ırakda iy qarındaş
Behişt u duzañuñdur saña yoldaş

S143b Şaķın kim her niçe olsa hayātuñ
O resme oliser aña memātuñ

**Degül bir haşri kennās u fakıhūñ
Olur mı mevī bünyā dil sefıhūñ⁶¹³**

Ç56a Meger var idi bir dellāl üstād
Ki ħar bulmağıçün eylerdi feryād

Bu şan‘atda geçer çün rüzgārı
Olur āħir ħazān ‘ömri bahārı

4175 Çü ‘Azrā’ il oturmuş derde gördi
Şanur kim derde ħar güm-kerde gördi

Bu ħar güm-kerdedür çünkim gelen dir
Getürsin bunda bi’l-lah ħar bulan dir

Belī kim ħar dirildiyse olur ħar
Hemān ħar yavi kılmışdur bulur ħar

Var iy ħar içün ħardan bī-ħabersin
Ĥaber ħardan di kim dellāl-ı ħarsın

Çü sen dellāl-ı ħarsın ‘ām u ħāşa
Bu ħardan saña yol yoğdur ħalāşa

4180 Ĥaķıķatdür bu söz şanma ħaberdür
Ki ħardur hem-nişini her ki ħardur

Bu ħardan bulmağ istersen ħalāşı
Ĥul olma nefse ħāş ol olma ‘āşī

Degilsin ħar şaķın olma muķayyed
Var ol ‘İsā gibi pāk ü mücerred

⁶¹³ Ç nüshasında kırmızı değıl.

Ɩulak tut har degilseñ müstemic ol
Har-i ‘İsā gibi Haḡḡa muṭic ol

Mesih’ün nuṭḡın aṅla har degilseñ
Bu sözi aṅla kūr ü ker degilseñ

S144a 4185 Dem-i ‘İsā’dur aṅlarsañ bu esrār
Var iy har ten-dürüst ol olma bī-mār

İşitmezsın sözüñ çün kūr ü kersin
Mesih har şanursın bī-habersin

Mesih-āsā dilerseñ server olmaḡ
Gerekmez har gibi ten-perver olmaḡ

Vücūduṅda dilerseñ ten-dürüstī
Öziñe ‘ādet olsun cūc ü cüstī

Ki cismün şihhatinde ḡastadur cān
Resendür cism anuṅla bestedür cān

Ç56b 4190 Olursın har degilseñ cüst ü çālāk
Gerek ‘İsā ibn-i Meryem zinde ü pāk

Mücerred kıl Mesih-i rūḡī tenden
Har-ı ‘İsā gibi ḡurtul resenden

Mesihāne bu ḡardan ḡurtulursañ
Maḡāmuṅ ḡuds olur ol dem bilürseñ

Bedenden gec dilerseñ cān-ı bākī
Ki olasın ‘āleme sulṭān-ı bākī

Beden sağ olsa cān rencūr olur bil
ḡayāt-ı cāvidāndan dūr olur bil

4195 Vücūd-ı ten çü girdāb-ı belādur
Şanasın cān ḡüseyn-i Ker-belādur

Seni rencūr idübdür āz-ı dünyā
Olubsın kūr-ı māder-zād-ı ‘uḡbā

Eger olmazsa cāna bunda şihhat
İrişmez lā-cerem īmāna şihhat

- Olur çün bunda yokluk anda varlık
Bedende çokluk olur cānda birlik
- İ29a** Olur çün anda toğmak bunda ölmek
Görinür bunda gitmek anda gelmek
- S144b** 4200 Yürürsin tıfl gibi bunda fāriğ
Özüñ bilseñ olurduñ anda bāliğ
- Dilerseñ cāvidāñi ölmemeğin
Gerekdir bunda bir dem gülmemeğin
- Kaçan ten zulmetinden kurtulursın
Özüñi bāliğ olmuşsın bulursın
- Gözüñden gitmediyse bunda perde
Kulursın halka gibi anda derde
- Dürüş bundayken ol āgāh özüñden
Ki ol dergāha vara rāh özüñden
- 4205 Bulanlar bunda izzet andadur ẖvār
Bulandur bunda şıẖhat anda bī-mār
- Dürüş tob ol bu yolda olma çevgān
Kul ol sulṭāna zinhār olma sulṭān
- Ç57a** İletgil anda bundan çeşm-i rūşen
Ki ola ol günc-i külhan saña gülşen
- İlemek hoşdur anda bundan envār
Ki anda toğmıyasın tıfl-ı bī-mār
- Olursañ bunda kūr ü anda hasta
Dağı peyveste irişmez bu şikeste
- 4210 Dilerseñ ki ire peyveste şikestüñ
İrişe dāmen-i maṣṣūka destüñ
- Değişdür gıybeti bunda huzūra
Ki anda garḳ olasın baḥr-ı nūra

Olursañ zerrece nūriyle hem-rāh
Bu sırdan⁶¹⁴ ola cānuñ anda āgāh

Eger sende ola nūruñ nihādı
Ülegen geldüğünce izdiyādı

Ola yevmen fe-yevmen nūruñ efzūn
Eger bir kıatre ise ola Ceyhūn

S145a 4215 Tolasın nūr ile gözüñ ola tok
Olasın ser-firāz azuñ ola çok

Eger ref^c olmya öldükde perde
Çü yokdur nūruñ olduñ füsürde

Cihānuñ mağzı sensin aña iy dost
Bu sırrı añlamazsañ postsın post

Geçerseñ senlikden nağz olursın
Koyup kışrı ser-ā-ser mağz olursın

‘Aceb bī-mağz u turfe ħīre-sersin
Sini sen seng şanmışsın gühersin

4220 Dilerseñ ola yeksān mağz ile post
Güzer kıl postlardan dost bul dost

Şikestüñ çün olur hem-dest peyvest
Görünmez mağz kışr olmazsa şikest⁶¹⁵

Egerçi nār-ı dūzağ hağdur iy dost
Kıayırma mağza yanmak yokdur iy dost

Kıaçan kışrı kıoyub sen mağz olursın
Kıayırma yandugınca nağz olursın

Ç57b Zer-i ħāliş ola çün pāk gıliden
Oda yandukça olır şāf rüşen

4225 Kulağ tutduñsa bu esrār-ı nağza
Degildür nāra yanmak çāre mağza

⁶¹⁴ sırdan : sözden Ġ

⁶¹⁵ Çün : çünkim / takip eden beyitle yer değıştirmiş Ġ

Çü tohm-ı murğdur mağz-ı yumurda
Olur yandukça nār içre füsürde

Ne deñlü olur ise nāra biryān
Ne gam çeksün ki olur yāra biryān

Kayırma mağz iseñ yanmağdan iy dost
Ki korkar nāra yanmağdan olan post

Çü mağzı nağz idinmiş nārı yāruñ
Ne olsun mağz içinde kārı nāruñ

S145b 4230 Gözet mağzı bu sırr-ı nağz içinde
Bulırmış yār yārı mağz içinde

Eger sen mağz olursañ yāra lāyık
Kayırma kim degilsün nāra lāyık

Eger mağz olmaduñsa girme nāra
Ki Manşūr olmayan çıkmaz bu dāra

Yanar nāra anuñ kim nūrı yokdur
Kelīm olmaz kimün kim Turı yokdur

Çoğ⁶¹⁶ olmazsa gerekdür az bārī
Ki bu sāza ola dem-sāz bārī

4235 Çemen bir danedendür çün ser-efrāz
Eger çoğ olmasa bārī gerek az

Bilürsin çünki mezra^c danedendür
Cihānun aşı birden yā nedendür

Göñül⁶¹⁷ bağında dikseñ tohm-ı ma^cnā
Biter her lahza andan şāh-ı Tübā

Olur bu güra çün şabrile helvā
Gerek çekmek bu yolda derd belvā

Çemen çün tāze olmak ebrdendür
Bu derde āh u eşk-i şabrdandur

⁶¹⁶ çoğ : çok takip eden beyitte de aynı şekilde İ

⁶¹⁷ göñül : gönül İ

- 4240 Ne tañ şalsa bu yolda tīşe Ferhād
Ki Hüsrevler kılubdur pīşe feryād
- Ç58a** Dilerseñ kī olasin insān-ı kāmīl
Yūri bir dem özüñden olma ġāfil
- Bu ġamdan her nefes kıl dīde pūr-ḡūn
Ki her sāʿat kemālūñ ola efzūn
- Velī buldum diyü kıлма ferāġat
Ki bu sultānlıġa olmaz ḡanāʿat
- Çü yoġdur bu kemālāta nihāyet
Nihāyet şandıġuñ olur bidāyet
- S146a** 4245 Ne deñlü keşf olursa cāna esrār
Olur ol deñlü zāhir anda astār
- Çiger maʿnā vü şūret bir düşübdür
Bu şūret maʿnāya sātir düşübdür
- Toġar çün biri birinden zarūret
Bu maʿnā olur ol maʿnāya şūret
- Ne maʿnā kim ola ol saña perde
Görinür sedd-i İskender nazarda
- Ya her şūret ki vardur anda maʿnī⁶¹⁸
Aña maʿnā denilse nola yaʿnī
- 4250 Çü maʿnā aşl olubdur ferʿ şūret
Ḳapar maʿnā bu şūretten küduret
- Olursan aşla hem-nak aşl olursun
Sipihşālā ruhun vaşl olursun
- Gel imdi sende varsa aşla raġbet
Ḳoyup ferʿi müdām it aşla raġbet
- Nazar kılduñsa vaḡdet-i nakṡe senden
Bu fenge bī-cersin nükte senden

⁶¹⁸ Bu beyitten 4216 beyite kadar sadece İ nüshasında var.

Bu hikmetden gel evvel nüktedan ol
Var andan nüktedandan nüktedan ol

- 4255 Kaçan ma'nî u şüretten geçersin
‘Ayan kimdür nihân kimdür seçersin

Okırsın harf-i fer' ü nokta-i aşı
Bu hikmetden bilürsin nükte-i vaşı

Bu meclisde şular kim nüktedandur
Bu mektebde hemîn bir nokta h'ândur

Var esfelden kıl i'lāya nazar gör
Nedeñlü perdeden kılduñ güzer gör

Temāşā kıl zemîn ü āsumāna
Ki var mı bî-nişāndan bir nişāna

- 4260 Semekden gerçe irmişsin semāke
Kanı bir kılca nisbet zāt-ı pāke

Çiger sen bî-nişāndan bir nişānsın
Veliken ne nihānsın ne ‘ayānsın

‘Ayān olsan nihāndan bî-ḥabersin
Nihān olsun ‘ayāndan bir eşersin

Ne bellü şüret olmuşsin ne ma'nā
Nedür ḥālūñ ne pinhānsın ne peydā

Neden kılsun ihāta ol ki cāndur
Anı kim hem nihāndur hem ‘ayāndur

- 4265 Geç evvel hem nihāndan hem ‘ayāndan
Ki cāniñ kırtula ḥiñ ü mekāndan

Kaçan ma'nā vü şüretten geçersin
‘Ayān kimdür nihān kimdür seçersin

Özüñden geç nihān ender nihān ol
Var andan hem nihān ol hem ‘ayan ol

Bu şüretten güzer kıldıñsa ḥāk ol
Kavuşdur pāki pāka cümle pāk ol

Kaçan hâk olursun pāk olursun
Gamından ʿālemiñ bî-bāk olursun

4270 Bilürsen kim hâkdur bünyād-ı ʿālem
Girü hem hâk olur miyaʿād-ı ʿālem

Cihānda her ne varsa olıser hâk
Hemīn ol zāt bākīdür kalān pāk

Çü cüzdür hâk āhır hâk olur gül
İrişür pāk pāka pāk olur gül

Velī bir nefsi sevme tā zebunsun
Gamgüsār maʿādenden birinsün

Eger bunda yorarken olasın hâk
Gamgüsāre düşüncek olasın pāk

4275 **Meger bir ʿāklı dīvāne nāgāh**
Güzer kılmışdı gūristāne nāgāh

Şorarlara aña iy dānende mecnūn
Ne gördüñ söyle gūristānda mevzūn

Didi gördüm ki mestī halkı murdār
Gamgüsāre düşüb olmış gamgüsār

Çiger murdar imiş çün hâk olmuş
Gamgüsāre yetişüb pāk olmuş

Gerekse bil özüñ pāk ol emeksüz
Kalursın tā ebed anda nemeksüz⁶¹⁹

4280 Çiger düşseñ nemeksāra nemeksın⁶²⁰
Eger maḥcūbsañ şüretde segsin

Dürüş bu bend-i şüretten ḥalāş ol
Ayās ol andan ol sulṭāna ḥāş ol

Bu şüretten geçüb her kim ola hâk
Nemeksār-ı⁶²¹ maʿānide ola pāk

⁶¹⁹ Kalursın tā ebed yohsa gamgüsüz İ

⁶²⁰ Çiger düşersen gamgüsāre gamkesiñ İ

⁶²¹ Nemeksār-ı : Gamgüsār-ı İ

Bilürsin hāk olursin çār u nā-çār
Ol evvel ki olırsın āhır-kār

Dirīgā bunda iken olmaduñ hāk
Ki pāk olub varaydıñ pāka bī-pāk

4285 Gerekdür pāk pāka pāk irişmek
Yaraşmaz zāt-ı pāka hāk irişmek

Çiger pāk olmağ āhır hāke hağdur
Gerekdür er irişmek yol uzağdur

Bu yola girmege kılduñsa tedbīr
Yerāğ it bir gün evvel itme te'hīr

Ç58b Dürüş rehvar iken altuñda merkeb
Şağın kim teng olur varduğça mehreb

Bu yola vardurur çün ⁶²²dest-gāhuñ
Dükenmez şanma āhır zādı rāhuñ

S146b 4290 ‘Aceb yoldur ki rāh-ı bī-kerāndur
Bu zulmetde çerāguñ nūr-ı cāndur

Refīkuñ var iken tur bağla mağmil
Ki āhır tar olıser saña menzil

İrerken şem‘-i dilden dīdeye nūr
Çalursañ bunda ā‘mā andasın kūr

Çü bunda nūr-ı Hağdan dūr olasın
Çü güre kūr irişdüñ kūr olasın

Çü bunda varmayasın pāk pür-nūr
Hayāt-ı cāvidāndan çalasın dūr

4295 Şağın bī-dāniş olma çalma güm-rāh
Ki ‘ilm u ma‘rifetdür saña hem-rāh

Gerekdür hağğı bilmek dāniş oldur
Ki anda cānuña āsāyiş oldur

⁶²² vardurur çün : var ki var İ

Olursa ‘ilm ü dāniş saña yoldaş
Refīkuñ Hızrdur bil iy qarındaş

Dürüş ‘ilme ki ola her müşkilüñ hal
Ki ‘ilmi olmıyan cān qaldı mühmel

İ30b 4300 Bu nefsiñ ‘ilm [ü] dānişdür kemāli
Anuñla eglenür haqquñ cemāli

Anuñ kim ma‘rifetden yok naşibi
Bu bostānuñ degüldür ‘andelibi

Nitekim ziynet eyler aya hāle
Yaraşur ‘andelibe āh u nāle

Çü bedrüñ kadri artuq hāledendür
Kemāli ‘andelibüñ nāledendür

Anuñ kim ‘ilmi yokdur qaldı kālīv
Ki olur bī-‘ilm-i zāhid şehre-i dīv⁶²³

4305 Anuñ kim ‘ilmi yok ehl-i ‘amādur
Yol azmışdur egerçi pārsidur

Ç59a S147a Hikāyetdür meger bir ‘ālim āgāh
Yatub uyurdu bir mescidde nāgāh

Qılur yanında bir cāhil namāzı
İderdi derd ile zār u niyāzı

Görür ol cāhili ol demde iblīs
Diler kim ide aña mekr u telbīs

Velī qorqar bu ‘ālimden bu bed-nām
Qatında idemez idlāle iqdām

4310 Ne deñlü kim qılur mekrile hilet
İdemez anuñ idlāline etmez cür’et

Olub ‘āciz⁶²⁴ ider andan ferāğat
Qılur bir lahza andaistirāhat

⁶²³ ‘İlmsiz zāhid olur şehre-i dīv **İ**

⁶²⁴ ‘āciz : nevmid **İ**

Görür bir kimse eydür anı iy dīv
Nedür kaçduñ nedür bu hīle-i dīv

La'īn eydür ki oldur bunda tırmağ
Dilerven cāhili yoldan çıkarmağ

Yatan yanunda 'ālimdür çün āgāh
Anın kōrkārven andan o muğā rāh

4315 Ger olmasa bu dānā pāy-ı bestüm
Ururdum dāmen-i nādāne destüm

Figān ol şūfī-i nādān elinden
Nemeksüz şatduğı 'irfān elinden

İşi zerğ u riyādur 'ilmi oldur
Elinden nesne gelmez hīlmi oldur

Bu deryāda gerekdür ġarğ-ı ġūṭa
Gerekmez delğ-i rengīn zerğ-i fūta

Nedür baħrī degülseñ bunca lāfuñ
Çü hūsñ-i rūy-ı deryādur tavāfuñ

4320 Çü aħmez gibi el virmez merāmuñ
Gerekdir sāhil-i deryā mağāmuñ

S147b Nihāyetden urursın dem ħaberde
Bidāyetden ħabersüzsın hünerde

Bidāyetde dimiş düş derde merd ol
Ki merd olmağ dilersen ehl-i derd ol⁶²⁵

Ç59b Dilerseñ derde dermān derd olur bil
Düşenler derde aħir merd olur bil

İrüren derd imiş çün merde merdī
Ne bilsün düşmeyenler derde merdī

4325 Düşenler derd-i dīne merd-i dīndür
Ki her kim merd-i dīndür derdi dīndür

⁶²⁵ İ nüshasında takip eden beyitle yer deġiştirmiş.

Çü derdi dīn olandur merdi derdüñ
Gerekmez dīnden artuķ derdi merdüñ

Düş imdi derd-i dīne merd-i dīn ol⁶²⁶
Gümāndan kıl güzer ehl-i yakīn ol

‘Arūs-ı hūlda kābin merd olur merd
Belī derd ile kāmil merd olur merd

Gel imdi tālib iseñ derde iy dost
Nazar serd itme germ-i merde iy dost

4330 Dilerseñ kī ola cānuñ derde hem-dem
Gücüñ yitdikce olgıl merde hem-dem

Dilerseñ şem‘-i dilden dīdeye nūr
Yananlar meclisinden olmağıl dūr

Ya varuñ vir kamu ‘ışķa katıl ol
Ya kandıl ol bu şem‘e yā fetıl ol

İ31a

Çü ‘ışķile geçer pervāne perden
İrer şem‘e aña pervāne perden

Gel imdi merd iseñ bī-derd olma
Dürtüş germ ol bu yolda serd olma

4335 Velīkin ġāfil olma müstaķīm ol
Emīn olma bu yolda dil-dü-nīm ol

S148a

‘Amel kıldum diyü aldanma dīve
Süleymān tahtını aldurma dīve

İkidir çün kemāl-i sālīk-i rāh
Fenā-yı maḥẓ yāḥud cān-ı āgāh

Ger āgāh olduñise var fenā bul
Bu zulmetden güzer kıl rüşenā bul

Netīce nitekim ‘ilme ‘ameldür
‘Ameldende ġarez esrār-ı ḥāldür

⁶²⁶ Düş imdi merd-i dīne derd-i dīn ol İ

- Ç60a 4340 Görür bir kimse bir merdi taleb-kâr
Gezerdi gür içinde ağlayub zâr

Kulağına irdi hâtifden bir âvâz⁶²⁷
Bu dervîş añlar ol âvâzedden râz

Ki niçe geşt idersin gür-ı mürdân
Gerekdir merd-i râha kâr-ı merdân

‘Amelden yoğise pîrâye sende
Ne ıssı yokdurur sermâye sende

Var iy bî-çare çekme yok yere renc
Bilürsin hâşıl olmaz rencsüz genc
- 4345 Çiger h’ân-ı keremdür h’ân-ı ‘âma
Yimek lâyıķ degüldür anı ‘âma

Kim ola ol harîme ola maḥrem
Meger bî-çarelikde ola hem-dem

Bu merhemsüz oñulmaz çün bu yâra
Hemîn bî-çarelikdur aña çâre

Gel iy bî-çare ‘aşık olma nevmîd
Ki irer her zerreye envâr-ı hürşîd

Kıla çün nûrı mihrüñ dehri rûşen
Olur her günc-i külḥan tâze gülşen
- S148b 4350 Ezel şâhı çün ol h’âna şaladur
Ne sulṭândur ne cû‘ ü ne gedâdur

Düşer çün pertev-i hürşîd yeksân
İrer ne câme püşende ne ‘üryân

İrer püşendeden ‘üryâna artuķ
Belî tenden irişir câna artuķ

Dilersen pertev-i hürşîd-i raḥşân
Yüri var seni senden eyle ‘üryân

⁶²⁷bir âvâz : âvâz İ

Dilerseñ cānı cānān vaşlile şād
Dürüş sen sini senden eyle āzād

4355 ‘Aceb yoldur ki rāh-ı pür-ḥaṭardur
Emīn olan bu yolda bī-ḥaberdür

Gerekdür kim bu yolda olasın ḥāk
Ki olur muḥlişlerüñ rāhī ḥaṭar-nāk

Ç60b **Enīnū’l- müznibīn maḥbūb Ḥaḳḳdur**
Belī ḥod-bīn olan Ḥaḳdan ırāḳdur

Meger bir şūfī-i şāḥib-kerāmāt
Ki olubdur aña ḥāşıl keşf-i ḥālāt

İrişür aña ḥātifden bir āvāz
Ki Tūr görmek dilerseñ maḥrem-i rāz

4360 Ki bir ‘āşık filān meyḥānelerde
Yatar ma‘mūr olub vīrānelerde

Ṭurub ol pīr andan cüst ü çālak
Arar bir bir ḥarābāt ehlini pāk

Bulur āḥir alur andan nişān pīr
Aña dirler dün olmışdur filān pīr

Filān ḥammāldır dirler müsem mā
Cihāndan derdi raḥtın zār u tenhā

S149a **Ḳoyub rūy-i sepīd ü rūy-ı zerdi**
Ḥarābāt içre ḥammālı iderdi

4365 Çeküb her dem sebū-yı ḥamrī ber-düş
Velī bir ḳatresin itmezdi ol nüş

İ31b **Ḳılurdi söz ile her dem niyāzı**
Ki iy bu cümle ḥalḳuñ kār-sāzı

Ḳamunuñ kār-ı nā-sāzın bağışla
Bular cürm etdise sen lüṭfun işle

Zihī deryā-yı bī-pāyān-ı esrār
Ki olmışdur anuñ emvācı envār

Zihî deryâ ki yoğdur aña ʿillet
Anuñ emvâcına olmaz nihâyet

4370 Özi pinhân velî emvâcî peydâ
Kimi mü'min bu mevcûñ kimi tersâ

Ṭoğar andan gehî zulmeṭ gehî nûr
Ḳopar andan gehî matem gehî şûr

Ç61a Bu deryâ ger degülmişseydi pinhân
Olurdu nûr u zulmet cümle yeksân

Ḳalurdu küfr ü ĩmân zîr-perde
Olurdu lâ-cerem nâ-girde girde

Olur nâ-girde ma'nâ kerde şûret
Düşübdür ol cemâle perde şûret

4375 Bu şûretler eger olmasa perde
Ḳalurdu rûy-ı ma'nâ zîr-perde

Anın bu girde ol nâ-girde düşdi
Ki şûret ara yerde perde düşdi

Ḳaçan kim çıkdı girde girdelikden
Girü ḳurtuldu şûret perdelikden

S149b Eger dirseñ garez bu girdeden ne
Görünmek rûy-ı ma'nâ perdeden ne

Bu şem'e ⁶²⁸caḳıl irişmez baḥş cāndur
Göñülden gizlü gözlerden nihāndur

4380 Bu sırrı bilmege ʿirfān gerekdür
Nişār itmege yüz bin cān gerekdür

Bu şem'e yanmağa yoğdur çü bālūñ
Ḥafî hoşdur cevābı bu sü'ālūñ

Çü yoğdur dilde tāḳat bu beyāna
Ne deñlü söylesem gelmez ʿayāna

⁶²⁸ şem'e : baḥşe İ

Bu şan‘at hālka pinhān olsa hoşdur
Bu derde gizlū dermān olsa hoşdur

Bilürsin çün ‘ayan yegdür beyāndan
Yakīn bulmak dilerseñ gec gümāndan

4385 Şadef gibi dilerseñ k’olasın pür
İşüñ deryā gibi olsun teğayyür

Tefekkür eyle dāim olma ġāfil
Ki her kim oldı ġāfil qaldı ‘ātıl

Nazar kıl gör ki bu çarḡ-ı mu‘azzam
Dönelden gelmedi senden mükerrerem

Zihī ‘izzet zihī mülk ü ta‘azzüm
Saña ḡizmetdedür eflāk u encüm

Ç61b Hezāran devr dönmüşdür bu eflāk
Senüñ tek görmedi bir cevher-i pāk

4390 Şaḡın elde iken itme fırsatı fevt
Ki bir gün şöḡbetüñi telḡ ider mevt

Ḳul olub nefse qalmazsañ hevesde
Kemāli ruḡuñ artar her nefesde

Tefekkür birle⁶²⁹ her dem dūr-bĩñ ol
Gümāndan qurtılub ehli yakīn ol

S150a Bu fānī lezzetin terk it cihānuñ
Ki ire lezzet-i cāvīde cānuñ

Ḳaçan bir lezzet-i fānī bulırsın
Niçe lezzāt-ı bākīden qalırsın

4395 Bu fānīde qalan bu ḡurd u ḡāba
İrişmez ni‘met-i ni‘m e’l-me’āba

Çü dünyā kişt-zār āḡiretdür
Dürüş kim anda cev biçmez eken bür

⁶²⁹ birle : eyle İ

Bu mezra‘da olar kim ekdi erzen
Biçiser anda erzen merd eger zen

Bu gün ol dāne kim bunda saçarsın
Ne ekdüñse yarın anı biçersin

İ32a

Elüñde dāne var çün eyle kūşış
Kı oliser anda yarın zād-ı pūşış

4400 Dilerseñ kı ola ‘uqbāda saña zād
Bu gün bu kişt-zārı eyle ābād

Bu mezra‘da değılseñ kār-ger sen
Bu ħarmanda degülsin nīm-erzen

Anuñçün gönderildüñ bunda tenhā
Ki taħsil eylesin zād-ı ferdā

Eger sen ekmez isen bunda dāne
Olursın anda rüsvā-yı zamāne

Elüñde dāne varken ide gör kişt
Çü vardur dāne ekmezseñ olur zişt

4405 **Direv⁶³⁰ vaqtinde qorqarsan girevden
Gerekmez gendüm ummağ toħm-ı cevden**

Ç62a

Varur meyħāneye bir rind-i medhūş
İçer mey şol qadar kim oldı bī-hūş

S150 b

Qılur çün mey-fürūş andan taleb sīm
Didi rehn al çü yoqdur ħabbe vü nīm

Girevmenven⁶³¹ beni redditme derden
Ki yoqdur bende ħabbe sīm u zerden

Didi kim sini almazven girev-rev
Girev vaqtinde degmezsın çü bir cev

4410 Saña ‘ilm ü ‘ameldür çünki miqdār
Sen arturduñ hemān bir lafz [u] güftār

⁶³⁰ Direv : Daru İ

⁶³¹ Girevmenven : Girevbenven Ç İ

Nedeñlü hāşıl itseñ ‘ilm ü kirdār
Hemīn ol deñlü olur saña miqdār

Bu söz gerçi güherden hūb-terdür
Kaçan fehm eyler ol kim kūr ü kerdür

Çiger zāhirde vardur çeşm ü gūşuñ
İşitmezsin çü yokdur ‘ilm-i hūşuñ

İşitmezsin tururken çeşm ü gūşuñ
Kaçan fehm idesin gitdükde hūşuñ⁶³²

4415 Geçerken gördi ol dīvāne-i Çīn
Ki bir Türk ölmüş eyler h̄vāce telķīn

Didi bilmezdi ol zinde iken anı
Ne bilsün olduğundan şoñra fānī

Yürürken dirliginde bilmiyen dīn
Ne nef̄c eyler aña öldükde telķīn

Degüldi dirliginde dīn içinde
Ne ısshı ide telķīn sīn içinde

Dirīgā h̄ar gibi kalduñ ker ü kūr
Anuñçün her dem işüñdür şer u şūr

4420 Degüldür kār-ı h̄arde her ki erdür
Kalan bu şūr u şerde kūr ü kerdür
⁶³³

S151a

H̄üdāyā cümle h̄acātum revā kıl
Ümīdin göñlümüñ bildüñ vefā kıl

Yaqīnuñ nūrın īmāna çerāğ it
Göñüldeñ zulmet-i şekki irāğ it

H̄azuruñ cāna her-dem hem-dem olsun
Yaqīn nūrıyla göñlüm h̄ürrem olsun

Müyesser kıl baña benden necātı
Müsellem kıl necāt içün berātı

⁶³² 4414ab – İ

⁶³³ S 4421.beyitten önce dönüp 1466.beyitten devam ediyor Ç, İ

4425 Bu ğafletden beni bî-dâr eyle
Dilümi maḥrem-i esrâr eyle

Baḥa çün her nefesde hem-nefessin
Kaḥan ʿaciz ḳalam feryād-ressin

Kaḥan cāndan cihānda ḳalmıya dem
Dili ḳıl nūr-ı ĩmān birle hem-dem

Bu ğamlarda benimle ğam-küsār ol
Hem ol dermāndeliḳde baḥa yār ol

Ki ĩmān birle pāk olub olam ḥāk
Ne deñlü çoğ ise cürmüm degül bāk

4430 Ḥüdāvendā ḳamu bî-çāreler biz
Ĝam-ı sevdā ile āvāreler biz

Ḳamū ger düzaḥı yüz ger bihişti
Senün biz sen yazubsın ser-nüvişti

Kimüñ maʿlūmıdur kim muttaḳı kim
Saʿādet kimdedür yāḥūd şaḳı kim

Degüldür senden artuḳ kimse ʿālim
Ki yokdur senden özge mülke ḥākim

Ç133b Virürken cānı bir pîr ağlamış zār
Aña bir kimse şormış ḳı⁶³⁴y dil-efkār

S151b 4435 Nedür ḥālüñ nedendür ağladuñ zār
Nedür deryā misālī çağladuñ zār

Didi çoḳdan tururdum bir ḳapuda
Ögerdim⁶³⁵ anı olmazdı keşüde

Ḳapu uş üstüme oldı güşāde
Şeḳāvet bābı mı yāḥūd seʿāde

Ne bilem tāliʿüm nā-ḥoş mı ḥoş mı
Bu nerdüñ pencü mi naḳşı yā şeş mi

⁶³⁴ Yazmada “dil-fikār” şeklindedir.

⁶³⁵ ögerdim . umardım İ

Saňa çün kim ecel nîşi ola nûş
Çü ten bî-hûş ola cân kıala hāmûş

4440 Bu cânı kim bilür kim ne idiser
Ne yerden geldi ya kıande gidiser

Elüm olmaya ol dem ki eyleyem kār
Dilüm yok söylemege hūb güftār

Civān-merda geçerseñ şād menden⁶³⁶
Keremden hayırla kııl yād benden

Saňa virdiyse bir beytüm şafāyı
Keremden ben kıula eyle duāyı

Baňa rahat saňa irüp şevābî
Varise defc ide benden cıkābî⁶³⁷

4445 Benüm ger şād ola senden revānem
Saňa ıışşı benüm hūd yok behānem⁶³⁸

Seni Hakk hazretine ide nezdîk
Baňa pür-nūr ola bu hāk-i tārîk

Çü ben öldüm olam hāk içre pinhān
Olasın sen cihānda şād u handān

İ68a Gerek hayrile bini idesin yād
Ki bir gün sini dāhî ideler şād

Dirîgā ki⁶³⁹ oliserüz gayre muhtāc
Duā-yı hayr ü zıkr-i hayra muhtāc

4450 **Zihî menzil zihî rāh-ı haţar-nāk**
Ki oliser bize menzil cākibet hāk

Ç134a S152a Dimiş bir ehl-i dil hoş söylemiş rāst
Ki Hakkdan eylerüm üç nesnedür hıvast

⁶³⁶ Menden : benden İ

⁶³⁷ 4444ab -Ç,S

⁶³⁸ Behānem : ziyānum İ

⁶³⁹ “ki” -Ç

Biri merg içre h̄vābı tā kıyāmet
Biri h̄vāb içre mergi bā-selāmet

Biri oldur ki degildür şerha kâbil
Anı kâliyle kılmaz şerh kâ'il

Biri ol ki eylükile eyleye yād
Hak anı rahmetiyle eylesün şād

4455 Şefî^c itsün aña Hak Muşafā'yı
Ki ben bî-çāreye ĩde du'āyı

Çü vardur söylemege sende kuvvet
Keremden ben ġarībe eyle şefkat

Gelüb gehgāh hākūmden güzer kıl
Ciger kanı ile bu hāki ter kıl

Dirġā kim 'azīzān-ı vefā-dār
Kalisir hākūm üzre nāle vü zār

Ne deñlü ki ideler bize hıtabı
Ki alimayalar⁶⁴⁰ bizden cevābı

4460 Niçeler bizden öñden oldılar hāk
Ki olur añduqça anı zehreler çāk

Ciger kanın içüben geçdiler zār
Degüldür kimse anlardan haber-dār

Hezāran cān-ı pāk ü kālīb-ı pāk
Yatar pāmāl-i hāk içre olub hāk

Çü āhır olisersin hāk bārī
Gerekdür ki ola hākūñ pāk bārī

Ki āhır hāk olisersin zarūrī
Gider başuñda ki bād-ı ġurūrī

4465 Bir avuç hāk imiş çünkim me'ālūñ
Var epsem tır nedür bu kıyl u kālūñ

⁶⁴⁰ Ki alimayalar : Girtü almayalar ĩ

S152b

Dilüñ çün âhir-kâr oliser lâl
Dilüñ tut var nedür bu kıyl ile kâl

**Var epsem fâriğ olgıl bendelikden
Uşanmaduñ mı bu güyendelikden**

Ç134b

Bulur çün ʿömr-i ʿubbādī nihāyet
İder ʿabbāse anı hoş ʿiyādet

Görür olmışdurur cümle kuvā pest
Olurdu gāh hayrān u gehī mest

4470

Ecel seyl-ābı varın ğarķa virmiş
Taḥayyür baḥri içre ğarķa varmış

Şorar ki iy ʿandelīb-i naʿra-güftār
Ḳanı ol maʿnā vü lafz-ı şeker-bār

Neden düşdüñ bu resme mest ü medhūs
Ne maʿnādan olıbsın böyle ḥāmūs

**Dilā⁶⁴¹ olsañ gerek ḥāmūs-ı âhir
Nedür deryā gibi bu cūs-i âhir**

Suʿāl itdüm ben ol demde⁶⁴² pezerden
Nedür ḥālüñ haber vir derd-i serden

4475

Didi kuvvet gidüb tāk oldu tākāt
Olubven ğarķa-i deryā-yı hayret

Bu deryā kim olur ʿālem aña nūs
Benüm tek ḳatre ḳande eyleye cūs

Ne bāzū kim çeker dir bu kemānı
Oliser âhir ol tırüñ nişānı

Didüm aña⁶⁴³ ki iy pīr-i ḥired-mend
Keremden eyle âhir baña bir pend

S153a

Baña ider ki ey dānende ferzend
Ḥaḳuñ fażlıyla her fende ḥired-mend⁶⁴⁴

⁶⁴¹ Dilâ : nedür lâ Ç

⁶⁴² ben ol demde : bunu bir gün Ç

⁶⁴³ Didüm aña : Didüm ben aña Ç / âhir baña : lütf it baña İ

4480 Geçürdüm hād-nümālîkda günümü
Hağa döndürmedüm bir dem yüzümü

Var epsem hōd-nümālîk kılma zinhār
Dilüñ tut jāj hālîk qalma zinhār

İ68b Bunı didi vü ider ol nigū-kār
Hudāvendā Muḥammed'dür nigū-dār

Pezer ah itdi māzer didi āmīn
Hemān teslīm kıldı cān-ı şīrīn

Ç135a Hudāyā gerçi kim çokdur günāhum
Duʿāsıdur anlaruñ ⁶⁴⁵özr-ḥvāhum ⁶⁴⁶

4485 Qabūl it ol iki pīrūñ duʿāsın
Buyur ben ḥastanuñ derde devāsın

Baḫub ol iki pīr-i nā-tūvāna
Bağışla seyyi'ātuñ bu civāna

Bularuñ ḥürmetine ihtirām it
Ezel kılduḡuñ inʿāmı temām it

Olaruñ daḡı ḥacatin revā kıl
Maḫāmını civār-ı Muṣṭafā kıl

Revānın nūr-ı īmāndan münīr it
Cemālūñ perdesinden müstenīr it

4490 Ol īmān nūr ile mū-yı sepīdi
Revā görme sevād-ı nā-ümīdi ⁶⁴⁷

Qapuñda kıлмаḡıl üftāde kārın
Meded kıl faḫluñile zīnhārın

Hemīşe lūṭfuñ ile mültecāsın
Müyesser kıl qatuñda her recāsın

⁶⁴⁴ 4479ab -İ

⁶⁴⁵ Duʿāsıdur anlaruñ : Duʿāsı anlaruñdur İ

⁶⁴⁶ Bu mısranın vezni bozuk.

⁶⁴⁷ 4490 - İ

- Türābın āb-ı⁶⁴⁸ rahmet birle ter kıl
Özine bağ-ı firdevsi maḳar kıl
- S153b Kaçan ḥāk eyleseñ cism-i za‘īfin
Muḳaddes tut ebed rūḥ-ı şerīfin
- 4495 Mezārın tā irince nefḥa-i şūr
Münevver tut kılub nūrun ‘alā nūr
- Günāḥıñ ‘afv idüb cānıñ ḳavī kıl
Dilin dīn nūrı birle müstevī kıl
- Ḥudāyā senden artuḳ yoḳ penāhum
Senüñ faẓluñdur ancaḳ ‘öẓr-ḥvāhum
- Egerçi saña lāyık bende ḥū yoḳ
Velī ḳapuñdan özge bir ḳapu yoḳ
- Çü şehirler ḥazretüñde merd-i muẓtar
Gelürler tığ kirbāsiyle hem-ber
- 4500 Çü gördüm cümle ‘ālem cinn ile nās
Elinde tığ var boynında kirbās
- Ç135b Kefenden ol baña kirbās olupdur
Zebānum tığ çün elmās olubdur
- Getürdüm ḥazrete kirbās u tığ uş
Yanınca bir niçe derd ü dirīğ uş
- 4503 Çü senden faẓldur benden fuẓulī
Gerek red it gerekse ḳıl ḳabūli
- Temmetü’l-kitāb bī-‘avni’l-meliki’l- Vehhāb
- Sene
966/ 1558
- ‘Aded-i Ebyāt
4454
- ‘Aded-i Evrāk
135

⁶⁴⁸ “‘āb-ı” -Ç

SONUÇ

Bu çalışma, Feridüddin Attar'ın Türk Edebiyatındaki tesirini gösteren bir çalışma oldu. Esrâr-nâme başta Mevlâna olmak üzere çok sayıda şaire etki etmiştir.

Türk Edebiyatında yazılmış Esrâr-nâme tercümeleri hakkında, bilgi verildi. Bu eserlerden bazıları doğrudan Attar'ın Esrâr-nâme'sinden tercüme olan manzum eserler olduğu gibi bazıları da konuların işlenişi açısından örnek alınarak yazılmış mensur eserlerdir.

Huzûrî'ye ait çeşitli kütüphanelerde bulunan dört adet Esrâr-nâme nüshası tesbit edildi. Bu nüshalardan Süleymaniye, İstanbul Üniversitesi ve Çorum nüshaları metnin kurulmasında kullanılmış olup, Özege nüshası eksik nüsha olduğu için sadece hakkında bilgi verildi.

Bu üç nüsha tek tek okunarak edisyon kritiği yapıldı. Nüshalar genel olarak 4430-4450 beyit civarındadır. Bu çalışmada, bu üç nüshadan yararlanılarak kurulan metin 4503 beyitten oluşmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2006.
- _____ *Klasik Edebiyatta Tipler, Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- _____ *Nef'i Divanında Tipler ve Kisilikler*, Atatürk Üniv. Yay. Erzurum 1995.
- Arslan, Mehmet, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, Kitapevi, İstanbul 2000.
- Ayan, Gönül, Tebrizli Ahmedî, *Esrâr-nâme, (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1996.
- Ayverdi, İlhan, *Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005.
- Beydeba, *Kelile ve Dimne*, (Haz. Yalsızuçanlar, Sadık), Timaş, İstanbul 1998.
- Büyük Türk Klâsikleri*, c.III, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1986.
- Can, Şefik, *Mesnevi Tercümesi*, c. I-VI, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara 1997.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (20. Bs.), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.
- Ece, Selami, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Fenomen Yay. Erzurum 2008.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali*, İstanbul 1996.
- Feridüddîn Attar, *İlâhiname*, (Çev.Abdülbaki Gölpınarlı), MEB, İstanbul 1947.
- _____ *Pendname (Öğüt Kitabı)*, (Çev.M.Nuri Gençosman), MEB, İstanbul 1968.
- _____ *Mantıku't-Tayr*, (Yay. Haz. Murat Toprak), Kırkambar Kitapçılık, İstanbul 2001.
- _____ *Evliya Tezkireleri*, Çev. (Süleyman Uludağ), Kabalcı, İstanbul 2007)

- Fidan, Ahmet Kasım, *Hikmetleriyle Mesnevî’de Geçen Hikâyeler*, Semerkand, İstanbul 2009.
- Firdevsî, *Şahnâme*, (Çev. Prof. Necati Lugal), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mesnevî ve Şerhi*, c.I, II, III, IV, V, VI, MEB, İstanbul 1985.
- Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, (3.Bs.), Akçağ, Ankara 2006.
- İbn-i Kesir Tefsiri*, c.I, (Dr. Savaş KOCABAŞ), Karınca&Pole Yayınları, İstanbul 2010.
- İbrâhimî, Dâvûd, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XI, İstanbul 1991.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh, İstanbul 2003.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Büyük Sözlük*, Birim Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar III, Tip Tahlilleri*, (3. Bs.), Dergâh Yayınları, İstanbul 1996.
- Kınalızade, Hasan Çelebi *Tezkiretü’ş-Şuara*, (Haz.İbrahim Kutluk), c.I, TTK, Ankara 1989.
- Kitabı Mukaddes Şirketi, *Kutsal kitap, Eski ve Yeni Antlaşma, (Tevrat, Zebur, İncil)* Acar Matbaacılık, İstanbul 2001.
- Köksal, M.Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.
- Külekçi, Numan, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması ve Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi* c. I. II. Bakanlar Media, Erzurum 1999.
- Külekçi, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, (2.Bs), Akçağ, Ankara 1999.
- Latifî, *Tezkire-i Latifî*, İlkadım Matbaası, İstanbul 1314
- Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, (4. Bs.), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Macit, Muhsin, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- Malîk, *Salat*, Malîk bin Enes, El-Muvatta, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-II, Ofset Baskı, İstanbul 1981.

- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi- Metinler*, Akçağ, Ankara 2004
- Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz.Cemâl Kurnaz), MEB. İstanbul 1996.
- Özkan, Ahmet, *Abdullâh-i İlâhî'nin Esrâr-nâme Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2006.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L&M, İstanbul 2003.
- Ritter, Helmut, *Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi, Karşılaştırmalı Edebiyat Metinleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
- Sami, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, (10. Bs.), Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.
- Sarı, Mevlüt, *Arapça-Türkçe Talebe Lûgatı*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- Süphandağı, Abdülkadir ve Ece, Hüseyin Kerim, *Kur'an'da Kim Kimdir*, Timaş, İstanbul 2007.
- Şahinoğlu, M. Nazif, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.IV, İstanbul 1991.
- Şentürk, Ahmet Atillâ, Kartal Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi* Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- Tuğluk, Halil İbrahim, “Lâmekânî Hüseyin’in Esrâr-nâme Tercümesi”, *Turkish Studies*, Volum 3/4, 2008.
- Türk Dil Kurumu Yayınları, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Düz. Cem Dilçin, Ankara 2009.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* c.I. II. Milliyet Tesisleri. İstanbul 1992.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Basımevi, Ankara 1998.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.
- Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Erş. Tar.14.03.2011 Kars 2009, <http://tdkterim.gov.tr>, Prof.Dr. Şükrü Halûk AKALIN, Prof.Dr.Recep TOPARLI ve Uzm.

Belgin TEZCAN AKSU,

Gaznelî Mahmud, Erişim Tarihi, 18.06.2011 <http://www.biyografi.net>.

Ebu'l-Hasan-Harakânî, Erişim Tarihi, 20.06.2011, <http://www.mollacami.com/konu/ebu-l-hasan-harakani-kars-ve-bazi-hakikat.html>,

Ebu Said Ebu'l Hayr, Erişim Tarihi, 18.06.2011, http://www.zamane-sozluk.com/ebu_said_ebu_l_hayr.html,

EKLER

verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.” Bakara, 2/3.

7. الرَّحْمَنُ (1) عَلَّمَ الْقُرْآنَ : **‘alleme’l-Kur’ān:** “*Rahmān Kur'an'ı öğretti.*”, Rahman, 55/1-2.
8. اسْجُدُوا : **üscud :** “*Secde ediniz*” Bakara, 2/34; A‘raf, 7/11; İsrā, 17/61; Kehf, 18/50; Taha, 20/116; Hac, 22/77; Furkân, 25/60; Fussilet, 41/37; Necm, 53/62.
9. إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَنَافٌ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ :
‘Ale’l-‘arş’ istivādur: “*Gerçekte Rabbiniz gökleri ve yeri altı gün içinde yaratan sonra Arş üzerinde hükümran olan Allah'tır, geceyi gündüze bürür; o onu kışkırtarak takip eder. Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emrine baş eğmiştir. İyi bilin ki, yaratmak da emretmek de O'na aittir. Ne ulu, o alemlerin Rabbi olan Allah!.*” A‘raf, 7/54; Yûnus, 10/13; R‘ad, 13/2; Tâhâ, 20/5; Secde, 32/4; Hadîd, 57/4.
10. إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ : **şirāṭü’l-müstakîme:** “*Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet.*” Fatiha, 1/6
11. بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ : **kāf ü nundan:** “*(O), göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istedi mi, ona sadece “ol” der, o da hemen olur.*” Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68.

12. خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ : **Alaḳdan ʿazm ü laḥm**: “O, insanı "alak" dan yarattı.”, *Alak*, 96/1-2.
13. خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَجَلٍ سَأَرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ : **İvmekden gelür her işde ḥızlān** : “İnsan çok aceleci (tezcanlı) yaratılmıştır. Size yakında âyetlerimi göstereceğim. Şimdi acele etmeyin.” *Enbiya*, 21/37.
14. : عَالِيَهُمْ ثِيَابٌ سُنَدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا . **“Saḳāhum Rabbuhum”**: “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.”, *İnsan*, 76/21
15. : قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ : **Rabbü'l- felâḳ nesh ile nāsī** “De ki: Sığınırım ben, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rabb'e.”, *Felâḳ*, 113/1.
16. : قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ : **ḳul hüva'l-lāh** : “De ki: “O, Allah'tır, bir tektir.”, *İhlas*, 112/1.
17. : فَأَمُّهُ هَاوِيَةٌ : **Hevādur Hāviye**: “O vakit onun anası Haviyedir.” *Karia*, 101/9.
18. فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ : **mā-remeyte**: “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” *Enfal*, 8/17.

19. **lā-uḥibbū'l-āfilinden** : فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ .

“Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü. "İşte Rabbim!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben öyle batanları sevmem." dedi.” En’âm, 6/76.

20. **ve'l-yebkū** : فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءَ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ . **ve'l-yebkū**: “Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar.”, Tevbe, 9/82.

21. فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا اتَّبَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا (65) قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَيْكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَ مِمَّا عَلَّمْتَ رُسُلَنَا **oldı Mūsā Hızra hem-dem** : “Derken kullarımızdan bir

kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

Mūsâ ona, "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi.” Kehf, 18/65-66.

22. **Le‘amrük** : لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ . **Le‘amrük**: “Resulüm! Ömrüne yemin olsun ki gerçekten onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı.” Hicr, 15/72.

23. **taḫvim-i aḥsen** : لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ . **taḫvim-i aḥsen**: “(Biz insanı) en güzel bir biçimde (yarattık).”, Tîn, 95/4

24. **De ki** : مَلِكِ النَّاسِ : De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine.”, Nâs, 114/1.

25. إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أَحِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ **ud‘unī** “Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman

etsinler.”, Bakara, 2/186.

26. وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ **Ezel ʿahdinüñ olduñsa emîni** : “Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler.” Müminun, 23/8.
27. وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا **ḵurretü’l-ʿayn** : “Göz bebeği, göz sevinci (gönül açan).”, Furkân, 25/74; Kasas, 28/9; Secde, 32/17.
28. وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (10) كِرَامًا كَاتِبِينَ (11) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ **Kirāmen kâtibîn**: “Üstelik biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı melek de (onun yaptıklarını) alıp kaydetmektedir.”, Kâf, 50/17; İnfitâr, 82/10/12.
29. وَتَحْسَبُهُمْ آيَاتًا وَهُمْ رُفُودٌ وَنَقَلْنَاهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعبًا **Aşhâb-ı Kehfün pāsbānı**: “Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.” Kehf, 18/18.
30. وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ **semme vechu’l-lāh**: “Bununla beraber, doğu da Allah’ın batı da! Nerede yönelseniz, orada Allah’a durulacak yön vardır! Şüphe yok ki Allah’ın rahmeti geniştir ve O, her şeyi bilendir.” Bakara, 2/115.
31. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ **Muḥammed raḥmeten li’l-ʿālemindür**: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiya, 21/107.
32. وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **küllī şey’ün hālik** : “Sen Allah ile beraber başka bir ilaha ibadet etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca

O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.” Kasas, 28/88.

33. **müddeşir:** *“Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar.”*, Müddesir, 74/1-2.
34. **hel min mezîdi:** *“O gün Cehenneme, "Doldun mu?" deriz. O da, "daha var mı?" der.”*, Kaf, 50/30.
35. **mā‘arefnāk :** *“Mâ- ‘araḥnâke hakka ma’rifetik” Yâ-Rab, seni zâtına yakışır şekilde bilmedik.”* Şeklinde rivâyet edilen ve soḫilerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Bu sözün gerçek hadis olması şübhelidir. Mehmet YILMAZ, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, s.117, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1992.
36. **lî m‘a’l-lāh :** *“ Benim Allah ile... “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı ede edebilir.” mealinde rivayet edilen sözden alınmadır. Yılmaz, a.g.e. s.115*
37. **‘Uşât-ı müznibînüñ mültecāsı:** *“ Şefaatiim ümmetimden büyük günâhları olanlar içindir.”* Yılmaz, a.g.e. s. 148.
38. **el-fakru faḥrîdür :** *“Yoksulluk benim övüncümdür.”* Yılmaz, a.g.e., s.49.
39. **lev-lāke lev-lāk le-mā-halaktü’l-eflāk:** *“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.”* Yılmaz, a.g.e., s.113.
40. **aşḫābumdur encüm:** *“Ashâbım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine tabii olursanız hidayete erersiniz.”* Aclûnî, 1/132

41. **teḥiyyātuñ kelāmum** : “Selamet, rahmet ve tüm güzellikler Allah içindir.” *Malîk, Salât, 53, Malîk bin Enes, El-Muvatta, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, I-II, Ofset Baskı, İstanbul, 1981.*
42. نيرادلا في مجولا داوسر قفلا : **sevād'ül-vechi fi'd-dāreyn**: yoksulluk iki cihânda yüz karasıdır.”, Yılmaz, a.g.e., s.142.
43. **Özüñden geç** : “Ölmeden önce ölünüz” Yılmaz, a.g.e., s.128.
44. **en-nās neyāmu, Öliceķ uyānır** : “İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar.” buyurmuşlardır. *K. Hafâ c.2, sh. 312, 2795.*
45. **Ölüyi eylügile eylegil yād** “Ölülerinizi hayırla yad ediniz.” Tirmizi, *Cenâiz*,

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	Ayşe ÇELEBİOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum / 1966
EĞİTİM DURUMU	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi/ Fen-Edeb.Fakültesi- Fransız Dili ve Edb.
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Blm.Ens. Türk Dili ve Edb.
Bildiği Yabancı Dil	Fransızca
Bilimsel Faaliyetler	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu
İLETİŞİM	
E- Posta	emoscele@hotmail. com
Tarih	05.09.2011